

Urząd Statystyczny w Poznaniu

**Statystyczna
karta
historii
Poznania**

pod redakcją
Kazimierza Kruszki

Poznań 2008

Publikacja przygotowana w Wydziale Analiz Urzędu Statystycznego w Poznaniu

Koncepcja publikacji, zebranie i opracowanie materiału źródłowego:

Emilia Bogacka, Ewa Kowalka, Grażyna Soja

Wstęp i część II „Statystyka w Poznaniu”:

Emilia Bogacka, Kazimierz Kruszka

Komentarze w części I „Poznań w statystyce”:

Emilia Bogacka, Grażyna Soja

Wybrane daty z dziejów Poznania:

Grażyna Soja

Współpraca przy opracowaniu biogramów:

Kazimiera Grzegorzczak

Redakcja tablic:

Marta Kowalczyk, Ewa Kowalka, Katarzyna Piętaś, Grażyna Soja

oraz z zakresu produkcji sprzedanej, zatrudnienia i wynagrodzeń w przemyśle w latach 1946–2000 – *Marek Magdziarek*

Projekt okładki:

Leszek Siwka

Grafika i skład komputerowy:

Hanna Cieślińska, Ewa Kowalka, Maciej Pilarski, Leszek Siwka

Wersja elektroniczna publikacji:

Wydział Analiz, Wydział Udostępniania Informacji

ISBN 978-83-61264-01-9

Prosimy o podanie źródła przy publikowaniu danych US

PRZEDMOWA

W historii polskiej statystyki, podobnie jak w historii Polski, rok 2008 jest rokiem jubileuszy. Mija właśnie 90 lat od chwili odzyskania niepodległości, a Główny Urząd Statystyczny jest pierwszą jednostką centralnej administracji niepodległego państwa polskiego, powołaną Reskryptem Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego już w lipcu 1918 r. Wpisując się w ten rocznicowy klimat, Urząd Statystyczny w Poznaniu przygotował publikację łączącą historię i statystykę.

W dorobku wydawniczym Urzędu Statystycznego w Poznaniu trafiająca dziś do Państwa rąk *Statystyczna karta historii Poznania* jest opracowaniem szczególnym. Po raz pierwszy podjęto bowiem próbę opowiedzenia dziejów miasta za pomocą liczb. Ponad tysiącletnia historia Poznania sięga początków polskiej państwowości, a dzieje miasta lokacyjnego toczą się już 755 lat. Wprawdzie polska myśl statystyczna nie ma aż tak długiego rodowodu, a początki rozwoju instytucji statystycznych datują się na wiek XIX, jednak bazując na opracowaniach historyków udało się stworzyć szeregi czasowe o długim horyzoncie i osiągnąć możliwie najdalszą retrospekcję pozwalającą nakreślić liczbowy szkic historii Poznania

Publikacja *Statystyczna karta historii Poznania* składa się z dwóch części. Pierwsza z nich – podzielona na kilka okresów – przedstawia Poznań w statystyce. Część druga opisuje rozwój myśli statystycznej, tworzenie się i przekształcanie instytucji statystycznych oraz działalność osób tworzących zręby i kształtujących obraz statystyki w Poznaniu.

Inspiracją, a jednocześnie nieocenionym źródłem informacji dla niniejszego opracowania były *Roczniki Statystyczne Stoł. Miasta Poznania* przygotowane i wydane w latach międzywojennych. Ich lektura umożliwiła podróż w czasie, a zarazem dała poczucie ciągłości pracy służb statystyki publicznej.

Powstanie niniejszej publikacji nie byłoby możliwe bez determinacji i olbrzymiego wkładu pracy całego Zespołu, który ją przygotował. Wszystkim osobom zaangażowanym w realizację tego unikatowego dzieła – gorąco dziękuję.

Rekomendując Państwu opracowanie *Statystyczna karta historii Poznania*, przygotowane zarówno w formie książkowej, jak i w wersji elektronicznej na płytach CD, wierzę, że spełni ono oczekiwania Czytelników i przybliży historię miasta zapisaną w liczbach.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego w Poznaniu

dr Jacek Kowalewski

PREFACE

In the history of the Polish statistics, similarly as in the history of Poland, the year 2008 is a year of jubilees. There is just now 90 years from the moment of recovery of independence, and the Central Statistical Office is the first unit of central administration of the independent Polish state, established by Regulation of the Regency Council already in July 1918. Following this anniversary climate, The Statistical Office in Poznań has prepared the publication combining history and statistics.

Presented you today the Statistical card of the history of the Poznań City is an especial elaboration within the editorial achievements of the Statistical Office in Poznań. First time a trial to relate of the history of city using the figures was undertaken. The over one-thousand-year history of The Poznań City starts from the beginning of the Polish state. The Polish statistical thought has not, however, so long origin, and the beginning of development of statistical institutions is placed in the 19th century, but on the basis of works of historians we succeed in doing time series with a long perspective and achieving possibly the longest retrospection allowing for creation of numerical draft of the history of the Poznań City.

Presented you today the publication Statistical card of the history of the Poznań City consists of two parts. First of them – divided into several periods – presents The Poznań City in the statistics. The second part describes development of statistical thought, creation and transformation of statistical institutions as well as activity of persons creating fundamentals and picture of the statistics in Poznań.

An inspiration and simultaneously invaluable source of information for this publication were the Statistical Yearbooks of the Capital City Poznań, prepared and published in inter-war years. Their reading enabled a travel in time and simultaneously gave a sense of continuity of work of the public statistics services.

Preparation of this publication could be not possible without determination and great effort of the whole Team, which has prepared it. I thank very much all persons involved in realization of this unique work.

Recommending you the elaboration Statistical card of the history of the Poznań City, prepared both in the form of book as well as in the electronic version on CD, I believe that it will satisfy expectation of the Readers and will approach of the history of the city written in figures.

*Director
of the Statistical Office in Poznań*

Dr. Jacek Kowalewski

SPIS RZECZY**CONTENTS**

		Strona Page
Przedmowa	<i>Preface</i>	3
Objaśnienia znaków umownych. Ważniejsze skróty	<i>Symbols. Major abbreviations</i>	17
WSTĘP	INTRODUCTION	18
CZĘŚĆ I	CHAPTER I	
POZNAŃ W STATYSTYCE	POZNAŃ CITY IN STATISTICS	
1. POZNAŃ W LATACH 1800–2006	1. POZNAŃ CITY IN YEARS 1800–2006	
Wybrane dane o Poznaniu w latach 1900–2006	<i>Selected data on the Poznań City in years 1900–2006</i>	27
Powierzchnia miasta według nowych i starych dzielnic w latach 1895–2006	<i>Area of the city by new and old quarters in years 1895–2006</i>	28
Poznań na tle wybranych miast	<i>Poznań city against the background of selected cities</i>	
Ludność (1860–2006)	<i>Population (1860–2006)</i>	32
Ludność według wyznania (1921, 1931)	<i>Population by religious denomination (1921, 1931)</i> ..	32
Przyrost naturalny ludności (1931–2006)	<i>Natural increase of the population (1931–2006)</i>	33
Gospodarstwa domowe (na podstawie spisów); (1950–2002)	<i>Households (on the basis of censuses); (1950–2002)</i>	33
Budynki mieszkalne nowo rozpoczęte według materiałów budowy ścian (1932, 1937)	<i>Residential buildings, which construction is currently starting by materials used for construction of walls (1932, 1937)</i>	34
Budynki mieszkalne wyposażone w instalacje w 1931 r.	<i>Residential buildings fitted with installations in 1931</i>	34
Mieszkania według liczby izb i ludność w mieszkaniach (1927–1950)	<i>Dwellings by number of rooms and population in dwellings (1927–1950)</i>	35
Zasoby mieszkaniowe zamieszkałe (1950–2006)	<i>Inhabited dwelling stocks (1950–2006)</i>	36
Studenci szkół wyższych (1950–2006)	<i>Students of higher education institutions (1950–2006)</i>	36
Biblioteki publiczne (1960–2006)	<i>Public libraries (1960–2006)</i>	36
Czasopisma w języku polskim według miejsca wydania w 1913 r.	<i>Magazines published in Polish by place of edition in 1913</i>	37
Książki w języku polskim według głównych ośrodków wydawniczych (1794–1913)	<i>Books published in Polish by main editorial centres (1794–1913)</i>	37
Łóżka w szpitalach na 10 tys. ludności (1960–2006)	<i>Beds in general hospitals per 10 thous. population (1960–2006)</i>	38
Wodociągi i kanalizacja około 1913 r.	<i>Water-line and sewerage systems about 1913</i>	38
Zużycie gazu około 1913 r.	<i>Consumption of gas about 1913</i>	38
Zużycie energii elektrycznej około 1913 r.	<i>Consumption of electricity about 1913</i>	39
Zużycie wody z wodociągów, gazu i energii elektrycznej (1913–1937)	<i>Consumption of water from water-line systems (1913–1937)</i>	39
Sieć i zużycie wody z wodociągów, gazu i energii elektrycznej (1960–2006)	<i>Network and consumption of water from water-line system, gas and electricity (1960–2006)</i>	40
Miejskie tramwaje elektryczne w 1938 r.	<i>Municipal electrical trams in 1938</i>	41
Tramwaje w komunikacji miejskiej w 1985 r.	<i>Trans in the municipal communication in 1985</i>	41
Komunikacja miejska w 1947 r.	<i>Municipal communication in 1947</i>	42
Punkty sprzedaży detalicznej (1960, 1970)	<i>Places of retail sales (1960, 1970)</i>	42
Obroty w domach składowych publicznych (1928, 1929)	<i>Turnover in public storage houses (1928, 1929)</i>	43
Ceny giełdowe zbóż (1913–1938)	<i>Market prices of cereals (1913–1938)</i>	43
Ceny żywności (1914–1938)	<i>Prices of foodstuffs (1914–1938)</i>	43
Przeciętne ceny detaliczne artykułów pierwszej potrzeby (1928, 1938)	<i>Average retail prices of first aid articles (1928, 1938)</i>	44
Struktura rzemiosła w XVI wieku	<i>Craft structure in the 16th century</i>	44

	Strona Page
Ludność czynna zawodowo w handlu i ubezpieczeniach według źródeł dochodu w 1931 r.	45
Zatrudnienie w przemyśle (1907–1988)	45
Stawki płac za 8-godzinny dzień pracy robotników wykwalifikowanych (1924, 1929)	46
Dynamika przeciętnych płac realnych robotników w przemyśle według gałęzi i regionów (1924–1929)	47
Finanse największych miast w zaborze rosyjskim i pod panowaniem Prus w 1911 r.	48
Adwokaci, aplikanci adwokaccy i notariusze w latach 1928 i 1939	48
Sądy okręgowe i grodzkie według okręgów sądów apelacyjnych w 1930 r.	49
Powierzchnia i gęstość zaludnienia (1950–2006) ...	49
Temperatury powietrza, zachmurzenie i opady atmosferyczne (1881–1996)	50
Armia Krajowa w 1944 r.	50
2. ROZWÓJ POZNANIA W UJĘCIU HISTORYCZNYM	
A. Do roku 1918	
Ludność według płci (1867–1918)	53
Ludność według wieku (1867–1905)	54
Ruch naturalny ludności katolickiej (1721–1800) ...	54
Ruch naturalny ludności (1875–1918)	54
Ruch wędrowniczy ludności (1905–1913)	55
Ludność według wyznania (1867–1910)	56
Ludność według narodowości (1890–1910)	56
Zgony według płci i wieku (1900–1918)	57
Zgony według przyczyn (1877–1919)	57
Budynki w obrębie murów Poznania (1549–1787) ..	58
Budynki, mieszkania i gospodarstwa domowe (1871–1910)	58
Mieszkania zamieszkałe według dzielnic (1905, 1910)	58
Techniczne wyposażenie mieszkań w 1910 r.	58
Mieszkania według dzielnic (1905–1918)	59
Ruch budowlany (1900–1918)	59
Szkolnictwo powszechne publiczne (1877–1918) ...	60
Uczniowie szkoły średniej (<i>Mittelschule</i>) według narodowości (1864–1890)	60
Absolwenci gimnazjów według narodowości w latach 1816–1914	61
Szkoły ogólnokształcące prywatne (1877–1918) ...	61
Uczniowie szkół zawodowych (1900–1918)	61
Słuchacze Akademii (Królewskiej Niemieckiej); (1908–1918)	62
Personel sanitarny (1887–1909)	63
Chorzy w szpitalach i przytułkach (1905–1913) ...	63
Ruch chorych w Szpitalu Miejskim (1886–1918) ...	64
Przyjęcia chorych do Szpitala Miejskiego według chorób (1905–1918)	64
Leczeni w Szpitalu Miejskim według oddziałów (1905–1918)	65
2. DEVELOPMENT OF THE POZNAŃ CITY FROM THE HISTORICAL POINT OF VIEW	
A. Till 1918	
Population by sex (1867–1918)	53
Population by age (1867–1905)	54
Vital statistics of the catholic population (1721–1800)	54
Vital statistics of the population (1875–1918)	54
Walk movement of the population (1905–1913)	55
Population by religious denomination (1867–1910) ..	56
Population by nationality (1890–1910)	56
Deaths by sex and age (1900–1918)	57
Deaths by causes (1877–1919)	57
Buildings within walls of the Poznań City (1549–1787)	58
Buildings, dwellings and households (1871–1910) ...	58
Inhabited dwellings by quartets (1905, 1910)	58
Technical equipment of dwellings in 1910	58
Dwellings by quartet (1905–1918)	59
Construction statistics (1900–1918)	59
Common public education (1877–1918)	60
Students of secondary school (<i>Mittelschule</i>) by nationality (1864–1890)	60
Graduates of gymnasiums by nationality in years 1816–1914	61
Private general secondary schools (1877–1918) ...	61
Students of vocational schools (1900–1918)	61
Students of the Academy (Royal German); (1908–1918)	62
Sanitary staff (1887–1909)	63
Patients in hospitals and clasp centres (1905–1913)	63
Patient statistics in the City Hospital (1886–1918) ...	64
Admissions of patients to the City Hospital by diseases (1905–1918)	64
Patients treated in the City Hospital by divisions (1905–1918)	65

	Strona Page
Ubodzy w opiece miejskiej (1906–1918)	65
Pensjonariusze przytułków miejskich dla starców i bezdomnych (1900–1918)	65
Biblioteka Magistracka (1885–1900)	66
Działalność straży pożarnej (1885–1918)	66
Pożary według przyczyn (1905–1918)	66
Sąd Przemysłowy (1895–1918)	67
Sąd Kupiecki (1905–1918)	67
Wydział Miejski (1900–1918)	67
Działalność gazowni miejskiej w latach 1856–1877	68
Działalność gazowni miejskiej w latach 1878–1918	68
Działalność elektrowni miejskiej w latach 1900–1910	68
Działalność elektrowni miejskiej w latach 1911–1918	69
Działalność wodociągów w latach 1898–1918	69
Obroty przeładunkowe portu w Poznaniu (1897–1913)	70
Ruch w porcie i przeładowni miejskiej (1898–1918)	70
Ruch ogólny na miejskich brzegach ładunkowych (1897–1918)	70
Przywóz i wywóz towarów z przeładowni miejskiej (1897–1918)	70
Ruch towarowy na stacji kolejowej w Poznaniu (1863–1917)	71
Tramwaje poznańskie (1899–1918)	71
Dorożki (1900–1916)	72
Urząd telegraficzny (1901–1916)	72
Ruch pocztowo-telegraficzny (1863–1917)	72
Przynależność zawodowa ludności (1882, 1895, 1907)	73
Ludność według zawodów w 1905 r.	73
Pośrednictwo pracy (1905–1918)	74
Osoby trudniące się handlem detalicznym (1819–1858)	74
Rzemiosło według wybranych zawodów (1816–1861)	75
Struktura narodowościowa właścicieli warsztatów w 1845 r.	75
Rzemiosło i przemysł (1875–1907)	76
Pogłowie bydła w 3 folwarkach miasta (1599–1637)	76
Przywozy do Poznania niektórych artykułów spożywczych (1740–1780)	76
Przywozy do Poznania zwierząt i towarów pochodzenia zwierzęcego (1740–1780)	77
Przywozy do Poznania wyrobów przemysłowych (1740–1780)	77
Produkcja i dostawy na rynek mięsa przez rzeźników cechowych (1750–1790)	77
Roczna produkcja piwa oraz dostawy z zewnątrz w latach 1785–1786	77
Przeciętne ceny detaliczne wybranych artykułów żywnościowych (1895–1914)	78
Średnie ceny pszenicy i żyta (1811–1912)	78

	Strona Page
Średnie ceny jęczmienia i owsa (1856–1910)	Average prices of barley and oats (1856–1910) 79
Przeciętne ceny hurtowe (1905–1914)	Average wholesale prices (1905–1914) 79
Podmioty w rejestrze handlowym Sądu Powiatowego w Poznaniu (1906–1917)	Entities in trade register of the Powiat Court in Poznań (1906–1917) 79
Wydane koncesje (1905–1918)	Licenses issued (1905–1918) 79
Cechy rzemieślnicze (1905–1918)	Craft guilds (1905–1918) 79
Skład wybranych cechów rzemieślniczych (1905, 1910, 1918)	Members of selected craft guilds (1905, 1910, 1918) 80
Dochody i wydatki miasta (1493–1764)	Revenue and expenditure of the city (1493–1764) 80
Dochody miasta według ich źródeł (1640–1764)	Revenue of the city by their sources (1640–1764) 81
Działalność Banku Przemysłowców (1861–1912)	Activity of the Bank of Industrialists (1861–1912) 82
Działalność Banku Włościańskiego (1873–1913)	Activity of the Manor Bank (1873–1913) 83
Działalność Banku Związku Spółek Zarobkowych (1887–1918)	Activity of the Bank of Association of Profit Companies (1887–1918) 83
Powierzchnia miasta (1886–1918)	Area of the city (1886–1918) 84
Parki i ogrody miejskie (1900–1918)	Parks and municipal gardens (1900–1918) 84
Ogród zoologiczny (1912, 1913, 1914)	Zoo (1912, 1913, 1914) 85
Temperatura powietrza, zachmurzenie i opady atmosferyczne (1905–1918)	Air temperatures, cloud and atmospheric falls (1905–1918) 85
 B. Lata 1919–1938	
Ludność i ruch naturalny (1919–1938)	Population and vital statistics (1919–1938) 86
Ludność według płci i wieku (1921, 1931)	Population by sex and age (1921, 1931) 86
Najludniejsze ulice miasta (1921, 1929)	The most populated streets of the city (1921, 1929) 87
Ruch wędrownicy ludności (1921–1938)	Walk movement of the population (1921–1938) 88
Ludność według płci, wyznania i języka ojczystego (1921, 1931)	Population by sex, religious denomination and mother tongue (1921, 1931) 88
Zgony według przyczyn (1922–1937)	Deaths by causes (1922–1937) 89
Budynki, mieszkania i gospodarstwa domowe (1921, 1925, 1931)	Buildings, dwellings and households (1921, 1925, 1931) 89
Budynki mieszkalne wyposażone w instalacje w 1931 r.	Residential buildings fitted with installations in 1931 90
Ruch budowlany (1919–1938)	Construction statistics (1919–1938) 90
Przedszkola (1933–1938)	Nursery schools (1933–1938) 91
Szkolnictwo powszechne publiczne (1919–1938)	Common public education (1919–1938) 91
Wybrane gimnazja publiczne (1922–1929)	Selected public gymnasiums (1922–1929) 91
Szkoły średnie ogólnokształcące (1919–1938)	General secondary schools (1919–1938) 92
Szkoły zawodowe (1919–1938)	Vocational school (1919–1938) 92
Słuchacze Uniwersytetu Poznańskiego (1922–1938)	Students of the University in Poznań (1922–1938) 92
Studenci i absolwenci Wyższej Szkoły Handlowej (1926–1938)	Students and graduates of Higher Trade School (1926–1938) 93
Personel sanitarny (1924–1938)	Sanitary staff (1924–1938) 93
Chorzy w szpitalach i przytułkach (1921–1938)	Patients in hospitals and clasp centres (1921–1938) 94
Ruch chorych w Szpitalu Miejskim (1919–1938)	Patient statistics in the City Hospital (1919–1938) 94
Przyjęcia chorych do Szpitala Miejskiego według chorób (1919–1938)	Admissions of patients to the City Hospital by diseases (1919–1938) 94
Apteki (1924–1938)	Pharmacies (1924–1938) 95
Działalność pogotowia ratunkowego (1929–1937)	Activity of the emergency (1929–1937) 95
Ubodzy w opiece miejskiej (1919–1929)	Poor people in the municipal care (1919–1929) 95
Pensjonariusze przytułków miejskich dla starców i bezdomnych (1919–1938)	Inmates of municipal clasp centres for elders and homeless persons (1919–1938) 95
Biblioteka Raczyńskich i Uniwersytecka (1924–1937)	Raczyński's and University Library (1924–1937) 96
Muzea (1922–1937)	Museums (1922–1937) 96
Teatry (1923–1938)	Theatres (1923–1938) 96
Kina (1922–1937)	Cinemas (1922–1937) 97

	Strona Page
Działalność straży pożarnej (1919–1938)	98
Pożary według przyczyn (1919–1938)	98
Aresztowani przez policję (1922–1937)	98
Aresztowania według rodzaju przestępstw (1924–1937)	98
Wykroczenia (1924–1937)	99
Sprawy w sądach (1919–1929)	99
Sprawy w sądach (1929–1936)	99
Urząd Rozjemczy dla Spraw Najmu (1919–1928) ...	99
Działalność gazowni miejskiej w latach 1919–1938	100
Działalność elektrowni miejskiej w latach 1919–1938	100
Wodociągi i kanalizacja w latach 1919–1938	100
Ruch w porcie i przeładowni miejskiej (1919–1938)	101
Ruch osobowy i towarowy na stacji kolejowej w Poznaniu (1920–1938)	101
Tramwaje poznańskie (1919–1938)	102
Ruch pasażerski w komunikacji miejskiej (1929–1938)	102
Dorożki (1919–1924)	102
Samochody (1924–1926)	102
Urząd telegraficzny (1919–1937)	103
Ruch pocztowy (1920–1937)	103
Komunikacja lotnicza (1926–1937)	103
Ludność według źródeł utrzymania (1921, 1931) ...	104
Ludność poza rolnictwem według zawodu (1921, 1931)	104
Pośrednictwo nrawc (1919–1932)	104
Bezrobotni (1922–1932)	105
Wskaźniki dynamiki płac rzemieślników i robotników (1921–1928)	105
Dynamika przeciętnych płac realnych robotników w przemyśle (1924–1929)	105
Strajki (1922–1937)	105
Rejestr handlowy, upadłości, koncesje (1919–1937)	105
Przedsiębiorstwa i zatrudnienie według branż (1924, 1925)	106
Przedsiębiorstwa opodatkowane (1923–1937)	106
Cechy rzemieślnicze (1919–1926)	106
Skład wybranych cechów rzemieślniczych (1919, 1920, 1924)	107
Targ Poznański (1921–1928)	108
Przeciętne ceny detaliczne wybranych artykułów (1924–1937)	109
Powierzchnia miasta (1919–1938)	110
Parki i ogrody miejskie (1921–1938)	110
Ogród zoologiczny (1922–1938)	110
Temperatury powietrza, zachmurzenie i opady atmosferyczne (1919–1938)	110
C. Lata 1939–1945	C. Years 1939–1945
Ludność według narodowości (1940–1944)	111
Ludność według dzielnic (1939–1942)	112

	Strona Page
Ruch naturalny ludności (1939, 1940)	112
Przyrost naturalny ludności polskiej i niemieckiej (1940–1944)	112
Małżeństwa według narodowości (1940–1944)	113
Zgony według płci i stanu cywilnego (1939–1945)	113
Zgony według wybranych chorób (1939, 1940)	114
Ruch wędrownicy ludności (1939, 1940)	114
Budynki mieszkalne, mieszkania i izby (1939–1943)	114
Budownictwo mieszkaniowe (1939–1943)	115
Mieszkania i gospodarstwa domowe według narodo- wości w 1940 r.	115
Miejskie szkoły podstawowe (1939–1941)	116
Szkoły średnie (1939–1941)	116
Szkoły zawodowe (1939–1941)	116
Szkolnictwo powszechne (1939–1945)	116
Uniwersytet Poznański w 1939 r.	117
Personel sanitarny (1939, 1940)	118
Ruch chorych w szpitalach (1939, 1940)	119
Chorzy w przychodniach w 1940 r.	119
Pensjonariusze przytułków mejskich dla starców i bezdomnych (1939–1941)	119
Miejska Biblioteka Raczyńskich (1939–1941)	120
Teatr Wielki (1938–1941)	120
Działalność gazowni i elektrowni miejskiej w 1939 r.	121
Działalność wodociągów w 1939 r.	121
Przewóz ludności środkami komunikacji wewnątrz- miejskiej (1939–1943)	121
Ruch pocztowo-telegraficzny w 1939 r.	121
Przedsiębiorstwa przemysłowe według gałęzi gospo- darki w 1940 r.	122
Podmioty w rejestrze handlowym w 1939 r.	122
Miejsca sprzedaży napojów alkoholowych w 1939 r.	122
Przeciętne ceny detaliczne wybranych artykułów (1939, 1940)	123
Zarobki tygodniowe samotnych, niewykwalifikowa- nych robotników polskich i niemieckich w lipcu 1943 r. (w markach)	123
Tygodniowe przydziały żywności dla Polaków i Niemców w Poznaniu w 1944 r.	124
Powierzchnia miasta (1940, 1942)	125
Ogródki działkowe (1939–1945)	125
Ogród zoologiczny (1939–1941)	125
Temperatury powietrza, zachmurzenie i opady atmosferyczne (1936–1940)	125
D. Lata 1946–1989	
Ludność według płci (1946–1989)	126
Ludność według płci i wieku (1950–1988)	127
Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym (1946–1988)	127
Ruch naturalny ludności (1948–1989)	128
Ruch wędrownicy ludności (1950–1989)	128
D. Years 1946–1989	
Population by sex (1946–1989)	126
Population by sex and age (1950–1988)	127
Population at working and non-working age (1946–1988)	127
Vital statistics of the population (1948–1989)	128
Walk movement of the population (1950–1989)	128

	Strona <i>Page</i>
Zgony według przyczyn (1960–1971)	<i>Deaths by causes (1960–1971)</i> 129
Gospodarstwa domowe według liczby osób (1950–1988)	<i>Households by number of persons (1950–1988)</i> 129
Zasoby mieszkaniowe zamieszkałe i niektóre mierniki warunków mieszkaniowych (na podstawie spisów); (1950–1988)	<i>Inhabited dwelling stocks and some measures of living conditions (on the basis of censuses); (1950–1988)</i> 129
Zasoby mieszkaniowe zamieszkałe (1946–1989)	<i>Inhabited dwelling stocks (1946–1989)</i> 130
Mieszkania oddane do użytkowania (1946–1989)	<i>Dwellings completed (1946–1989)</i> 130
Szkoły podstawowe (1946–1989)	<i>Primary schools (1946–1989)</i> 131
Licea ogólnokształcące (1950–1989)	<i>General secondary schools (1950–1989)</i> 131
Szkoły zawodowe w latach 1955–1970	<i>Vocational schools in years 1955–1970</i> 132
Szkoły zawodowe w latach 1975–1989	<i>Vocational schools in years 1975–1989</i> 132
Studenci i absolwenci szkół wyższych (1946–1989)	<i>Students and graduates of higher education institutions (1946–1989)</i> 133
Przedszkola (1946–1989)	<i>Nursery schools (1946–1989)</i> 134
Szpitala (1955–1989)	<i>Hospitals (1955–1989)</i> 134
Zatrudniony personel służby zdrowia (1953–1989)	<i>Employed medical personnel (1953–1989)</i> 134
Zatrudnieni lekarze specjaliści (1953–1971)	<i>Employed doctors specialists (1953–1971)</i> 135
Przychodnie (1955–1989)	<i>Out-patient departments (1955–1989)</i> 135
Pomoc doraźna (1956–1971)	<i>First-aid (1956–1971)</i> 136
Apteki (1949–1989)	<i>Pharmacies (1949–1989)</i> 136
Żłobki i domy małych dzieci (1955–1989)	<i>Nurseries and small children homes (1955–1989)</i> 136
Biblioteki publiczne (1946–1989)	<i>Public libraries (1946–1989)</i> 136
Teatry i instytucje muzyczne (1960–1971)	<i>Theatres and music institutions (1960–1971)</i> 137
Muzea (1946–1971)	<i>Museums (1946–1971)</i> 137
Kina stałe (1947–1989)	<i>Fixed cinemas (1947–1989)</i> 137
Abonenci radiowi i telewizyjni (1955–1988)	<i>Radio and television subscribers (1955–1988)</i> 138
Międzynarodowe Konkursy Skrzypcowe im. H. Wieniawskiego (1952–1986)	<i>Henryk Wieniawski International Violinist Competition (1952–1986)</i> 138
Międzynarodowe Konkursy Lutnicze im. H. Wieniawskiego (1957–1986)	<i>Henryk Wieniawski International Lute Competition (1957–1986)</i> 138
Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania (1965–1989)	<i>Collective tourist accommodation establishments (1965–1989)</i> 138
Pożary według przyczyn (1950–1985)	<i>Fires by causes (1950–1985)</i> 139
Przestępstwa zgłoszone Milicji Obywatelskiej (1955–1965)	<i>Crimes reported to the Citizen Police (1955–1965)</i> 139
Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (1970–1989)	<i>Ascertained crimes in completed preparatory proceedings (1970–1989)</i> 139
Wypadki drogowe (1950–1985)	<i>Road traffic accidents (1950–1985)</i> 140
Orzecznictwo w sprawach o wykroczenia (1960–1989)	<i>Rulings in cases concerning offences (1960–1989)</i> 140
Wodociągi i kanalizacja (1946–1989)	<i>Water-line and sewerage systems (1946–1989)</i> 141
Gaz i energia elektryczna (1946–1989)	<i>Gas and electricity (1946–1989)</i> 141
Ludność korzystająca z sieci komunalnej (1950–1989)	<i>Population served by municipal network (1950–1989)</i> 141
Oczyszczanie miasta (1947–1988)	<i>Cleaning the city (1947–1988)</i> 142
Jezdnie na ulicach i placach (1946–1985)	<i>Roadways on streets and squares (1946–1985)</i> 142
Pojazdy samochodowe (1954–1971)	<i>Road vehicles (1954–1971)</i> 142
Placówki pocztowe i telekomunikacyjne oraz abonenci telefonii przewodowej (1946–1989)	<i>Post and telecommunication offices and wire telephone subscribers (1946–1989)</i> 143
Komunikacja miejska (1946–1989)	<i>Municipal communication (1946–1989)</i> 143
Taksówki (1950–1988)	<i>Taxis (1950–1988)</i> 143
Struktura ludności czynnej zawodowo według źródeł utrzymania (1950–1988)	<i>Structure of the economically active population by source of maintenance (1950–1988)</i> 144

	<i>Strona Page</i>
Zatrudnienie (1955–1988)	<i>Employment (1955–1988)</i> 144
Pośrednictwo pracy (1947–1971)	<i>Labour intermediation (1947–1971)</i> 144
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w przemyśle uspołecznionym (1951–1989)	<i>Average monthly wage and salary in the public industry (1951–1989)</i> 145
Wartość produkcji i przeciętne zatrudnienie w prze- myśle (1946–1989)	<i>Value of production and average employment in the industry (1946–1989)</i> 145
Struktura produkcji według grup gałęzi przemysłu (1946–1985)	<i>Structure of production by groups of industrial branches (1946–1985)</i> 145
Struktura przeciętnego zatrudnienia według grup gałęzi przemysłu (1946–1985)	<i>Structure of average employment by groups of indus- trial branches (1946–1985)</i> 146
Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych (1955–1989)	<i>Production of selected industrial products (1955–1989)</i> 146
Rzemiosło prywatne (1955–1985)	<i>Private craft (1955–1985)</i> 147
Produkcja podstawowa uspołecznionych przedsię- biorstw budowlano-montażowych według rodzajów budownictwa (1965–1989)	<i>Basic production of public construction and assembly enterprises by types of construction (1965–1989) ..</i> 147
Handel wewnętrzny (1946–1985)	<i>Internal trade (1946–1985)</i> 147
Wystawcy, producenci i frekwencja na Międzynarodo- wych Targach Poznańskich (1947–1989)	<i>Exhibitors, producers and attendance at the Poznań International Fair (1947–1989)</i> 148
Powierzchnia wystawowa na Międzynarodowych Targach Poznańskich (1947–1989)	<i>Exhibition area at the Poznań International Fair (1947–1989)</i> 148
Międzynarodowe imprezy wystawiennicze (1975–1985)	<i>International exhibition events (1975–1985)</i> 148
Ceny detaliczne w gospodarce uspołecznionej (1960–1971)	<i>Retail prices in the public economy (1960–1971)</i> 149
Nakłady inwestycyjne w gospodarce uspołecznionej według działów gospodarki narodowej (1957–1989)	<i>Investment outlays in the public economy by divisions of the national economy (1957–1989)</i> 150
Budżet miasta (1950–1989)	<i>City budget (1950–1989)</i> 150
Dochody i wydatki budżetu miasta na 1 mieszkańca (1950–1989)	<i>Revenue and expenditure of the city budget per capita (1950–1989)</i> 150
Powierzchnia miasta (1946–1989)	<i>Area of the city (1946–1989)</i> 151
Struktura powierzchni miasta według przeznaczenia użytkowego (1955–1985)	<i>Structure of city area by its utilitarian allocation (1955–1985)</i> 151
Tereny zielone (1946–1985)	<i>Green land (1946–1985)</i> 151
Ogródki działkowe (1946–1985)	<i>Allotment plots (1946–1985)</i> 151
Ogród zoologiczny (1946–1985)	<i>Zoo (1946–1985)</i> 151
Temperatury powietrza, zachmurzenie i opady atmosferyczne (1947–1989)	<i>Air temperatures, cloud and atmospheric falls (1947–1989)</i> 151
Zużycie wody w gospodarce narodowej (1982–1985)	<i>Water consumption in the national economy (1982–1985)</i> 152
Ścieki przemysłowe i komunalne nieoczyszczone (1982–1985)	<i>Industrial and municipal waste water, untreated (1982–1985)</i> 152
Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczenia odprowadzone do wód powierzchni- owych (1982–1985)	<i>Industrial and municipal waste water requiring treatment discharged into surface waters (1982–1985)</i> 152
Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szcze- gólnie uciążliwych dla środowiska (1982–1985) ..	<i>Emission of air pollutants from plants especially harmful to the environment (1982–1985)</i> 153
Odpady przemysłowe i komunalne (1982–1985)	<i>Industrial and municipal waste (1982–1985)</i> 153
 E. Lata 1990–2000	
E. Years 1990–2000	
Społeczna sfera miasta (1990–2000)	<i>Social sphere of the city (1990–2000)</i> 154
Infrastruktura techniczna (1990–2000)	<i>Technical infrastructure (1990–2000)</i> 162
Gospodarka miasta (1990–2000)	<i>Municipal economy (1990–2000)</i> 166
Stan i ochrona środowiska (1990–2000)	<i>Environmental protection (1990–2000)</i> 172

F. Na początku XXI wieku**F. At the beginning of 21st century**

Ludność w 2002 r.	<i>Population in 2002</i>	174
Ludność (2002, 2004, 2006)	<i>Population (2002, 2004, 2006)</i>	174
Ruch naturalny i migracje na pobyt stały (2002, 2004, 2006)	<i>Vital statistics and migrations for permanent residence (2002, 2004, 2006)</i>	175
Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego faktycznego w 2002 r.	<i>Population aged 15 and more by de facto civil status in 2002</i>	175
Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia w 2002 r.	<i>Population aged 13 and more by educational level in 2002</i>	175
Ludność według głównego źródła utrzymania w 2002 r.	<i>Population by main source of maintenance in 2002</i> ..	176
Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według płci i grup wieku w 2002 r.	<i>Population in households with an user of agricultural farm (agricultural plot) by sex and age groups in 2002</i>	176
Gospodarstwa domowe według liczby osób w gospodarstwie i głównego źródła utrzymania w 2002 r.	<i>Households by number of persons in a household and main source of maintenance in 2002</i>	176
Rodziny w gospodarstwach domowych według typów rodzin w 2002 r.	<i>Families in households by types of family in 2002</i> ...	177
Zasoby mieszkaniowe (2002, 2004, 2006)	<i>Dwelling stocks (2002, 2004, 2006)</i>	177
Mieszkania oddane do użytkowania (2002, 2004, 2006)	<i>Dwellings completed (2002, 2004, 2006)</i>	178
Edukacja w roku szkolnym 2006/2007	<i>Education in the 2006/2007 school year</i>	178
Szkoły wyższe (2002/03, 2004/05, 2006/07)	<i>Higher education institutions (2002/03, 2004/05, 2006/07)</i>	179
Podstawowe wskaźniki w działalności badawczej i rozwojowej (B+R); (2002, 2004, 2006)	<i>Basic indices concerning the research and development activity (R&D); (2002, 2004, 2006)</i>	179
Nakłady bieżące na działalność badawczą i rozwojową według rodzajów badań (2002, 2004, 2006)	<i>Current expenditures on research and development activity by types of research (2002, 2004, 2006)</i> ...	180
Pracownicy medyczni (2002, 2004, 2006)	<i>Medical personnel (2002, 2004, 2006)</i>	180
Zatrudnieni lekarze specjaliści (2002, 2004, 2006) ..	<i>Employed doctors specialists (2002, 2004, 2006)</i> ...	181
Ambulatoryjna opieka zdrowotna (2002, 2006)	<i>Out-patient health care (2002, 2006)</i>	181
Szpitala (2002, 2004, 2006)	<i>Hospitals (2002, 2004, 2006)</i>	182
Apteki (2002, 2004, 2006)	<i>Pharmacies (2002, 2004, 2006)</i>	182
Świadczenia pomocy środowiskowej (2002, 2004, 2006)	<i>Benefits from the community social assistance (2002, 2004, 2006)</i>	182
Abonenci radiowi i telewizyjni (2002, 2006)	<i>Radio and television subscribers (2002, 2006)</i>	182
Wybrane dane z zakresu kultury (2002, 2006)	<i>Selected data regarding the culture (2002, 2006)</i> ...	183
Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania (2002, 2006)	<i>Tourist collective accommodation establishments (2002, 2006)</i>	183
Czynne obiekty sportowe (2002, 2006)	<i>Opened sport facilities (2002, 2006)</i>	183
Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (2002, 2004, 2006) ..	<i>Ascertained crimes in completed preparatory proceedings (2002, 2004, 2006)</i>	184
Wypadki drogowe (2002, 2004, 2006)	<i>Road traffic accidents (2002, 2004, 2006)</i>	184
Działalność Państwowej Straży Pożarnej (2002, 2004, 2006)	<i>Activity of the State Fire Department (2002, 2004, 2006)</i>	184
Sieć komunalna (2002, 2004, 2006)	<i>Municipal network (2002, 2004, 2006)</i>	185
Pojazdy samochodowe (2002, 2004, 2006)	<i>Road vehicles (2002, 2004, 2006)</i>	185
Ruch pasażerów w porcie lotniczym „Ławica” (2002, 2004, 2006)	<i>Passenger movement in the “Ławica” airport (2002, 2004, 2006)</i>	185
Komunikacja miejska (2002, 2004, 2006)	<i>Municipal communication (2002, 2004, 2006)</i>	185
Pracujący w gospodarce narodowej według sekcji (2002, 2004, 2006)	<i>Employed in the national economy by sections (2002, 2004, 2006)</i>	186
Zatrudnienie i wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw (2002, 2004, 2006)	<i>Employment and gross wages and salaries in the enterprise sector (2002, 2004, 2006)</i>	186
Bezrobotni zarejestrowani i stopa bezrobocia rejestrowanego (2002, 2004, 2006)	<i>Registered unemployed persons and registered unemployment rate (2002, 2004, 2006)</i>	186
Bezrobotni zarejestrowani według wybranych kategorii (2002, 2004, 2006)	<i>Registered unemployed persons by selected categories (2002, 2004, 2006)</i>	187

	Strona Page
Przedsiębiorstwa przemysłowe według liczby zatrudnionych (2002, 2004, 2006)	187
Produkcja budowlano-montażowa przedsiębiorstw budowlanych według form własności (2002, 2004, 2006)	188
Podmioty gospodarki narodowej według sektorów i sekcji (2002, 2006)	188
Średnie ceny detaliczne wybranych towarów i usług (2002, 2004, 2006)	189
Budżet miasta (2002, 2004, 2006)	190
Produkt krajowy brutto (ceny bieżące) (2002, 2004, 2005)	190
Wartość dodana brutto według rodzajów działalności (ceny bieżące); (2002, 2004, 2005)	190
Powierzchnia miasta według kierunków wykorzystania (2002, 2006)	191
Miejskie tereny zieleni (2002, 2006)	191
Ochrona środowiska (2002, 2006)	191
Wewnętrzne zróżnicowanie miasta	
Ludność w 2006 r.	192
Ruch naturalny ludności w 2006 r.	192
Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały w 2006 r.	193
Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według wieku w 2006 r.	193
Mieszkania oddane do użytkowania w 2006 r.	194
Edukacja według szczebli kształcenia w roku szkolnym 2006/2007	194
Apteki w 2006 r.	195
Biblioteki publiczne w 2006 r.	196
Kina stałe w 2006 r.	196
Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w 2006 r.	196
Podmioty gospodarki narodowej według sektorów i sekcji w 2006 r.	196
Poznań na tle regionu i kraju w 2006 r.	198
Miejsce Poznania w 2006 r. wśród miast liczących 300 tys. i więcej ludności	201
Miejsce Poznania w 2005 r. wśród miast, które są podregionami	204

CZĘŚĆ II

STATYSTYKA W POZNANIU

Instytucje i organizacje statystyczne	207
Służby statystyczne	207
Statystyka akademicka	210
Towarzystwa naukowe	214
Zasłużeni statystycy związani z Poznaniem i Wielkopolską	216
Zasłużeni dla statystyki w XVIII i XIX w.	216
Statystycy działający w XX w.	218

CHAPTER II

STATISTICS IN POZNAŃ

Statistical institutions and organisations	207
Statistical services	207
Academic statistics	210
Scientific associations	214
Meritorious statisticians connected with the Poznań city and Wielkopolska region	216
Persons meritorious for the statistics in 18 th and 19 th century	216
Statisticians acting in the 20 th century	218

	Strona Page
Publikacje urzędów statystycznych o Poznaniu ...	<i>Publication of statistical offices on the Poznań city</i> 233
Poznański ośrodek myśli statystycznej	<i>Poznań Centre of Statistical Thought</i> 242
SELECTED DATES FROM THE HISTORY OF POZNAŃ CITY	
WYBRANE DATY Z DZIEJÓW POZNANIA	244
BIBLIOGRAPHY AND SOURCES	
LITERATURA I ŹRÓDŁA	254
LIST OF CHARTS	
Rozwój terytorialny Poznania w latach 1797–2003 ..	<i>Territorial development of the Poznań city in years 1797–2003</i> 26
Kierunki wykorzystania powierzchni Poznania w 2006 r.	<i>Directions of utilisation of the area of the Poznań city in 2006</i> 27
Poznań city against the background of other selected cities	
Mieszkania oddane do użytkowania (2000, 2006) ...	<i>Dwellings completed (2000, 2006)</i> 35
Zużycie wody z wodociągów na 1 mieszkańca (1995, 2000, 2006)	<i>Consumption of water from water-line system per capita (1995, 2000, 2006)</i> 41
Pracujący w gospodarce narodowej (2000, 2006)	<i>Persons employed in the national economy (2000, 2006)</i> 46
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto (2000, 2006)	<i>Average gross monthly wage and salary (2000, 2006)</i> 47
A. Till 1918	
Ludność na 1 km ² (1895–1918)	<i>Population per 1 km² (1895–1918)</i> 53
Ruch naturalny na 1000 ludności (1875–1918)	<i>Vital statistics per 1000 population (1875–1918)</i> 55
Struktura ludności cywilnej według wyznań (1816–1871)	<i>Structure of the civil population by religious denominations (1816–1871)</i> 56
Mieszkania oddane do użytkowania (1900–1918) ...	<i>Dwellings completed (1900–1918)</i> 59
Liczba uczniów szkół miejskich, wydziałowych i ogólnokształcących na 1 nauczyciela (1877–1918)	<i>Number of students of municipal division and general schools per teacher (1877–1918)</i> 62
Personel sanitarny na 10 tys. ludności (1887–1909) ..	<i>Sanitary staff per 10 thous. population (1887–1909)</i> 63
Ruch chorych w szpitalu miejskim (1886–1918)	<i>Patient statistics of the city hospital (1886–1918)</i> 64
Zużycie gazu, energii elektrycznej i wody z wodociągów na 1 mieszkańca (1900–1918)	<i>Consumption of gas, electricity and water from water-line system per capita (1900–1918)</i> 69
Struktura ludności według grup zawodowych w 1905 r.	<i>Structure of the population by occupational groups in 1905</i> 73
Poszukujący pracy i oferty pracy (1905–1918)	<i>Looking for a job and job offers (1905–1918)</i> 74
Struktura powierzchni miasta (1905–1918)	<i>Structure of the city area (1905–1918)</i> 84
Temperatury powietrza (1905–1918)	<i>Air temperatures (1905–1918)</i> 85
B. Years 1919–1938	
Ludność na 1 km ² (1919–1938)	<i>Population per 1 km² (1919–1938)</i> 86
Ruch naturalny na 1000 ludności (1919–1938)	<i>Vital statistics per 1000 population (1919–1938)</i> 86
Kobiety na 100 mężczyzn (1921, 1931)	<i>Females per 100 males (1921, 1931)</i> 87
Mieszkania oddane do użytkowania (1919–1938) ...	<i>Dwellings completed (1919–1938)</i> 90
Personel sanitarny na 10 tys. ludności (1924–1938) ..	<i>Sanitary staff per 10 thous. population (1924–1938)</i> 93
Widzowie i słuchacze w teatrach na 1000 ludności (1923–1937)	<i>Audiences and listeners in theatres per 1000 population (1923–1937)</i> 97
Sprzedane bilety w kinach na 1000 ludności (1922–1937)	<i>Tickets sold in cinemas per 1000 population (1922–1937)</i> 97
Zużycie gazu, energii elektrycznej i wody z wodociągów na 1 mieszkańca (1920–1938)	<i>Consumption of gas, electricity and water from water-line system per capita (1920–1938)</i> 101
Abonenci sieci telefonicznej na 1000 ludności (1919–1937)	<i>Wire telephone subscribers per 1000 population (1919–1937)</i> 103
Spółki handlowe na 1000 ludności (1919–1937)	<i>Commercial companies per 1000 population (1919–1937)</i> 107
Przeciętne ceny detaliczne wybranych artykułów żywnościowych (1924–1937)	<i>Average retail prices of selected foodstuffs (1924–1937)</i> 109

C. Lata 1939–1945

Struktura narodowościowa ludności (1940–1944) . . .
Przyrost naturalny na 1000 ludności (1940–1944) . . .
Personel sanitarny na 10 tys. ludności (1939, 1940) . .
Tygodniowe przydziały żywności dla Polaków i Niemców w 1944 r.

D. Lata 1946–1989

Kobiety na 100 mężczyzn (1946–1989)
Struktura ludności w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym (1950–1985)
Ruch naturalny na 1000 ludności (1948–1989)
Mieszkania oddane do użytkowania (1950–1989) . . .
Studenci szkół wyższych na 10 tys. ludności (1946–1989)
Personel służby zdrowia na 10 tys. ludności (1955–1989)
Biblioteki publiczne na 1000 ludności (1950–1989)
Widzowie w kinach na 1000 ludności (1947–1989)
Struktura przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (1970–1989)
Zużycie gazu, energii elektrycznej i wody z wodociągów na 1 mieszkańca (1950–1989)
Abonenci telefoniczni na 1000 ludności (1946–1989)

E. Lata 1990–2000

Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym (1990–2000)
Ruch naturalny na 1000 ludności (1990–2000)
Zużycie gazu, energii elektrycznej i wody z wodociągów na 1 mieszkańca (1990–2000)
Pojazdy samochodowe i wypadki drogowe (1990=100)

F. Na początku XXI wieku

Ludność według płci i wieku w 2006 r.
Osoby niepełnosprawne w 2002 r.
Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w 2002 r.
Mieszkania oddane do użytkowania (2002–2006) . . .
Pracownicy medyczni na 10 tys. ludności (2002–2006)
Bezrobotni zarejestrowani według płci i wieku w 2006 r.
Podmioty gospodarki narodowej według liczby pracujących w 2006 r.
Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca (2002–2005)

Wewnętrzne zróżnicowanie miasta

Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w 2006 r.
Ruch naturalny w 2006 r.
Struktura podmiotów gospodarki narodowej według sekcji w 2006 r.

C. Years 1939–1945

<i>Structure of the population by nationality (1940–1944)</i>	111
<i>Natural increase per 1000 population (1940–1944) . .</i>	113
<i>Sanitary staff per 10 thous. population (1939, 1940)</i>	118
<i>Weekly allocation of foodstuffs for Poles and Germans in Poznań in 1944.</i>	124

D. Years 1946–1989

<i>Females per 100 males (1946–1989)</i>	126
<i>Structure of the population at working and non-working age (1950–1985)</i>	127
<i>Vital statistics per 1000 population (1948–1989)</i>	128
<i>Dwellings completed (1950–1989)</i>	130
<i>Students of higher education institutions per 10 thous. population (1946–1989)</i>	134
<i>Medical personnel per 10 thous. population (1955–1989)</i>	135
<i>Public libraries per 1000 population (1950–1989) . . .</i>	137
<i>Audience in cinemas per 1000 population (1947–1989)</i>	138
<i>Structure of crimes ascertained in completed preparatory proceedings (1970–1989)</i>	140
<i>Consumption of gas, electricity and water from water-line system per capita (1950–1989)</i>	142
<i>Wire telephone subscribers per 1000 population (1946–1989)</i>	143

E. Years 1990–2000

<i>Population at working and non-working age (1990–2000)</i>	154
<i>Natural increase per 1000 population (1990–2000) . .</i>	155
<i>Consumption of gas, electricity and water from water-line system per capita (1990–2000)</i>	162
<i>Road vehicles and traffic accidents (1990=100)</i>	163

F. At the beginning of 21st century

<i>Population by sex and age in 2006</i>	174
<i>Disabled persons in 2002.</i>	175
<i>Economic activity of the population aged 15 and more in 2002</i>	177
<i>Dwellings completed (2002–2006)</i>	178
<i>Medical personnel per 10 thous. population (2002–2006)</i>	180
<i>Registered unemployed persons by sex and age in 2006</i>	187
<i>Entities of the national economy by number of employed persons in 2006</i>	188
<i>Gross Domestic Product per capita (2002–2005)</i>	190

Internal diversification of the city

<i>Population at working and non-working age in 2006</i>	192
<i>Vital statistics in 2006</i>	193
<i>Structure of entities of the national economy by sections in 2006</i>	197

OBJAŚNIENIA ZNAKÓW UMOWNYCH

Kreska	(–)	– zjawisko nie wystąpiło.
Zero	(0)	– zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5;
	(0,0)	– zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05.
Znak	(x)	– wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe.
Kropka	(.)	– zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych.
„W tym”		– oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.
Znak	(Δ)	– oznacza, że nazwy zostały skrócone w stosunku do obowiązującej klasyfikacji. Pełne nazwy znaleźć można w publikacjach Urzędu Statystycznego w Poznaniu, np. w <i>Roczniku Statystycznym Województwa Wielkopolskiego</i> .

WAŻNIEJSZE SKRÓTY

tys.	=	tysiąc	op. cit.	=	opus citatum
mln	=	milion	ok.	=	około
zł	=	złoty	itp.	=	i tym podobne
szt	=	sztuka	m.in.	=	między innymi
wol.	=	wolumin	np.	=	na przykład
g	=	gram	tj.	=	to jest
kg	=	kilogram	tzw.	=	tak zwany
t	=	tona	cd.	=	ciąg dalszy
kW·h	=	kilowatogodzina	dok.	=	dokończenie
GW·h	=	gigawatogodzina	zob.	=	zobacz
°C	=	stopień Celsjusza	stoł.	=	stołeczne
r.	=	rok	GUS	=	Główny Urząd Statystyczny
egz.	=	egzemplarz	KGn	=	Klasyfikacja Gospodarki Narodowej
km	=	kilometr	PKD	=	Polska Klasyfikacja Działalności
m ²	=	metr kwadratowy	S.A.	=	Spółka Akcyjna
ha	=	hektar	W. Ks.	=	Wielkie Księstwo
km ²	=	kilometr kwadratowy	Dz. U.	=	Dziennik Ustaw
m ³	=	metr sześcienny	PTD	=	Polskie Towarzystwo Demograficzne
dam ³	=	dekametr sześcienny	PTE	=	Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
hm ³	=	hektometr sześcienny	PTS	=	Polskie Towarzystwo Statystyczne
l	=	litr	KBN	=	Komitet Badań Naukowych
hl	=	hektolitr	PLL “LOT”	=	Polskie Linie Lotnicze “LOT”
kJ	=	kilodżul	PAN	=	Polska Akademia Nauk
kl	=	kilokaloria	TPN	=	Towarzystwo Przyjaciół Nauk
fot.	=	fotografia	PTPN	=	Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
poz.	=	pozycja	PRN	=	Prezydium Rady Narodowej

WSTĘP

Dzieje każdego miasta pisane są w różnoraki sposób i różnymi drogami przekaz o nich trafia do współczesnych. Kamienne ślady początków historii odkrywają się odsłaniane narzędziem archeologa. Bogate pamięcią historyczną zabytki architektury i pomniki słowa przenoszą tę pamięć następnym wiekom i pokoleniom. Wreszcie historie pojedynczych ludzi, przekazywane w tradycji rodzinnej z pokolenia na pokolenie, splatając się wzajemnie w sieć powiązanych ze sobą losów, układają się w dzieje miasta pisane życiem jego mieszkańców.

Publikacja *Statystyczna karta historii Poznania* w celu przedstawienia różnych aspektów rozwoju stolicy Wielkopolski wykorzystuje zwłaszcza język liczb. Jest to z pewnością bardzo przydatne, a zarazem specyficzne narzędzie opisu rzeczywistości. Trzeba bowiem pamiętać, że każda liczba, którą udało się przytoczyć, cytując materiały źródłowe, niesie w sobie część historii i cenny ładunek informacyjny, ale wymaga specjalistycznego naświetlenia, fachowej interpretacji i powiązania z merytoryczną (jakościową) warstwą zdarzeń ujętych ilościowo.

Statystyka jest stosunkowo młodą dziedziną wiedzy. O stosowaniu metod statystycznych w badaniu procesów społeczno-ekonomicznych na ziemiach polskich można mówić dopiero od połowy XVIII wieku. Ślady ich wykorzystania widoczne są w pochodzących z tamtego okresu rozprawach naukowych i innych opracowaniach autorstwa ówczesnych naukowców i urzędników różnych specjalności. Nie istniała natomiast w tym czasie żadna instytucja zajmująca się statystyką w sposób zorganizowany. Proces instytucjonalizowania działalności statystycznej rozpoczął się pod koniec XIX wieku. W Poznaniu, znajdującym się wówczas pod zaborem pruskim, funkcjonowały niemieckie służby statystyczne. Formę instytucji przyjęły one na początku XX wieku, w momencie utworzenia Urzędu Statystycznego Miasta Poznania (*Statistische Amt der Stadt Posen*) w 1905 r.

Nowy etap w rozwoju polskiej statystyki rozpoczął się w roku 1918, kilka miesięcy przed odzyskaniem niepodległości, w momencie powołania Głównego Urzędu Statystycznego. Instytucja ta od 90 lat koordynuje działalność służb statystyki publicznej na terenie całego kraju, prowadząc badania i udostępniając ich wyniki. W bogatym dorobku publikacyjnym GUS, dotyczącym różnych dziedzin i dostarczającym wielostronnych informacji o sytuacji społeczno-ekonomicznej, znajdują się także opracowania o charakterze historycznym. Najważniejszy z nich jest cykl zeszytów tematycznych poświęconych dziejom Polski obserwowanym przez pryzmat rozwoju społeczno-gospodarczego. Materiał statystyczny został w nich zaprezentowany dziedzinowo. Uwieńczeniem tej serii wydawniczej (mającej charakter opracowań roboczych) stała się obszerna dwutomowa publi-

kacja wydana – podobnie jak zeszyty – pod tytułem *Historia Polski w liczbach*, która stanowi niezwykle cenne źródło informacji o dziejach Polski zapisanych językiem statystyki. Przygotowując opracowanie dotyczące długiego i bardzo zróżnicowanego szeregu czasowego, obejmującego ponad dziesięć wieków historii państwa polskiego, autorzy dysponowali materiałem statystycznym o różnym rodowodzie. Charakter oficjalnych danych statystycznych mają wyłącznie dane uzyskane w sposób bezpośredni, jako wynik zorganizowanych badań statystycznych. Takie informacje – zbierane, gromadzone i opracowywane celowo – dotyczą okresu zinstytucjonalizowanej działalności statystycznej, czyli zaczynającego się w 1918 roku. Dla okresów wcześniejszych, szczególnie od powstania państwa do rozbiorów, prezentowany materiał ma charakter pośredni, bowiem dane statystyczne zostały zrekonstruowane nie na podstawie własnych prac badawczych, ale w oparciu o materiał opracowany wcześniej przez historyków.

Korzystając z doświadczeń zespołu przygotowującego *Historię Polski w liczbach*, autorzy publikacji *Statystyczna karta historii Poznania* przyjęli podobne zasady przy zbieraniu i wykorzystaniu materiału dotyczącego dziejów stolicy Wielkopolski. W toku prac przygotowawczych przejrano bardzo dużą liczbę opracowań statystycznych, a przede wszystkim źródła znajdujące się w zasobach bibliotecznych Urzędu Statystycznego w Poznaniu. Część z nich pochodzi jeszcze sprzed roku 1918, tj. z okresu działania niemieckich służb statystycznych. Zebrany w ten sposób materiał został poddany selekcji pod kątem przydatności merytorycznej oraz ciągłości informacyjnej. W zestawieniach końcowych starano się przedstawić możliwie najpełniejszy obraz opisanych zjawisk, tj. możliwie najdłuższy szereg czasowy z danymi o ich przebiegu. Ze względu na zmiany zachodzące w metodologii, które utrudniają porównywalność danych z różnych okresów, nie zawsze udało się osiągnąć taki efekt.

Pierwszą próbę stworzenia statystycznej charakterystyki Poznania na przestrzeni dziejów podjął w XIX wieku Józef Łukaszewicz, wybitny historyk i bibliotekarz [dyrektor] Biblioteki Raczyńskich. W 1838 r. wydał on dzieło zatytułowane *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*. Wprawdzie zawarte w tytule określenie *statystyczny* nie odpowiada dokładnie dzisiejszemu rozumieniu tego terminu, ale publikacja ta jest niezwykle cennym źródłem informacji o dawnym Poznaniu i spełnia ważną funkcję poznawczą dzięki ogromnemu ładunkowi historycznemu, jaki niosą w sobie przytoczone liczby.

Niniejsze opracowanie, opatrzone tytułem *Statystyczna karta historii Poznania*, w pewnym sensie kontynuuje myśl J. Łukaszewicza. Publikacja ta składa się z dwóch części. Pierwsza z nich prezentuje Poznań w statystyce, czyli przedstawia dzieje miasta w ujęciu liczbowym. Część druga mówi o statystyce w Poznaniu, pokazuje tworzenie się zrębów statystyki akademickiej i rozwój

poznańskiego ośrodka myśli statystycznej, a także opisuje proces powstawania i przeobrażeń instytucji zajmujących się działalnością statystyczną w praktyce. Znajdują się w niej również biogramy przybliżające sylwetki osób zasłużonych dla statystyki oraz opisy niektórych wydawnictw książkowych opublikowanych przez poznańskie urzędy statystyczne.

Publikację otwiera rozdział grupujący wybrane informacje zbiorcze o rozwoju Poznania w okresie, który obejmuje około 200 lat jego względnie nowej historii (1800–2006). Przedstawiono tu m.in. kierunki rozbudowy miasta (uwzględniając fakt włączania w jego granice administracyjne kolejnych dzielnic) oraz jej tempo (obserwowane od roku 1895, tj. tuż przed rozpoczęciem likwidacji twierdzy poligonalnej, czyli fortyfikacji wewnętrznych, które blokowały możliwości poszerzania obszaru miasta), a także zestawiono podstawowe informacje o warunkach życia mieszkańców Poznania na tle innych miast Polski.

Statystyczny wizerunek Poznania w ujęciu historycznym ukazany został w kilku odsłonach. Stosunkowo najdłuższy okres obejmuje pierwsza część tego rozdziału, zatytułowana *Do roku 1918*. Celowo nie określono tu dokładnych ram czasowych, starając się zawsze przedstawić możliwie najwcześniejsze dane. Okres od powstania miasta do roku 1918 obejmuje kilka wieków burzliwej historii Poznania, a większość z nich określana jest jako okres przedstatystyczny. Kompletując informacje dotyczące tamtych czasów, autorzy niniejszej publikacji nie sięgali do dokumentów źródłowych, ale korzystali z gotowych opracowań historycznych jako owocu prac badawczych dotyczących głównie XX, ale także XIX wieku. Cytując opracowania historyczne, nie kopiowano gotowych tablic, a jedynie wykorzystano zawarte w nich wyniki, które ujęto we własnych autorских zestawieniach konstruowanych zgodnie z aktualnie obowiązującymi zasadami budowy tablic i prezentacji materiału statystycznego.

Rozwój myśli, a przede wszystkim instytucji o charakterze statystycznym, postępujący od połowy wieku XIX, spowodował stopniowe pojawianie się danych, które – choć często niepełne i obciążone błędem niedokładności – można określić mianem statystycznych. Na przełomie XIX i XX wieku zbieraniem takich informacji zajmowały się niemieckie służby statystyczne, a od 1905 r. – Urząd Statystyczny Miasta Poznania (Statistische Amt der Stadt Posen). Dane zebrane przez te służby zostały wykorzystane po odzyskaniu niepodległości w *Roczniku Statystycznym Stołecznego Miasta Poznania*, wydawanym od roku 1921.

Podstawowym i jednocześnie niezwykle cennym źródłem danych dla drugiej części rozdziału pt. *Rozwój Poznania w ujęciu historycznym*, obejmującej lata międzywojenne, stały się roczniki przygotowane w 20. i 30. latach XX wieku przez Urząd Statystyczny Stołecznego Miasta Poznania. W tablicach i wykresach tego rozdziału uwzględniono także wyniki dwóch pierwszych powszechnych spisów ludności, przeprowadzonych w Polsce w 1921 i 1931 r.

Kolejny fragment opracowania przynosi liczbową charakterystykę Poznania w dobie okupacji hitlerowskiej. Dane tu zawarte ze zrozumiałych względów są niepełne i wybiórcze, a czasem mogą mieć nawet charakter tendencyjny. W opracowaniu materiału z tego okresu oparto się bowiem również na *Roczniku Statystycznym Stolicy Prowincji Poznańskiej* („Statistische Jahrbuch der Gauhauptstadt Posen”) opracowanym w roku 1940 przez Niemców.

Okres powojenny to czas systematycznego zbierania, gromadzenia i publikowania informacji statystycznych, a zatem jest to okres najpełniej udokumentowany. Niestety, również z punktu widzenia statystyki, nie jest to przedział jednolity. Przeobrażenia ustrojowe, zmieniające się warunki polityczne i ekonomiczne skutkowały zmianą zakresu badań statystycznych i ich metodologii, a także zmianą stosowanych klasyfikacji i nomenklatur. W konsekwencji wpływało to na poziom tzw. ściągalności danych oraz zakłócało ciągłość obserwacji zjawisk, utrudniając w dłuższych szeregach czasowych porównywalność wyników. Ze względu na te utrudnienia, charakterystyka liczbowa powojennego Poznania została zaprezentowana w trzech odcinkach czasowych. Pierwszy z nich obejmuje okres PRL, czyli lata 1946–1989, drugi opisuje ostatnią dekadę XX wieku (1990–2000), a trzeci wkracza w XXI wiek (2002–2006) i zawiera m.in. wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w roku 2002. Kreśląc współczesny obraz Poznania, autorzy niniejszej publikacji korzystali przede wszystkim z zasobów informacyjnych Urzędu Statystycznego w Poznaniu.

Druga część niniejszej publikacji jest próbą w miarę syntetycznego ujęcia dziejów ludzi oraz instytucji, dzięki którym możliwe było dzisiaj statystyczne opisanie znacznego fragmentu przeszłości Poznania. W zasadzie opis ten zaczyna się na początku XX wieku, kiedy to pojawiły się w tym mieście pierwsze instytucjonalne formy działalności statystycznej, zwane statystyką oficjalną. Jej rozwój pokazany został przez pryzmat organizacji i funkcjonowania urzędów statystycznych, a także w kontekście wyników ich pracy, jakie zawierają publikacje tych instytucji.

Dalej – w retrospekcji sięgającej do okresu międzywojennego – znajduje się charakterystyka tzw. statystyki akademickiej, czyli działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej wyższych uczelni w zakresie statystyki i dyscyplin pokrewnych. Dopełnieniem tego fragmentu opracowania jest odniesienie się do funkcjonowania towarzystw naukowych, które łączą tę działalność z praktyką statystyczną i wypływającej stąd informacji przydają popularyzatorski aspekt odbioru społecznego.

Byłoby wielkim ograniczeniem wiedzy o statystyce poznańskiej, gdyby poprzestać na warstwie instytucjonalnej, a pominąć losy i osiągnięcia osób tworzących jej treść. Biorąc pod uwagę tylko zmarłych, podano zatem – z konieczności skondensowane – biogramy szczególnie zasłużonych

statystyków związanych z Poznaniem i Wielkopolską. Jeśli się je uwzględni łącznie z charakterystyką ram, w których pracowali, to można uzyskać określony sąd o całości rozpatrywanego środowiska. Okazało się po takim zabiegu, że poznański ośrodek myśli statystycznej ma się czym chlubić nie tylko w skali lokalnej czy regionalnej, ale również na arenie krajowej i międzynarodowej.

Zapewne opis przeszłości Poznania i poznańskiej statystyki w niniejszej publikacji pozostawi u Czytelników niedosyt informacyjny. Niestety, mimo żmudnych poszukiwań, nie udało się zgromadzić większego zasobu danych, a z wielu źródeł trzeba było zrezygnować, gdyż budziły uzasadnione wątpliwości co do swojej wartości poznawczej. W trakcie poszukiwań źródłowych ujawniły się także błędy i rozbieżności, zwłaszcza w odniesieniu do daty i miejsca zdarzeń. Starano się je usunąć przez konfrontowanie wielu dokumentów i opisów, ale z pewnością uzyskane wyniki nie są w pełni satysfakcjonujące. W sumie można rzec, że wspomniany wyżej niedosyt jest również odczuwany przez autorów tego opracowania. Jak zwykle w takich sytuacjach, jawi się zatem potrzeba dalszych poszukiwań, które należałoby podjąć w połączeniu z weryfikacją dotychczasowych rezultatów.

Czytelników, którzy bardziej interesują się terażniejszością i przyszłością miasta, zachęcamy do lektury wydawanego przez Urząd Statystyczny w Poznaniu w cyklu dwuletnim *Rocznika Statystycznego Poznania* oraz publikowanego kwartalnie opracowania *Poznań – Biuletyn Statystyczny*. Tych zaś, których ciekawi przeszłość grodu nad Wartą oraz instytucji i ludzi dokumentujących ją metodami statystycznymi, zapraszamy do odbycia podróży w czasie z przewodnikiem pt. *Statystyczna karta historii Poznania*. To właśnie uczestnicy tej swoistej wycieczki zadecydują, czy za pomocą liczb, które w połączeniu z faktami nigdy nie są „suche”, udało się opowiedzieć historię miasta, a tym samym ocenią przydatność oferowanego im przewodnika i trud związany z jego opracowaniem.

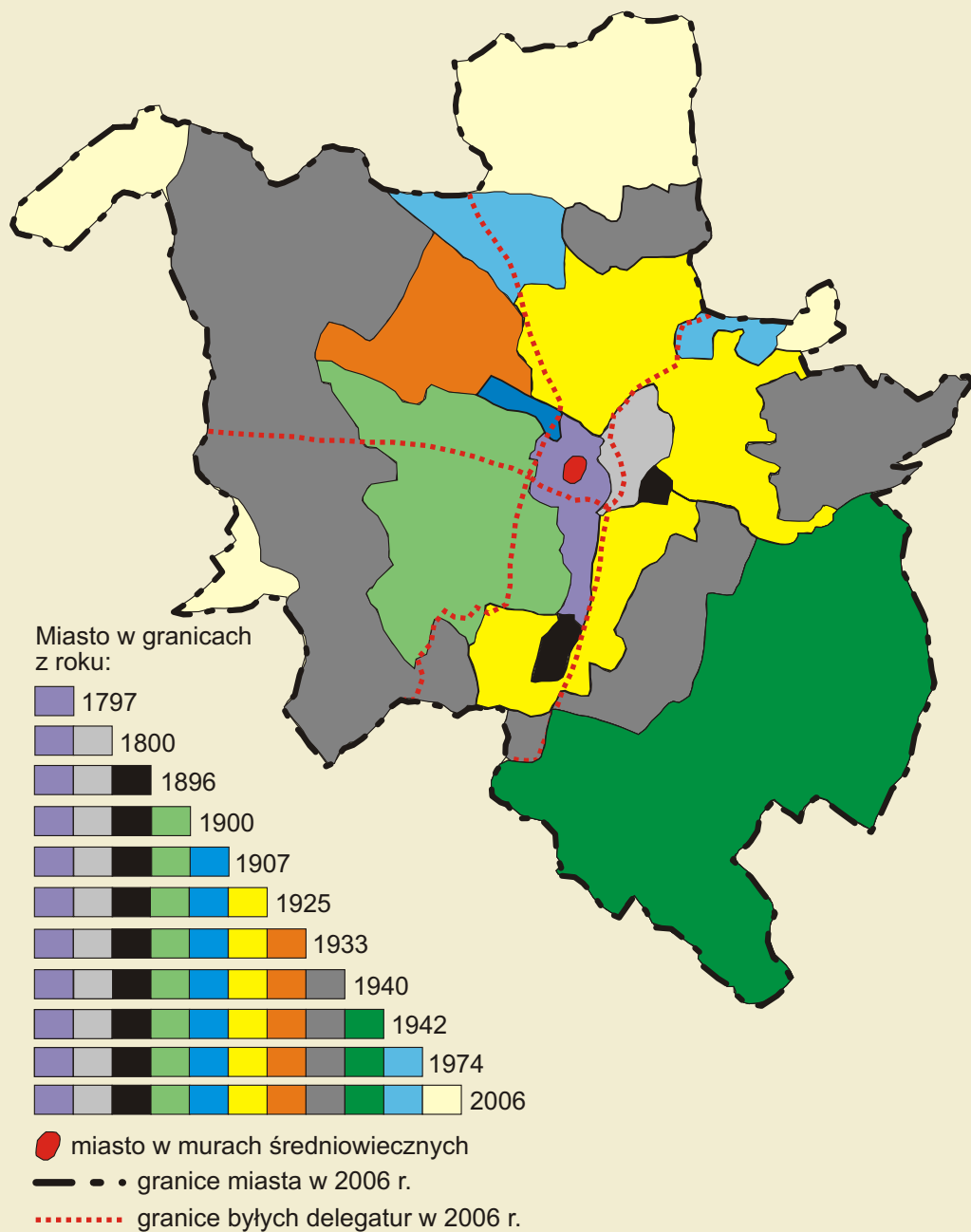
POZNAŃ
W
STATYSTYCE

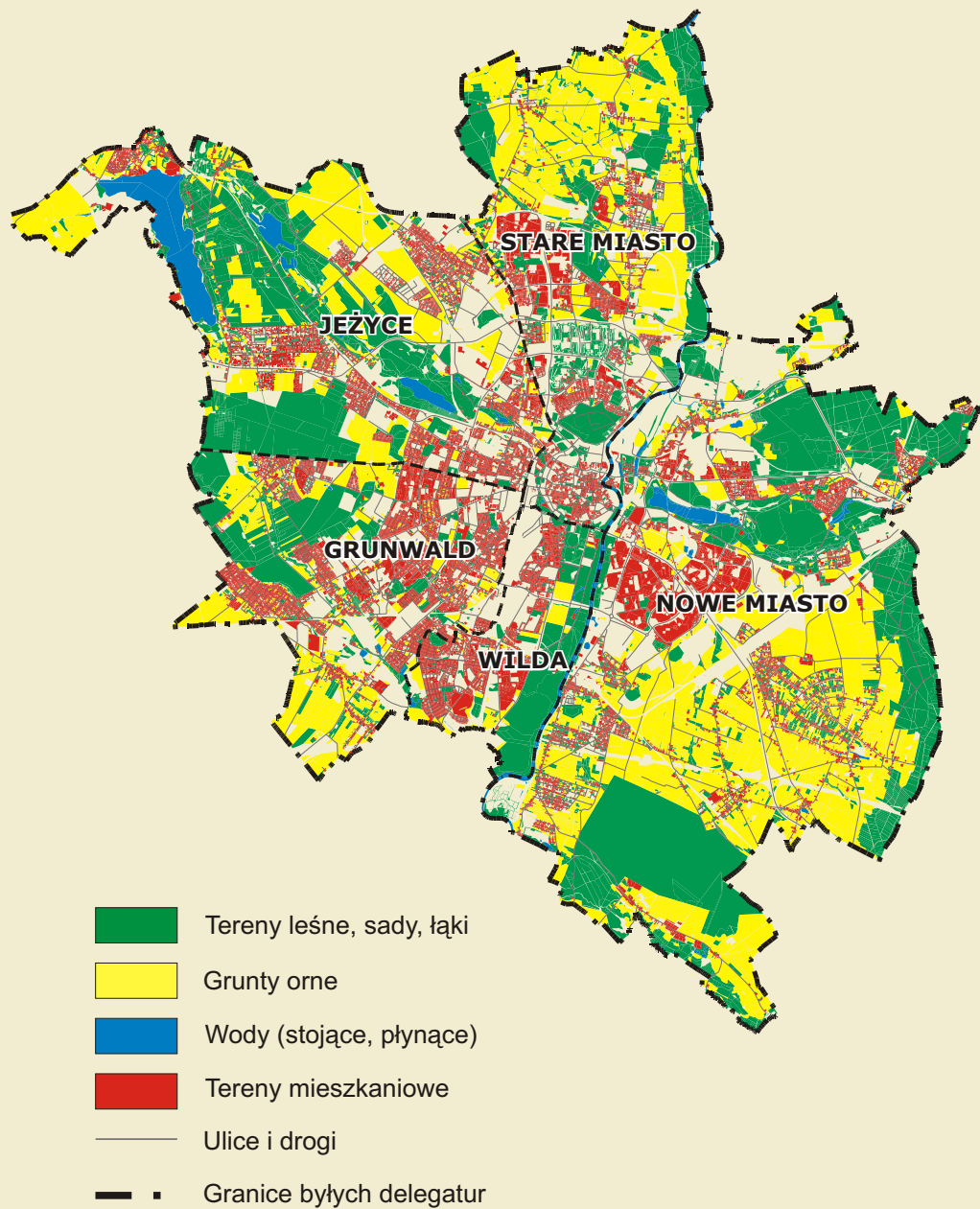
POZNAŃ W LATACH 1800–2006

ROZWÓJ TERYTORIALNY POZNANIA W LATACH 1797–2006

KIERUNKI WYKORZYSTANIA POWIERZCHNI POZNANIA W 2006 R.

WYBRANE DANE O POZNANIU W LATACH 1900–2006

LATA	Powierzchnia w km ²	Ludność w tys.			Ruch naturalny			
		ogółem	mężczyźni	kobiety	małżeństwa	urodzenia żywe	zgony	przyrost naturalny
1900	33,0	117,0	57,3	59,8	922	4304	2939	1365
1905	33,0	136,8	65,9	70,9	1056	5043	3301	1742
1910	33,9	156,7	68,0	82,5	1039	5220	3238	1982
1915	34,0	164,0	.	.	715	3740	3037	703
1920 ^a	34,1	169,4	77,3	92,1	2324	6002	4277	1725
1925	67,4	220,0	.	.	1605	6447	3325	3122
1930 ^a	67,4	246,5	114,5	131,9	2166	5771	3400	2371
1935	76,9	.	.	.	2320	5008	3879	1859
1940	162,1	287,9	.	.	1984	4842	4070	963
1946	226,1	268,0	119,3	148,7	3720 ^b	7927 ^b	2883 ^b	5044 ^b
1950	219,6	320,7	145,5	175,2	3711	8081	3130	4951
1955	219,6	374,9	175,6	199,3	3789	8654	3064	5590
1960	219,6	408,1	191,1	217,0	3105	6060	3105	2955
1965	219,6	438,2	208,0	230,2	2594	5084	3247	1837
1970	219,6	471,4	222,1	249,3	4035	5635	4043	1592
1975	228,4	515,9	242,7	273,2	5114	8090	5148	2942
1980	228,6	552,9	258,1	294,8	4822	9339	5971	3368
1985	228,6	575,1	270,4	304,7	3970	8659	6605	2054
1990	261,3	590,1	277,3	312,8	3401	6356	6978	-622
1995	261,3	581,2	271,5	309,7	2937	4941	6336	-1395
2000	261,3	582,3	271,7	310,5	2997	4619	5910	-1291
2005	261,3	567,9	264,6	303,2	2888	5274	5280	-6
2006	261,9	565,0	263,3	301,6	3084	5557	5534	23

a Dane dotyczące ludności – według spisów powszechnych 1921 i 1931. *b* 1948 r.

(dok.)

LATA	Mieszkania zamieszkałe w tys.	Liczba ludności na 1 mieszkanie	Mieszkania oddane do użytkowania	Zużycie na 1 mieszkańca			Średnie temperatury powietrza w °C	Opady w mm	Średnie zachmurzenie ^a w oktantach
				gazu w m ³	energii elektrycznej w kW·h	wody m ³			
1900	24,2	4,8	920	43,4	3,4	18,5	.	.	.
1905	28,4	4,8	2238	59,0	7,5	31,4	8,6	636	6,6
1910	32,7	4,7	927	72,2	12,3	29,9	9,0	492	6,3
1915	.	.	228	90,7	35,4	47,7	7,8	519	.
1920 ^b	35,8	4,7	26	76,4	47,6	33,3	9,0	543	5,8
1925	40,4	5,3	240	81,8	51,8	33,5	8,8	508	6,8
1930 ^b	50,7	4,7	1162	101,8	94,5	39,1	9,0	705	6,5
1935	.	.	951	74,0	89,7	36,4	8,7	477	6,8
1940	62,7	.	283	.	.	.	6,1	449	7,0
1946	56,6	.	48	59,7	92,7
1950	66,1	.	1170	66,5	133,1	19,9	8,6	476	.
1955	71,0	.	1307	85,7	79,9	22,6	7,4	466	.
1960	87,9	4,5	2650	93,9	130,6	27,9	8,2	514	6,8
1965	.	.	3427	109,3	156,5	32,4	7,2	559	6,7
1970	113,4	4,0	4162	138,5	246,1	40,5	7,3	559	5,4
1975	133,0	3,6	4883	158,9	339,2	51,0	9,3	377	4,9
1980	155,1	3,4	4363	223,4	480,4	61,5	7,0	538	5,3
1985	171,6	3,2	3213	299,3	580,9	70,9	7,2	498	5,3
1990	182,8	3,1	1949	429,1	725,5	67,0	9,5	524	4,8
1995	190,6	2,9	1372	575,8	672,9	61,8	8,7	494	4,9
2000	200,3	2,8	2234	306,1	771,8	47,2	10,0	610	5,3
2005	221,7 ^c	2,6 ^c	3375	246,5	796,6	42,0	9,1	507	4,9
2006	224,3 ^c	2,5 ^c	2828	270,3	813,6	41,1	9,7	440	4,9

a W latach 1900–1965 stopień zachmurzenia nieba w oktantach: od 0 (niebo bez chmur) do 10 (niebo całkowicie pokryte chmurami). Od 1966 r. w oktantach: od 0 (niebo bez chmur) do 8 (niebo całkowicie pokryte chmurami). *b* Dane dotyczące mieszkań – według spisów powszechnych z 1921 i 1931. *c* Mieszkania zamieszkałe i niezamieszkałe.

POWIERZCHNIA MIASTA WEDŁUG NOWYCH I STARYCH DZIELNIC W LATACH 1895–2006

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1895	1896	1900	1907	1925
		w hekta				
1	OGÓLEM^a	943,40	947,90	3303,30	3390,70	6624,50
2	Stare Miasto	478,70	478,70	478,70	478,70	1681,10
3	Stare Miasto na lewym brzegu Warty	478,70	478,70	478,70	478,70	478,70
4	Winiary	–	–	–	–	–
5	Winogrady	–	–	–	–	752,10
6	Naramowice dwór	–	–	–	–	450,30
7	Naramowice wieś	–	–	–	–	–
8	Morasko wieś	–	–	–	–	–
9	Radojewo wieś	–	–	–	–	–
10	Umultowo wieś	–	–	–	–	–
11	Piątkowo	–	–	–	–	–
12	Suchy Las	–	–	–	–	–
13	Nowe Miasto	293,20	297,70	297,70	297,70	1891,20
14	Chwaliszewo, Ostrów Tumski	293,20	293,20	293,20	293,20	293,20
15	Berdychowo i Piotrowo	–	4,50	4,50	4,50	4,50
16	Główna	–	–	–	–	599,90
17	Komandoria	–	–	–	–	468,00
18	Rataje	–	–	–	–	326,10
19	Starołęka Mała	–	–	–	–	199,50
20	Antoninek	–	–	–	–	–
21	Główieniec	–	–	–	–	–
22	Zieliniec	–	–	–	–	–
23	Chartowo	–	–	–	–	–
24	Żegrze	–	–	–	–	–
25	Minikowo	–	–	–	–	–
26	Garaszewo	–	–	–	–	–
27	Starołęka Wielka	–	–	–	–	–
28	Starołęka Leśnictwo	–	–	–	–	–
29	Darzybór	–	–	–	–	–
30	Szczepankowo, Franowo, Kobylepole	–	–	–	–	–
31	Marlewo	–	–	–	–	–
32	Krzesiny, Pokrzywno	–	–	–	–	–
33	Krzesinki	–	–	–	–	–
34	Głuszyna	–	–	–	–	–
35	Piotrowo	–	–	–	–	–
36	Sypniewo	–	–	–	–	–

^aW roku 1954 wyłączono z obszaru miasta część Sławia o powierzchni 37,11 ha. W roku 1956 Wydział Gospodarki które włączono do miasta Swarzędza.

	1933	1940	1942	1949	1954	1956	1959	1987–2006	Lp.
rach									
	7326,00	16211,31	22604,99	21948,01	21948,00	21955,00	21955,00	26131,00	1
	1681,10	2164,80	2164,80	2164,80	2065,00	2066,00	2066,00	4933,47	2
	478,70	478,70	478,70	478,70	478,70	479,00	479,00	479,00	3
	–	–	–	–	83,00	83,00	83,00	83,00	4
	752,10	752,10	752,10	752,10	569,30	570,00	570,00	570,00	5
	450,30	450,30	450,30	450,30	450,30	450,00	450,00	450,00	6
	–	483,70	483,70	483,70	483,70	484,00	484,00	484,00	7
	–	–	–	–	–	–	–	926,55	8
	–	–	–	–	–	–	–	698,46	9
	–	–	–	–	–	–	–	526,46	10
	–	–	–	–	–	–	–	605,00	11
	–	–	–	–	–	–	–	111,00	12
	1891,20	4528,41	10922,09	10265,11	10228,00	10228,00	10228,00	10465,15^b	13
	293,20	293,20	293,20	293,20	293,20	293,20	293,20	293,20	14
	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	15
	599,90	599,90	599,90	599,90	599,90	599,90	599,90	599,90	16
	468,00	468,00	468,00	468,00	468,00	468,00	468,00	468,00	17
	326,10	326,10	326,10	326,10	326,10	326,10	326,10	326,10	18
	199,50	199,50	199,50	199,50	199,50	199,50	199,50	199,50	19
	–	318,41	318,41	318,41	318,41	318,41	318,41	318,41	20
	–	92,90	92,90	92,90	92,90	92,90	92,90	92,90	21
	–	264,00	264,00	264,00	264,00	264,00	264,00	264,00	22
	–	206,70	206,70	206,70	206,70	206,70	206,70	206,70	23
	–	622,50	622,50	622,50	622,50	622,50	622,50	622,50	24
	–	176,60	355,90	355,90	355,90	355,90	355,90	355,90	25
	–	290,90	290,90	290,90	290,90	290,90	290,90	290,90	26
	–	135,80	293,40	293,40	293,40	293,40	293,40	293,40	27
	–	–	84,60	84,60	84,60	84,60	84,60	84,60	28
	–	529,40	529,40	529,40	529,40	529,40	529,40	529,40	29
	–	–	1263,60	1263,60	1263,60	1263,60	1263,60	1263,60	30
	–	–	86,50	86,50	86,50	86,50	86,50	86,50	31
	–	–	604,60	604,60	604,60	604,60	604,60	604,60	32
	–	–	199,30	199,30	199,30	199,30	199,30	199,30	33
	–	–	1457,40	1457,40	1457,40	1457,40	1457,40	1457,40	34
	–	–	445,90	445,90	445,90	445,90	445,90	445,90	35
	–	–	57,30	57,30	57,30	57,30	57,30	57,30	36

Komunalnej i Mieszkaniowej dokonał korekty ogólnej powierzchni miasta. ^b Obszar zmniejsza się również o 10,76 ha,

POWIERZCHNIA MIASTA WEDŁUG NOWYCH I STARYCH DZIELNIC W LATACH 1895–2006 (dok.)

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1895	1896	1900	1907	1925
		w hekta				
	Nowe Miasto (dok.)					
1	Splawie Michałowo	–	–	–	–	–
2	Splawie	–	–	–	–	–
3	Szczytniki, Jaryszki, Wiórki	–	–	–	–	–
4	Janikowo wieś (część)	–	–	–	–	–
5	Koziegłowy	–	–	–	–	–
6	Wilda	171,50	171,50	603,00	603,00	1040,90
7	Dębina	171,50	171,50	171,50	171,50	171,50
8	Wilda	–	–	431,50	431,50	431,50
9	Dębiec	–	–	–	–	437,90
10	Świerczewo	–	–	–	–	–
11	Luboń (część)	–	–	–	–	–
12	Grunwald	–	–	1034,00	1034,00	1034,00
13	Św. Łazarz i Górczyn	–	–	1034,00	1034,00	1034,00
14	Edwardowo, Marclin	–	–	–	–	–
15	Junikowo-Rudnicze	–	–	–	–	–
16	Fabianowo	–	–	–	–	–
17	Kotowo	–	–	–	–	–
18	Z dzielnicy Jeżyce (część koszar, Ostroroga, część obszaru przyległego przy ul. Bułgarskiej)	–	–	–	–	–
19	Skórzewo	–	–	–	–	–
20	Plewiska	–	–	–	–	–
21	Jeżyce	–	–	889,90	977,30	977,30
22	Jeżyce	–	–	889,90	889,90	889,90
23	Sołacz	–	–	–	87,40	87,40
24	Golećcin	–	–	–	–	–
25	Sołacz Dwór	–	–	–	–	–
26	Podolany, Sytków	–	–	–	–	–
27	Krzyżowniki	–	–	–	–	–
28	Strzeszyn	–	–	–	–	–
29	Strzeszynek	–	–	–	–	–
30	Psarskie	–	–	–	–	–
31	Lotnisko z dzielnicy Stare Miasto (część Winiar)	–	–	–	–	–
32	Z dzielnicy Stare Miasto (część Winiar)	–	–	–	–	–
33	Wielkie wieś	–	–	–	–	–
34	Kiekrz wieś (część)	–	–	–	–	–
35	Chyby wieś (część)	–	–	–	–	–
36	Baranowo	–	–	–	–	–

^a W roku 1949 obszar ten został włączony do powiatu Śrem.

U w a g a. W 1973 r. powierzchnia miasta wynosiła 22860,00 ha po włączeniu części Suchego Lasu, Piątkowa, Umultowa,

	1933	1940	1942	1949	1954	1956	1959	1987–2006	Lp.
	rach								
	–	–	917,80	917,80	917,80	917,80	917,80	917,80	1
	–	–	282,80	282,80	245,69	245,69	245,69	245,69	2
	–	–	656,98 ^a	–	–	–	–	–	3
	–	–	–	–	–	–	–	156,91	4
	–	–	–	–	–	–	–	91,00	5
	1040,90	1444,00	1444,00	1444,00	1444,00	1445,00	1445,00	1445,00	6
	171,50	171,50	171,50	171,50	171,50	172,00	172,00	172,00	7
	431,50	431,50	431,50	431,50	431,50	432,00	432,00	432,00	8
	437,90	437,90	437,90	437,90	437,90	438,00	438,00	438,00	9
	–	272,20	272,20	272,20	272,20	272,00	272,00	272,00	10
	–	130,90	130,90	130,90	130,90	131,00	131,00	131,00	11
	1034,00	3119,50	3119,50	3119,50	3341,00	3343,00	3343,00	3680,50	12
	1034,00	1034,00	1034,00	1034,00	1034,00	1034,00	1034,00	1034,00	13
	–	824,10	824,10	824,10	824,10	824,00	824,00	824,00	14
	–	672,40	672,40	672,40	672,40	673,00	673,00	673,00	15
	–	342,70	342,70	342,70	342,70	343,00	343,00	343,00	16
	–	246,30	246,30	246,30	246,30	247,00	247,00	247,00	17
	–	–	–	–	221,50	222,00	222,00	222,00	18
	–	–	–	–	–	–	–	109,00	19
	–	–	–	–	–	–	–	228,50	20
	1678,80	4954,60	4954,60	4954,60	4870,00	4873,00	4873,00	5511,70	21
	889,90	889,90	889,90	889,90	667,30	668,00	668,00	668,00	22
	87,40	87,40	87,40	87,40	87,40	88,00	88,00	88,00	23
	701,50	469,40	469,40	469,40	469,40	470,00	470,00	470,00	24
	–	232,10	232,10	232,10	232,10	232,00	232,00	232,00	25
	–	303,40	303,40	303,40	303,40	304,40	304,00	304,00	26
	–	1056,20	1056,20	1056,20	1056,20	1056,00	1056,00	1056,00	27
	–	990,20	990,20	990,20	990,20	991,00	991,00	991,00	28
	–	186,10	186,10	186,10	186,10	186,00	186,00	186,00	29
	–	319,90	319,90	319,90	319,90	320,00	320,00	320,00	30
	–	420,00	420,00	420,00	420,00	420,00	420,00	420,00	31
	–	–	–	–	138,00	138,00	138,00	138,00	32
	–	–	–	–	–	–	–	300,05	33
	–	–	–	–	–	–	–	222,74	34
	–	–	–	–	–	–	–	98,22	35
	–	–	–	–	–	–	–	17,69	36

Koziegłów i Janikowa.

POZNAŃ NA TLE WYBRANYCH MIAST

Tablice, dla których nie podano źródła, zostały opracowane na podstawie *Małego Rocznika Statystycznego GUS* za lata 1930–2000 i *Roczników Statystycznych GUS* za lata 1946–2006.

LUDNOŚĆ^a

LATA	Ludność w tys.									
	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Szczecin	Wrocław	Warszawa
1860	22	72	8	50	16	26	51	58	121 ^b	163
1880	34	109	13	66	33	48	65	92	273	310
1900	52	141	32	91	46	310	117	207	423	686
1910	58	170	43	152	66	408	157	232	512	781
1921	88	195	48	179	87	433	158	233	.	937
1926	106	.	113	189	109	554	220	.	557 ^c	1015
1930	118	256	128	211	119	607	267	.	.	1109
1931	117	256	126	219	112	605	246	271	625 ^d	1172
1939	141	258	134	259	122	672	272	268	630	1289
1946	135	118	128	299	99	497	268	73	186	479
1950	163	195	225	344	117	620	321	179	314	804
1960	232	287	270	481	181	711	408	269	438	1136
1970	282	366	305	590	239	763	471	338	533	1316
1980	349	457	355	716	304	836	553	388	618	1596
1990	382	465	367	751	351	848	590	413	643	1656
2000	376	463	331	759	359	788	582	417	641	1672
2006	363	457	315	756	353	760	565	409	635	1702

a W każdorazowych granicach administracyjnych, bez wojska. b W 1852 r. c W 1925 r. d W 1933 r.

Źródło: *Historia Polski w liczbach, Ludność i terytorium*, Warszawa 1993 oraz Heinz Rogmann, „Die Bevölkerungsentwicklung im preußischen Osten in den letzten hundert Jahren...”, Berlin, 1937.

LUDNOŚĆ WEDŁUG WYZNANIA^a

MIASTA LATA	Wyznanie								
	rzymsko-katolickie obrządku łacińskiego	rzymsko-katolickie obrządku grekokatolickiego	prawosławne	ewangelickie	inne chrześcijańskie	możeszowe	inne niechrześcijańskie	nieokreślone i niepodane	
	w % ogółu ludności								
Gdynia	1921	92,3	–	–	7,7	0,0	–	–	–
	1931 ^b	95,8	0,4	0,5	1,2	0,0	1,9	0,0	0,2
Katowice	1931	89,7	0,2	0,2	5,0	0,2	4,5	0,0	0,2
Kraków	1921	74,2	0,4	0,3	0,4	0,0	24,6	0,0	0,1
	1931	72,7	0,7	0,1	0,5	0,1	25,8	0,0	0,1
Lwów	1921	51,0	12,4	0,3	1,2	0,0	35,1	0,0	0,0
	1931	50,3	16,0	0,4	1,2	0,1	31,9	0,0	0,1
Łódź	1921	53,5	0,0	0,4	10,8	0,5	34,6	0,0	0,2
	1931	56,3	0,1	0,3	9,3	0,4	33,5	0,0	0,1
Poznań	1921	93,3	0,1	0,1	5,3	0,0	1,2	–	0,0
	1931	96,1	0,2	0,2	2,6	0,1	0,8	0,0	0,0
Warszawa	1921	63,9	0,0	0,6	1,9	0,1	33,1	0,0	0,4
	1931	66,9	0,1	0,8	1,8	0,1	30,1	0,0	0,2
Wilno	1921	64,5	0,2	4,8	0,9	1,1	28,1	0,3	0,1
	1931 ^b	95,8	0,4	0,5	1,2	0,0	1,9	0,0	0,2

a Na podstawie wyników spisu z dnia 30 września 1921 r. oraz 9 grudnia 1931 r. b Dane spisu z 1936 r.

Język polski jako ojczysty w 1931 r. podało: w Gdyni 98,3%, w Katowicach – 84,9%, w Krakowie – 78,1%, we Lwowie – 63,5%, w Łodzi – 59,0%, w Poznaniu – 96,6%, w Warszawie – 70,5, w Wilnie – 65,9% mieszkańców.

PRZYROST NATURALNY LUDNOŚCI

MIASTA	1931– –1935 ^a	1936– –1938 ^a	1950	1955	1960	1965	1971	1980	1990	2000	2006
	na 1000 ludności										
Bydgoszcz	7,8	8,1	19,4	20,6	11,7	7,2	6,9	9,0	1,6	-1,1	-0,9
Gdańsk	30,8	25,1	13,8	.	8,6	8,8	1,6	-1,3	-0,2
Katowice	7,1	6,2	11,6	.	8,0	.	2,2	4,3	-1,8	-2,8	-2,9
Kraków	2,7	1,2	11,4	15,8	9,4	5,1	4,6	7,0	1,0	-1,5	-0,4
Lublin	3,5	4,0	.	20,1	11,2	8,0	8,7	10,1	3,3	0,0	0,6
Łódź	1,6	0,3	15,0	12,9	6,3	2,1	0,5	2,0	-4,8	-7,0	-6,5
Poznań	7,4	5,8	16,6	15,0	7,4	4,2	3,6	6,1	-1,1	-2,3	0,0
Szczecin	29,6	15,9	9,0	8,8	10,0	1,5	-1,6	-1,7
Warszawa	2,3	3,0	12,5	16,1	7,2	2,2	0,9	3,2	-2,7	-3,7	-0,6
Wrocław	31,5	27,8	14,0	8,6	7,2	8,8	0,9	-2,6	-1,5

a Przeciętne roczne.

GOSPODARSTWA DOMOWE (na podstawie spisów)

MIASTA	Gospo- darstwa w tys.	O liczbie osób							
		1	2	3	4	5	6	7 i więcej	
		w % gospodarstw ogółem							
Kraków	1950	125,1	36,0	18,2	17,6	15,7	7,8	3,0	1,7
	1960	158,0	27,7	18,9	19,2	19,7	9,5	3,4	1,6
	1988	254,5	23,0	23,9	43,2		10,0		
	2002	306,9	35,1	24,2	19,4	14,5	4,7	1,4	0,7
Łódź	1950	232,1	28,5	23,4	22,2	16,2	6,6	2,1	1,0
	1960	241,7	20,6	23,2	21,9	21,4	9,0	2,8	1,1
	1988	342,2	25,9	29,5	40,4		4,1		
	2002	352,0	35,4	28,5	20,7	12,0	2,5	0,6	0,2
Poznań	1950	114,0	28,3	21,5	20,0	16,6	8,6	3,3	1,7
	1960	130,6	22,9	20,4	18,8	19,2	11,2	4,7	2,7
	1988	206,4	22,0	24,7	44,2		9,0		
	2002	233,9	33,1	24,8	19,8	15,6	4,8	1,3	0,6
Warszawa	1950	302,3	29,9	23,3	21,6	15,4	6,6	2,2	1,0
	1960	655,5	15,5	18,8	18,4	19,5	14,1	7,8	5,9
	1988	640,1	26,3	27,4	40,5		5,9		
	2002	763,8	38,1	26,7	18,6	12,5	3,0	0,7	0,3
Wrocław	1950	113,7	34,2	19,3	20,0	15,2	7,2	2,6	1,5
	1960	493,2	15,8	16,5	18,1	20,0	14,6	8,1	6,8
	1988	222,7	21,9	24,6	44,4		9,1		
	2002	268,6	34,4	26,1	20,1	13,9	4,0	1,1	0,5

BUDYNKI MIESZKALNE NOWO ROZPOCZĘTE WEDŁUG MATERIAŁÓW BUDOWY ŚCIAN

MIASTA LATA	Ogółem		Materiał budowy ścian			
	liczba budyneków	kubatura w tys. m ³	A ^a		B ^b	
			liczba budyneków	kubatura w tys. m ³	liczba budyneków	kubatura w tys. m ³
Bydgoszcz 1932	157	102	156	101	1	326
1937	174	160	174	160	–	–
Chorzów 1932	10	13	10	13	–	–
1937	56	123	56	123	–	–
Częstochowa . . . 1932	169	98	162	96	7	2
1937	230	150	217	147	13	3
Katowice 1932	30	31	30	31	–	–
1937	57	136	57	136	–	–
Kraków 1932	171	376	164	373	7	3
1937	157	478	157	478	–	–
Lublin 1932	237	107	110	77	127	31
1937	123	112	91	105	32	7
Lwów 1932	39	36	37	36	2	–
1937	335	567	313	560	22	7
Łódź 1932	315	244	223	205	92	39
1937	436	482	340	451	96	31
Poznań 1932	374	457	363	441	11	16
1937	359	577	355	576	4	1
Sosnowiec 1932	108	101	104	100	4	1
1937	126	171	126	171	–	–
Wilno 1932	181	109	30	40	151	69
1937	83	70	28	47	55	23
Warszawa 1932	375	458	265	422	110	36
1937	897	2739	868	2719	29	20

a Cegła, żelazobeton, cegła w połączeniu z materiałem trwałym. b Drewno, mur pruski (regłówka), drewno w połączeniu z materiałem trwałym, odpornym na ogień w latach 1932 i 1937 oraz glina, kamień polny, drewno w połączeniu z materiałem nietrwałym jak ziemia, darnina itp. w 1937 r.

Źródło: *Ruch budowlany w miastach 1932–1934*, Statystyka Polski, seria C, zeszyt 46, Warszawa 1936, s. 24; *Ruch budowlany w miastach 1937*, Statystyka Polski, seria C, zeszyt 100, Warszawa 1939, s. 10–13.

BUDYNKI MIESZKALNE WYPOSAŻONE W INSTALACJE W 1931 R.

MIASTA	Budynki							Ludność w budyn- kach niepo- siadających instalacji w % ogółu ludności miast
	ogółem w tys.	wyposażone w					nieposia- dające instalacji	
		wodociąg	kanaliza- cję	elektrycz- ność	gaz	wodociąg, kanalizację, elektrycz- ność i gaz		
		w % ogółem						
Bydgoszcz	6,7	53,8	51,4	38,2	38,3	40,3	33,9	22,9
Częstochowa	6,1	18,1	16,8	48,2	–	14,6	49,5	26,6
Gdynia	1,9	20,2	11,5	44,4	–	10,9	50,8	35,1
Katowice	4,0	87,5	68,3	92,7	18,6	66,8	3,6	1,6
Kraków	7,8	64,7	54,1	59,2	29,7	47,8	28,8	13,4
Lublin	4,7	18,4	8,2	35,6	4,5	7,6	62,4	33,3
Lwów	13,7	47,2	42,7	43,9	12,5	36,4	45,5	18,8
Łódź	17,9	14,7	6,9	67,1	10,8	5,7	31,3	14,6
Poznań	6,2	78,0	68,2	63,5	56,3	63,9	13,9	4,4
Sosnowiec	4,2	10,7	12,8	64,0	–	9,5	34,2	23,4
Warszawa	24,8	62,0	46,1	67,8	31,7	44,1	24,6	9,1
Wilno	11,9	12,4	10,0	39,4	0,9	8,3	59,3	36,0

Źródło: *Drugi Powszechny Spis Ludności* z dn. 9 XII 1931 r., Miasto Poznań, zeszyt 74, GUS, Warszawa 1938.

MIESZKANIA WEDŁUG LICZBY IZB I LUDNOŚĆ W MIESZKANIACH

MIASTA LATA	Mieszkania					Ludność w mieszkaniach				Przecięt- na liczba osób na 1 izbę
	ogółem w tys.	o liczbie osób na izbę				o liczbie osób na izbę				
		2 i mniej	2-3	3-4	powyżej 4	2 i mniej	2-3	3-4	powyżej 4	
		w % ogółu mieszkań					w % ogółu ludności			
Bydgoszcz 1931	26,6	78,5	14,4	4,4	2,7	69,4	19,7	6,5	4,4	1,4
1950	37,1	85,0	11,6	2,5	0,9	79,5	15,8	3,3	1,4	1,5
Gdańsk . . 1950	42,5	88,6	9,5	1,5	0,4	83,2	13,8	2,3	0,7	1,4
Katowice 1931	27,4	69,1	20,2	7,2	3,5	56,9	26,0	11,2	5,9	1,7
1950	44,9	85,0	11,9	2,3	0,8	78,2	16,9	3,6	1,3	1,5
Kraków . . 1931	48,5	62,4	18,3	9,2	10,1	51,6	21,2	11,9	15,3	1,8
1950	80,7	72,4	17,5	6,5	3,6	65,2	21,3	8,2	5,3	1,8
Lublin . . . 1931	24,6	48,7	19,6	12,5	19,2	37,1	20,6	14,3	28,0	2,3
1950	25,4	57,1	25,1	10,4	7,4	46,7	30,3	12,7	10,3	2,2
Łódź 1931	145,2	42,3	21,5	15,8	20,4	31,6	20,9	17,3	30,2	2,5
1950	172,2	64,7	19,7	9,8	5,8	54,8	23,1	12,5	9,6	1,9
Poznań . . 1931	50,7	71,3	17,6	6,6	4,5	61,9	22,5	9,0	6,6	1,6
1950	66,0	79,0	16,4	3,2	1,4	71,0	22,8	4,3	1,9	1,7
Szczecin 1927	69,0	94,9	4,4	0,6	0,1	90,6	8,0	1,2	0,2	1,0
1950	45,4	96,2	3,3	0,4	0,1	93,4	5,7	0,7	0,2	1,1
Warszawa 1931	249,1	52,1	19,3	12,2	16,4	41,7	20,8	14,1	23,4	2,1
1950	193,6	66,1	19,5	8,7	5,7	55,2	24,1	11,7	9,0	1,9
Wrocław 1927	150,5	87,3	9,0	2,5	1,2	80,8	13,2	3,9	2,1	1,1
1950	77,7	88,7	8,5	2,0	0,8	83,7	12,1	2,9	1,3	1,3

MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA

ZASOBY MIESZKANIOWE ZAMIESZKANE

LATA	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Szczecin	Warszawa	Wrocław
MIESZKANIA w tys.										
1950 ^a	37,5	43,8	57,4	80,7	27,9	172,2	66,0	45,7	199,2	77,7
1960 ^a	51,1	62,2	70,8	115,3	41,0	203,2	87,9	59,6	307,5	101,8
1970	67,9 ^{bd}	88,9 ^a	87,4 ^b	155,3	57,5 ^b	238,8 ^a	113,9 ^a	78,4 ^a	408,9 ^a	128,3 ^a
1980 ^b	94,9	126,5	117,0	208,6	84,3	295,7	155,0	106,2	534,7	172,4
1990 ^b	116,6	142,4	129,4	233,0	103,4	318,1	182,8	127,8	590,0	199,4
2000 ^b	128,6	156,0	132,6	259,5	120,8	328,4	200,3	140,5	652,6	220,9
2006 ^{bc}	375,5	175,2	133,2	299,8	131,9	332,7	224,3	155,7	766,2	250,5
IZBY w tys.										
1950 ^a	105,7	133,3	145,4	182,9	57,0	313,1	187,1	157,2	414,8	220,3
1960 ^a	142,1	184,5	182,3	271,5	89,0	391,2	253,6	197,8	696,0	283,8
1970	204,0 ^{bd}	264,1 ^a	237,0 ^b	397,1 ^a	151,9 ^b	563,7 ^a	349,4 ^a	254,1 ^a	1037,6 ^a	373,4 ^a
1980 ^b	312,0	403,0	352,0	607,0	267,0	805,0	513,0	355,0	1517,0	557,7
1990 ^b	394,9	460,9	407,8	711,6	348,7	912,7	625,1	433,8	1747,6	658,7
2000 ^b	437,9	514,8	421,7	806,7	415,8	962,4	690,1	480,7	1998,2	739,7
2006 ^{bc}	468,6	587,4	437,7	947,6	470,6	1020,8	778,5	538,7	2404,1	840,2
PRZECIĘTNA LICZBA OSÓB na 1 izbę										
1950	1,52	1,45	1,49	1,77	2,16	1,93	1,67	1,11	1,91	1,32
1960	1,59	1,48	1,39	1,63	1,91	1,78	1,55	1,31	1,58	1,45
1970	1,33	1,33	1,20	1,36	1,46	1,32	1,29	1,27	1,23	1,33
1980	1,08	1,09	0,94	1,10	1,07	1,01	1,03	1,05	1,02	1,05
1990	0,93	0,98	0,86	0,99	0,96	0,91	0,91	0,92	0,92	0,94
2000	0,85	0,86	0,77	0,87	0,81	0,81	0,80	0,84	0,79	0,82
2006	0,78	0,78	0,72	0,80	0,75	0,74	0,73	0,76	0,71	0,76

^a Dane spisów powszechnych. ^b Stan w dniu 31 XII. ^c Mieszkania zamieszkałe i niezamieszkałe. ^d W podziale administracyjnym z dnia 1 I 1971 r.

STUDENCI SZKÓŁ WYŻSZYCH^a

Stan w dniu 31 XII

LATA	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Szczecin	Warszawa	Wrocław
w tys.										
1950	–	7,1	4,2	22,2	6,6	14,4	13,5	3,9	27,5	15,3
1960	0,3	10,6	6,8	24,5	7,7	12,4	17,5	4,8	44,4	17,8
1970	4,1	22,0	13,7	50,3	20,5	24,2	35,0	16,5	63,2	34,6
1980	11,1	26,0	28,1	60,9	31,8	30,9	41,5	16,5	75,0	42,7
1990	9,4	24,1	24,7	50,0	31,2	22,9	34,9	16,1	68,2	35,8
2000 ^b	15,5	32,9	23,6	70,1	37,6	39,2	55,4	28,6	102,4	53,9
2006 ^b	22,7	42,1	29,8	103,1	49,6	47,5	70,8	35,8	126,1	76,0

^a Zgodnie z siedzibą szkół wyższych, łącznie z filiami, wydziałami i instytutami zamiejscowymi oraz punktami konsultacyjnymi. ^b Stan w dniu 30 XI łącznie z cudzoziemcami; studiów stacjonarnych, w 2000 r. zwanych dziennymi.

BIBLIOTEKI PUBLICZNE

Stan w dniu 31 XII

LATA	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Szczecin	Warszawa	Wrocław
BIBLIOTEKI I FILIE										
1960	34	27	32	.	38	21	44	113	37
1970	30	40	25	60	30	81	43	46	163	.
1980	40	35	32	65	39	98	58	54	186	78
1990	49	36	41	74	38	105	70	68	192	86
2000	37	37	38	69	31	85	65	46	180	68
2006	36	33	38	71	35	82	59	37	189	57
KSIĘGOZBIÓR BIBLIOTEK PUBLICZNYCH na 1000 ludności										
1960	1480	514	621	655	1275	564	891	889	1099	394
1970	2023	912	1048	1322	1605	1528	1544	1918	1839	1421
1980	2551	1738	1416	1741	1887	2569	2059	2925	2224	2415
1990	3011	2390	2327	2333	2204	3209	2671	4216	2747	2997
2000	2811	2176	6499	2589	2089	2756	2452	3870	2979	2507
2006	2953	1911	7888	2550	2338	2830	2682	3780	3249	2183

CZASOPISMA W JĘZYKU POLSKIM WEDŁUG MIEJSCA WYDANIA W 1913 R.

MIASTA	Liczba pism periodycznych					
	ogółem	gazety ^a	tygodniki	dwutygodniki	miesięczniki	inne
Kraków	99	5	16	28	38	12
Lwów	189	12	39	57	69	12
Poznań	58	13	19	10	15	1
Warszawa	74	18	33	5	12	6
Wilno	12	4	3	2	2	1

^a Ukazujące się co najmniej 2 razy w tygodniu.

KSIĄŻKI W JĘZYKU POLSKIM WEDŁUG GŁÓWNYCH OŚRODKÓW WYDAWNICZYCH

LATA	Kraków	Lwów	Poznań	Warszawa	Wilno
W LICZBACH BEZWZGLĘDNYCH					
1794–1833	1765	766	345	5274	2583
1794–1803	446	146	68	747	427
1808–1813	391	113	60	970	615
1814–1823	457	234	118	1528	804
1824–1833	471	273	99	2029	737
1834–1863	2668	2587	1434	6680	1836
1834–1843	578	376	258	1739	593
1844–1853	904	1131	548	1856	528
1854–1863	1186	1080	628	3085	715
1864–1893	11305	7141	2896	14568	285
1864–1873	2196	1725	850	3318	83
1874–1883	3661	2795	1004	5745	174
1884–1893	5448	2621	1042	5505	28
1894–1913	15161	8016	1593	17456	212
1894–1903	5213	3900	729	6568	41
1904–1913	9948	4116	864	10888	171
W % OGÓŁU KSIĄŻEK WYDANYCH W JĘZYKU POLSKIM O ZNANYM MIEJSCU WYDANIA					
1794–1833	12,8	5,6	2,5	38,3	18,7
1794–1803	18,6	6,1	2,8	31,2	17,8
1808–1813	13,7	4,0	2,1	34,1	21,6
1814–1823	11,6	5,9	3,0	38,8	20,4
1824–1833	10,2	5,9	2,2	44,1	16,0
1834–1863	12,0	11,7	6,5	30,2	8,3
1834–1843	11,0	7,1	4,9	33,0	11,2
1844–1853	12,4	15,5	7,5	25,5	7,3
1854–1863	12,4	11,2	6,5	32,1	7,4
1864–1893	25,1	15,9	6,4	32,4	0,6
1864–1873	20,4	16,0	7,9	30,8	0,8
1874–1883	22,0	16,8	6,0	34,6	1,0
1884–1893	30,9	14,9	5,9	31,2	0,2
1894–1913	32,6	17,2	3,4	37,5	0,5
1894–1903	29,4	22,0	4,1	37,0	0,2
1904–1913	34,6	14,3	3,0	37,9	0,6

Źródło: E. Romer, J. Weinfeld, *Rocznik Polski. Tablice Statystyczne*, Kraków 1917, s. 92–93.

LÓŻKA W SZPITALACH NA 10. TYS. LUDNOŚCI

Stan w dniu 31 XII

LATA	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Szczecin	Warszawa	Wrocław
1960	105,7	.	109,0	.	78,1	76,1	104,2	84,8	87,9
1970	69,3	94,4	97,3	94,1	158,7	78,3	83,1	86,0	93,8	117,0
1980	58,6	.	118,1	87,6	106,2	73,5	95,3	95,0	81,4	101,4
1990	85,9	85,3	119,0	90,6	103,6	83,0	93,3	93,8	76,2	102,1
2000	74,1	77,2	111,9	82,5	110,9	76,5	94,2	86,2	68,9	85,5
2006	80,0	65,5	113,8	70,7	104,6	73,8	91,9	86,0	61,3	75,6

WODOCIĄGI I KANALIZACJA OKOŁO 1913 R.

MIASTA	Wodociągi			Kanalizacja		
	długość sieci w km	podłączone domy		długość sieci w km	podłączone domy	
		w liczbach bezwzględnych	w % ogółu domów		w liczbach bezwzględnych	w % ogółu domów
Bydgoszcz	53	2310	98,0	56	2253	95,6
Gdańsk	175	7330	94,8	149	7598	98,3
Lwów	138
Poznań	176	2829	100,0	110	2650	93,7
Warszawa ^a	273	5598	87,3	179	ok.3900	ok.61

a 1910 r.; wodociąg uruchomiono w 1855 r., w 1890 r. długość sieci wynosiła 104 km (podłączonych do niej było 1731 nieruchomości, tj. 33,8% ogólnej ich liczby), a w 1918 r. – 323 km (łazienkę miało tylko 9,5% mieszkań); budowę kanalizacji rozpoczęto w 1881 r., w 1886 r. długość sieci wynosiła 18 km, w 1900 r. – 128 km, a w 1918 r. – 208 km.

Źródło: J. Cegielski, *Stosunki mieszkaniowe w Warszawie w latach 1864–1964*, Warszawa 1968.

Najwcześniej sieć wodociągowa rozwinęła się na Pomorzu Gdańskim, gdzie około 1880 r. miała ją 11 miast, natomiast w Wielkim Księstwie Poznańskim – 7 miast. W 1890 r. w Królestwie Polskim tylko 2 miasta miały wodociągi (Warszawa i Pińczów), a w Galicji w 1914 r. miało je około 30 miast.

ZUŻYCIE GAZU OKOŁO 1913 R.

MIASTA	Ogółem	Do oświetlenia ulic	Na inne cele		Ogółem	W tym bez oświetlenia ulic
	w tysiącach m ³		w % ogółem		na 1 mieszkańca w m ³	
Bydgoszcz	6160	958	5202	84,4	94,8	80,0
Gdańsk	11610	1018	10592	91,2	64,5	58,8
Kraków	5580	730	4850	86,9	36,7	31,9
Lwów	7186	1347	5839	81,3	33,1	26,9
Łódź	9089	1837	7252	79,8	15,2	12,1
Poznań	12641	1451	11190	88,5	70,7	61,0
Warszawa	51304	2837	48467	94,5	59,3	56,0

W 1847 r. powstały gazownie we Wrocławiu i Wałbrzychu. Na ziemiach polskich pierwszą gazownię wybudowano w Gdańsku w 1852 r., a następną w Poznaniu w 1856 r. W 1877 r. w zaborze pruskim było już 16 gazowni, a w 1913 r. w Królestwie Polskim – 7 i w zaborze austriackim – 14 gazowni.

W 1914 r. w zaborze pruskim 1 gazownia przypadała na około 40 tys. mieszkańców, w Galicji na ok. 700 tys., a w Królestwie Polskim na 1700 tys. mieszkańców.

ZUŻYCIE ENERGII ELEKTRYCZNEJ^a OKOŁO 1913 R.

MIASTA	Ogółem		W tym do oświetlenia		
	w tys. kW·h	na 1 mieszkańca w kW·h	mieszkań		ulic ^b w tys. w kW·h
			w tys. kW·h	na 1 mieszkańca w kW·h	
Bydgoszcz	2295	38	.	x	.
Gdańsk	3504	20	1913	11,1	13
Kraków	3355	22	1855	12,2	220
Lwów	9661	45	2650	12,3	108
Łódź	38342	64	.	x	.
Poznań	2539	16	1210	7,5	49
Warszawa	14339	17	5445	6,3	1106

a Z elektrowni miejskich, bez energii elektrycznej zużytej przez tramwaje. *b* Wszędzie przeważało oświetlenie gazowe, przy istnieniu również oświetlenia naftowego. W Warszawie oświetlenie naftowe istniało do 1916 r.; w 1914 r. były 873 latarnie elektryczne. W Poznaniu w tym czasie było 109 latarni elektrycznych oraz 166 naftowych i spirytusowych, a w Gdańsku – 99 elektrycznych, 231 naftowych i 299 gazowych.

ZUŻYCIE WODY Z WODOCIĄGÓW, GAZU I ENERGII ELEKTRYCZNEJ

MIASTA LATA	Woda na 1 miesz- kańca w m ³	Gaz		Energia elektryczna	
		ogółem w tys. m ³	na 1 miesz- kańca w m ³	ogółem w tys. kW·h	na 1 miesz- kańca w kW·h
Gdynia 1933	16,0	149	3,1	2645	47,2
..... 1936	12,6	385	4,6	4865	52,0
..... 1937	11,2	492	4,7	5993	51,1
Katowice 1928	24,1	3255	19,8	12501	77,1
..... 1933	32,6	2883	17,5	29770	73,7
..... 1936	33,2	3298	20,6	43260	92,7
..... 1937	36,9	4753	30,9	53368	99,7
Kraków 1917	34,0	5580	31,9	3355	12,2
..... 1928	51,8	8659	34,8	22920	57,1
..... 1933	53,9	8877	30,8	24307	41,2
..... 1936	36,8	9662	32,1	32012	59,7
..... 1937	36,6	10391	34,2	37813	53,1
Lwów 1914	33,7	7186	26,9	9661	12,3
..... 1928	39,9	8953	28,6	24718	35,8
..... 1933	24,4	12006	28,9	29283	35,6
..... 1936	25,3	12870	30,4	34113	38,5
..... 1937	27,0	13808	32,7	36796	42,1
Łódź 1913	.	9089	12,1	38342	.
..... 1928	.	7188	10,0	79159	27,4
..... 1933	.	7504	9,2	87805	28,8
..... 1936	.	7912	9,3	107634	27,4
..... 1937	.	8114	9,4	115445	27,8
Poznań 1914	24,3	12641	61,0	.	.
..... 1928	27,9	22232	69,3	17624	31,2
..... 1933	25,2	19786	50,1	22040	26,2
..... 1936	25,2	18745	45,3	27300	28,2
..... 1937	25,6	19142	44,2	30239	31,4
Warszawa 1913	28,8	51304	56,0	14339	6,3
..... 1928	32,6	53687	46,1	86784	34,7
..... 1933	26,0	48042	37,3	88112	32,8
..... 1936	25,8	48687	35,1	120665	41,8
..... 1937	27,1	52842	36,3	150107	46,6
Wilno 1928	5,5	506	2,7	4108	16,8
..... 1933	6,7	310	1,6	5826	14,8
..... 1936	7,3	333	1,6	7772	16,9
..... 1937	8,1	360	1,7	9987	17,1

SIEĆ I ZUŻYCIE WODY Z WODOCIĄGÓW, GAZU I ENERGII ELEKTRYCZNEJ

MIASTA LATA	Długość sieci (stan w dniu 31 XII)			Zużycie w gospodarstwach domowych			
	wodociąg- gowej ^{ab}	kanaliza- cyjnej ^b	gazowej ^{ab}	wody	gazu siecio- wego ^c	energii elektrycznej	
	w km			w mln m ³			
Bydgoszcz . . .	1960	115,0	118,0	120,0	4,8	14,8	28,9
	1970	186,7	158,6	178,6	13,8	29,5	57,2
	1980	341,0	214,0	326,0	26,2	65,5	134,5
	1990	435,3	294,2	490,4	26,1	98,7	213,1
	2000	518,1	417,1	625,1	17,0	42,0	222,8
	2006	559,1	487,6	573,9	13,7	41,6	232,7
Gdańsk	1960	310,0	263,0	281,6	12,7	29,2	30,6
	1970	347,1	293,2	287,8	18,7	49,8	75,4
	1980	429,0	379,0	525,0	29,8	.	183,6
	1990	512,0	503,1	761,5	31,8	118,8	273,8
	2000	633,7	633,1	763,2	20,1	44,0	352,5
	2006	935,0	782,3	790,6	17,5	52,2	390,1
Katowice	1960	272,0	.	84,1	16,5	24,2	42,0
	1970	303,2	233,2	186,4	21,3	49,7	76,9
	1980	395,0	253,0	273,0	37,9	128,4	183,0
	1990	423,8	266,9	357,9	35,6	157,9	290,4
	2000	474,9	354,8	534,7	18,2	38,3	249,0
	2006	468,6	352,8	593,1	12,3	40,4	272,3
Kraków	1960	346,0	289,0	241,0	16,4	55,6	71,2
	1970	523,9	447,7	419,5	26,2	156,1	155,2
	1980	702,4	602,2	784,4	44,3	374,5	326,9
	1990	839,0	739,3	1079,9	48,2	516,2	448,7
	2000	1042,5	946,7	1442,2	40,7	140,9	646,2
	2006	1184,4	1149,1	1547,6	36,0	153,4	760,7
Lublin	1960	97,0	91,0	50,0	4,0	4,3	.
	1970	190,0	153,9	75,2	8,5	11,8	56,7
	1980	316,0	267,0	217,0	19,5	89,3	130,6
	1990	.	.	.	25,1	167,1	192,0
	2000	485,0	471,8	473,0	16,3	50,7	222,8
	2006	554,9	532,0	547,7	13,8	54,7	243,0
Łódź	1960	304,0	266,0	238,0	13,7	34,5	.
	1970	501,7	436,0	339,6	34,6	80,6	208,0
	1980	710,0	576,0	516,0	75,2	148,7	413,9
	1990	925,3	665,2	766,1	72,5	196,7	587,3
	2000	1158,4	816,7	981,0	44,9	70,4	584,7
	2006	1224,2	902,5	1044,9	35,9	94,2	616,7
Poznań	1960	352,0	287,0	289,0	11,4	46,0	52,2
	1970	421,6	339,0	361,6	18,9	64,6	114,5
	1980	542,0	449,0	631,0	33,8	122,7	263,9
	1990	642,2	572,1	848,0	39,5	253,2	428,1
	2000	758,6	623,7	1109,6	27,2	176,3	444,6
	2006	880,4	730,6	1197,4	23,3	153,1	461,0
Szczecin	1960	352,0	238,0	399,0	10,9	36,6	1,6
	1970	373,8	241,5	460,8	17,9	51,6	66,7
	1980	406,2	267,4	645,6	29,6	102,3	167,5
	1990	504,0	333,0	780,0	32,3	184,8	240,1
	2000	585,2	396,1	735,9	22,3	68,4	279,1
	2006	633,4	444,4	807,6	17,8	77,5	301,1
Warszawa	1960	827,0	596,0	519,0	54,6	142,5	197,5
	1970	1093,4	792,1	763,7	96,6	242,1	381,2
	1980	1354,0	1107,0	1457,0	142,8	485,2	769,8
	1990	1543,2	1290,2	1901,0	159,5	590,6	1201,7
	2000	1848,7	1579,7	2198,0	112,2	220,7	1406,3
	2006	2079,5	1784,4	2535,3	90,1	274,1	1601,5
Wrocław	1960	663,0	723,0	579,0	18,4	46,7	51,0
	1970	702,8	742,0	668,7	25,3	73,4	104,8
	1980	769,0	626,0	958,0	42,2	103,9	276,6
	1990	830,0	710,0	1111,0	53,6	129,5	447,5
	2000	1146,9	757,5	1274,3	33,5	89,1	466,6
	2006	1212,0	814,6	1366,6	27,2	104,1	531,4

a Sieć rozdzielcza. *b* Bez połączeń prowadzących do budynków i innych obiektów. *c* Dane za lata 1960–1990 w jednostkach umownych (1m³ gazu o ciepłe spalania 16747 kJ). Dane za 2000 r. w jednostkach fizycznych.

ZUŻYCIE WODY Z WODOCIĄGÓW NA 1 MIESZKAŃCA

MIEJSKIE TRAMWAJE ELEKTRYCZNE^a W 1938 R.

MIASTA	Długość linii eksploatowanych w km	Liczba wozów	Przewozy pasażerów w mln
Bielsko-Biała	4,8	28	2,1
Bydgoszcz	13,9	79	5,8
Grudziądz	8,2	28	2,2
Inowrocław	2,7	9	0,3
Kraków	23,2	99	18,3
Lwów	32,8	212	39,9
Łódź ^b	50,2	322	69,2
Poznań	31,2	206	28,2
Tarnów	2,6	5	0,7
Toruń	13,7	45	5,1
Warszawa	120,0	757	242,9

^a Bez dojazdowych kolei elektrycznych. ^b Z siecią tramwajową powiązane były łódzkie koleje dojazdowe o długości ok. 80 km.

TRAMWAJE W KOMUNIKACJI MIEJSKIEJ W 1985 R.

MIASTA	Długość linii eksploatowanych w km	Liczba wozów	Przewóz pasażerów w mln
Bydgoszcz	31	199	83,1
Częstochowa	11	75	44,1
Elbląg	12	47	20,7
Gdańsk	46	226	120,6
Gorzów Wielkopolski	12	56	26,9
Katowice ^a	218	531	345,0
Kraków	78	543	442,9
Łódź ^b	166	695	408,9
Poznań	57	470	293,5
Szczecin	46	369	125,0
Toruń	29	103	62,6
Warszawa	112	934	501,5
Wrocław	88	515	275,0

^a Województwo katowickie. ^b Łódź i aglomeracja.

KOMUNIKACJA MIEJSKA W 1947 R.

MIASTA	Długość linii eksploatowanych ^a w km	Liczba wozów ^a	Przebieg wozów w tys. wożo-km	Przewozy	
				pasażerów w tys.	bagażu w tys. szt
TRAMWAJE					
Bydgoszcz	18,9	59	1453	16508	79
Elbląg	13,9	16	476	2370	–
Gdańsk-Gdynia	70,8	88	4423	26032	–
Gorzów	2,9	6	27	522	–
Grudziądz	8,4	22	493	3359	–
Inowrocław	3,0	11	198	1537	–
Kraków	27,4	143	9920	82703	238
Legnica	12,8	13	145	1260	–
Łódź	51,9	380	18725	182175	1004
Olsztyn	5,6	10	308	3019	18
Poznań	28,3	231	8216	72701	173
Słupsk	6,6	10	411	1358	4
Szczecin	34,7	247	5039	30504	264
Toruń	11,6	38	1103	8631	35
Wałbrzych	24,1	52	1733	14561	31
Warszawa	76,7	328	15482	211900	1072
Wrocław	47,3	151	8638	72447	252
TROLEJBUSY					
Gdańsk-Gdynia	20,0	13	874	9992	–
Olsztyn	5,2	4	145	935	3,2
Poznań	8,3	13	269	2120	2,3
Wałbrzych	4,5	6	230	1442	5,2
Warszawa	7,8	40	635	8463	9,4
AUTOBUSY					
Bydgoszcz	6,0	2	76	468	0,9
Inowrocław	5,0	1	38	172	–
Jelenia Góra	3,0	1	21	87	–
Kraków	12,0	5	244	1532	2,3
Poznań	23,5	5	372	2311	2,4
Szczecin	10,2	2	40	200	–
Toruń	4,2	3	110	985	1,8
Warszawa	51,9	67	4020	29184	560,3
Wrocław	31,9	5	367	1319	7,9

^a Stan w końcu roku.

PUNKTY SPRZEDAŻY DETALICZNEJ

MIASTA LATA	Punkty sprzedaży detalicznej	Sklepy	Liczba ludności na 1 punkt sprzedaży detalicznej
Kraków 1960	3111	1952	157
..... 1970	3377	1919	178
Łódź 1960	4147	2910	173
..... 1970	4111	2717	188
Poznań 1960	2672	1713	155
..... 1970	2610	1591	180
Warszawa ... 1960	7985	5063	145
..... 1970	7283	4533	186
Wrocław 1960	2680	1761	163
..... 1970	2903	1675	183

OBROTY W DOMACH SKŁADOWYCH PUBLICZNYCH

MIASTA LATA	Liczba domów	Stan w dniu 1 I		Przyjęto		Wydano		Stan w dniu 31 XII		
		liczba składow- jących	tony	liczba składow- jących	tony	liczba składow- jących	tony	liczba składow- jących	tony	
Kraków	1928	1	233	553	850	2032	766	1980	317	605
	1929	1	317	605	573	1629	623	1769	267	465
Lwów	1928	1	187	900	553	2948	327	2545	413	1303
	1929	1	413	1303	616	4390	601	3654	428	2039
Łódź	1928	1	1068	2066	2800	18374	2703	17739	1165	2701
	1929	2	1165	2701	2542	11644	2485	11909	1222	2436
Poznań	1928	1	–	–	72	274	66	236	6	38
	1929	1	6	38	41	207	40	205	7	40
Radom	1928	1	71	1672	111	6980	126	5995	56	2657
	1929	1	56	2657	184	12043	198	12520	42	2180
Warszawa . . .	1928	6	1274	13518	4602	65059	3765	67514	2102	13095
	1929	6	2102	13095	6672	68577	6468	62870	2336	18802

Źródło: A. Doskocz, *Domyskładowe publiczne*, Kwartalnik Statystyczny, t. VII, zeszyt 4, Warszawa 1930, s. 1579.

CENY GIEŁDOWE ZBÓŻ

MIASTA LATA	Pszenvica	Żyto	Jęczmień	Owies	
	przeciętne ceny w złotych za 100 kg				
Poznań	1913	40,4	33,1	29,1	33,1
	1928	47,4	40,9	40,3	37,1
	1930	33,5	19,1	25,0	18,4
	1935	16,1	13,3	18,3	14,7
	1938	22,9	17,7	18,3	17,2
Warszawa . . .	1913	34,4	23,8	27,7	26,4
	1928	52,6	42,6	43,2	42,2
	1930	35,8	19,4	25,5	20,6
	1935	17,9	13,2	18,3	15,2
	1938	25,5	18,6	19,1	18,9

CENY ŻYWNOŚCI

MIASTA	1914	1928	1932	1933	1937	1938
	ceny żywności w Warszawie = 100					
Bydgoszcz	119	89	92	96	97	96
Katowice	118	95	98	99	100	100
Kraków	123	90	99	97	96	96
Lublin	86	85	88	.	87	88
Lwów	130	89	92	93	88	89
Łódź	94	93	90	89	97	100
Poznań	110	90	91	92	96	93
Warszawa	100	100	100	100	100	100
Wilno	84	92	92	94	90	89

U w a g a. Obliczono według norm typowego budżetu rodziny robotniczej.

PRZECIĘTNE CENY DETALICZNE ARTYKUŁÓW PIERWSZEJ POTRZEBY

WYSZCZEGÓLNIENIE	Gdynia	Katowice	Kraków	Lwów	Łódź	Poznań	Warszawa	Wilno
	w złotych							
Chleb żytni pyłowy – za 1 kg	1928 .	0,63	0,62	0,61	0,61	0,62	0,62	0,65
1938	0,34	0,33	0,34	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31
Mąka pszenna – za 1 kg	1928 .	0,96	0,92	0,94	0,87	0,91	0,98	1,07
1938	0,50	0,49	0,44	0,42	0,47	0,45	0,49	0,48
Ziemiaki – za 1 kg	1928 .	0,15	0,17	0,16	0,20	0,16	0,19	0,19
1938	0,08	0,10	0,09	0,08	0,09	0,07	0,10	0,06
Mięso wołowe – za 1 kg	1928 .	3,14	2,73	2,55	2,84	3,27	3,19	2,61
1938	1,45	1,39	1,16	0,79	1,28	1,53	1,50	0,99
Mięso wieprzowe – za 1 kg	1928 .	2,98	2,97	3,19	2,63	1,60	3,17	3,30
1938	1,67	1,42	1,41	1,32	1,58	1,38	1,47	1,37
Ślonina – za 1 kg	1928 .	3,47	3,56	3,38	3,47	3,17	3,47	4,20
1938	1,85	1,63	1,82	1,65	1,79	1,59	1,61	1,60
Masło – za 1 kg	1928 .	7,83	6,36	6,89	7,04	7,55	7,62	6,79
1938	3,79	3,68	3,31	3,35	3,69	3,57	3,54	3,38
Mleko – za 1 l	1928 .	0,48	0,46	0,44	0,46	0,40	0,53	0,42
1938	0,24	0,28	0,21	0,20	0,29	0,22	0,27	0,20
Jaja – za 1 kg	1928 .	4,20	4,00	3,80	4,60	4,20	4,20	4,00
1938	1,96	1,82	1,82	1,58	2,06	1,90	1,90	1,62
Cukier – za 1 kg	1928 .	1,51	1,57	1,58	1,49	1,42	1,56	1,58
1938	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Węgiel – za 10 kg	1928 .	0,36	0,49	0,67	0,68	0,65	0,69	0,57
1938	0,45	0,28	0,34	0,48	0,48	0,44	0,48	0,31
Nafta – za 1 l	1928 .	0,68	0,70	0,54	0,58	0,58	0,58	0,58
1938	0,42	0,38	0,35	0,34	0,37	0,40	0,38	0,35
Elektryczność – za 10 kW · h ^a	1928 .	3,93	7,00	7,10	7,67	6,75	9,05	10,30
1938	6,00	3,53	6,00	6,30	6,13	5,72	5,30	7,00
Gaz – za 10 m ³ ^b	1928 .	3,50	3,90	3,50	3,56	2,94	4,58	7,50
1938	3,20	4,00	4,20	3,00	3,00	2,63	3,20	5,00

a, b Obliczono przy przeciętnym spożyciu miesięcznym: a – 10 kW · h, b – 20 m³.

STRUKTURA RZEMIOSŁA W XVI WIEKU

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata	Liczba miast uwzględnionych	W % ogółu warsztatów – rzemiosła						
			włókiennicze	spożywcze	skórzane	drzewne	metalowe	ceramiczne i budowlane	inne i nieokreślone
Województwo krakowskie ^a	1581	60	23,1	26,4	24,9	5,8	10,8	3,7	5,3
Województwo brzeskie kujawskie	1583	22	12,5	25,0	22,7	5,9	8,0	4,4	21,5
Województwo pomorskie ^b	1570	13	31,1	17,1	20,5	13,3	10,9	6,5	0,6
Kraków z Kazimierzem i Kleparzem	1581	3	20,1	16,9	32,1	8,1	13,1	5,0	4,7
Poznań	1579–1590	1	13,5	24,7	28,9	5,2	12,9	4,4	10,4
Kalisz	1591	1	29,4	22,9	19,9	9,5	8,4	6,4	3,5

a Bez Krakowa z Kazimierzem i Kleparzem oraz Bobojowej i Działoszyc. b Bez Gdańska i Gniewu.

Źródło: A. Wyrobisz, *Typy funkcjonalne miast polskich w XVI–XVIII w.*, Przegląd Historyczny, tom LXXII, 1981, zeszyt 1.

LUDNOŚĆ CZYNNA ZAWODOWO W HANDLU I UBEZPIECZENIACH WEDŁUG ŹRÓDEŁ DOCHODU W 1931 R.

MIASTA	Utrzymujący się z handlu i ubezpieczeń	W tym samodzielni utrzymujący się z					
		handlu towarowego				wynajmu pomieszczenia niewydzielonego	
		ogółem		w tym utrzymujący się z handlu hurtowego			
		zatrudniający siłę roboczą	niezatrudniający siły roboczej	zatrudniający siłę roboczą	niezatrudniający siły roboczej	zatrudniający siłę roboczą	niezatrudniający siły roboczej
Lwów	64153	4616	16995	146	169	2	10
Łódź	103214	4860	39158	195	203	1	19
Kraków	45490	4222	12300	439	301	–	2
Poznań	42810	2925	6422	367	115	–	8
Warszawa	235034	14572	77870	382	398	4	37
Wilno	35070	1888	11575	50	52	–	2

(dok.)

MIASTA	Samodzielni utrzymujący się z						obrotów pieniężnych, prywatnych zakładów, ubezpieczeń i pośrednictwa
	dochodów domów czynszowych	hotele i pensjonatów		wynajmu pokoi i wydawania posiłków	zakładów gastronomicznych		
		zatrudniający siłę roboczą	niezatrudniający siły roboczej		niezatrudniający siły roboczej	zatrudniający siłę roboczą	
Lwów	3442	103	98	644	970	928	4247
Łódź	7561	34	67	765	640	1585	8416
Kraków	2569	44	50	587	642	826	1895
Poznań	1910	47	96	1854	642	722	2073
Warszawa	10210	186	315	2114	2114	3059	9258
Wilno	4333	91	172	296	260	806	876

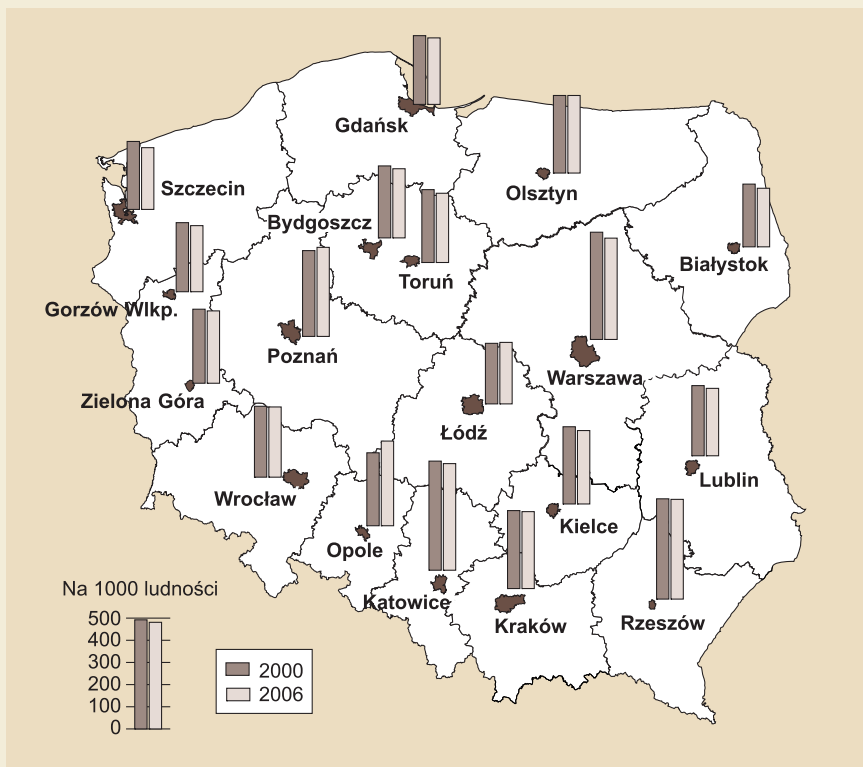
ZATRUDNIENIE W PRZEMYSŁE

MIASTA	1907–1910 ^a	1925	1938/39	1946	1949	1956	1960	1965	1970	1988
	w tys.									
Bydgoszcz ...	7,0	8,0	13,6	20,8	29,3	43,3	51,7	64,6	65,5	62,6
Gdańsk	17,6	24,0	24,0	15,4	22,9	37,7	46,8	65,3	67,7	57,6
Katowice	2,5	16,0	18,5	41,6	54,5	66,0	67,4	77,3	78,8	78,1
Kraków	6,0	12,0	18,7	28,0	35,5	78,1	89,5	110,8	114,3	96,2
Lublin	3,5	4,1	6,0	7,2	9,2	20,9	26,4	33,2	35,0	39,6
Łódź	91,3	57,8	115,0	120,8	176,0	193,5	201,8	219,0	220,5	143,5
Poznań	11,9	13,8	24,0	36,5	46,0	71,2	77,3	98,8	91,9	68,1
Szczecin	26,6	32,2	33,0	6,9	16,6	27,9	37,2	51,8	54,9	50,2
Warszawa ...	64,9	51,2	100,0	30,1	56,7	140,0	182,3	234,8	233,4	191,5
Wrocław	52,8	62,1	64,4	21,3	41,8	61,6	71,3	92,5	98,0	81,6

^a Dane dla miast byłego zaboru pruskiego pochodzą z 1907 r.

Źródło: S. Misztal, *Przemiany w strukturze przestrzennej przemysłu na ziemiach polskich w latach 1860–1965*, Warszawa 1970, s. 20.

PRACUJĄCY W GOSPODARCE NARODOWEJ
Stan w dniu 31 XII

STAWKI PŁAC ZA 8-GODZINNY DZIEŃ PRACY ROBOTNIKÓW WYKWALIFIKOWANYCH

Stan na koniec roku

KATEGORIA ZAWODOWA MIASTA	1924	1929	
	w złotych		
Składacz ręczny (drukarz)	Kraków	19,95	18,89
	Łódź	18,85	15,22
	Poznań	17,06	17,39
	Warszawa	28,76	20,00
Piekarz	Łódź	11,97	13,91
	Poznań	10,32	10,40
	Warszawa	20,85	19,99
Rzemieślnik metalowy	Bydgoszcz	7,44	8,64
	Górny Śląsk	8,40	8,72
	Lublin	9,52	7,20
	Łódź	8,80	7,60
	Poznań	8,96	9,36
Warszawa	8,48	8,40	

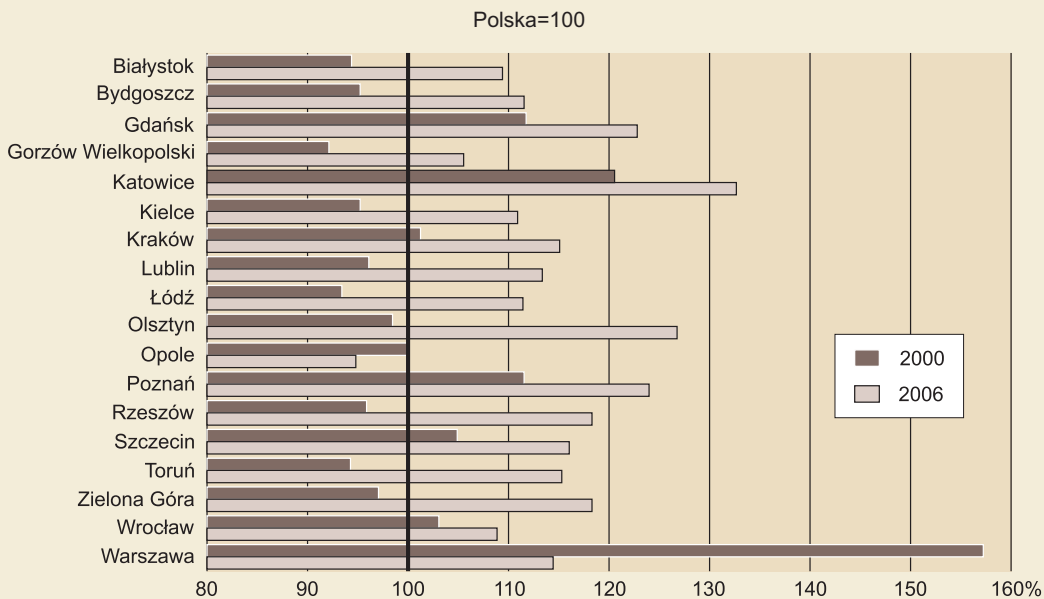
Źródło: J. Derengowski, *Place robotników przemysłowych w Polsce w latach 1924–1929*, Statystyka Pracy, Rocznik IX, z. 2, Warszawa 1930, s. 122–123.

DYNAMIKA PRZECIĘTNYCH PŁAC REALNYCH ROBOTNIKÓW W PRZEMYŚLE WEDŁUG GAŁĘZI I REGIONÓW

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924		1925	1926	1927	1928	1929
	28 II	w końcu grudnia					
	1927=100						
Przemysł metalowy							
Bydgoszcz	100,3	87,0	90,1	87,3	104,7	122,4	127,5
Lublin	138,4	119,8	106,8	91,9	102,7	111,6	110,6
Łódź	124,4	103,4	100,6	95,4	99,0	111,1	110,1
Poznań	107,3	96,6	91,0	93,8	100,8	123,2	131,8
Warszawa	113,6	94,6	120,1	115,0	123,8	132,2	131,0
Przemysł budowlany							
Katowice	148,5	97,8	89,0	90,0	107,1	116,3	132,1
Kraków	111,0	98,5	85,3	117,3	132,1	130,9
Lwów	83,1	90,4	92,4	93,2	114,2	119,4	128,9
Łódź	126,9	105,7	93,9	81,2	112,6	124,1	122,9
Poznań	97,5	103,2	105,7	91,5	114,0	140,0	151,9
Warszawa	142,5	118,3	104,8	90,7	107,7	126,8	133,7

Źródło: J. Derengowski, *Place...*, op. cit., s. 116, 120.

PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYNAGRODZENIA BRUTTO^a

^a Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9.

**FINANSE NAJWIĘKSZYCH MIAST W ZABORZE ROSYJSKIM I POD PANOWANIEM PRUS
W 1911 R.^a**

A. DOCHODY

MIASTA	Ogółem w tys. koron	W tym w % ogółem			Na 1 mieszkańca w koronach
		podatki, opłaty	majątek	inne	
Bydgoszcz	8846	24	32	44	152
Bytom	6491	36	37	27	95
Elbląg	5665	33	36	31	96
Gdańsk	30203	22	29	49	178
Gliwice	6595	44	21	35	98
Królewska Huta	8544	26	17	57	117
Łódź	2667	82	18	0	7
Poznań	21537	30	31	39	137
Warszawa	37297	38	38	24	43
Wilno	2660	32	46	22	13

B. WYDATKI

MIASTA	Ogółem w tys. koron	W tym w % ogółem				Na 1 miesz- kańca w koronach
		zarząd, policja	oświata	długi	inne	
Bydgoszcz	8362	30	21	17	32	144
Bytom	6145	16	23	23	37	90
Elbląg	5411	19	30	15	36	91
Gdańsk	25415	13	17	12	58	150
Gliwice	7940	14	13	22	51	118
Królewska Huta	8457	44	17	13	26	118
Łódź	3565	45	13	11	31	6
Poznań	27288	41	12	13	34	174
Warszawa	37177	13	5	19	63	43
Wilno	2735	42	4	8	46	14

^a Warszawa z 1914 r., miasta w granicach Prus z 1911 r., inne z 1909 r.

ADWOKACI, APLIKANCI ADWOKACCY I NOTARIUSZE W LATACH 1928 I 1939

MIASTA	1928			1939 (stan w dniu 1 I)	
	adwokaci	aplikanci adwokaccy	notariusze	adwokaci	aplikanci adwokaccy
	według okręgów sądów apelacyjnych				
Katowice	142	22 ^a	46	278	88
Kraków	771	266	79	1451	775
Lublin	168	34	74	314	65
Lwów	1667	651	133	2727	1207
Poznań	256	–	99	349	117
Warszawa	866	270	205	2217	836
Wilno	192	65	44	354	104

^a Tylko w okręgu sądu w Cieszynie.

SĄDY OKRĘGOWE I GRODZKIE WEDŁUG OKRĘGÓW SĄDÓW APELACYJNYCH W 1930 R.

Okręgi sądów apelacyjnych	Powierzchnia ^a okręgów w tys. km ²	Sądy		Sędziowie ^b w sądach	
		okręgowe	grodzkie	okręgowych	grodzkich
Katowice	4,2	2	15	37	55
Kraków	23,8	6	69	116	267
Lublin	76,8	6	85	120	168
Lwów	55,3	11	116	229	618
Poznań	26,5	4	50	83	138
Warszawa	91,3	13	131	242	319
Wilno	94,0	4	74	93	123

^a 1928 r. ^b Etaty; w przypadku sądów okręgowych łącznie z prezesami, dyrektorami i sędziami zapasowymi, w przypadku sądów grodzkich łącznie z naczelnikami.

(dok.)

Okręgi sądów apelacyjnych	Prokuratorzy	Sędziowie śledczy	Asesorowie	Komornicy	Pisarze hipoteczni
Katowice	19	11	7	24	–
Kraków	36	2	4	–	–
Lublin	49	48	13	86	31
Lwów	63	25	–	–	–
Poznań	32	6	–	78	–
Warszawa	98	89	39	182	71
Wilno	32	46	11	75	5

POWIERZCHNIA I GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA

LATA	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Szczecin	Warszawa	Wrocław
POWIERZCHNIA w km ²										
1950	108	155	65	230	44	212	219	279	446	225
1960	113	155	100	230	93	212	220	284	446	225
1970	119	153	100	230	94	214	220	282	446	229
1980	174	262	165	322	118	214	229	300	485	293
1990	175	262	165	327	118	295	261	301	485	293
2000	175	262	165	327	148	295	261	301	494	293
2006	175	266	165	327	147	293	262	301	517	293
LUDNOŚĆ na 1 km ²										
1950	2002	1712	3144	2041	3363	3242	1750	875	2397	1761
1960	2053	1848	2689	2093	1950	3348	1855	949	2554	1913
1970	2362	2385	3049	2542	2513	3556	2139	1195	2936	2291
1980	1998	1743	2156	2225	2569	3900	2419	1295	3289	2110
1990	2108	1775	2229	2296	2382	2881	2258	1374	3412	2196
2000	2153	1767	2009	2321	2433	2712	2228	1385	3384	2188
2006	2082	1720	1910	2314	2397	2593	2158	1360	3291	2167

TEMPERATURY POWIETRZA, ZACHMURZENIE I OPADY ATMOSFERYCZNE

MIASTA	Temperatury w °C					Zachmurzenie ^a w oktantach			Suma opadów w mm		
	średnie			maksy- malne	mini- malne				1891– –1930 ^b	1955	1991– –1995 ^b
	1881– –1930 ^b	1955	1996	1881–1930 ^b	1881– –1930 ^b	1955	1996				
Bydgoszcz	7,8	7,3	.	36,5	-30,9	6,2 ^d	6,4	.	522	522	.
Koszalin	7,2	7,0	6,6	35,1	-28,4	6,2	6,5	5,4	737	683	734
Kraków	8,2	7,3	6,7	35,4 ^c	-33,1 ^c	6,6	6,7	5,3	735	737	749
Lublin	7,4	7,5	6,2	.	.	6,5 ^d	6,4	5,2	551	528	596
Łódź	7,7	7,3	6,9	36,3 ^c	-30,9 ^c	6,5 ^d	6,7	5,2	604	415	503
Poznań	8,5	7,4	7,0	35,7	-29,1	6,7 ^d	6,6	5,2	517	464	510
Szczecin	8,3	7,7	7,1	36,1	-26,5	6,4	6,5	5,0	561	514	550
Warszawa	7,8	7,8	6,8	36,8 ^c	-32,6 ^c	6,7 ^d	6,5	5,1	555	604	454
Wrocław	8,7	7,7	7,1	36,8	-32,0	6,8	6,6	5,4	592	555	499

^a Do 1965 r. stopień zachmurzenia nieba w oktantach: od 0 do 10, od 1966–2000 w oktantach: od 0 do 8 (0 – niebo bez chmur, 8 lub 10 – niebo całkowicie pokryte chmurami). ^b Dane za okresy wieloletnie dotyczą średnich rocznych z tych okresów. ^c 1924–1943. ^d Średnie z różnych okresów w latach 1881–1943.

ARMIA KRAJOWA W 1944 R.

Stan w dniu 1 III

Okręgi	Plutony		Oficerowie, podchorążowie i podoficerowie				
	pełne	szkieletowe	ogółem	oficerowie		podchorą- żowie	podofice- rowie
				razem	w tym sztabowi		
OGÓŁEM	6187	2633	106140 ^a	10748	3631	7506 ^a	87886 ^a
Komenda Główna . . .	54	6	2744	1273	893	411	1060
Obszar Warszawy . . .	511	692	12150	1540	280	809	9801
Warszawa miasto . . .	647	153	15035	1938	149	2462	10635
Lublin	775	73	8571	839	258	476	7256
Kielce (Radom)	552	76	9109	808	303	486	7815
Kraków	1057	220	17837	1883	677	1082	14872
Łódź	707	–	6680	274	29	177	6229
Śląsk	862	117	6301	253	116	153	5895
Poznań	5	272	1676	99	49	96	1481
Pomorze	56	181	295	61	12	4	230
Białystok	205	253	8075	390	183	365	7320
Wilno	93	27	2323	469	193	188	1666
Nowogródek	15	107	1365	123	59	220	1022
Polesie	61	35	541	42	25	45	454
Wołyn ^b	–	201	62 ^a	62	62	.	.
Lwów	196	184	9934	459	247	321	9154
Tarnopol	301	20	2563	121	52	139	2303
Stanisławów	90	16	879	114	44	72	693

^a Bez podchorążych i podoficerów z okręgu Wołyn. ^b Dane nie obejmują 27. Dywizji Piechoty Armii Krajowej.

Źródło: *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, tom III, Armia Krajowa, Londyn 1950, J. Turowski; *Pożoga. Walki 27 Wołyńskiej Dywizji AK*, Warszawa 1990.

ROZWÓJ POZNANIA W UJĘCIU HISTORYCZNYM

A. DO ROKU 1918

Tablice i wykresy, dla których nie podano źródeł danych, zostały opracowane na podstawie *Rocznika Statystycznego St. Miasta Poznania 1922–1924*.

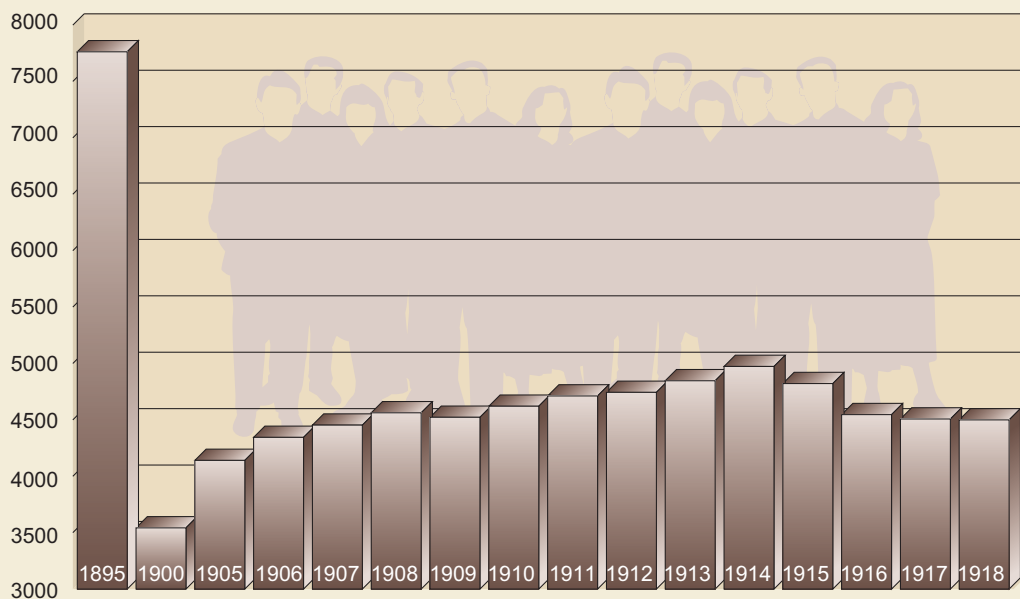
Najstarszy z zachowanych spis mieszkańców Poznania pochodzi z roku 1514 i stanowi wykaz obywateli miasta płacących opłatę podatkową od posiadanego majątku (domu, ruchomości, kapitału). Nie znalazły się w nim osoby, które nie miały praw miejskich, choć mieszkali w mieście, tj. szlachta, kler, Żydzi, część plebsu żyjącego ze sprzedaży siły roboczej, a także uczniowie, czeladnicy i służba domowa. Mimo że tak sporządzony spis nie mówi bezpośrednio o liczbie mieszkańców miasta, to jednak pozwolił oszacować, że w 1514 r. Poznań zamieszkiwało 8–9 tys. ludności. Według spisu sporządzonego w 1794 r., po zajęciu miasta przez Prusy w wyniku II rozbioru Polski, liczba ludności w Poznaniu wyniosła 12,5 tys., u progu XIX wieku liczba mieszkańców przekroczyła 20 tys., a w końcu 1816 r. wyniosła 23,8 tys. (zob. J. Wiesiołowski, *Najstarszy spis obywateli miasta Poznania z 1514 roku*, w: *Kronika Miasta Poznania* 1996, nr 3, s. 167–219).

LUDNOŚĆ WEDŁUG PŁCI

LATA	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Kobiety na 100 mężczyzn
	w tysiącach			
1867	53,4	28,3	25,1	88,7
1871	56,4	29,0	27,4	94,3
1875	61,0	30,8	30,2	98,2
1880	65,7	32,3	33,4	103,2
1885	68,3	33,0	35,3	106,8
1890	69,6	33,4	36,2	108,5
1895	73,2	35,5	37,8	106,5
1900	117,0	57,3	59,8	104,4
1905	136,8	65,9	70,9	107,7
1910	156,7	68,0	82,5	121,3
1915	164,0	.	.	.
1918	153,1	.	.	.

LUDNOŚĆ NA 1 km²

Stan w dniu 31 XII

W latach 1896–1900 znacznie wzrósł obszar miasta (z 943,4 ha w roku 1896 do 3303,3 ha w 1900 roku). Przyłączono wtedy gminy podmiejskie: Berdychowo i Piotrowo (1896 r.) oraz Wilkę, Św. Łazarz z Górczynem i Jeżyce (1900 r.). Na wykresie wyraża się to wyraźnym spadkiem gęstości zaludnienia na 1 km².

LUDNOŚĆ WEDŁUG WIEKU

WIEK	1867			1885			1905		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
	na 1000 mieszkańców								
OGÓŁEM	1000,0	529,4	470,6	1000,0	483,4	516,6	1000,0	481,9	518,1
0–5 lat	95,8	48,6	47,2	104,9	52,2	52,7	120,2	60,6	59,6
5–10	79,8	39,6	40,2	100,8	50,1	50,7	102,8	51,3	51,5
10–15	90,5	48,0	42,5	100,9	51,4	49,5	93,0	47,2	45,8
15–20	101,2	54,4	46,8	99,8	49,5	50,3	100,3	47,7	52,6
20–25	195,3	143,2	52,1	134,4	80,2	54,2	121,8	69,6	52,2
25–30	95,1	44,5	50,6	89,5	41,7	47,8	94,9	45,4	49,5
30–35	76,4	35,5	40,9	73,6	33,4	40,2	78,3	37,0	41,3
35–40	56,4	24,4	32,0	64,4	28,0	36,4	61,8	28,9	32,9
40–45	53,1	23,4	29,7	58,4	27,7	30,7	50,7	23,4	27,3
45–50	49,9	22,2	27,7	45,6	20,3	25,3	45,0	19,9	25,1
50–55	34,9	15,4	19,5	35,2	14,9	20,3	36,5	15,8	20,7
55–60	25,7	11,3	14,4	26,8	10,6	16,2	30,1	11,7	18,4
60–65	18,5	8,1	10,4	25,0	9,4	15,6	24,9	10,0	14,9
65–70	13,8	5,3	8,5	19,4	7,2	12,2	17,8	6,5	11,3
70–75	7,6	3,0	4,6	11,0	3,8	7,2	11,3	3,6	7,7
75–80	3,9	1,6	2,3	6,0	1,8	4,2	6,1	1,9	4,2
80–85	1,3	0,5	0,8	2,7	0,9	1,8	3,0	1,0	2,0
85 lat i więcej	0,8	0,4	0,4	1,6	0,3	1,3	1,5	0,4	1,1

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI KATOLICKIEJ

LATA	Małżeństwa	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
1721–1730	621	2360	.	.
1731–1740	603	2108	.	.
1741–1750	744	2389	.	.
1751–1760	795	2877	.	.
1761–1770	927	2716	1201 ^a	820 ^a
1771–1780	896	3059	2182 ^b	877
1781–1790	895	3617	2102 ^c	1515
1791–1800	1232	4167	3467	700

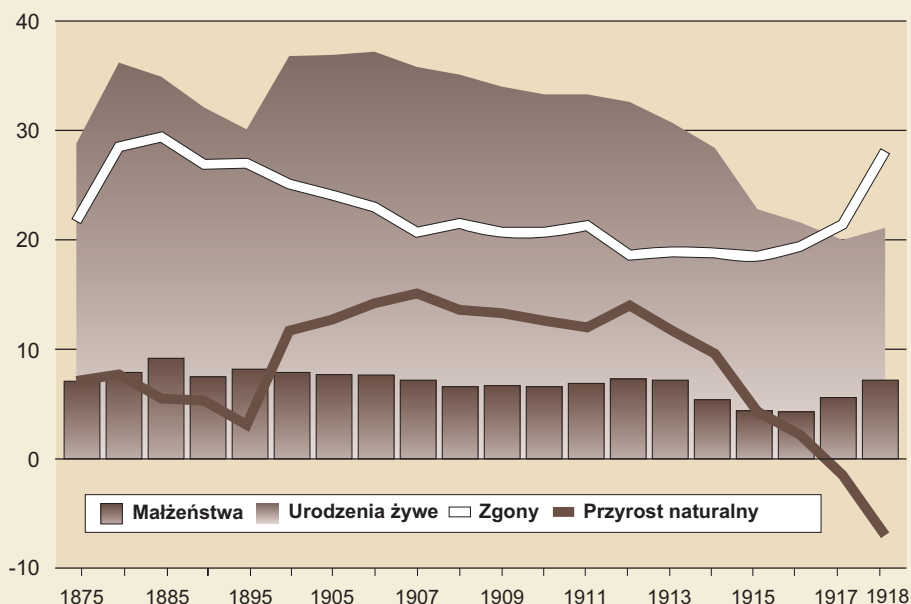
^a Lata 1764–1779. ^b, ^c Dane szacunkowe: ^b – lata 1777–1780, ^c – 1781 r.

Źródło: M. Kędelski, *Rozwój demograficzny Poznania w XVIII i na początku XIX wieku*, Poznań 1992, s. 33–34, 81, 141.

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

LATA	Małżeństwa	Urodzenia		Zgony	Przyrost naturalny
		ogółem	w tym noworodki żywe		
1875	436	1836	1757	1326	431
1880	517	2450	2379	1876	503
1885	626	2471	2386	2010	376
1890	524	2319	2238	1871	367
1895	604	2281	2205	1975	230
1900	922	4433	4304	2939	1365
1905	1056	5164	5043	3301	1742
1910	1039	5397	5220	3238	1982
1915	715	3889	3740	3037	703
1918	1099	3349	3238	4304	-1066

RUCH NATURALNY NA 1000 LUDNOŚCI

W XIX wieku na poziom podstawowych kategorii demograficznych wpływały klęski żywiołowe często dotykające miasto, a także działania militarne (powstania narodowe 1830, 1848, 1863 czy wojna pruska 1871) angażujące liczną część społeczeństwa i pociągające za sobą ofiary. Stąd w okresach nasilenia się takich zjawisk jak klęska nieurodzaju i będący jej następstwem głód (w latach 1817, 1824, 1827–1829) czy powtarzająca się kilkakrotnie epidemia cholery (w latach 1831, 1837, 1848, 1852, 1855 i 1866), w Poznaniu utrzymywała się przewaga zgonów nad urodzeniami. W okresach pomiędzy klęskami elementarnymi obserwowany był wzmoczony wzrost liczby urodzeń i następowało znaczne zwiększanie się współczynnika przyrostu naturalnego. Gwałtowne oscylacje tego współczynnika ustały po roku 1872. Od końca lat 70. XIX wieku do wybuchu I wojny światowej, pomimo nieznacznych wahań, utrzymywała się powolna tendencja spadkowa współczynnika zgonów. Współczynniki urodzeń zmniejszały się systematycznie do końca XIX wieku. Ich wzrost u progu XX stulecia (podobnie jak wzrost współczynnika przyrostu naturalnego) był konsekwencją włączenia w granice administracyjne miasta przedmieść charakteryzujących się stosunkowo wysoką dynamiką demograficzną (zob. M. Kędelski, *Stosunki ludnościowe w latach 1815–1918*, w: *Dzieje Poznania* t. II, cz. 1: 1793–1918, pod red. J. Topolskiego i L. Trzeciakowskiego, Warszawa-Poznań 1994, s. 235–242).

RUCH WĘDRÓWKOWY LUDNOŚCI

LATA	Napływ	Odpływ	Saldo ruchu wędrownego
1905.....	22751	18302	4449
1906.....	23021	18901	4120
1908.....	22542	20930	1612
1909.....	20217	19686	531
1910.....	24942	23574	1368
1911.....	26707	25505	1202
1912.....	26658	27805	-1147
1913.....	27822	26256	1566

U w a g a. Za lata 1907 i 1914–1918 brak ewidencji.

Przyrost ludności ma dwa źródła: nadwyżkę urodzeń nad zgonami oraz nadwyżkę przyrostu wędrownego nad odpływem.

Udział wędrownego ruchu ludności w przyroście ogólnym (w %) kształtował się następująco:

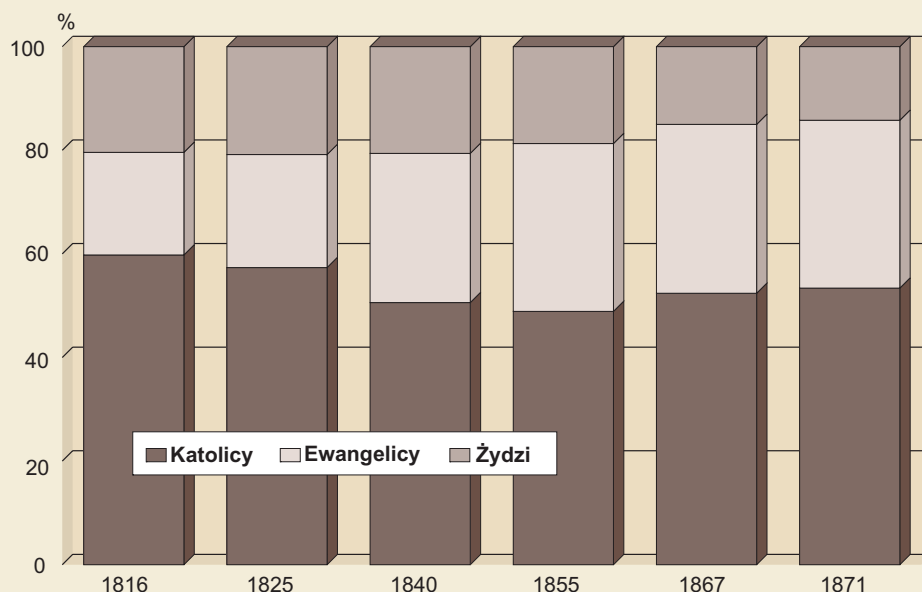
1905	–	71,8	1910	–	40,8
1906	–	65,3	1911	–	38,5
1908	–	44,1	1913	–	44,8
1909	–	20,7			

W 1717 r. na terenie aglomeracji osadniczej Poznania mieszkało około 5,5 tys. ludności chrześcijańskiej (bez duchowieństwa). W 1793 r. katolicy stanowili około 60% ogółu ludności miasta (zob. M. Kędelski, *Rozwój...*, op. cit., s. 33–34).

LUDNOŚĆ WEDŁUG WYZNANIA

LATA	Ogółem				Na 1000 mieszkańców			
	katolicy	ewangelicy	Żydzi	inne wyznania	katolicy	ewangelicy	Żydzi	inne wyznania
1867.....	26157	20030	7089	116	49,0	37,5	13,3	0,2
1871.....	28365	20621	7325	63	50,3	36,6	13,0	0,1
1880.....	35717	22751	7063	182	54,3	34,6	10,8	0,3
1885.....	37957	23498	6719	141	55,5	34,4	9,9	0,2
1890.....	40188	23102	6126	211	57,7	33,2	8,8	0,3
1895.....	43593	23623	5810	213	59,5	32,3	7,9	0,3
1900.....	73409	37232	5988	404	62,7	31,8	5,1	0,4
1905.....	87613	43082	5761	352	64,0	31,5	4,2	0,3
1910.....	100476	49906	5611	703	64,1	31,9	3,6	0,4

STRUKTURA LUDNOŚCI CYWILNEJ WEDŁUG WYZNAŃ^a

^a Do katolików zaliczono ludność wyznania rzymsko- i greckokatolickiego, a do ewangelików niekatolicką ludność chrześcijańską (innego wyznania).

LUDNOŚĆ WEDŁUG NARODOWOŚCI

LATA	Ludność obecna	Polacy		Niemcy		Inni ^a	
		w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %
1890.....	69627	35343	50,8	34180	49,1	104	0,2
1895.....	72847 ^b	38468	52,8	34222	47,0	157	0,2
1900.....	117033	65329	55,8	51423	43,9	281	0,2
1905.....	136808	77984	57,0	57943	42,4	881	0,7
1910.....	156696	89428	57,1	65467	41,8	1 801	1,2

^a Dwujęzyczni. ^b Ludność cywilna.

Polityka germanizacyjna zaborcy w XIX w. utrudnia jednoznaczne określenie struktury narodowościowej mieszkańców Poznania. Pośrednio pomocne okazuje się ustalenie struktury wyznaniowej. W latach 1848–71 przejściowo przeważała ludność niemiecka. Według spisu ludności z 1858 r. w Poznaniu mieszkało 23,5 tys. Niemców i 16,3 tys. Polaków. Spis ten wykazał 21,9 tys. katolików (w tym 5,9 tys. wśród Niemców) i 17,9 tys. ewangelików (w tym 300 Polaków). Struktura narodowościowa i wyznaniowa ludności zmieniła się istotnie w 1900 r. po włączeniu do miasta podmiejskich osad o przewadze ludności polskiej (zob. M. Kędelski, *Stosunki ludnościowe ...*, op. cit., s. 228–235).

ZGONY WEDŁUG PŁCI I WIEKU

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Do 1 roku	1–5	5–10	10–15	15–20	20–30	30–40	40–50	50–60	60–70	70–80	80 lat i więcej	Wiek nieznan
1900 Ogółem	2939	1130	362	68	33	49	163	152	198	207	257	206	113	1
mężczyźni	1571	597	204	31	19	26	96	92	131	117	137	83	38	–
kobiety	1368	533	158	37	14	23	67	60	67	90	120	123	75	1
1905 Ogółem	3301	1304	495	89	35	69	152	162	207	250	257	192	89	–
mężczyźni	1763	745	244	43	20	42	83	97	114	139	119	83	34	–
kobiety	1538	559	251	46	15	27	69	65	93	111	138	109	55	–
1910 Ogółem	3238	887	421	96	66	66	213	248	239	226	360	284	130	2
mężczyźni	1679	504	217	51	36	34	108	139	135	119	170	121	44	1
kobiety	1559	383	204	45	30	32	105	109	104	107	190	163	86	1
1915 Ogółem	3037 ^a	693	467	143	69	69	156	188	209	265	318	324	128	7
mężczyźni	1518	386	247	77	30	39	70	88	110	146	155	131	36	3
kobiety	1518	307	220	66	39	30	86	100	99	119	163	193	92	4
1918 Ogółem	4304	590	413	157	116	215	492	413	350	419	445	480	213	1
mężczyźni	1995	339	198	70	47	127	200	162	189	235	206	159	63	–
kobiety	2309	251	215	87	69	88	292	251	161	184	239	321	150	1

a W tym jedno dziecko nieznanego płci.

ZGONY WEDŁUG PRZYCZYŃ

PRZYCZYNY ZGONÓW	1877–79	1880–84	1885–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14	1915–19
Odra	129	109	90	113	114	229	115	146	113
Płonica	179	210	218	90	169	214	339	175	145
Błonica	189	287	369	594	181	192	414	233	319
Krzusiec	113	208	.	.	149	197	198	157	108
Dur brzuszny	247	463	107	82	50	67	99	58	72
Czerwonka	23	245	.	.	6	4	–	–	61
Ostry gościec	15	6	.	.	24	60	10	30	28
Gruźlica i żolzy	601	960	1022	1149	1055	1565	1725	1948	2762
Nieszczęśliwy wypadek	117	168	159	115	191	254	293	316	363
Samobójstwo	54	59	56	41	61	87	116	127	71
Zabójstwo	4	3	11	9	17	18	–	9	7
Przyrodzona niemoc życiowa	441	1008	1068	1258	786
Wyniszczenie dziecięce	146	183	136	51	35
Uwład starczy	643	894	787	1008	1491
Cukrzyca	40	50	74	94	78
Rak	345	475	696	782	791
Choroby serca	489	724	1321	1684	2214
Choroby mózgu	207	411	.	.	440	419	785	749	789
Kurcze	1382	2066	1238	1051	792
Zapalenie płuc	363	861	.	.	651	1280	1524	1484	1724
Nieżyt kiszki	286	345	495	512	587	1537	2123	1451	778
Choroby nerek	294	272	366	375	449

W XIX wieku w Poznaniu kilkakrotnie wybuchła epidemia cholery. W 1831 r. zmarło na nią 556 osób, tj. ok. 1,8% mieszkańców miasta; w 1837 r. ponad 300 osób, tj. 1,1%; w 1848 r. 1107 osób, tj. 2,5%. Pojawienie się tej choroby w 1852 r. pochłonęło 1724 osoby, tj. 3,9% ludności. W 1855 r. na cholere zmarło 97 osób cywilnych, a w 1866 r. choroba atakująca głównie dzielnice prawobrzeżne pochłonęła 2,4% mieszkańców miasta (zob. M. Kędelski, *Stosunki ludnościowe ...*, op. cit., s. 260–263).

BUDYNKI W OBRĘBIE MURÓW POZNANIA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1549	1653	1741	1779	1787
OGÓŁEM	445	308	328	365	453

Źródło: S. Abt, *Ludność*, w: *Dzieje Poznania do roku 1793*, pod red. J. Topolskiego, Warszawa-Poznań 1988, s. 663.

Według sporządzonej w 1799 r. hipoteki, w Poznaniu było 1360 numerów hipotecznych, z tego: 441 w samym mieście, 141 – na Rybakach, 11 – przy szpitalu Św. Łukasza, po 213 – przy Św. Marcynie i Św. Wojciechu, 139 – na Chwaliszewie, 36 – na Ostrowie Tumskim, 29 – na Ostrówku, 51 – na Śródce, 47 – na Zawadach i 29 – na Św. Rocha (zob. Z. Boras, L. Trzeciakowski, *W dawnym Poznaniu*, Poznań 1974, s. 236).

BUDYNKI, MIESZKANIA I GOSPODARSTWA DOMOWE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1871	1885	1895	1900	1905	1910
Budynki mieszkalne	1420	1650	1936	.	3179	3432
Zamieszkane mieszkania	24175	28370	32685
Gospodarstwa domowe	10827	13725	14894	24319	28448	32763
Ludność w mieszkaniach	56374	68315	73239	117033	136808	156696
Liczba osób na:						
1 budynek	39,6	41,4	37,8	.	43,3	45,6
1 mieszkanie	4,8	4,8	4,7
1 gospodarstwo domowe	5,2	4,9	4,9	4,8	4,9	4,6

MIESZKANIA ZAMIESZKANE WEDŁUG DZIELNIC

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Z liczbą izb ^a						
		1	2	3	4	5	6 i więcej	
OGÓŁEM	1905	28370	4195	8216	7289	4338	2259	2073
	1910	32685	3927	9258	8335	4475	3089	3601
Wschód		3678	1030	1216	859	336	134	103
Centrum		11968	1564	2335	2919	1913	1316	1921
Wilda		5455	282	1834	1740	814	529	256
Jeżyce i Sołacz		6348	763	2342	1331	695	604	613
Św. Łazarz i Górczyn		5236	288	1531	1486	717	506	708
Na 100 mieszkań zamieszkałych ..	1905	100,0	14,8	29,0	25,7	15,3	8,0	7,3
	1910	100,0	12,0	28,3	25,5	13,7	9,5	11,0

^a Do izb zaliczono także kuchnie i nieogrzewane pokoje mieszkalne.

TECHNICZNE WYPOSAŻENIE MIESZKAŃ W 1910 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Mieszkania ogółem	Wyposażone w										
		łazienkę	spizarnię	pralnię	korytarz		gaz do			światło elektryczne	ogrzewanie	
					własny	wspólny	oświetlenia	gotowania	ogrzewania		centralne	pięter
Mieszkania	32685	7872	10147	24392	16622	4962	5408	6549	506	1247	1107	39
o liczbie izb:												
1	3927	33	20	1590	191	1076	29	18	–	11	36	–
2	9258	49	277	5633	1461	2285	88	60	7	16	38	1
3	8335	472	1843	6958	4825	1235	380	484	18	59	75	3
4	4475	1680	2433	3945	3759	246	989	1348	109	94	87	1
5	3089	2365	2378	2866	2910	75	1485	1846	77	149	144	4
6	1801	1566	1540	1687	1725	24	1140	1309	94	224	154	8
7	856	809	770	819	835	11	614	699	89	229	184	5
8	426	411	403	411	414	8	314	357	51	168	135	7
9	239	230	222	229	239	–	160	209	32	134	115	5
10	118	109	106	108	112	–	90	105	14	71	59	3
Ponad 10	161	148	155	146	151	2	119	114	15	92	80	2

MIESZKANIA WEDŁUG DZIELNIC^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	1905	1910	1915	1918
OGÓŁEM	28664	32753	36908	37171
Wschód	3450	3691	3686	3685
Centrum	12151	12711	13312	13355
Wilda	3846	5153	6422	6568
Jeżyce i Sołacz	5038	6015	7182	7229
Św. Łazarz i Górczyn	4179	5183	6306	6334

a W drodze przypisania.

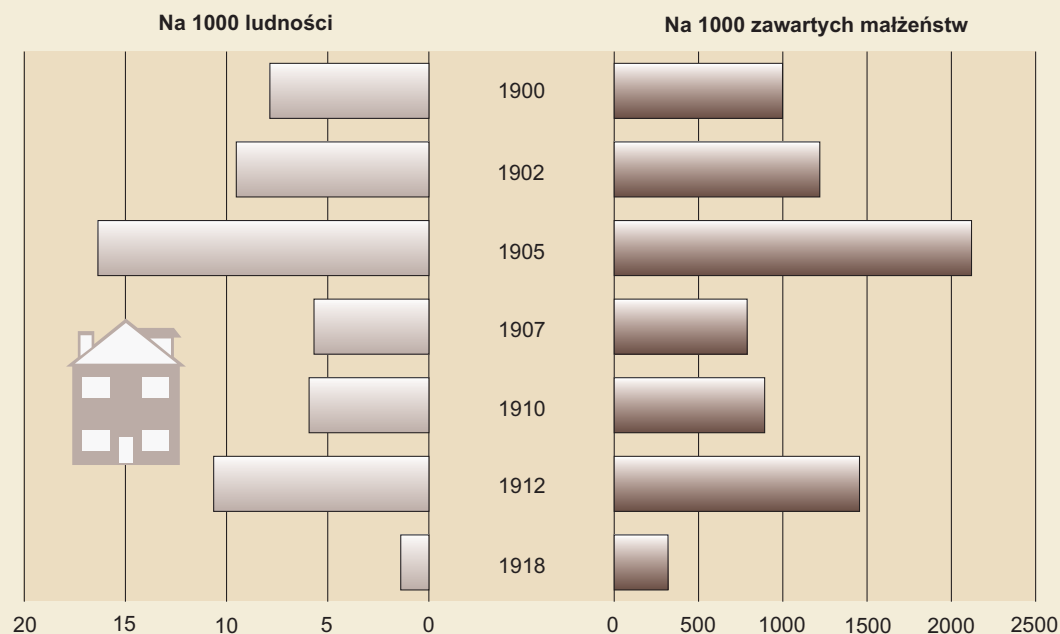
RUCH BUDOWLANY

LATA	Udzielone koncesje budowlane	Liczba nowych budynków		Liczba nowych mieszkań
		ogółem	w tym mieszkalnych	
1900	441	97	86	920
1905	1184	182	161	2238
1910	1268	102	81	927
1915	223	48	47	228
1918	148	1	1	8

Liczbę koncesji budowlanych w latach 1875–1899 przedstawia poniższe zestawienie:

1875–1879	–	839	1890–1894	–	660
1880–1884	–	706	1895–1899	–	1006
1885–1889	–	1400			

MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA

W latach 1750–1790 przeciętne dzienne spożycie na 1 mieszkańca Poznania według grup społeczno-ekonomicznych wynosiło: pospółstwo – 6094 kcal, patrycjat – 5930 kcal, robotnicy – 3849 kcal, aresztanci – 3317 kcal i ubodzy – 2292. W ciągu roku przeciętny mieszkaniec miasta spożywał: piwa – 637,5 kg, warzyw i owoców – 167 kg, chleba żytniego – 137,8 kg, mięsa i ryb – 50,0 kg, chleba pszennego – 42,8 kg, nabiału i tłuszczów – 28,5 kg, alkoholu – 28,3 kg oraz kaszy 19,8 kg (zob. B. Więclawski, *Zaopatrzenie i konsumpcja w Poznaniu w drugiej połowie XVIII wieku*, Warszawa-Poznań 1989, s. 92).

U progu XIX wieku edukacja w Poznaniu miała bardzo ograniczony zasięg. Obejmowała zaledwie kilka szkół na poziomie podstawowym, działających przy parafiach i jedynym wówczas gimnazjum, a także przy seminarium duchownym oraz seminarium nauczycielskim. Poziom analfabetyzmu w mieście sięgał 86%. Reorganizację systemu oświatowego zapoczątkowało wprowadzenie w maju 1825 r. rozporządzenia królewskiego o powszechnym obowiązku nauczania dzieci w szkołach elementarnych. Wprawdzie na skutek tego dekretu systematycznie rosła liczba szkół, jednak ich rozdrobnienie wywołane brakiem odpowiednich budynków, a także niewystarczająca liczba nauczycieli, utrudniały realizację zapisu o powszechności nauczania. Pełne respektowanie dekretu królewskiego datuje się od lat 70. XIX wieku, kiedy w miejsce małych szkół przyparafialnych powstały duże szkoły międzywyznaniowe (tzw. *symultanne*), w których liczba uczniów sięgała kilkuset osób. Wbrew intencjom władz upowszechnienie szkolnictwa elementarnego nie ułatwiło realizacji celów politycznych, tj. germanizacji najmłodszej części społeczeństwa, przyczyniło się natomiast do wzrostu poziomu wykształcenia i praktycznej likwidacji analfabetyzmu.

W latach 50. XIX wieku (po niepowodzeniach szkoły obywatelskiej) uruchomiono w Poznaniu pierwszą miejską szkołę średnią, tzw. *Mytelkę* (Mittelschule), zaspokajającą potrzeby edukacyjne głównie dzieci z rodzin mieszczańskich. Stanowiła ona kolejny etap nauczania po szkole elementarnej, jako wyższy stopień szkół powszechnych, umożliwiający kontynuowanie nauki w gimnazjum. W ślad za *Mytelką* powstawały kolejne szkoły średnie (8 lub 9-klasowe), dostępne zarówno dla chłopców, jak i dla dziewcząt, które nazywano wydziałowymi. Od roku 1920 były to szkoły 6-klasowe (trzy pierwsze klasy włączono do szkół powszechnych). Absolwenci szkół wydziałowych mogli bez egzaminów przechodzić do niższych klas gimnazjalnych lub pracować w przemyśle, handlu, administracji bądź na stanowiskach urzędniczych. Ten typ szkolnictwa powszechnego działał do 1938 roku (zob. W. Molik, *Szkolnictwo*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 429–435; M. Mrugalska-Banaszak, *Wilda dzielnica Poznania 1253–1939*, Poznań 1999, s. 243–258).

SZKOLNICTWO Powszechne Publiczne

LATA	Szkoły miejskie ^a					Szkoły wydziałowe				
	szkoły	nauczyciele ^b	uczniowie	liczba uczniów na		szkoły	nauczyciele ^b	uczniowie	liczba uczniów na	
				oddział	nauczyciela				oddział	nauczyciela
1877	3	63	3535	64	56	2	46	1968	52	43
1880	4	74	4655	71	63	2	48	2100	54	44
1885	5	106	6239	66	59	2	49	2306	58	47
1890	6	115	6188	60	54	3	65	2825	50	43
1895	6	120	6013	57	50	3	72	2819	47	39
1900	12	232	11492	54	49	3	74	2932	47	40
1905	13	274	13820	56	50	4	101	3931	46	39
1910	14	322	16844	58	52	4	108	4308	46	40
1915	15	379	19452	57	51	4	107	4178	43	39
1918	16	423	19865	52	47	4	109	4646	46	43

^a Do 1899 r. szkoły 6-klasowe, potem 7-klasowe z wyjątkiem szkoły specjalnej i ćwiczeniówki. ^b Bez nauczycieli robót ręcznych.

UCZNIOWIE SZKOŁY ŚREDNIEJ (MITTELSCHULE) WEDŁUG NARODOWOŚCI

NARODOWOŚĆ	1864/1865		1878/1879		1889/1890	
	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %
OGÓLEM	680	100,0	978	100,0	1599	100,0
Polska	141	20,7	173	17,7	280	17,5
Niemiecka	420	61,8	642	65,6	947	59,2
Żydowska	119	17,5	163	16,7	372	23,3

Źródło: W. Molik, *Szkolnictwo...*, op. cit., s. 434.

ABSOLWENCI GIMNAZJÓW WEDŁUG NARODOWOŚCI W LATACH 1816–1914

GIMNAZJA	LATA	Ogółem		Polacy		Niemcy		Żydzi	
		w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %
OGÓŁEM	1816–1914	3944	100,0	1532	38,8	1735	44,0	677	17,2
Marii Magdaleny ...	1816–1914	1968	100,0	1299	66,0	510	25,9	159	8,1
Fryderyka Wilhelma	1836–1914	1238	100,0	61	5,0	727	58,8	450	36,3
Gotthilfa Bergera ...	1854–1914	451	100,0	94	20,9	305	67,6	52	11,5
Augusty Wiktorii ...	1904–1914	287	100,0	78	27,2	193	67,2	16	5,6

Źródło: W. Molik, *Szkolnictwo...*, op. cit., s. 442.

Do końca XIX wieku najwyższą instytucją oświatową w Poznaniu pozostawały średnie szkoły ogólnokształcące, odrębne dla mężczyzn i kobiet. Męskie szkoły średnie obejmujące: gimnazja klasyczne, zreformowane gimnazja i gimnazja realne oraz wyższe szkoły realne, były 9-klasowe. Ich dopełnienie stanowiły 3-klasowe szkoły przygotowawcze, realizujące program najniższych klas szkoły elementarnej. Szkoły takie tworzyły z gimnazjami wspólną jednostkę organizacyjną i podlegały jednej dyrekcji.

W 10-klasowych liceach żeńskich rolę szkoły przygotowawczej spełniały 3 najniższe klasy tworzące I stopień nauczania, natomiast 7 kolejnych klas realizowało właściwy program szkoły średniej. Szkolnictwo średnie dla dziewcząt uzupełniały ponadto tzw. wyższe licea, spełniające obok funkcji ogólnokształcących także rolę wyższego seminarium nauczycielskiego, oraz tzw. zakłady naukowe, realizujące program 6-letniego gimnazjum realnego (po siódmej klasie licealnej) lub 5-letniej wyższej szkoły realnej (po ósmej klasie licealnej); (zob. I. Stein, *Szkolnictwo średnie w Poznaniu*, w: *Księga pamiątkowa Miasta Poznania*, Poznań 1929, s. 367–368).

SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCE PRYWATNE

LATA	Szkoły przygotowawcze			Szkoły średnie		
	szkoły	nauczyciele	uczniowie	szkoły	nauczyciele	uczniowie
1877	7	17	359	7	106	1072
1880	5	9	190	7	104	1005
1885	4	8	150	6	104	1022
1890	4	5	44	6	99	884
1895	1	4	80	5	83	837
1900	1	5	100	9	106	1457
1905	1	4	103	7	101	1617
1910	1	5	125	6	112	1855
1915	1	7	226	5	99	2013
1918	1	.	350	5	.	2347

UCZNIOWIE SZKÓŁ ZAWODOWYCH

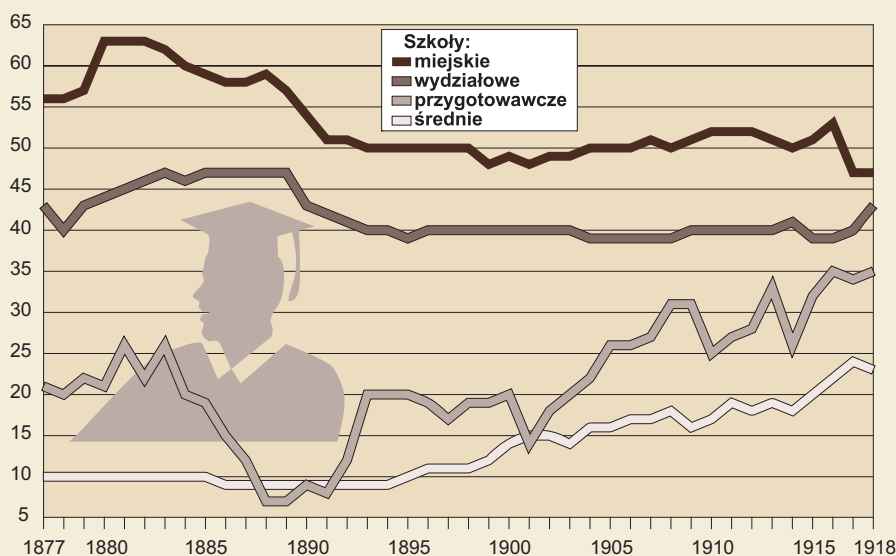
WYSZCZEGÓLNIENIE	1900	1905	1910	1915	1918
Miejska Szkoła Handlowa	–	–	55	60	110 ^c
Dokształcająca Szkoła Kupiecka	–	–	479	352	517 ^c
Szkoła Budownictwa	x	x	x	x	35
semestr letni	59	54	68	13	x
semestr zimowy	241	206	191	18	x
Szkoła Budowy Maszyn	–	x	x	x	13
semestr letni	–	26	91	– ^a	x
semestr zimowy	–	22	80	–	x
Szkoła Przemysłowa Dokształcająca	2547	1322	1450	1003 ^b	1214
Szkoła Rzemieślnicza	–	–	25	28	32
Państwowa Szkoła Handlowo-Przemysłowa, żeńska	230	283	283	327	215

^a Zamknięta z powodu wojny. ^b 1916 rok. ^c 1919 rok.

Podejmowane od 1815 r. starania o otwarcie w Poznaniu polskiego uniwersytetu, pomimo licznych petycji oraz wielokrotnego podnoszenia tej sprawy na sesjach sejmu dzielnicowego, kończyły się niepowodzeniem. Silne przekonanie o potrzebie istnienia w Poznaniu wyższej uczelni, kształcącej polską inteligencję oraz organizującej i prowadzącej badania naukowe, doprowadziło do utworzenia namiastki uniwersytetu, jakim stało się powołane 12 stycznia 1857 r. *Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie*. Ta społeczna instytucja wspierała działalność naukową Polaków w wielu dziedzinach. W pierwszym roku istnienia otwarto dwa wydziały: Nauk Historycznych i Moralnych oraz Przyrodniczy. W latach 60. XIX wieku uruchomiono Wydział Lekarski, w 1871 r. Wydział Nauk Ekonomicznych, a w roku 1916 Wydział Teologiczny.

Na początku XX wieku do projektu utworzenia w Wielkim Księstwie Poznańskim wyższej uczelni wrócili Niemcy. Według ich zamierzeń, w prowincji zamieszkałej licznie przez ludność polską, uczelnia miała stanowić *bastion niemieckiego ducha*. Szkołę pod nazwą *Królewska Niemiecka Akademia* otwarto w Poznaniu 4 listopada 1903 r. Uczelnia nie posiadała praw uniwersyteckich, a studia realizowane w ramach 4-semesteralnego programu odbywały się na trzech wydziałach: ekonomiczno-prawnym, historyczno-filologicznym i nauk przyrodniczych. Wśród studentów dominowali Niemcy i zniemczeni Żydzi z Poznania i prowincji. Uczelnia działała do końca I wojny światowej (zob. J. Topolski, *Nauka w Poznaniu w latach 1815–1918*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 471–474; W. Molik, *Szkolnictwo ...*, op. cit., s. 458–461).

LICZBA UCZNIÓW SZKÓŁ MIEJSKICH, WYDZIAŁOWYCH I OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH NA 1 NAUCZYCIELA

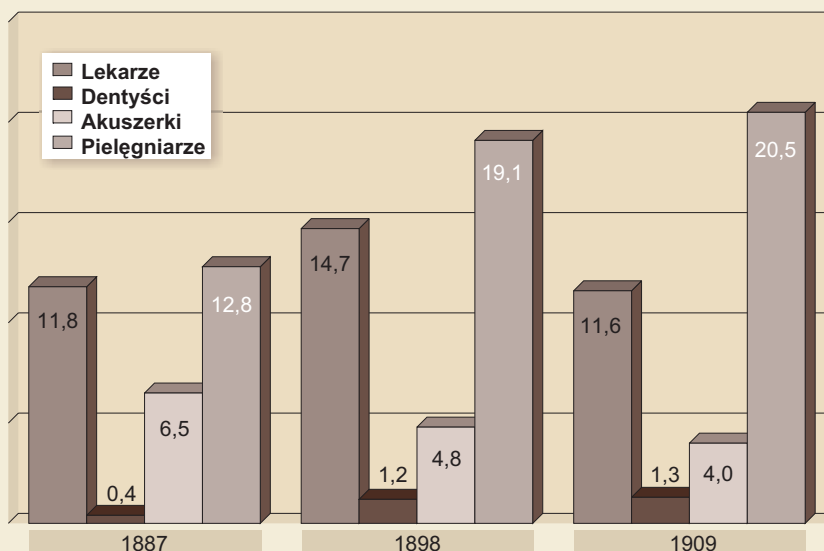
SŁUCHACZE AKADEMII (KRÓLEWSKIEJ NIEMIECKIEJ)

LATA	Ogółem	Według płci		Według wyznania		
		mężczyźni	kobiety	katolicy	ewangelicy	Żydzi
1908/09	713	442	271	128	450	135
1909/10	928	580	348	178	604	146
1910/11	986	626	360	219	645	122
1911/12	910	620	290	175	627	108
1912/13	851	513	338	184	551	116
1913/14	830	477	353	183	538	109
1914/15	163	77	86	35	86	42
1915/16	263	72	191	44	145	74
1916/17	376	88	288	75	190	111
1917/18	524	123	401	104	265	155

PERSONEL SANITARNY

WYSZCZEGÓLNIENIE	1887	1898	1909
Lekarze	82	108	178
Lekarze weterynarze	7	14	16
Lekarze dentyści	3	9	20
Technicy dentystyczni	15	47
Akuszerki	45	35	61
Dezynfektorzy i masażyści	58
Pielęgniarze	89	140	314

PERSONEL SANITARNY NA 10 tys. LUDNOŚCI

W 1887 r. w Poznaniu działało 7 aptek, w których pracowało 28 osób. W roku 1909 liczby te podwoiły się.

CHOROZY W SZPITALACH I PRZYTULKACH

WYSZCZEGÓLNIENIE	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
Szpital (stan na początku roku)	482	729	733	865	922	953	952	917	899
przyjęcia	8315	9088	9415	9778	10793	11751	12212	11393	11578
zwolnienia	8368	9087	9222	9713	10742	11748	12251	11403	11544
zmarli	665	927	805	927	922	1014	1042	937	977
Przysłanki dla starców (stan na początku roku)	85	91	90	84	88	88	86	91	85
przyjęcia	55	30	29	36	29	45	46	43	42
zwolnienia	49	31	35	32	29	47	41	49	39
zmarli	29	20	16	17	20	25	15	19	20

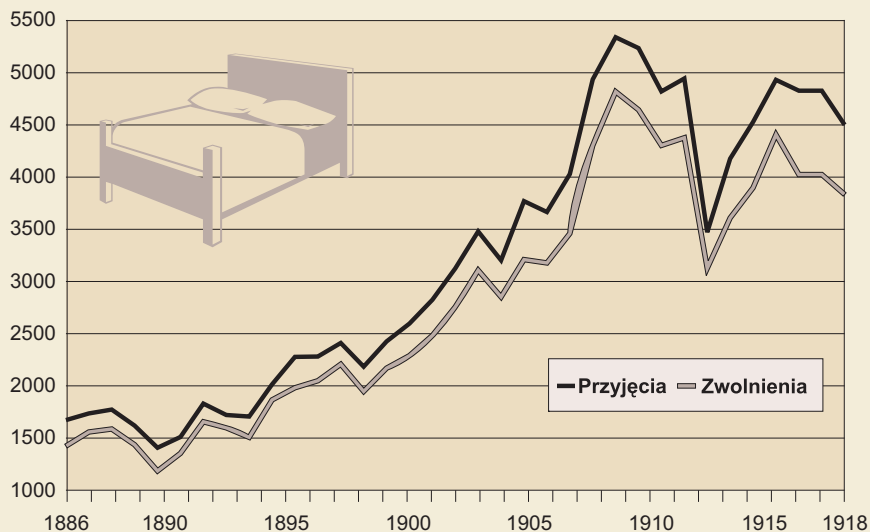
Uwzględniono: Szpital Miejski, Diakonisek, Żydowski, SS. Miłosierdzia, Zakład św. Józefa. Za lata 1914–1918 brak ewidencji.

Otwarty w 1845 roku Szpital Miejski, od 1854 r. został ostatecznie usytuowany przy zbiegu ulic Szkolnej, Koziej i Podgórznej. W latach 1870, 1878–1880, 1900 oraz krótko przed I wojną światową było w nim ogółem ponad 600 łóżek na oddziałach: chirurgicznym, wewnętrznym, skórno-wenerycznym, chorób dziecięcych i chorób umysłowych (zob. T. Szulc, *Stosunki sanitarno-higieniczne, w: Księga pamiątkowa ...*, op. cit., s. 446–448).

RUCH CHORYCH W SZPITALU MIEJSKIM

LATA	Leczeni (stan na początku roku)	Przyjęcia	Zwolnienia		Dni pielęgnacji chorych	Przeciętny pobyt chorego w dniach
			ogółem	w tym zmarli		
1886	200	1672	1423	221	83267	44,5
1890	192	1407	1185	170	86459	54,1
1895	163	2014	1865	158	71513	32,8
1900	217	2426	2170	262	91655	34,7
1905	309	3203	2852	396	103850	29,6
1910	394	5340	4819	563	142405	25,8
1915	265	4177	3609	503	118315	26,6
1918	302	4828	4025	699	134132	26,1

RUCH CHORYCH W SZPITALU MIEJSKIM

PRZYJĘCIA CHORYCH DO SZPITALA MIEJSKIEGO WEDŁUG CHOROÓB

WYSZCZEGÓLNIENIE	1905	1908	1910	1912	1914	1916	1918
OGÓŁEM	3203	4029	5340	4821	3472	4528	4828
w tym choroby:							
Zakaźne	376	442	658	162	198	217	370
Oczu i uszu	36	48	63	38	24	23	13
Wewnętrzne	849	683	929	700	619	495	634
Płucne	243	422	433	391	272	294	615
Reumatyzm	94	208	211	161	98	198	214
Żołądka	105	276	292	304	189	434	386
Położowe	59	114	119	148	73	109	120
Serca	47	97	72	70	52	126	150
Nerwowe	37	73	79	58	31	88	65
Umysłowe	178	261	250	242	170	165	122
Okaleczenia	289	337	287	487	322	407	353
Zewnętrzne	519	657	730	842	486	224	149

LECZENI W SZPITALU MIEJSKIM WEDŁUG ODDZIAŁÓW

WYSZCZEGÓLNIENIE	1905	1907	1910	1915	1918
Chirurgia	919	1188	1680	1302	1251
mężczyźni	541	654	916	632	640
kobiety	378	534	764	670	611
Choroby wewnętrzne	1523	1524	1659	1916	2267
mężczyźni	1457	854	998
kobiety	202	1062	1269
Choroby skórne	422	425	.	665	1026
mężczyźni	165	201	.	170	256
kobiety	257	224	.	312	489
dzieci	–	–	.	183	281
Stacja dla umysłowo chorych	197	245	218	141	122
mężczyźni	129	170	121	61	56
kobiety	68	75	97	80	66
Stacja dziecięca	–	298	259	234	203

Liczba łóżek w Szpitalu Miejskim:

1904 – 448	1907 – 515	1910 – 558
1905 – 466	1908 – 520	1911–19 – 638
1906 – 513	1909 – 526	

Wyjazdy wozów ambulansowych:

1901 – 311	1910 – 1579
1905 – 1048	1918 – 2203

UBODZY W OPIECE MIEJSKIEJ

LATA	Ogółem	W wieku 60 lat i więcej	Według przyczyn udzielenia wsparcia					
			choroba, ułomność	porzucenie rodziny przez małżonka	bezrobocie, mały zarobek	uwięzienie żywiciela	wstręt do pracy, pijaństwo żywiciela	inne przyczyny
1906	1901	857	753	70	6	12	5	198
1908	2165	900	961	77	6	40	9	172
1910	2231	937	992	57	11	50	11	173
1915	2190	1052	945	50	19	55	9	60
1918	1660	819	721	21	13	49	3	34

PENSJONARIUSZE PRZYTUŁKÓW MIEJSKICH DLA STARCÓW I BEZDOMNYCH

LATA	Starcy			Bezdomni			
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	dzieci
1900	85	28	57	301	167	52	82
1905	92	28	64	268	232	23	13
1910	88	25	63	2016	1880	75	61
1915	90	26	64	721	581	140	–
1918	79	23	56	349	.	.	.

Do najstarszych polskich bibliotek w Poznaniu zalicza się *Biblioteka Magistracka*, korzeniami sięgająca XVI wieku, z której pochodzą najwcześniejsze dzieła zakupione i przechowywane przez miasto. Instytucja ta miała charakter biblioteki administracyjnej, a jej rozwój przypadł na wiek XIX, kiedy sporządzono pierwszą inwentaryzację księgozbioru oraz w znacznym stopniu powiększono jego dotychczasowe zasoby. Bieżące zakupy dokonywane przez miasto dotyczyły prawie wyłącznie dzieł bezpośrednio przydatnych w pracy administracji miejskiej, tj. z zakresu prawa, techniki, gospodarki, a także szkolnictwa, polityki socjalnej, spraw sanitarnych czy polityki. W drodze darowizny bądź autorskich dedykacji trafiły do biblioteki pozycje wykraczające poza tematykę ściśle administracyjną, związane z historią Poznania i Wielkiego Księstwa Poznańskiego.

Zgromadzenie w bibliotece miejskiej historycznego zbioru wszystkich druków poznańskich i wielkopolskich Biblioteka Magistracka zawdzięcza inicjatywie burmistrza Jarosława Hersego. Dzięki jego staraniom księgozbiór zwiększył się z 530 pozycji w 1874 r. do 5500 w 1884 r., a budżet rzeczowy biblioteki zaczął systematycznie wzrastać (przed rokiem 1880 wynosił 600 marek, a w 1887 r. – 1170 marek); (zob. Z. Zaleski, *Miejskie placówki kulturalne*, w: *Księga pamiątkowa ...*, op. cit., s. 314–317; Z. Boras, L. Trzeciakowski, *W dawnym ...*, op. cit., s. 257–258).

BIBLIOTEKA MAGISTRACKA

LATA	Księgozbiór (stan w końcu roku)	Przybyło tomów	LATA	Księgozbiór (stan w końcu roku)	Przybyło tomów
1885–89	6216	758	1905	12999	826
1890–94	7218	1002	1910	16652	704
1895–99	8493	1275	1915	19737	670
1900	9888	1395	1918	21196	543

W kwietniu 1841 r. z inicjatywy dr. Karola Marcinkowskiego powstało *Towarzystwo Naukowej Pomocy*, którego celem było udzielanie materialnego wsparcia kształcącej się młodzieży polskiej. Dzięki tej pomocy wykształcenie zdobyła znaczna liczba utalentowanej, a ubogiej młodzieży. W latach 1841–1865 wśród 1002 osób otrzymujących pomoc finansową od TNP, 158 osób uzyskało wyższe wykształcenie, 815 – półwyższe i średnie, a 29 – zasadnicze zawodowe. Znaczna liczba byłych stypendystów włączała się do pracy na niwie gospodarczej, społecznej i politycznej. Do roku 1924 TNP udzieliło 19957 stypendiów. Przyjmując, że każdy uczeń pobierał stypendium średnio przez 3 lata, z pomocy stypendialnej skorzystało w tym czasie 6650 osób. Działalność TNP trwała do 1939 r. (zob. L. Trzeciakowski, *Karol Marcinkowski – bohater narodowy*, w: *Kronika Miasta Poznania* 1996, nr 3, *Karol Marcinkowski i jego czasy*, s. 37–39).

DZIAŁALNOŚĆ STRAŻY POŻARNEJ

LATA	Pożary i alarmy					
	ogółem	wielkie	średnie	małe i kominowe	ślepe	swawolne
1885	74	–	5	44	20	5
1890	98	–	5	76	9	8
1895	164	2	15	91	40	16
1900	219	6	19	120	58	16
1905	273	13	30	158	55	17
1910	225	19	15	134	41	16
1915	239	17	17	139	35	31
1918	376	30	27	145	62	112

POŻARY WEDŁUG PRZYCZYN

PRZYCZYNY	1905	1908	1910	1913	1915	1918
OGÓŁEM	201	203	168	162	173	202
Wadliwe urządzenia	35	23	2	15	18	28
Nieostrożność	58	52	37	37	31	35
Zabawa dzieci	9	5	3	5	8	5
Łatwopalne materiały	3	11	12	14	13	5
Eksplozja	6	11	8	5	1	2
Zapalenie się sadzy	29	22	22	20	27	35
Ogień lotny	3	–	–	–	7	13
Inne przyczyny	6	7	8	3	7	6
Nieznane przyczyny	52	72	76	63	61	73

Na przełomie XIX i XX wieku tzw. sądy miejskie, czyli sądy państwowe pozostające pod zarządem komunalnym i prowadzone na koszt miasta, obejmowały: Wydział Miejski pełniący funkcję sądu administracyjnego I instancji, Sąd Przemysłowy oraz Sąd Kupiecki. Chronologicznie najwcześniej powołano Wydział Miejski, którego początki sięgają reorganizacji administracji pruskiej w prowincji poznańskiej, tj. roku 1889. Urzędując pod przewodnictwem prezydenta miasta, Wydział Miejski orzekał w postępowaniu sporno-administracyjnym.

Sąd Przemysłowy powstał na mocy ustawy z 1890 r. Jego celem było rozstrzyganie sporów wynikających ze stosunku pracy pomiędzy robotnikami a pracodawcami. Podobne kompetencje miał Sąd Kupiecki powołany na podstawie ustawy z 1904 r., który rozstrzygał spory ze stosunku służbowego lub nauki między kupcami z jednej strony a pomocnikami lub uczniami z drugiej. Sądy Przemysłowy i Kupiecki stanowiły szczególnie przykład sądów cywilnych. Poza funkcją sądów cywilnych spełniały jednak również rolę urzędu rozjemczego, a także były zobowiązane (na wezwanie urzędów państwowych bądź zarządu miasta) do wydawania opinii o przemysłowym lub kupieckim stosunku pracy (zob. J. Sławski, *Sądy miejskie*, w: *Księga pamiątkowa ...*, op. cit., s. 707–710).

SĄD PRZEMYSŁOWY

WYSZCZEGÓLNIENIE	1895	1900	1905	1910	1915	1918
Sprawy: załatwione.....	354	509	1222	1396	305	92
wniesione	354	509	1223	1396	308	93
Sprawy załatwione:						
przez cofnięcie przed ustną rozprawą ...	11	17	68	188	99	31
w ustnej rozprawie bez ławników	141	282	731	896	180	45
w ustnej rozprawie z ławnikami	92	135	284	194	26	16
w inny sposób	110	75	139	118	–	–
Posiedzenia	103	90	150	108	36	23
w tym z ławnikami	23	20		33	7	8

SĄD KUPIECKI

WYSZCZEGÓLNIENIE	1905	1910	1915	1918
Sprawy nowo wniesione.....	129	259	91	70
zaległe z roku poprzedniego.....	–	8	11	8
załatwione.....	125	257	94	67
Sprawy załatwione przez:				
cofnięcie	19	79	26	28
wyrok	57	56	14	19
ugodę	48	77	46	13
inaczej.....	1	45	8	7
Posiedzenia	27	39	27	12

WYDZIAŁ MIEJSKI

WYSZCZEGÓLNIENIE	1900	1905	1910	1915	1918
Sprawy sporne	69	71	46	23	12
w tym nowe	62	66	38	18	10
załatwione wyrokiem	60	61	35	15	11
załatwione inaczej.....	6	4	–	2	–
niezałatwione	3	6	11	6	1
Sprawy do uchwał	401	540	470	217	154
w tym nowe	377	498	432	197	146
w tym dotyczące: ubogich	3	7	28	12	20
kwestii policyjno-przemysłowych	369	476	390	175	117
załatwione uchwałą	272	357	312	162	112
załatwione inaczej	81	139	128	44	22
niezałatwione	48	44	30	11	20

Pierwsza w Polsce gazownia powstała w Gdańsku w 1852 r., następna – w Poznaniu w 1856 r.

DZIAŁALNOŚĆ GAZOWNI MIEJSKIEJ W LATACH 1856–1877

ROK GOSPODARCZY	Produkcja			Zużycie węgla w łasztach	Liczba			Rurociąg uliczny w stopach
	gazu w stopach ³	koksu w łasztach	smoły w t		latarni ulicznych	konsumen-tów prywatnych	plamieni prywatnych	
1856	5171000	453	239	359	390	290	1650	58127
1860	16328000	818	600	612	479	794	4988	60839
1865	28478000	1455	1210	1142	560	1230	7050	75789
1870	47251700	2320	1780
1875	62893057	3973	3352	2980	642	1962	15580	84998
1877	73576400	3444	3290	4351	664	2118	17126	85699

U w a g a. Rok gospodarczy obejmuje okres od 1 VII do 30 VI, od 1876 r. okres I IV–31 III. Stopa³ = 0,0309 m³, łaszt = 36 hl, stopa = 0,31385 m.

DZIAŁALNOŚĆ GAZOWNI MIEJSKIEJ W LATACH 1878–1918

LATA	Produkcja			Zużycie gazu w m ³		Liczba		Sieć rurocią-gowa w m
	gazu w m ³	koksu w t	smoły w t	ogółem	w tym na oświetlenie ulic	latarni ulicznych	gazomierzy	
1878	1828276	.	.	1828200	401300	636	1819	27380
1880	1977073	5423	344	1977073	406000	649	1753	28855
1885	2309222	5420	399	2308972	460000	752	1922	30853
1890	2684410	6927	495	2684472	523050	842	1867	32634
1895	3236100	7897	564	3214270	587120	1042	2939	39816
1900	5093100	11279	817	5081980	573939	1543	5798	.
1905	8092810	17161	1290	8075810	1040434	2849	11360	.
1910	11291240	22753	1625	11305850	1695000	3446	17168	.
1915	14878020	27877	1936	14881930	1629989	3882	28739	167296
1918	13730990	33453	1580	13763710	256352	207 ^a	36694	169323

a Lampy, które oświetlają miasto.

DZIAŁALNOŚĆ ELEKTROWNI MIEJSKIEJ W LATACH 1900–1910

LATA	Zużycie w kg		Produkcja energii elektrycznej	Zużycie energii elektrycznej		
				ogółem	oświetlanie ulic, konsumenci prywatni i inni	własne
	węgla	koksu	w kW · h			
1900	1891568	.	427935	396567	387781	8786
1902	3198750	.	459156	426260	411288	14972
1905	1998715	978208	950265	1032077	997970	34106
1906	2243500	1368575	1315967	1315967	1283132	32835
1908	1731000	1075102	1342299	1342299	1304391	37908
1910	4321800	950398	2079710	1929374	1808470	120904

DZIAŁALNOŚĆ ELEKTROWNI MIEJSKIEJ W LATACH 1911–1918

LATA	Zużycie węgla w kg	Produkcja energii elektrycznej	Zużycie energii elektrycznej				
			ogółem	w tym			
				konsumenci prywatni		tramwaj	miejskie zakłady użyteczności publicznej
				światło	siła		
w kW·h							
1911	4533401	3152205	2348535	972212	671003	–	656282
1913	7488541	4469411	3670756	1496609	961075	602030 ^a	562158
1915	12110854	9560004	5800721	1558089	997052	2180790	1045715
1917	13382248	11025030	7530011	1695471	922010	2541655	2367404
1918	13945597	10771470	7326388

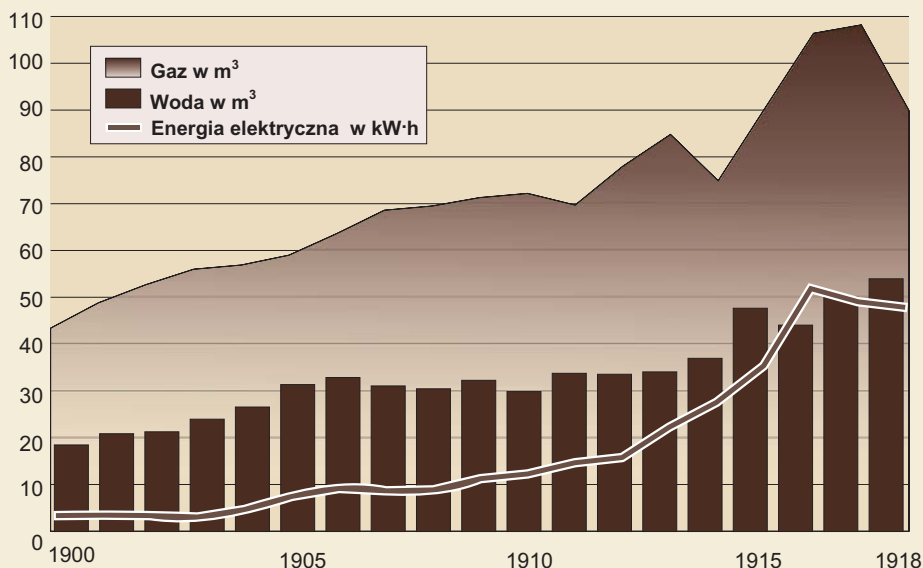
^a W okresie od 1 I 1913 r. do 31 III 1914 r.

15 września 1847 r. oddano do użytku system drewnianych wodociągów. Pomysłodawcą inwestycji był Edward hr. Raczyński. Rurociąg przeprowadzony został od wzgórz winiarskich przez Św. Wojciech, plac Działowy, ulicę Wilhelmską, Stary Rynek, ulicę Szkolną do ulicy Długiej. W czterech miejscach wzniesiono fontanny (zob. Z. Boras, L. Trzeciakowski, *W dawnym ...*, op. cit., s. 286).

DZIAŁALNOŚĆ WODOCIĄGÓW W LATACH 1898–1918

LATA	Zużycie wody w m ³						
	ogółem	konsumenci prywatni	urzędy państwowe	instytucje miejskie	zużycie własne	na cele publiczne	straty
1898	1534790	857350	100433	40073	21019	121410	394505
1900	2165570	945076	107813	213147	25363	145090	729081
1903	3092259	1414287	126715	112620	23340	102269	1313028
1905	4295206	1590012	155313	111249	13693	124003	2300936
1910	4681174	2089988	324539	140548	586071	179415	1360613
1915	7817033	3040875	1039823	345873	875033	156430	2358999
1918	8263003	3422475	1462892	300821	1033857	113113	1929845

ZUŻYCIE GAZU, ENERGII ELEKTRYCZNEJ I WODY Z WODOCIĄGÓW NA 1 MIESZKAŃCA

W życiu gospodarczym miasta istotną rolę odgrywała Warta. Usytuowany nad rzeką Poznań od dawnych czasów wykorzystywał drogę wodną, prowadząc ożywiony handel żeglugowy z innymi miastami (głównie z portowym Szczecinem). Dla usprawnienia żeglugi i pełniejszego wykorzystania wodnej drogi komunikacyjnej, jako najtańszego rodzaju transportu, konieczne było przeprowadzenie wieloletowych robót regulacyjnych. Prace takie trwały praktycznie przez cały wiek XIX, aż do wybuchu I wojny światowej. Po pogłębieniu koryta oraz częściowym uregulowaniu biegu rzeki rozpoczęto, ukończoną w 1903 r., budowę portu rzecznego, tzw. *Przeladowni Miejskiej*. Przeladownia, usytuowana na lewym brzegu Warty przy dworcu kolejowym Tama Garbarska, zajmowała obszar 57 tys. m² (zob. T. Dohnalowa, *Handel, transport, komunikacja*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 201–207).

OBROTY PRZELADUNKOWE PORTU W POZNANIU

LATA	Liczba barek		Obroty przeladunkowe w tys. t		
	załadowanych	wyładowanych	wyładunek	załadunek	obroty
1897/1900	527	490	42,2	50,4	92,6
1901/04	408	507	35,0	59,3	94,3
1905/08	572	588	44,6	70,2	114,8
1909/12	475	623	44,7	105,6	150,3
1913	406	982	34,6	179,9	214,3

Źródło: W. Jakóbczyk (red.), *Dzieje Wielkopolski*, t. II, 1793–1918, Poznań 1973, s. 402.

RUCH W PORCIE I PRZELADOWNI MIEJSKIEJ

LATA	Statki				Wagony		
	ogółem	szkuty załadowane	parowce	tratwy	ogółem	przyjazd	odjazd
1898	1330	1068	137	125	–	–	–
1900	1373	943	93	337	–	–	–
1905	1455	929	161	365	3901	2963	938
1910	1588	1347	225	16	15292	10420	4872
1914	895	777	118	–	14304	9012	5292
1918	378	308	70	–	11302	5782	5520

RUCH OGÓLNY NA MIEJSKICH BRZEGACH ŁADUNKOWYCH

LATA	Waga ogólna w cetnarach	Przywóz		Wywóz	
		w cetnarach	liczba sztuk	w cetnarach	liczba sztuk
1897	1419694	726379	502	693315	381
1898	2019820	1046121	612	973699	456
1900	1463167	688544	473	774623	470
1905	1930478	686282	401	1244196	528
1910	3366746	1044106	557	2322640	790
1915	1539015	707509	246	831506	215
1918	693865	285630	157	408235	151

U w a g a. Cetnar (centnar) – jednostka masy wynosząca ok. 50 kg.

PRZYWÓZ I WYWÓZ TOWARÓW Z PRZELADOWNI MIEJSKIEJ

LATA	Przywóz		Wywóz	
	liczba sztuk	ogółem w cetnarach	liczba sztuk	ogółem w cetnarach
1897	503	726295	347	759083
1898	583	1016422	422	803625
1900	495	725409	524	918958
1905	387	660533	517	1235798
1910	579	1097184	813	2268825
1915	233	591113	109	430913
1918	157	285630	151	408235

U w a g a. Cetnar (centnar) – jednostka masy wynosząca ok. 50 kg.

RUCH TOWAROWY NA STACJI KOLEJOWEJ W POZNANIU

LATA	Ogółem	Nadano	Przyjęto
	w tonach		
1863	94996	31028	63968
1865	117546	34525	83021
1870	151643	41864	109779
1875	378224	120604	257620
1880	650447	239495	410952
1885	357975	104410	253565
1890	580822	191749	389073
1895	731862	250308	481554
1900	866516	263781	602735
1905	1188989	356869	832120
1910	1744523	547865	1196658
1915	2258226	683916	1574310
1917	2423543	1221287	1202256

U w a g a. Dane dotyczą towarów transportowanych w ilościach 100 ton i więcej. Dane w 1885 r. dotyczą linii kolejowych Dyrekcji Wrocławskiej.

Pierwszą linię kolejową z Poznania do Szczecina uruchomiono w 1848 r. W 1851 r. na trasie tej przewieziono w obu kierunkach 222 tys. pasażerów i 851 tys. ton ładunków. Duże znaczenie dla miasta miało wybudowanie w latach 1856–57 magistrali Wrocław-Poznań-Głogów. W 1866 r. na tej linii przewieziono łącznie 91,8 tys. ton ładunków. W roku 1870 oddano do użytku połączenie kolejowe Berlin-Poznań, w 1871 r. Poznań-Bydgoszcz-Toruń, w 1875 r. Poznań-Kluczbork, w 1879 r. Poznań-Piła (przedłużone następnie do Słupska, Ustki i Kołobrzegu). Połączenie z Warszawą odbywało się liniami okrężnymi przez Inowrocław-Toruń lub Ostrów-Kalisz. W dziesięcioleciu 1872–1882 liczba podróży (przyjezdnych i wyjeżdżających) korzystających z połączeń kolejowych w Poznaniu zwiększyła się o 78%, z 535,5 tys. osób w 1872 r. do 954,3 tys. osób w 1882 r. W roku 1905 w zasięgu dyrekcji kolejowej w Poznaniu znajdowało się 2030 km linii kolejowych.

Dla społeczeństwa Poznania duże znaczenie miało wybudowanie połączenia z Puszczykowa do Osowej Góry. W 1912 r. w celach wypoczynkowych wyjechało w tym kierunku około 220 tys. pasażerów, tj. czterokrotnie więcej niż w 1903 r. (zob. T. Dohnalowa, *Handel, transport ...*, op. cit., s. 212–220).

TRAMWAJE POZNAŃSKIE

LATA	Długość w km			Liczba			Pasażerowie ^a w tys.
	szyn	ulic z torem	linii w ruchu	torów	wozów motorowych	wozów przyczepionych	
1899	17,4	11,5	14,0	3	30	.	3876,6
1900	18,6	11,7	17,1	4	33	.	3876,6
1905	24,6	13,5	24,6	6	51	34	6650,6
1910	33,7	16,4	26,1	8	69	39	8712,5
1915	43,8	21,8	38,1	9	88	54	15267,5
1918	44,7	22,3	38,0	9	88	64	26214,4

a Bez kart wolnych i abonamentowych.

30 lipca 1880 roku na ulice Poznania wyjechał pierwszy tramwaj konny. Linia tramwajowa początkowo biegła z Dworca Głównego do Starego Rynku, a w następnych dniach przedłużono ją na Ostrów Tumski. Długość linii wynosiła 3,4 km. Tabor składał się z 20 wagonów i 74 koni.

Uruchomienie tramwajów elektrycznych poprzedziła wymiana torów na dotychczasowych trasach oraz ułożenie nowych, łączących miasto z przedmieściami, a przede wszystkim otwarcie elektrowni przy ul. Grobla. Pierwszy tramwaj elektryczny wyjechał na trasę: Dworzec Główny-Ostrów Tumski w dniu 6 marca 1898 r. Do 18 maja tego roku uruchomiono tramwaje na pozostałych liniach: do Jeżyc, Górczyna i Wildy.

W pierwszym roku eksploatacji komunikacja miejska dysponowała 25 wagonami silnikowymi. W roku 1914 na 9 liniach kursowało łącznie 78 wagonów silnikowych i 46 doczepnych (zob. T. Dohnalowa, *Handel, transport ...*, op. cit., s. 211–212).

W latach dwudziestych XIX wieku pojawiły się w Poznaniu pierwsze dorożki konne. W 1865 r. kursowało 71 dwukonnych dorożek, w 1870 r. – 81, a w 1894 r. – 113. Uboższe warstwy społeczeństwa korzystały z omnibusów konnych kursujących na stałych trasach.

W 1905 r. na ulice Poznania wyjechały pierwsze taksówki. Do wybuchu I wojny światowej ich liczba nie przekroczyła 10 (zob. T. Dohnalowa, *Handel, transport ...*, op. cit., s. 212–220).

DOROŻKI

LATA	Ogółem	Konne	Samochody
1900	129	129	–
1905	142	139	3
1910	158	158	–
1915	161	153	8
1916	205	196	8 i 1 autobus

URZĄD TELEGRAFICZNY

LATA	Połączenia	Liczba rozmów telefonicznych	
		miejscowych	międzydzielcowych
1901	1273	3783231	108153
1905	2518	10041334	205017
1910	4427	11287689	401776
1915	5866	10793228	498306
1916	6191	12455178	678288

RUCH POCZTOWO-TELEGRAFICZNY

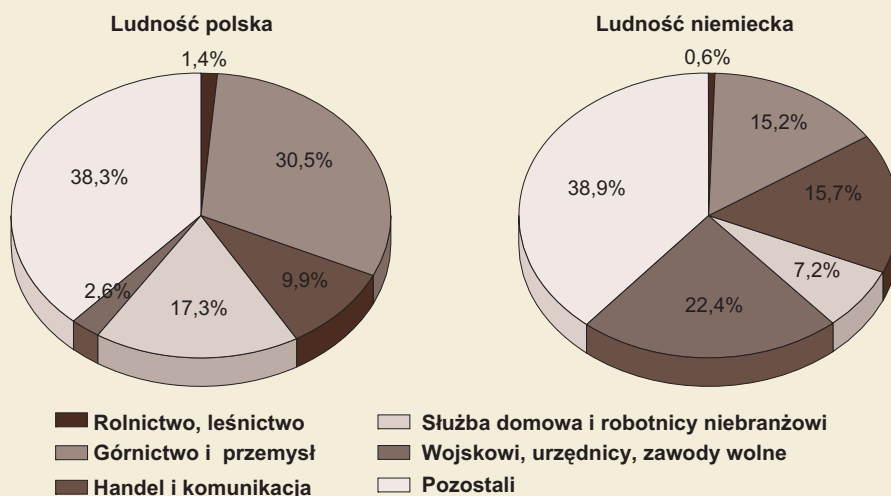
LATA	Nadane			Doręczone			Telegramy	
	listy zwykłe	paczki i listy wartościowe	przekazy pocztowe	listy zwykłe	paczki i listy wartościowe	przekazy pocztowe	nadane	doręczone
1863	–	–	–	995709	84916	–	47067	
1865	–	–	–	1260753	70616	–	93997	
1870	–	–	–	1410662	109368	–	180690	
1875	2469618	60840	97495	2600226	95076	182050	176835	
1880	3364092	341442		2948022	353502	–	75099	68024
1885	5378616	42912	195022	3771378	58410	303868	80210	74016
1890	7238504	53119	236101	5710042	61650	385725	99375	98228
1895	9316970	53858	305343	8180354	56170	472383	136088	121086
1900	11917646	58252	424644	10678646	60364	637059	171792	166087
1905	45165770	173226	2903267	52151684	172987	2339931	.	.
1910	57852184	181793	3205670	65305708	199819	2720416	.	.
1915	163655	2415005	.	194770	2820330	423345	442288
1917	350661	2363727	.	298590	3246524	.	.

PRZYNALEŻNOŚĆ ZAWODOWA LUDNOŚCI

WYSZCZEGÓLNIENIE	1882		1895		1907	
	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %
OGÓŁEM	65848	100,0	69904	100,0	139493	100,0
Rolnictwo i leśnictwo	915	1,4	921	1,3	2950	2,1
Górnictwo i przemysł	26674	40,5	29679	42,5	60224	43,2
Handel, komunikacja	14591	22,2	15115	21,6	35772	25,6
Służba domowa, wyrobnicy	5659	8,6	5553	7,9	4608	3,3
Służba publiczna, zawody wyzwolone	12165	18,5	11520	16,5	19879	14,3
Bez zawodu	5844	8,8	7116	10,2	16060	11,5

LUDNOŚĆ WEDŁUG ZAWODÓW W 1905 R. (stan w dniu 31 XII)

GRUPA ZAWODOWA	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
OGÓŁEM	136808	65914	70894
Rolnictwo i leśnictwo	717	580	137
w tym samodzielni	201	187	14
Górnictwo i przemysł	20766	15813	4953
w tym samodzielni	5054	3219	1835
Handel i komunikacja	11609	9053	2556
w tym samodzielni	2995	2288	707
Zawody wolne	2400	1462	938
w tym samodzielni	645	412	233
Urzednicy publiczni	8585	8567	18
Bez zawodu	10670	3835	6835
Służba	12309	4067	8242
Członkowie rodzin	69752	22537	47215

STRUKTURA LUDNOŚCI WEDŁUG GRUP ZAWODOWYCH W 1905 R.

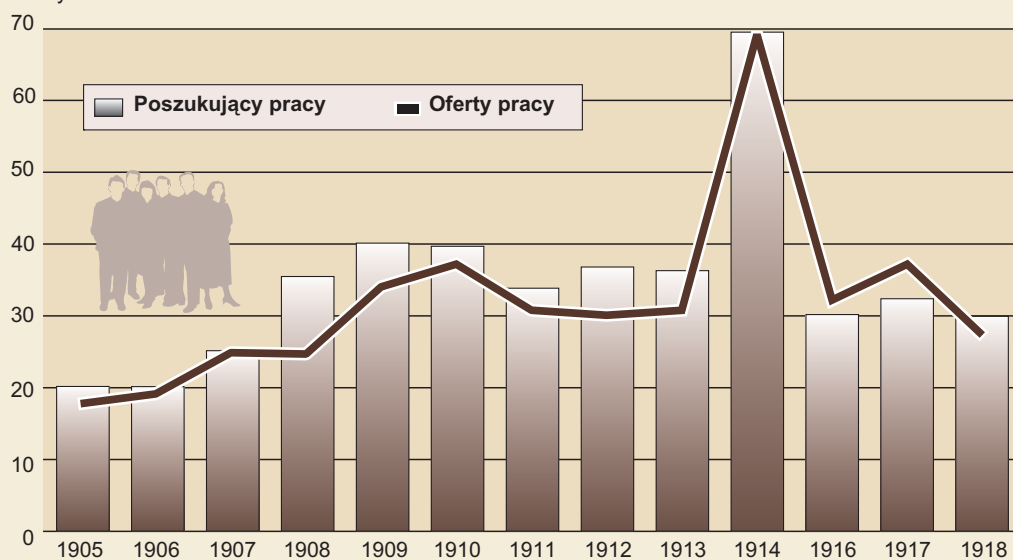
POŚREDNICTWO PRACY

WYSZCZEGÓLNIENIE	1905	1908	1910	1914	1918
Poszukujący pracy	20202	35550	39778	69671	29990
mężczyźni	16614	20511	23424	45527	19288
kobiety	3588	15039	16354	24144	10702
Oferty pracy	17776	24685	37194	69179	27326
mężczyźni	14267	11222	20806	47412	17070
kobiety	3509	13463	16388	21767	10256
Skierowani do pracy	14192	20795	33174	62395	23789
mężczyźni	11178	9935	20017	42264	15617
kobiety	3014	10860	13157	20131	8172
Pozostawało w ewidencji:					
wolnych miejsc	3584	3890	4020	6784	3537
pracowników	6010	14755	6604	7276	6201

U w a g a. Liczby są sumą danych miesięcznych. Lata 1905–1913 obejmują pośrednictwo pracy Miejskiego Urzędu Pośrednictwa Pracy oraz związków zawodowych, lata późniejsze jedynie liczby Miejskiego względnie Państwowego Urzędu Pośrednictwa Pracy.

POSZUKUJĄCY PRACY I OFERTY PRACY

W tys.

OSOBY TRUDNIĄCE SIĘ HANDLEM DETALICZNYM

WYSZCZEGÓLNIENIE	1819	1825	1837	1846	1858
Właściciele sklepów	143	170	258	349	341
w tym:					
z towarami korzennymi, kolonialnymi i drogeryjnymi ...	27	39	57	91	83
z materiałami włókienniczymi (z metra)	68	59	71	84	69
z wyrobami z żelaza i mosiądzu	5	6	6	12	12
z różnymi towarami	38	62	105	125	149
Kramarze	176	176	144	102	103
Przekupnie i handlarze żywnością	132	127	127	192	188
Domokrączy	–	–	5	16	17

Ź r ó d ł o: T. Dohnalowa, *Handel, transport ...*, op. cit., s. 188.

W latach 1579–1590 w Poznaniu wśród ogółu warsztatów rzemieślniczych było: 13,5% warsztatów włókienniczych; 24,7% spożywczych; 28,9% skórzanych; 5,2% drzewnych; 12,9% metalowych oraz 4,4% ceramicznych i budowlanych (zob. A. Wyrobisz, *Typy funkcjonalne miast ...*, op. cit., s. 32).

RZEMIOSŁO WEDŁUG WYBRANYCH ZAWODÓW

GRUPY ZAWODOWE	1816	1831	1846	1861
WARSZTATY				
OGÓŁEM	280	444	873	777
Murarstwo	6	10	17	13
Ciesielstwo i budowa statków	5	7	26	16
Malarstwo pokojowe i pozłotnictwo	11	13	48	34
Ślusarstwo i mechanika precyzyjna	21	31	81	68
Kowalstwo	13	22	25	26
Blacharstwo i cynownictwo	6	11	23	24
Tokarstwo różnych artykułów	13	4	11	14
Stolarstwo	40	60	167	152
Bednarstwo	12	18	28	36
Koszykarstwo	5	11	13	13
Introligatorstwo	6	13	26	22
Krawiectwo i gorseciarstwo	107	198	304	248
Modniarstwo	6	5	21	23
Kuśnierstwo, kożusznictwo, rękawicznictwo i czapnictwo	20	41	49	49
Fryzjerstwo	9	.	34	39
PRACUJĄCY				
OGÓŁEM	610	1170	2516	2732
Murarstwo	59	103	298	255
Ciesielstwo i budowa statków	48	55	198	134
Malarstwo pokojowe i pozłotnictwo	17	13	94	83
Ślusarstwo i mechanika precyzyjna	65	83	257	304
Kowalstwo	41	75	81	139
Blacharstwo i cynownictwo	10	30	51	70
Tokarstwo różnych artykułów	13	4	32	50
Stolarstwo	105	177	497	482
Bednarstwo	27	44	64	104
Koszykarstwo	5	11	36	39
Introligatorstwo	9	13	62	65
Krawiectwo i gorseciarstwo	166	325	594	716
Modniarstwo	6	5	82	84
Kuśnierstwo, kożusznictwo, rękawicznictwo i czapnictwo	30	68	99	110
Fryzjerstwo	9	.	71	97

Źródło: W. Szulc, *Rozwój przemysłu i rzemiosła w latach 1871–1918*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 150.

STRUKTURA NARODOWOŚCIOWA WŁAŚCICIELI WARSZTATÓW W 1845 R.

BRANŻE	Niemcy	Polacy	Żydzi
OGÓŁEM	643	359	324
Szewska	128	198	6
Krawiecka	75	24	172
Stolarska	104	32	6
Inne	336	105	140

Źródło: W. Szulc, *Rozwój przemysłu ...*, op. cit., s. 152.

RZEMIOSŁO I PRZEMYSŁ

GAŁĘZIE PRZEMYSŁU I RZEMIOSŁA	Przedsiębiorstwa				Pracujący			
	1875	1882	1895	1907	1875	1882	1895	1907
OGÓLEM	3737	3687	3483	4848	8100	11243	13283	25368
Mineralna	32	27	20	43	210	344	309	1599
Metalowa	144	143	143	176	541	528	695	1078
Maszynowa	88	82	103	160	266	573	678	2253
Chemiczna	14	18	17	30	147	159	243	819
Budowlana	185	201	221	392	929	2583	3092	6119
Drzewna	288	278	364	324	853	1011	1040	1710
Papiernicza	24	33	36	52	54	244	139	337
Poligraficzna	17	19	29	39	199	253	479	803
Włókiennicza	55	67	54	56	86	91	116	104
Odzieżowa	1872	1705	1371	1937	2269	2263	2590	3838
Skórzana	637	692	780	906	1103	1281	1551	1891
Spożywcza	272	322	339	501	1262	1864	2043	4260
Inne	109	100	106	232	181	229	297	557

Źródło: W. Szulc, *Rozwój przemysłu* ..., op. cit., s. 152.

POGŁOWIE BYDŁA W 3 FOLWARKACH MIASTA^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	1599		1603		1613		1625		1637	
	w szt	w odsetkach	w szt	w odsetkach	w szt	w odsetkach	w szt	w odsetkach	w szt	w odsetkach
OGÓLEM	78	100,0	61	100,0	75	100,0	49	100,0	69	100,0
Krowy dojne	11	14,1	12	19,7	24	32,0	15	30,6	19	27,5
Jałówki	15	19,2	8	13,1	7	9,3	8	16,3	7	10,1
Buhaje	2	2,6	1	1,6	2	2,7	1	2,0	2	2,9
Woły robocze	17	21,8	9	14,8	9	12,0	8	16,3	16	23,3
Wołki	1	1,3	2	3,3	9	12,0	2	4,1	6	8,7
Cieleta	32	41,0	29	47,5	24	32,0	15	30,6	19	27,5

^a Dane dotyczą folwarków: Bonin, Sołacz i Wilda.

Źródło: J. Majewski, *Gospodarstwo Folwarczne we wsiach miasta Poznania w latach 1582–1644*, Poznań 1957.

PRZYWOZY DO POZNANIA NIEKTÓRYCH ARTYKUŁÓW SPOŻYWCZYCH

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jednostka miary	1740–1749	1750–1759	1760–1769	1770–1780
Mąka	wozy	438	105	96	84
Chleb	kosze	17648	33442	32687	73389
Owoce świeże	wozy	750	1267	1287	2490
Chmiel	kolasy	269	184	86	233
Tytoń	wozy	95	116	196	297
Miód	beczki	189	201	373	812
Wino węgierskie	beczki	3793	4631	7658	11896
Wino francuskie	oksefty ^a	1096	3024	2226	5505
Wódka	beczki	1996	2797	4346	4600

^a Okseft miał pojemność równą 1,5 beczki.

Źródło: K. Kuklińska, *Handel Poznania w drugiej połowie XVIII wieku*, Warszawa-Poznań 1976, s. 140.

PRZYWOZY DO POZNANIA ZWIERZĄT I TOWARÓW POCHODZENIA ZWIERZĘCEGO

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jednostka miary	1740–1749	1750–1759	1760–1769	1770–1780
Woły	sztuki	152	82	355	3743
Wieprze	sztuki	156	726	667	2659
Skóry surowe	sztuki	1538	2111	2643	11291
Skóry wyprawione	sztuki	109	518	678	1089
Wełna	kamienie ^a	898	938	939	2092
Ryby	beczki	1500	2599	2320	6668

^a Kamień – miara ciężaru = 32 funtom (1 funt = 0,405 kg), tj. ok. 13 kg.

Źródło: K. Kuklińska, *Handel*..., op. cit., s. 140.

PRZYWOZY DO POZNANIA WYROBÓW PRZEMYSŁOWYCH

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jednostka miary	1740–1749	1750–1759	1760–1769	1770–1780
Towar kupiecki	wozy	486	478	691	2327
Sukno	postawy ^a	2796	3369	2838	3804
Szkło	wozy	114	124	189	373
Papier	ryzy	459	396	360	787
Tarcica	wozy	727	974	1531	2450
Węgiel drzewny	wozy	1818	2810	3188	5327
Płótno	paczki	.	142	450	1513

^a Postaw – miara długości = 30 łokciom (po ok. 0,55 m), tj. ok. 16,5 m.

Źródło: K. Kuklińska, *Handel*..., op. cit., s. 141.

PRODUKCJA I DOSTAWY NA RYNEK MIĘSA PRZEZ RZEŹNIKÓW CECHOWYCH

LATA	Liczba jatek	Ogółem	Wołowina	Wieprzowina	Cielęcina
		w kg			
1750	3	7236	3618	2171	1447
1760	6	19778	9890	5934	3956
1770	10	45560	22780	13668	9112
1780	12	67533	33765	20262	13506
1790	26	92460	46230	27738	18492

Źródło: B. Więclawski, *Zaopatrzenie*..., op. cit., s. 109.

ROCZNA PRODUKCJA PIWA ORAZ DOSTAWY Z ZEWNĄTRZ W LATACH 1785–1786

WYSZCZEGÓLNIENIE	W litrach ^a	W %
OGÓLEM	7219418	100,0
Piwowarzy cechowi	2960139	41,0
Piwowarzy chwaliszewscy	2953084	40,9
Szlachta i duchowieństwo	768358	10,6
Piwo dubeltowe	64177	0,9
Piwo przywożone z Grodziska	473660	6,6

^a Przeliczono z beczki – miary pojemności = 72 garcom po ok. 3,7689 litra.

Źródło: B. Więclawski, *Zaopatrzenie*..., op. cit., s. 143.

PRZECIĘTNE CENY DETALICZNE WYBRANYCH ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jednostka sprzedaży	1895	1900	1905	1910	1914
		w markach				
Chleb żytni	kg	0,17	0,19	0,15	0,18	0,25
Mąka żytnia	kg	0,15	0,20	0,19	0,26	0,26
Mąka pszenna	kg	0,21	0,22	0,26	0,32	0,34
Kasza pszenna	kg	0,22	0,25	0,27	0,34	0,38
Mleko	l	0,11	0,11	0,12	0,15	0,16
Masło stołowe	kg	1,98	2,10	2,25	2,55	2,70
Jaja	szt	0,04	0,04	0,05	0,06	0,07
Cukier	kg	0,46	0,49	0,40	0,48	0,64
Kawa palona	kg	2,30	1,30	1,33	1,99	.
Mięso wołowe	kg	1,00	1,20	1,37	1,52	1,69
Mięso cielęce	kg	1,10	1,28	1,52	1,69	1,74
Mięso wieprzowe	kg	1,18	1,28	1,52	1,56	1,72
Stonina	kg	1,35	1,15	1,42	1,55	1,80
Groch	kg	0,19	0,18	0,30	0,28	0,28
Fasola	kg	0,15	0,25	0,21	0,34	0,40
Kasza jęczmienna	kg	0,16	0,20	0,18	0,20	0,30
Pęczak	kg	0,16	0,20	0,18	0,20	.
Ryż	kg	0,23	0,25	0,24	0,24	0,50
Ocet	l	0,08	0,07	0,08	0,12	0,10

ŚREDNIE CENY PSZENICY I ŻYTA

LATA	Pszenica – za 100 kg		Żyto – za 100 kg	
	w markach	1811–1820=100	w markach	1811–1820=100
1811–1820	18,30	100,0	11,40	100,0
1821–1830	11,90	65,0	7,50	65,8
1831–1840	13,70	74,9	8,50	74,6
1841–1850	16,30	89,1	11,00	96,5
1851–1855	23,46	128,2	16,88	148,1
1856–1860	19,34	105,7	13,92	122,1
1861–1865	19,34	105,7	12,24	107,4
1866–1870	20,86	114,0	15,56	136,5
1871–1875	21,72	118,7	16,88	148,1
1876–1880	20,56	112,3	15,60	136,8
1881–1885	19,24	105,1	14,70	128,9
1886–1890	17,92	97,9	14,16	124,2
1891–1893	19,60	107,1	16,83	147,6
1894–1897	15,78	86,2	11,80	103,5
1898–1900	15,33	83,8	13,48	118,2
1901–1903	16,83	92,0	13,24	116,1
1904–1906	16,91	92,4	13,26	116,3
1907–1909	21,03	114,9	16,88	148,1
1910–1912	19,94	109,0	15,38	134,9

Źródło: Księga jubileuszowa wydana w 50 rocznicę założenia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Poznańskim, Poznań 1911, s. 140–141; W. Tilgner, Porównanie cen gospodarstw rolnych z lat 1920 do 1925 z rozwojem cen od 1800 do 1912 w Poznańskim, Poznań 1927, s. 14.

ŚREDNIE CENY JĘCZMIENIA I OWSA

LATA	Jęczmień – za 100 kg		Owies – za 100 kg	
	w markach	1856–1860=100	w markach	1856–1860=100
1856–1860	12,68	100,0	13,80	100,0
1861–1865	9,90	78,1	11,12	80,6
1866–1870	13,68	107,9	14,32	103,8
1871–1875	15,44	121,8	15,82	114,6
1876–1880	15,04	118,6	14,90	108,0
1881–1885	14,88	117,4	14,60	105,8
1886–1890	14,28	112,6	13,38	97,0
1891–1895	14,32	112,9	13,98	101,3
1896–1900	13,96	110,1	13,28	96,2
1901–1903	13,87	109,4	13,87	100,5
1904–1906	14,80	116,7	14,07	102,0
1907–1910	16,30	128,5	16,25	117,8

Źródło: *Księga jubileuszowa...*, op. cit., s. 140–141.

PRZECIĘTNE CENY HURTOWE

LATA	Pszemica	Żyto	Jęczmień	Owies	Mąka pszenna	Mąka żytnia	Groch polny	Fasola	Soczewica	Ziemiaki	Słoma	Siano
	za 100 kg w markach											
1905	16,55	13,61	13,62	13,79	22,77	19,88	20,71	36,00	43,25	3,87	4,53	5,49
1907	20,32	17,69	15,76	16,76	28,58	26,27	22,33	30,33	60,67	4,22	4,54	6,75
1910	20,50	14,43	14,14	15,51	25,88	19,27	22,33	31,50	32,38	3,56	4,51	6,01
1912	20,63	17,34	19,13	18,49	26,92	22,52	26,00	43,94	45,53	5,50	4,66	6,53
1914	20,13	16,69	16,83	16,42	32,00	26,00	32,00	36,00	50,00	4,10	4,60	7,2

PODMIOTY W REJESTRZE HANDLOWYM SĄDU POWIATOWEGO W POZNANIU

Stan w końcu roku

WYSZCZEGÓLNIENIE	1906	1910	1914	1917
Firmy działu <i>Rolnictwo i leśnictwo</i>	1143	1280	1310	1326
Spółki akcyjne i komandytowe na akcje	26	30	28	29
Towarzystwa z ograniczoną odpowiedzialnością	59	83	127	138
Spółdzielnie	64	83	107	115
Statki rzeczne	135	135	139	137

WYDANE KONCESJE

LATA	Ogółem	W tym zmiany	Z liczby ogółem			
			restauracja i wyszynk	wyszynk	wyszynk napojów bezalkoholowych	handel drobny napojów
1905	109	89	5	93	1	10
1908	235	171	9	190	14	22
1911	245	151	11	205	12	17
1914	161	131	8	136	10	7
1918	109	103	1	102	4	2

CECHY RZEMIEŚLNICZE

Stan w końcu roku

LATA	Liczba cechów	Członkowie	Czeladnicy	Uczniowie
1905	17	1317	1605	1626
1910	20	1357	1030	1621
1915	21	1396	476	1437
1918	21	1313	546	879

SKŁAD WYBRANYCH CECHÓW RZEMIEŚLNICZYCH (stan w końcu roku)

CECHY	1905			1910			1918		
	mistrzowie	czeladnicy	uczniowie	mistrzowie	czeladnicy	uczniowie	mistrzowie	czeladnicy	uczniowie
Rzeźniczy	65	36	17	74	–	63	84	–	–
Masarzy	86	65	84	76	78	97	99	3	10
Piekarzy	119	140	126	133	141	149	144	70	212
Cukierników	–	–	–	27	–	8	43	–	25
Obuwniczy	205	291	69	210	6	77	200	4	27
Kołodziejski	28	21	–	30	20	8	30	4	9
Stolarski	118	202	51	98	167	70	80	172	17
Tapicerski	16	30	51	22	53	60	15	13	9
Budownictwa	52	–	518	53	–	317	57	–	–
Kowalski	–	–	–	30	30	35	19	–	–
Ślusarski	113	337	269	115	288	352	146	193	379
Garnarzy	29	–	53	24	–	14	20	–	–
Kominiarski	109	61	37	114	87	45	92	–	–
Krawiecki	143	–	39	137	–	97	171	–	87
Dekarzy	–	–	–	–	–	–	70	30	2
Fryzjerów	121	–	154	154	136	191	102	22	61
Purkarzy	–	–	–	14	24	10	16	35	41

W latach 1737–1756 w Poznaniu było 14–19 piekarni, z tego 8–12 w samym mieście i 6–8 na przedmieściach. Pod koniec XVIII w. liczba piekarni zwiększyła się do 26, z tego na miasto przypadało 15 piekarni, a na przedmieścia – 11 (zob. B. Więclawski, *Zaopatrzenie..., op. cit., s. 92*).

DOCHODY I WYDATKI MIASTA

A. PRZECIĘTNE ROCZNE W LATACH 1493–1500

WYSZCZEGÓLNIENIE	W grzywnach ^a	W osdetkach
	DOCHODY	
OGÓŁEM	745	100,0
Z majątku ziemskiego	269	36,1
Z przedsiębiorstw	60	8,1
Z monopoli	50	6,7
Opłaty	156	20,9
Podatki	184	24,7
Inne dochody	26	3,5
	WYDATKI	
OGÓŁEM	994	100,0
Majątek ziemski	22	2,2
Przedsiębiorstwa	185	18,6
Monopole	2	0,2
Administracja i budynki	203	20,3
Sądownictwo i porządek	30	3,0
Oświata i opieka społeczna	2	0,2
Stajnie, wodociągi, studnie	53	5,3
Poselstwa, dary	63	6,4
Podwoły, wyprawy wojenne	35	3,6
Inne wydatki	400 ^b	40,2

^a Grzywna – jednostka płatnicza miary kruszców używana w średniowieczu. Jedna grzywna oznaczała pół funta srebra (odpowiednik 60 sztuk monet praskich lub 48 groszy praskich), 1 grzywna = 16 łutów = 0,2026 kg. ^b Głównie spłaty odsetek za długi miejskie (średnio 118 grzywien) oraz niedobory (średnio 280 grzywien).

DOCHODY I WYDATKI MIASTA (dok.)

B. W LATACH GOSPODARCZYCH 1640/41–1763/64

LATA	Dochody	Wydatki	Różnica
	w złotych polskich		
1640/41–1644/45	120504	69587	+50917
1645/46–1650/51	133981	72866	+61115
1652/53–1656/57	41561	30869	+10692
1681/82–1692/93 ^b	32888	19426	+13462
1693/94–1705/06 ^c	74909	52813	+22096
1713/14–1719/20 ^d	46843	57527	-10684
1722/23–1726/27	64018	66486	-2468
1727/28–1732/33	91622	91494	-872
1733/34–1739/40 ^e	88281	80977	+7304
1742/43–1746/47	112589	95387	+17202
1747/48–1751/52	120244	90148	+30096
1752/53–1757/58 ^f	54402	39103	+15299
1758/59–1763/64	86095	64992	+21103

b–e Obejmuje lata gospodarcze: *b* – 1681/82, 1685/86, 1690/91, 1691/92, 1692/93, *c* – 1693/94, 1694/95, 1697/98, 1700/01, 1705/06, *d* – 1713/14, 1714/15, 1717/18, 1718/19, 1719/20, *e* – 1733/34, 1734/35, 1735/36, 1736/37, 1739/40. *f* Bez danych dla roku gospodarczego 1756/57.

Źródło: A. Gąsiorowski, *Zarząd miasta późnośredniowiecznego*, w: *Dzieje Poznania do roku 1793*, pod red. J. Topolskiego, Warszawa-Poznań 1988; K. Kuklińska, *Gospodarka*, w: tamże; K. Kuklińska, W. Maisel, *Finanse*, w: tamże.

DOCHODY MIASTA WEDŁUG ICH ŹRÓDEŁ

LATA GOSPODARCZE	Dochody ogółem	Źródła dochodów			
		handel		przedsiębiorstwa miejskie	
	w złotych polskich	w % dochodów ogółem	w złotych polskich	w % dochodów ogółem	
1640/41–1644/45	120504	44034	36,5	11371	9,4
1645/46–1650/51	133981	32314	24,1	28782	21,5
1652/53–1656/57	41561	14429	34,7	4178	10,1
1681/82–1692/93 ^a	32888	18969	57,7	5113	15,5
1693/94–1705/06 ^b	74909	50170	67,0	4535	6,1
1713/14–1719/20 ^c	46843	10745	22,9	180	0,4
1722/23–1726/27	64018	15761	24,6	2391	3,7
1727/28–1732/33	73462	10874	14,8	5850	8,0
1733/34–1739/40 ^d	88281	43123	48,8	14789	16,8
1742/43–1746/47	112589	38637	34,3	29453	26,2
1747/48–1751/52	120244	59948	49,9	19464	16,2
1752/53–1757/58 ^e	54402	41386	76,1	5357	9,8
1758/59–1763/64	86095	46333	53,8	24334	28,3

a–d Obejmuje lata gospodarcze: *a* – 1681/82, 1685/86, 1690/91, 1691/92, 1692/93, *b* – 1693/94, 1694/95, 1697/98, 1700/01, 1705/06, *c* – 1713/14, 1714/15, 1717/18, 1718/19, 1719/20, *d* – 1733/34, 1734/35, 1735/36, 1736/37, 1739/40. *e* Bez danych dla roku gospodarczego 1756/57.

DOCHODY MIASTA WEDŁUG ICH ŹRÓDEŁ (dok.)

LATA GOSPODARCZE	Źródła dochodów (dok.)					
	czynsze		urządzenia komunalne		inne dochody	
	w złotych polskich	w % dochodów ogółem	w złotych polskich	w % dochodów ogółem	w złotych polskich	w % dochodów ogółem
1640/41–1644/45	11893	9,9	311	0,3	52895	43,9
1645/46–1650/51	22020	16,4	353	0,3	50512	37,7
1652/53–1656/57	13278	31,9	222	0,5	9454	22,8
1681/82–1692/93 ^a	6742	20,5	303	0,9	1761	5,4
1693/94–1705/06 ^b	16432	21,9	200	0,3	3572	4,7
1713/14–1719/20 ^c	12583	26,9	48	0,1	23287	49,7
1722/23–1726/27	23681	37,0	32	0,0	22153	34,6
1727/28–1732/33	19407	26,4	–	–	37331	50,8
1733/34–1739/40 ^d	26275	29,8	–	–	4094	4,6
1742/43–1746/47	37777	33,6	344	0,3	6378	5,6
1747/48–1751/52	36155	30,1	247	0,2	4430	3,6
1752/53–1757/58 ^e	5237	9,6	326	0,6	2096	3,9
1758/59–1763/64	12789	14,9	2014	2,3	625	0,7

^{a-d} Obejmuje lata gospodarcze: ^a – 1681/82, 1685/86, 1690/91, 1691/92, 1692/93, ^b – 1693/94, 1694/95, 1697/98, 1700/01, 1705/06, ^c – 1713/14, 1714/15, 1717/18, 1718/19, 1719/20, ^d – 1733/34, 1734/35, 1735/36, 1736/37, 1739/40. ^e Bez danych dla roku gospodarczego 1756/57.

Źródło: K. Kuklińska, *Gospodarka ...*, op. cit., s. 63.

W XIX wieku pojęcie *bank* miało znaczenie szersze niż dzisiaj. Mianem tym określano również towarzystwa ubezpieczeń gospodarczych osobowych, placówki trudniące się obrotem towarów, które obok zasadniczej działalności udzielały kredytów lub pośredniczyły w ich uzyskaniu, a także tzw. towarzystwa kredytowe. Rozwój polskiej bankowości w Poznaniu rozpoczął się w 2. połowie XIX wieku, kiedy powstało wiele instytucji bankowych o ustroju spółdzielni, spółek komandytowych czy towarzystw akcyjnych. Nie wszystkie banki utrzymały się na rynku. Do najlepiej prosperujących należały: *Bank Rolniczo-Przemysłowy*, zajmujący się obsługą kredytową właścicieli majątków ziemskich; *Bank Przemysłowców* udzielający kredytu rzemieślnikom, drobnym kupcom, przemysłowcom, a z czasem także rolnikom; *Bank Włościański*, zaspokajający potrzeby kredytowe gospodarstw chłopskich; *Bank Ziemski*, pośredniczący w parcelacji majątków polskich zagrożonych wykupem przez władze pruskie; *Bank Związku Spółek Zarobkowych*, spełniający funkcję centrali finansowej polskiej spółdzielczości, zrzeszający tzw. spółki ziemskie powstałe w celu parcelacji dużych majątków ziemskich.

Na początku XX wieku *Bank Związku Spółek Zarobkowych* zajmował pierwsze miejsce wśród polskich banków w Poznaniu. Kilkakrotnie podwyższony kapitał zakładowy od 1909 r. wynosił tu 6 mln marek. W latach 1890–1913 depozyty wzrosły 18-krotnie, a udzielone pożyczki 12-krotnie. Dywidenda wypłacana akcjonariuszom utrzymywała się na stałym poziomie 6% (zob. Anna Bitner-Nowak, *Wielkie i małe pieniądze. Bankowość w Poznaniu w XIX i na początku XX wieku*, w: *Kronika Miasta Poznania* 1997 nr 2, *Baniki Poznańskie*, s. 9–44).

DZIAŁALNOŚĆ BANKU PRZEMYSŁOWCÓW

WYSZCZEGÓLNIENIE	Liczba członków	Udziały	Fundusz rezerwowy	Depozyty	Dywidenda w %
1861	55	327	238	750	27
1865	291	12927	1787	47610	16,66
1870	767	77337	8025	249392	8,33
1880	761	98028	53596	665869	6
1890	926	170190	106475	1121176	8
1900	2916	1465278	219114	3812248	7,5
1910	5830	7258109	812976	25241668	7
1912	6510	7954169	1082424	29126979	7

Źródło: Anna Bitner-Nowak, *Wielkie i małe ...*, op. cit., s. 19.

DZIAŁALNOŚĆ BANKU WŁOŚCIAŃSKIEGO

WYSZCZEGÓLNIENIE	Fundusz rezerwowy	Depozyty	Pożyczki hipoteczne	Dywidenda w %
	w markach			
1873	660	24543	39205	4
1875	3206	16191	191897	5
1880	23515	289528	330327	5,66
1890	85008	1210483	350511	8,33
1900	176721	1331417	604312	9
1910	3678000	1206866	10
1913	322191	.	1943753	10

Źródło: Anna Bitner-Nowak, *Wielkie i małe...*, op. cit., s. 31.

W 1886 r. rozpoczął działalność *Bank Związku Spółek Zarobkowych*, którego kapitał zakładowy (akcyjny) wynoszący początkowo 40 tys. marek, wzrósł w 1888 r. do 500 tys., w 1901 r. – do 1 mln, w 1905 r. – do 3 mln i w 1909 – do 6 mln marek. W pierwszym roku istnienia zdyskontowano weksle za 1566 tys. marek, w 1900 r. – za 12167 tys., a w 1913 za 122763 tys. marek. Od 1917 r. bank ten objął swą działalnością Królestwo Polskie (zob. H. Sitarek, *Rola kredytu w rozwoju gospodarki Wielkopolski na przełomie XIX i XX wieku*, Poznań 1997, s. 138–141).

DZIAŁALNOŚĆ BANKU ZWIĄZKU SPÓŁEK ZAROBKOWYCH (stan w końcu roku)

LATA	Obroty ogółem	Kapitał			Gotówka, papiery war- tościowe ^a	Udzielone pożyczki	Zysk netto
		razem	własny	obcy			
w tys. marek							
1887	9933	590	42	548	577	439	5
1890	61560	3596	533	3063	3428	3290	47
1895	70102	4855	644	4211	4717	4972	48
1900	133949	7927	719	7209	5989	5318	56
1905	330297	21361	3476	17885	16514	16958	142
1909	606866	39630	7115	32515	27003	31777	471
1910	637683	44869	7313	37556	33314	34111	526
1911	807889	45457	7460	37997	35308	35688	589
1912	691985	48815	7510	41305	37028	39299	515
1913	762626	49212	7560	41652	40704	38842	525
1914	728649	54567	7560	47007	44659	40615	376
1915	640818	90067	7611	82456	76864	36910	315
1916	818428	122004	7886	114118	101419	56158	762
1917	1075959	193507	26145	167362	156188	58414	1451
1918	2400435	351763	26385	325378	199337	175482	1575

^a Gotówka, papiery wartościowe oraz weksle w pasywach.

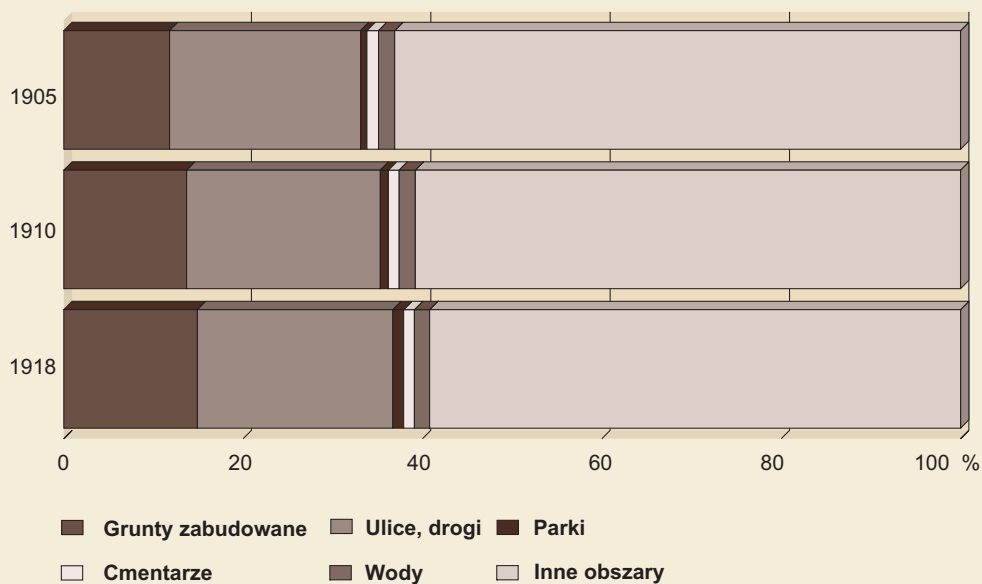
Źródło: H. Sitarek, *Rola ...*, op. cit., s. 138–141.

W 1873 r. powstało w Poznaniu pierwsze na ziemiach polskich prywatne polskie towarzystwo ubezpieczeniowe Bank Wzajemnych Zabezpieczeń na Życie *Vesta*. Już w drugim roku działalności *Vesta* obejmowała swoim zasięgiem Wielkie Księstwo Poznańskie, Śląsk, Pomorze, a także Hanower, Brandenburgię, Szlezwik i inne prowincje pruskie. W roku 1876 miała subdyrekcje w Berlinie, Dreźnie, Hamburgu i Wrocławiu oraz 16 agentur generalnych w różnych miastach Rzeszy Niemieckiej. W okresie I wojny światowej towarzystwo zwiększyło zakres swojej działalności o teren Królestwa Polskiego, otwierając w 1917 r. agenturę generalną w Warszawie (zob. J. Majewski, *Przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe, w: Dzieje ...*, op. cit., s. 177–178).

POWIERZCHNIA MIASTA

LATA	Ogółem	Grunty zabudowane	Ulice, drogi, place, koleje, tereny forteczne	Parki i ogrody publiczne	Cmentarze	Wody	Inne obszary
1886	942,68	141,03	444,10	.	.	53,84	303,71
1902	3303,30	363,98	669,22	24,40	30,00	56,99	2156,01
1905	3303,70	388,94	705,06	24,40	41,36	58,11	2085,83
1910	3390,69	464,04	734,43	28,68	41,36	61,57	2060,61
1915	3400,83	472,85	725,34	39,46	41,36	58,99	2062,83
1918	3401,14	506,07	740,05	39,46	41,36	58,50	2015,70

STRUKTURA POWIERZCHNI MIASTA

PARKI I OGRODY MIEJSKIE

LATA	Ogółem w ha	Promenady	Ulice zadrzewione
		w m	
1900	12,22	826	8505
1905	19,30	2761	12353
1910	39,46	5324	31628
1915	132,52	8094	38520
1918	132,78	8094	39535

OGRÓD ZOOLOGICZNY

W lutym 1874 r. powstało Towarzystwo Akcyjne Ogród Zoologiczny. Stałe pomieszczenia dla zwierząt wybudowano na gruncie (5,24 ha), który Towarzystwo kupiło od kolei w 1886 r. Od 1912 r. Ogrodem Zoologicznym zarządzało miasto. (Zob. Z. Boras, L. Trzeciakowski, *W dawnym...*, op. cit., s. 326–327).

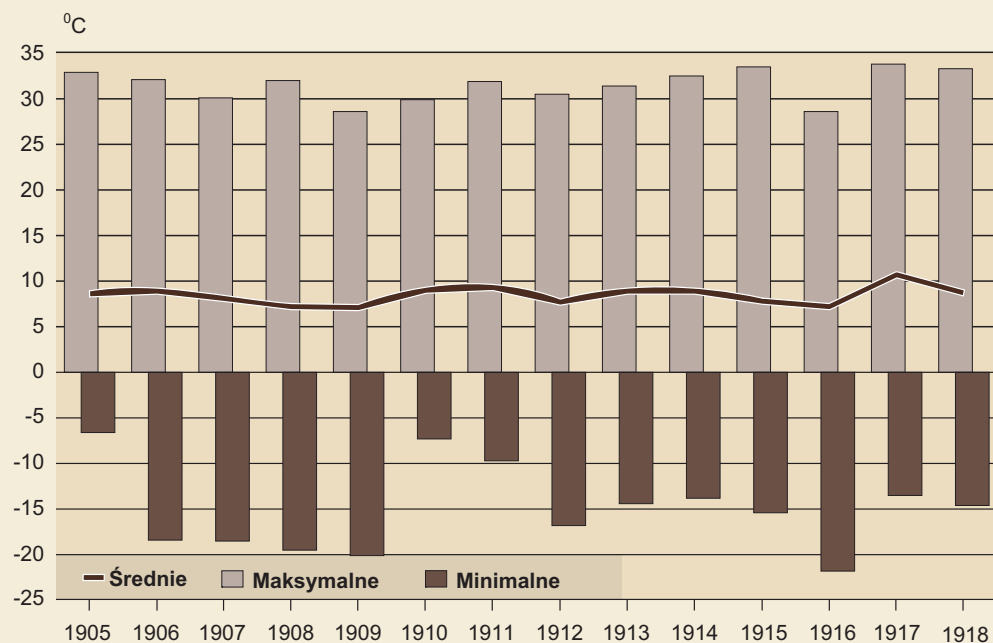
LATA	Zwiedzający	Zwierzęta	
		ogółem	gatunki
1912	153957	696	342
1913	146291	431	275
1914	163095	470	192

TEMPERATURY POWIETRZA, ZACHMURZENIE I OPADY ATMOSFERYCZNE

LATA	Temperatury w °C			Zachmurzenie ^a w oktantach	Opady w mm	Dni					
	średnie	minimalne	maksymalne			z opadami	z burzą	ze śniegiem	z pokrywą śnieżną	z mrozem (min 0°C)	mroźne (max 0°C)
1905	8,6	-6,6	32,9	6,6	635,8	126	20	16	.	81	13
1907	8,1	-18,5	30,1	5,5	514,0	173	22	35	.	100	23
1910	9,0	-7,3	29,9	6,3	492,1	145	21	39	23	94	20
1912	7,7	-16,8	30,5	7,0	489,0	145	16	8	35	75	28
1915	7,8	-15,4	33,5	.	519,0	127	12	18	40	104	22
1918	8,7	-14,6	33,3	6,1	399,0	145	17	23	.	91	23

a Stopień zachmurzenia nieba od 0 (niebo bez chmur) do 10 (niebo całkowicie pokryte chmurami).

TEMPERATURY POWIETRZA

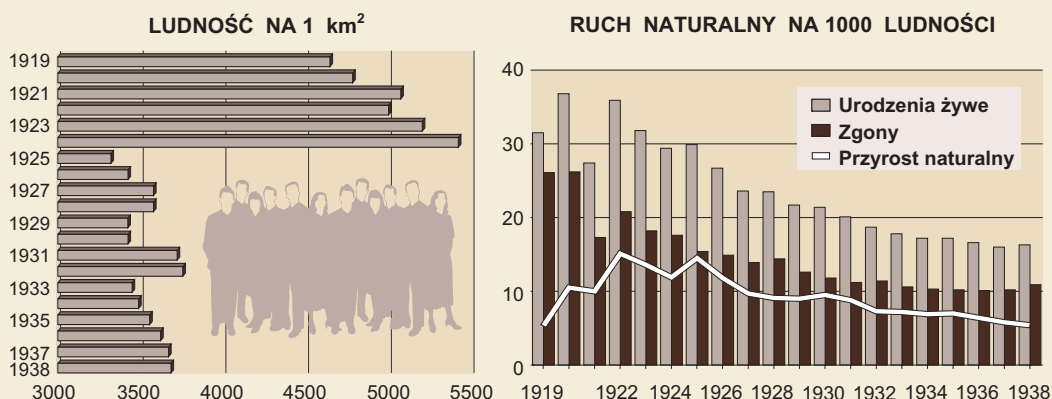
B. LATA 1919–1938

Tablice i wykresy, dla których nie podano źródła danych, zostały opracowane na podstawie *Roczników Statystycznych Stoł. Miasta Poznania 1922–1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929–1932, 1933–1934, 1935–1936, 1937–1938*.

LUDNOŚĆ I RUCH NATURALNY

LATA	Ludność w tys.	Małżeństwa	Urodzenia		Zgony	Przyrost naturalny
			ogółem	w tym noworodki żywe		
1919	158,2	1813	5160	4983	4139	844
1920	162,9	2324	6196	6002	4277	1725
1925	220,0	1605	6658	6447	3325	3122
1931	246,5	1878	5699	5546	3281	2265
1935	260,4	2320	5127	5008	3149	1859
1938	269,9	2684	4515	4389	2953	1436

Od momentu odzyskania niepodległości bardzo szybko następował proces repolonizacji Poznania. W okresie zaledwie kilku lat miasto zdecydowanie zmieniło swoje oblicze narodowościowe. O ile w 1919 r. Niemcy stanowili tu 42% mieszkańców, to już w 1921 r. ich udział wyniósł tylko 5,5% (zob. S. Abt, *Ludność. Struktura demograficzna miasta*, w: *Dzieje Poznania t. II, cz. 2: 1918–1945*, pod red. J. Topolskiego i L. Trzeciakowskiego, Warszawa-Poznań 1998, s. 943–944).

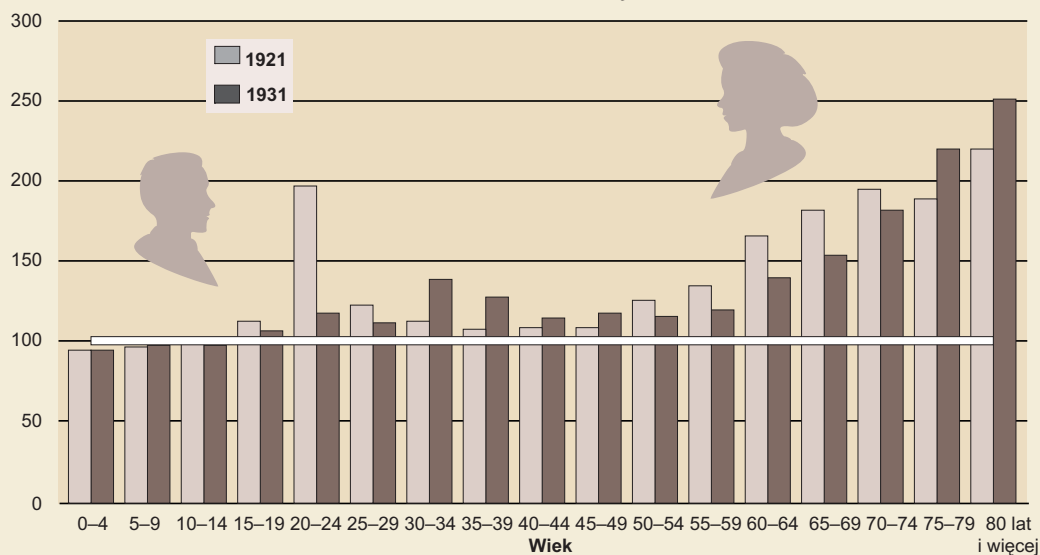

LUDNOŚĆ WEDŁUG PŁCI I WIEKU

WIEK	1921 (stan w dniu 30 IX)			1931 (stan w dniu 9 XII)		
	razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
OGÓŁEM	169422	77333	92089	246470	114541	131929
0–4 lata	14538	7455	7083	21036	10784	10252
5–9	15932	8067	7865	23357	11821	11536
10–14	17809	8817	8992	17101	8619	8482
15–19	18757	8792	9965	22180	10727	11453
20–24	17377	5859	11518	29135	13355	15780
25–29	17716	7932	9784	28660	13516	15144
30–34	14438	6765	7673	23767	9949	13818
35–39	11954	5754	6200	19127	8396	10731
40–44	9641	4611	5030	15448	7195	8253
45–49	8580	4112	4468	12277	5635	6642
50–54	5822	2576	3246	10011	4638	5373
55–59	5014	2130	2884	8543	3883	4660
60–64	3489	1311	2178	5762	2399	3363
65–69	2568	910	1658	4426	1744	2682
70–74	1849	626	1223	2884	1023	1861
75–79	1182	409	773	1570	491	1079
80 lat i więcej	787	246	541	1058	301	757
Niewiadomy	1969	961	1008	128	65	63

Źródło: *Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku*, Województwo Poznańskie, tom XXIV, GUS, Warszawa 1928; *Drugi Powszechny Spis ...*, op. cit.

KOBIECY NA 100 MĘŻCZYŃ

NAJLUDNIEJSZE ULICE MIASTA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921	1929
	liczba mieszkańców	
Marszałka Focha	6081	9076
Górna Wilda za Spadzią	5892	7372
Dąbrowskiego	3972	4811
Św. Marcin	3841	4195
Chwaliszewo z Ciasną	3750	4735
Wierzbicice z ul. Wujka	3404	3852
Wielkie Garbary	3004	4232
Półwiejska	2848	3787
Poznańska	2777	3273
Szamarzewskiego	2604	3312
Kolejowa	2515	2814
Małeckiego	2473	2783
Fabryczna	2448	2990
Gen. Prądzyńskiego	2436	2591
Pólna	2358	2356
Rybaki	2241	2850
Grobla	2203	2726
Wawrzyniaka	2203	2832
Matejki	2190	2647
Staszica	2116	2542
Strumykowa	1952	3122
Jeżycka	1912	1859
Jackowskiego	1753	2263
Strzelecka	1696	2145
Mostowa	1686	1373
Piekary	1609	1835
Św. Wojciech	1573	1848
Ratajczaka	1560	1870
Kościelna	1475	2080
Łąkowa	1452	1501
Al. Marcinkowskiego	1420	1707
Słowackiego	1395	1637
Bukowska	1347	1377

Powiększenie obszaru miasta poprzez włączenie w jego granice kilku gmin podmiejskich nie wpłynęło znacząco na wzrost wskaźnika gęstości zaludnienia liczonego dla miasta jako całości. Jeśli przyjąć jako podstawę obliczeń powierzchnię zgodną z podziałem administracyjnym, obowiązującym od 1 VIII 1934 r., to wskaźnik gęstości zaludnienia w 1921 r. wyniósł 24 osoby na 1 ha, a w 1931 r. – 32 osoby. Większe różnice ujawniają się przy spojrzeniu przez pryzmat poszczególnych dzielnic. Najgęściej zaludnionym rejonem było stosunkowo małe Śródmieście, gdzie w ciągu dziesięciu lat wskaźnik wzrósł ze 185 osób na 1 ha do 222 osób. Najdynamiczniej w ciągu dziesięciolecia 1921–1931 rozwinął się Łazarz z Górczynem. Liczba ludności zwiększyła się tu o 50%, a wskaźnik gęstości wzrósł z 26 do blisko 40 osób na 1 ha. Wartość nieco powyżej średniej dla miasta wskaźnik gęstości przyjął również w dzielnicy Wilda z Dębciem (odpowiednio, 31 osób w 1921 r. i 41 osób w 1931 r.), natomiast zaludnienie w najstarszej dzielnicy, tj. prawobrzeżnym Poznaniu, a także najmłodszej, tj. Jeżycach (z Sołaczem, Winiarami i Naramowicami), kształtowało się na poziomie połowy wartości wskaźnika dla miasta (odpowiednio, 10 i 14 oraz 12 i 17 osób na 1 ha); (zob. S. Abt, *Ludność. Struktura ...*, op. cit., s. 944–946).

RUCH WĘDRÓWKOWY LUDNOŚCI

LATA	Napływ			Odpływ			Saldo ruchu wędrownego		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
1921	21640	11235	10405	13457	5722	7735	8183	5513	2670
1922	20376	9721	10655	17624	8185	9439	2752	1536	1216
1925	24168	11778	12390	17251	8032	9219	6917	3746	3171
1930	24874	12140	12734	21991	11929	10062	2883	211	2672
1935	18909	8357	10552	15008	6223	8785	3901	2134	1767
1937	15894	8191	7703	13380	6182	7198	2514	2009	505
1938	14554	7647	6907	12476	6034	6442	2078	1613	465

LUDNOŚĆ WEDŁUG PŁCI, WYZNANIA I JĘZYKA OJCZYSTEGO

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Deklarujący wyznanie				Z językiem ojczystym		
		rzymsko-katolickie	ewangelickie	żydowskie	inne	polskim	niemieckim	innym
ROK 1921								
OGÓŁEM	169422	158059	8882	2088	393	.	.	.
Mężczyźni	77333	72447	3707	980	199	.	.	.
Kobiety	92089	85612	5175	1108	194	.	.	.
ROK 1931								
OGÓŁEM	246470	236829	6516	1954	1171	238167	6387	1916
Mężczyźni	114541	110238	2636	987	680	111100	2411	1030
Kobiety	131929	126591	3880	967	491	127067	3976	886

Źródło: *Pierwszy Powszechny Spis ...*, op. cit.; *Drugi Powszechny Spis ...*, op. cit.

ZGONY WEDŁUG PRZYCZYŃ

PRZYCZYNY ZGONÓW	1922	1925	1930	1935	1937
OGÓLEM	3654	3325	3400	3149	3330
w tym:					
Choroby zakaźne i pasożytnicze.	728	833	734	676	681
Rak i inne nowotwory.	158	213	254	298	308
Choroby układu nerwowego i narządów zmysłu	373	333	283	219	258
Choroby narządów krążenia	608	436	423	578	565
Choroby narządów oddechowych	454	378	432	297	359
Choroby narządów trawienia	438	378	416	223	254
Choroby narządów moczowych i płciowych	84	77	103	91	67
Choroby skóry i tkanki podskórnej	16	26	19	2	10
Choroby kości i narządów ruchu	6	10	19	13	12
Choroby okresu niemowlęctwa	308	259	267	265
Choroby okresu starości	212	136	190	182	247
Śmierć gwałtowna i przypadkowa	71	100	115	141	102

BUDYNKI, MIESZKANIA I GOSPODARSTWA DOMOWE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921 ^a	1925	1931 ^a
Budynki mieszkalne	4686	5512	6183
Zamieszkane mieszkania	35763	40416	50659
Gospodarstwa domowe	42062	.	71840
Ludność w mieszkaniach	169793	215498	239504
Liczba osób na:			
1 budynek	36,2	39,1	38,7
1 mieszkanie	4,7	5,3	4,7
1 gospodarstwo domowe	4,0	.	3,3

^a Dane Narodowych Spisów Powszechnych.

W Poznaniu lat międzywojennych ponad 25% wszystkich mieszkań stanowiły lokale 2-izbowe, a 10,9% 1-izbowe. Jednak najwięcej było mieszkań o 3, 4 lub 5 izbach. Łącznie mieszkania o 3 i większej liczbie izb stanowiły 63,5%. Takie proporcje wyróżniają Poznań wśród miast liczących ponad 100 tys. mieszkańców, gdzie zwykle dwie trzecie zasobów stanowiły mieszkania 1- i 2-izbowe (odpowiednio, 40,2% i 25,2%).

Mieszkania o 3 i większej liczbie izb skupiały 62% mieszkańców Poznania. W Śródmieściu i na Łazarzu największą ludność koncentrowało się w mieszkaniach 4-izbowych i większych (odpowiednio, 44,8% i 39,7%), natomiast w dzielnicach prawobrzeżnych – w 2-izbowych (41,6%). Na Wildzie mieszkania 3-izbowe zamieszkiwało 34,1%, a 4-izbowe i większe 30,9% ludności, natomiast na Jeżycach 32,6% ludności zajmowało mieszkania 2-izbowe, a 32,1% mieszkania 4-izbowe i większe.

Bez względu na wielkość, w Poznaniu lat 30. przeważały mieszkania zajmowane przez jedno wieloosobowe gospodarstwo jednorodzinne (56,6% wszystkich mieszkań), a mieszkania zajęte przez dwa gospodarstwa stanowiły 15,7% ogółu (zob. S. Abt, *Ludność. Struktura ...*, op. cit., s. 948–953).

W 20-leciu międzywojennym pod względem technicznego wykonania i wyposażenia budynków mieszkalnych Poznań korzystnie wyróżniał się wśród innych miast. Budynków murowanych było tu 96,1%, a z ogniotrwałym pokryciem dachu 98,5%. Mimo dołączenia do miasta w 1931 r. terenów nieco gorzej zabudowanych, na 50,7 tys. mieszkań 30,5% posiadało własny ustęp (zob. S. Abt, *Ludność. Struktura ...*, op. cit., s. 948).

BUDYNKI MIESZKALNE^a WYPOSAŻONE W INSTALACJE W 1931 R.

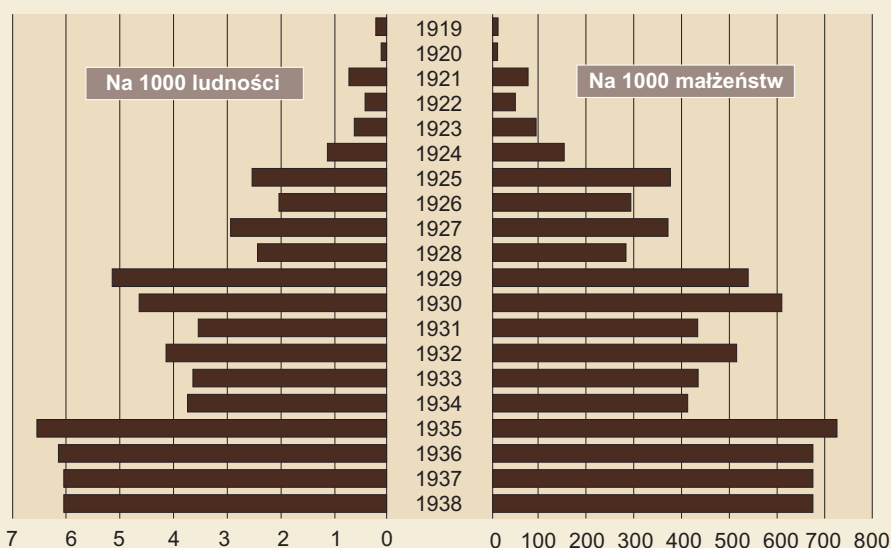
WYSZCZEGÓLNIENIE	Budynki		Ludność w budynkach	
	w liczbach bezwzględnych	w odsetkach ogółu budynków	w liczbach bezwzględnych	w odsetkach ogółu mieszkańców
OGÓLEM	6183	100,0	233258	100,0
w tym wyposażone w:				
Kanalizację	4216	68,2	202928	86,9
Wodociąg	4821	78,0	214758	92,1
Energię elektryczną	3926	63,5	173397	74,3
Gaz	3484	56,8	181171	77,7

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego.

RUCH BUDOWLANY

LATA	Udzielone koncesje budowlane	Nowe budynki		Nowe mieszkania
		ogółem	w tym mieszkalne	
1919	232	8	3	26
1920	283	7	2	26
1925	847	91	37	240
1930	1418	205	138	1162
1935	1617	372	323	951
1937	1224	423	367	1627
1938	1221	361	286	1350

MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA

PRZEDSZKOLA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1933/34	1935/36	1937/38
Przedszkola	35	33	36
miejskie	2	2	2
prywatne	33	31	34
Dzieci w przedszkolach	1655	1766	1855
Wychowawcy	39	48	47

U progu II Rzeczypospolitej oświata w Poznaniu stała przed wieloma zadaniami i problemami. Pierwszym wyzwaniem było przywrócenie do szkół języka polskiego, co najszybciej udało się w niższych klasach szkoły powszechnej. Rozdzielenie szkół polskich i niemieckich ujawniło znaczne potrzeby kadrowe. Brak odpowiedniej liczby wykształconych nauczycieli wymusił z jednej strony konieczność zatrudniania osób z innych regionów kraju, a z drugiej przyczynił się do uruchomienia i intensywnego rozwoju programu kursów kształcących i dokształcających nauczycieli pochodzących z Wielkopolski.

Trudny okres rozwoju szkolnictwa w Poznaniu nastąpił w latach 30., gdy budowa i rozbudowa szkół nie nadążała za potrzebami intensywnie rozwijającego się miasta, a znaczny wzrost liczebności dzieci w wieku szkolnym pogorszył warunki pracy dydaktyczno-wychowawczej ze względu na przepełnienie klas (w roku 1934/1935 średnia liczba uczniów w klasie wyniosła 60,4). Lata 30. to również okres przeobrażeń systemowych (związanych z ustawą o ustroju szkolnictwa z marca 1932 r.) udrażniającego system edukacyjny w taki sposób, by możliwe było kontynuowanie nauki na kolejnych szczeblach, a także dostosowujących program oświatowy do linii obowiązującej w całym kraju (zob. Z. Dworecki, *Poznań i poznaniacy w latach Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Poznań 1994, s. 400–406; U. Cylanewska, *Szkolnictwo i oświata, w: Dzieje ...*, op. cit., s. 1138–1146).

SZKOLNICTWO POWSZECHNE PUBLICZNE

Stan na początku roku szkolnego

LATA	Szkoły miejskie					Szkoły wydziałowe				
	szkoły	nauczyciele ^a	uczniowie	liczba uczniów na		szkoły	nauczyciele ^a	uczniowie	liczba uczniów na	
				oddział	nauczyciela				oddział	nauczyciela
1919/20	18	436	18211	46	42	5	137	4742	41	35
1920/21	20	362	18809	52	52	5	84	3507	43	42
1925/26	23	444	16097	41	36	4	161	4065	40	24
1930/31	28	464	19435	43	42	6	144	2948	35	20
1935/36	45	498	28414	50	57	2	21	722	45	34
1937/38 ^b	48	556	29067	47	52	–	–	–	–	–

^a Bez nauczycieli robót ręcznych. ^b W roku 1937/38 szkoły wydziałowe już nie istniały.

Szkolnictwo powszechne w okresie międzywojennym było obowiązkowe, a obowiązek szkolny dla każdego dziecka trwał przez 7 lat. Mimo że nie wszyscy dorośli poznaniacy potrafili czytać i pisać, problem analfabetyzmu nie istniał w Poznaniu jako zjawisko społeczne. W 1931 r. analfabeci stanowili tu zaledwie 1% mieszkańców w wieku 10 lat i więcej, podczas gdy w Warszawie odsetek osób, które nie potrafiły ani czytać, ani pisać, wynosił ok. 12%, a w całym kraju średnio 23,1% (zob. Z. Dworecki, *Poznań ...*, op. cit., s. 400–406).

WYBRANE GIMNAZJA PUBLICZNE

Stan na początku roku szkolnego

LATA	Oddziały	Nauczyciele	Uczniowie
1922/23	119	195	3763
1924/25	124	209	3907
1925/26	122	206	3861
1928/29	120	203	2678

U w a g a. Dane obejmują następujące szkoły: Gimnazjum św. Marii Magdaleny, Gimnazjum im. Marcinkowskiego, Gimnazjum Matematyczno-Przyrodnicze im. Bergera, Gimnazjum Łazarskie im. Paderewskiego, Gimnazjum Wildeckie im. św. Jana Kantego, Uczelnia Dąbrówki (bez szkoły ćwiczeń), Liceum na św. Łazarzu.

SZKOLY ŚREDNIE OGÓLNOKSZTAŁCĄCE

Stan na początku roku szkolnego

LATA	Publiczne			Prywatne		
	szkoły	nauczyciele	uczniowie	szkoły	nauczyciele	uczniowie
1919/20	5	.	2506
1925/26	7	163	2347
1929/30	7	191	3343	7	180	2327
1930/31	7	206	3337	7	188	2460
1935/36	7	167	2783	10	183	2325
1937/38	8	186	3348	10	207	3378

SZKOLY ZAWODOWE

Stan na początku roku szkolnego

LATA	Szkoły	Oddziały	Nauczyciele	Uczniowie
1919/20	7	37	69	2200
1920/21	8	47	54	2400
1925/26	9	139	195	3596
1930/31	13	250	400	7087
1935/36	16	172	358	5496
1937/38	25	216	448	8115

Przemiany społeczno-gospodarcze w odrodzonym państwie wymagały rozwoju nowoczesnego szkolnictwa zawodowego. Kształcenie zawodowe odbywało się w szkołach zawodowych, a także w szkołach dokształcających (przemysłowej i kupieckiej, a następnie także w krawieckiej i rzeźniczej) oraz na licznych pozaszkolnych kursach zawodowych organizowanych przez cechy, osoby prywatne i specjalnie w tym celu powołane instytucje. W okresie kryzysu gospodarczego zarówno działalność szkół dokształcających, jak i kształcenie poprzez kursy zostały znacznie ograniczone.

W roku szkolnym 1937/1938 w Poznaniu funkcjonowało 25 szkół zawodowych różnego typu, do których uczęszczało 8115 uczniów. Wyjątkową pozycję wśród nich zajmowały szkoły, które już w 20-leciu, tworząc materialne i kadrowe podstawy, stały się zalążkiem nowych uczelni wyższych powstałych po II wojnie światowej. Były to: *Państwowa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki*, *Państwowa Szkoła Sztuki Zdobniczej i Przemysłu Artystycznego*, *Państwowe Konserwatorium Muzyczne* oraz *Państwowa Szkoła Ogrodnicza* (zob. Z. Dworecki, *Poznań ...*, op. cit., s. 411–415; U. Cylanewska, *Szkolnictwo ...*, op. cit., s. 1160–1165).

SŁUCHACZE^a UNIwersYTETU POZNAŃSKIEGO

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem					W tym studenci				
	1922	1925	1930	1935	1938	1922	1925	1930	1935	1938
OGÓŁEM	3416	2986	4414	4932	4732	3080	2915	4372	4917	4628
wydziały:										
Prawno-ekonomiczny	1466	1194	1379	1564	1575	1403	1185	1379	1564	1575
Lekarski	422	447	827	1132	964	413	441	827	1132	964
Filozoficzny, humanistyczny	890	740	937	794	809	641	702	911	782	711
Matematyczno-przyrod- niczy	–	354	856	1141	1016	–	345	841	1140	1012
Rolniczo-leśny	638	251	415	301	368	623	242	414	299	366

^a Studenci i tzw. wolni słuchacze.

Poprzedniczkami *Uniwersytetu Poznańskiego* były: założona w 1519 roku przez biskupa poznańskiego Jana Lubrańskiego szkoła wyższa, nazwana później *Akademią Lubrańskiego*, oraz powstałe w 1571 r. kolegium jezuickie. Pomimo zamierzeń twórców tych uczelni, a także wielowiekowych starań kolejnych pokoleń poznaniaków, szkoły te nie uzyskały statusu uniwersytetu, a w 1780 r. decyzją Komisji Edukacyjnej zostały rozwiązane.

Dopiero po 400 latach od utworzenia Akademii Lubrańskiego, 7 maja 1919 r. otwarto w Poznaniu pierwszą uczelnię uniwersytecką pod nazwą *Wszelchnica Piastowska*, przemianowaną w 1920 r. na *Uniwersytet Poznański*. Głównym organizatorem i pierwszym rektorem Uniwersytetu Poznańskiego był prof. Heliodor Świećicki. W momencie otwarcia uniwersytet posiadał dwa wydziały: Prawno-Ekonomiczny oraz Filozoficzny ze studium farmaceutycznym. W następnych miesiącach uruchomiono Wydział Rolniczo-Leśny, a następnie Wydział Lekarski. Przeciętnie na uniwersytecie studiowało od dwóch do pięciu tysięcy słuchaczy. Największą liczbę studiujących uczelnia osiągnęła w roku 1933/1934, kiedy na pięciu wydziałach studiowały łącznie 5353 osoby, w tym 1529 studentek. W okresie międzywojennym uniwersytet wykształcił 8647 absolwentów.

STUDENCI I ABSOLWENCI WYŻSZEJ SZKOŁY HANDLOWEJ

WYSZCZEGÓLNIENIE	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Studenci	441	522	701	862	959	826	793	641	710	715	767	829	962
Absolwenci	–	–	–	51	87	178	175	118	171	126	128	126	121

Źródło: Z. Krasieński, *Z dziejów Akademii Ekonomicznej w Poznaniu 1926–1996*, Poznań 1996, s. 56, 86.

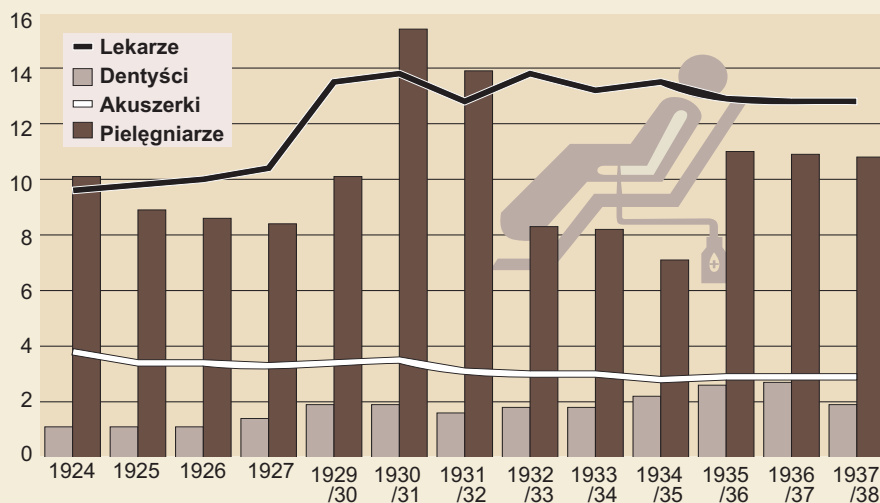
W 1926 r. z inicjatywy Izby Przemysłowo-Handlowej otwarto w Poznaniu drugą uczelnię akademicką – *Wyższą Szkołę Handlową*. W pierwszych latach działalności Wyższa Szkoła Handlowa była uczelnią prywatną, 1-wydziałową, o 3-letnim programie studiów, kształcąca w kierunkach: handlowym, bankowym, ubezpieczeniowym, komunikacyjnym, konsularnym, spółdzielczym i pedagogicznym, bez prawa nadawania tytułu magistra. W pierwszym roku akademickim 1926/1927 studia rozpoczęło tu ponad 400 studentów. Po kilkuletnich staraniach władz szkoły, decyzją MWRiOP w listopadzie 1938 r. uczelnia została przemianowana na *Akademiię Handlową* (zob. A. Wrzosek, *Szkolnictwo akademickie w Poznaniu*, w: *Księga pamiątkowa ...*, op. cit. s. 355–363; J. Topolski, *Nauka*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 1166–1171; Z. Dworecki, *Poznań ...*, op. cit., s. 416–424).

PERSONEL SANITARNY

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1930/31	1935/36	1937/38
Lekarze	185	216	312	336	344
Lekarze weterynarze	17	25	28	28	34
Lekarze dentyści	22	24	42	67	50
Technicy dentyści	50	63	113	85	63
Akuszarki	73	75	80	76	78
Dezynfektorzy i masażyści	28	37	27	14	16
Pielęgniarki	196	196	349	286	289

Uwaga: Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

PERSONEL SANITARNY NA 10 tys. LUDNOŚCI

CHORZY W SZPITALACH I PRZYTULKACH

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921	1925	1930/31	1935/36	1937/38
Szpital (stan na początku roku)	1028	974	1221	957	1052
przyjęcia	7739	11586	14168	15425	19955
zwolnienia	7721	11693	14284	15448	19711
zmarli	885	1138	1217	1042	1229
Przysłki dla starców (stan na początku roku)	84	89	124	244	334
przyjęcia	37	77	52	229	182
zwolnienia	21	62	53	165	177
zmarli	19	24	34	85	90

U w a g a. Uwzględniono: Szpital Miejski, Diakonisek, Żydowski, SS. Miłosierdzia, Zakład św. Józefa, Sanatorium SS. Elżbietanek. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

RUCH CHORYCH W SZPITALU MIEJSKIM

LATA	Leczeni (stan na początku roku)	Przyjęcia	Zwolnienia		Dni pielęgnacji chorych	Przeciętny pobyt chorego, w dniach
			ogółem	w tym zmarli		
1919	406	4501	3834	598	161538	32,9
1920	463	4508	3829	614	172268	34,2
1925	425	4668	4717	557	152642	29,3
1930/31	531	5353	5418	515	172581	30,4
1935/36	331	5098	5025	506	122820	22,3
1937/38	440	6560	6514	637	157672	23,3

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

PRZYJĘCIA CHORYCH DO SZPITALA MIEJSKIEGO WEDŁUG CHORÓB

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1925	1930/31	1935/36	1937/38
OGÓŁEM	4501	4508	4668	5353	5098	6560
w tym choroby:						
Zakaźne	209	381	90	132	612	677
Wewnętrzne	689	724	1467	1049	265	192
Płucne	306	229	129	528	127	177
Reumatyzm	219	119	1	22	139	237
Żołądka	292	267	12	11	193	363
Serca	115	76	–	20	150	358
Nerwowe i umysłowe	260	228	150	309	282	343
Zewnętrzne	761	829	1164	1583	1850	2341

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

APTEKI

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1930/31	1935/36	1937/38
Apteki	29	29	30	36	36
Personel	64	43	84	118	131
kierownicy	10	14	25	22	33
pomocnicy	38	19	41	56	63
uczniowie	16	10	18	40	35

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

DZIAŁALNOŚĆ POGOTOWIA RATUNKOWEGO^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	1929	1930	1935	1937
Wezwania	13116	16617	9843	10128
Pomoc udzielona: na miejscu wypadku	8495	11596	6307	5881
na stacji	4621	5021	3536	4247

^a Dane dotyczą: Pogotowia Lekarskiego Związku Lekarzy oraz Lekarskiego Pogotowia Ratunkowego im. Marszałka J. Piłsudskiego.

UBODZY W OPIECE MIEJSKIEJ

LATA	Ogółem	W wieku 60 lat i więcej	W wieku poniżej 60 lat – według przyczyn udzielania wsparcia					
			choroba, ułomność	porzucenie rodziny przez małżonka	bezrobocie, mały zarobek	uwięzienie żywiciela	wstręt do pracy, pijaństwo żywiciela	inne przyczyny
1919	1762	905	733	25	7	48	4	40
1920	1607	787	665	29	22	55	5	44
1925	2572	1371	1004	57	45	18	8	69
1928/29 ^a	4134	1976	1683	143	115	44	22	151

^a Od kwietnia 1928 r. do marca 1929 r.

PENSIJARIUSZE PRZYTUŁKÓW MIEJSKICH DLA STARCÓW I BEZDOMNYCH

Stan w końcu roku

LATA	Starcy			Bezdomni			
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	dzieci
1919	87	23	64	10240	.	.	.
1920	116	30	86	10802	.	.	.
1925	109	29	80	35549	19114	9821	6614
1930/31	198	69	129	728	186	232	310
1935/36	387	141	246	4516	847	1032	2637
1937/38	427	153	274	6557	1490	1705	3362

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

W Poznaniu lat międzywojennych istotną rolę w upowszechnianiu oświaty i kultury spełniała duża sieć bibliotek. Sieć ta obejmowała: 16 bibliotek Towarzystwa Czytelni Ludowych; Bibliotekę Raczyńskich – najstarszą publiczną księżnicę w kraju, w latach 1934–1938 wzbogaconą poprzez darowizny o kolejne 20 tys. tomów; Bibliotekę Uniwersytecką będącą placówką naukowo-usługową; Bibliotekę Towarzystwa Przyjaciół Nauk; Bibliotekę Radziecką (wcześniej określaną mianem Magistrackiej) będącą przystosowanym do potrzeb władz miejskich zbiorem materiałów dotyczących spraw administracyjnych; Bibliotekę im. Jana Kasprzowicza (otwartą w 1930 r. w Muzeum Miejskim); Bibliotekę Garnizonu Poznańskiego im. Henryka Sienkiewicza; Bibliotekę Archidiecezjalną, a także utrzymywane przez miasto biblioteki szkolne, bibliotekę nauczycielską oraz bibliotekę podręczną w Szpitalu Miejskim (zob. Z. Dworecki, *Poznań ...*, op. cit., s. 441–445).

BIBLIOTEKA RACZYŃSKICH I UNIWERSYTECKA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1930	1935	1937
BIBLIOTEKA RACZYŃSKICH					
Księgozbiór ^a w wol.	28474	30750	73160	121590	147157
Korzystający ^b	23511	23985	58483	51419	50643
Wypożyczenia ^b w wol.	27929	28619	60906	73498	59341
BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA					
Księgozbiór ^a w wol.	335000	.	.	.	471222
Czytelnicy	4189	2063	2748	4875	3229
Wypożyczenia w wol.	18185	14454	34874	40423	37268

a Stan w końcu roku. *b* Łącznie z czytelnia.

MUZEA^a

LATA	Zwiedzający	LATA	Zwiedzający
1922	29477	1935	70930
1925	35713	1936	105698
1930	29481	1937	134884

a Dane dotyczą Muzeum Wielkopolskiego i Muzeum Wojskowego. Od 1930 r. dane dotyczą również Muzeum Miejskiego.

TEATRY^a

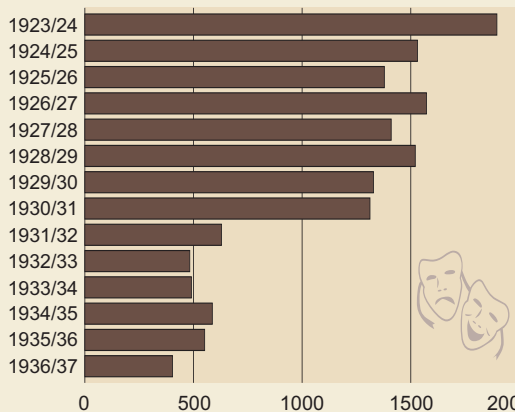
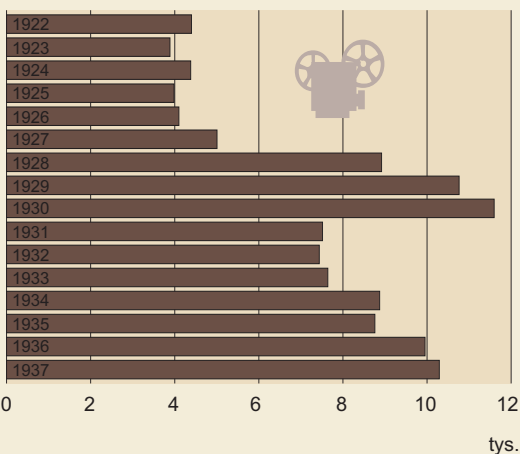
SEZON	Przedstawienia	Widzowie i słuchacze	Liczba widzów i słuchaczy na przedstawienie
1923/24	712	351804	494
1925/26	744	303271	408
1930/31	680	297533	438
1936/37	233	111565	479
1937/38	212	95313	450

a Dane dotyczą Teatru Wielkiego i Teatru Polskiego, w 1936/37 i 1937/38 tylko Teatru Wielkiego. Sezony obejmują okres od września do sierpnia następnego roku.

W międzywojennym Poznaniu działalność artystyczną rozpoczynało wiele placówek teatralnych, jednak zarówno sytuacja ekonomiczna miasta i kraju, zamożność obywateli, jak też zdolności i możliwości organizacyjne ich założycieli, pozwoliły przetrwać jedynie najlepszym. Rozwijał się otwarty jeszcze w XIX wieku Teatr Polski. Ciekawe osiągnięcia artystyczne miał także Teatr Nowy im. Heleny Modrzejewskiej działający w latach 1923–1937. Bogaty repertuar operowy i operetkowy, a także balet i wodewil, przybliżył poznaniakom działający od 1919 r. Teatr Wielki. Do wybuchu II wojny zrealizowano tu 270 premier (zob. Z. Dworecki, *Poznań ...*, op. cit., s. 453–460).

KINA

LATA	Kina stałe	Miejsca na widowni		Widzowie w kinach		Sprzedane bilety w tys.
		ogółem	na 1000 mieszkańców	ogółem w tys.	na 1 miejsce	
1922	783,7
1925	876,2
1931	16	7570	30,68	2096,2	276,91	1852,0
1935	14	7015	27,26	2433,7	346,92	2281,0
1937	14	7015	26,26	2766,2	394,31	2678,4

WIDZOWIE I SŁUCHACZE W TEATRACH
NA 1000 LUDNOŚCISPRZEDANE BILETY W KINACH
NA 1000 LUDNOŚCI

Ważną rolę w życiu kulturalnym Poznania lat międzywojennych odgrywało kino. Do wybuchu II wojny światowej w mieście działało 14 kin stałych, w tym największe, najnowocześniejsze i najładniejsze w Polsce oraz jedno z najnowocześniejszych w Europie – kino *Słońce*, otwarte 20 XII 1927 r. Pod względem liczby miejsc przypadających na 1000 mieszkańców Poznań zajmował 4. miejsce w kraju, po Krakowie, Lwowie i Warszawie, natomiast pod względem frekwencji – miejsce 2. Przeciętny mieszkaniec Poznania był w kinie 12 razy w roku. Częściej do kina chodzili tylko mieszkańcy Lwowa – 13 razy (zob. Z. Dworecki, *Poznań ...*, op. cit., s. 460–462).

DZIAŁALNOŚĆ STRAŻY POŻARNEJ

LATA	Pożary i alarmy					
	ogółem	wielkie	średnie	małe i kominowe	ślepe	swawolne
1919	248	16	13	120	46	53
1920	289	25	28	149	48	39
1925	295	37	25	125	62	46
1930/31	200	25	10	107	23	35
1935/36	159	8	8	105	19	19
1937/38	147	12	9	99	8	19

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

POŻARY WEDŁUG PRZYCZYN

PRZYCZYNY	1919	1920	1925	1930/31	1935/36	1937/38
OGÓŁEM	149	202	187	142	121	120
Wadliwe urządzenia	21	40	34	33	21	5
Nieostrożność	18	58	48	19	10	12
Zabawa dzieci	1	6	7	1	3	3
Łatwopalne materiały	10	8	2	1	7	14
Eksplzja	4	5	7	10	9	3
Zapalenie się sadzy	27	22	16	16	17	15
Ogień lotny	14	6	6	–	–	–
Inne	3	13	5	43	39	30
Nieznane	51	44	62	19	15	38

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

ARESztOWANI PRZEZ POLICJĘ

Stan w końcu roku

LATA	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
1922	7356	4048	3308
1925	7544	3605	3939
1930	7835	5355	2480
1935	9771	6093	3678
1937	4953	3772	1181

ARESztOWANIA WEDŁUG RODZAJU PRZESTĘPSTW

LATA	Przestępstwa		W tym według przyczyny aresztowania								
	ogółem	w tym wykryte	zakłóca- nie spokoju publicz- nego	włóczę- gostwo i żebrania	uszkodzenie cielesne	kradzież z włama- niem	kradzież bez włama- mania	oszustwo	sprzenie- wienie	paser- stwo	opil- stwo
1924	8416	6916	170	352	33	636	543	173	94	37	2321
1925	9585	8280	661	434	31	341	582	218	153	87	1801
1930	9480	7145	269	466	86	445	1256	203	98	77	2230
1935	10083	7924	315	671	80	708	1533	269	48	48	1616
1937	11098	9359	782	491	59	572	1530	165	103	36	1583

WYKROCZENIA

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1930	1935	1937
OGÓŁEM	10513	12208	13376	9601	12111
w tym:					
Przekroczenie przepisów handlowych i administracyjnych	5576	5049	2457	188	539
Przekroczenie przepisów sanitarno-administracyjnych	1087	2557	947	1162	1460
Przekroczenie meldunkowe	720	1731	1068	155	459
Przekroczenie przepisów policyjno-obyczajowych	2077	1817	767	2830	950
Poszukiwanie przez władze sądowe	120	351	197	746	3054

SPRAWY W SĄDACH^a (1919–1929)

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1925	1928/29
Sprawy: wniesione	332	582	1220	1376
załatwione	332	578	1111	1243
Sprawy załatwione przez:				
cofnięcie	99	205	118	116
wyrok	98	203	559	556
ugodę	127	158	229	264
inaczej	8	12	205	307
Posiedzenia	41	55	198	201

^a Dane dotyczą Sądu Przemysłowego i Sądu Kupieckiego.**SPRAWY W SĄDACH^a (1929–1936)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1929	1930	1932/33	1935/36
Sprawy: wniesione	3948	3513	3480	1503
załatwione	3191	2965	2884	1315
Sprawy załatwione:				
w rozprawie bez ławników	700	750	505	173
w rozprawie z ławnikami	2491	2215	2379	994
w inny sposób	–	–	–	148
Niezałatwione	757	548	528	188 ^b

^a Dane dotyczą Sądu Przemysłowego, Sądu Kupieckiego i Urzędu Rozjemczego dla Spraw Najmu. ^b 30 spraw Urzędu Rozjemczego, z powodu jego likwidacji, przekazano Sądowi Grodzkiemu w Poznaniu.**URZĄD ROZJEMCZY DLA SPRAW NAJMU**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1925	1928
Wpływy: wnioski	3181	5295	1838	1056
odwołania do Sądu Okręgowego	–	–	204	177
Załatwione wnioski	3181	5295	1838	1056
w tym przez:				
ugodę	677	406	364	290
orzeczenie	720	504

DZIAŁALNOŚĆ GAZOWNI MIEJSKIEJ W LATACH 1919–1938

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1925	1930/31	1935/36	1937/38
Produkcja: gazu w tys. m ³	9442,6	12349,8	17992,7	23096,9	19270,4	19141,8
koku w t	19151	24754	30738	23275	18856	19904
smoły w t	753	1091	3045	1562	1525	1613
Zużycie gazu w tys. m ³	9392,4	12450,7	17988,3	21594,7	18485,3	18243,1
w tym na oświetlenie ulic	35,0	353,7	2241,1	.	6070,3	6315,7
Liczba: latarni publicznych	106	427	2748	4632	4907	5062
gazomierzy	36694	.	32336	36900	38023	38917
Sieć rurociągową w km	169	169	182	213	227	249
Liczba domów połączonych z siecią gazową	3996	3982	4612	5233

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

Wielkopolska (w granicach administracyjnych obowiązujących od 1 kwietnia 1938 r.) była najbardziej zgazyfikowanym województwem w kraju. Na 106 gazowni w całej Polsce, 44 znajdowały się w Wielkopolsce. W Poznaniu gaz miał wszechstronne zastosowanie. Używano go w gospodarstwach domowych do oświetlania mieszkań, do kuchni i piecyków w łazienkach, a także do oświetlania klatek schodowych, placów publicznych i ulic, do centralnego ogrzewania oraz do celów przemysłowych. Ponad połowa ogółu budynków w mieście (56,3%) posiadała instalacje gazowe (zob. J. Majewski, *Gospodarka komunalna*, w: *Źycie* ..., op. cit., s. 879–883).

DZIAŁALNOŚĆ ELEKTROWNI MIEJSKIEJ W LATACH 1919–1938

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1921	1925	1930/31	1935/36	1937/38
Zużycie węgla w t	16918,6	14340,0	15079,2	17456,1	26013,4	23043,6	27519,6
Produkcja energii w tys. kW·h	12289,8	11149,9	10983,6	15153,1	29217,4	30571,8	35568,5
Zużycie energii w tys. kW·h	7758,5	7733,6	11402,1	23955,5	25802,1	30238,7
Liczniki	7556	10426	24382	35127	42769
światło	6840	9515	23004	33467	40861
siła	716	911	1378	1660	1908
Odbiorniki (żarówki, silniki, inne) w tys. szt	125,4	169,4	320,9	401,7	438,5
Połączenia domowe	1802	2378	4068	5787	6773
Sieć w km	533,3	630,8	1432,7	1996,9	2310,8
kablowa	378,7	409,0	752,6	827,6	874,7
napowietrzna	154,6	221,8	680,1	1169,3	1436,1

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

Rosnące zapotrzebowanie na energię elektryczną oraz konieczność przebudowy sieci z prądu stałego na zmienny doprowadziły w końcu 1929 r. do uruchomienia nowej, znacznie wydajniejszej elektrowni miejskiej. Obok zaopatrywania w energię elektryczną mieszkańców Poznania, nowa elektrownia obsługiwała również lotnisko cywilne na Ławicy, Zakład Psychiatryczny w Owińskach (łącznie ze szkołą, probostwem i majątkiem Owińska), a także gminy: Żabikowo, Kotowo, Stare Puszczykowo, Puszczykówko, Niwka i Mosina.

Rozwój sieci elektrycznej poprzez elektryfikację kolejnych dzielnic i przedmieść przyczynił się do znacznego wzrostu zużycia energii elektrycznej i zwiększenia liczby jej odbiorców oraz instalacji domowych.

Cena podstawowa za 1 kW·h światła kształtowała się następująco:

1928/1929 – 1932/1933 – 60 gr

1933/1934 – 1935/1936 – 54 gr

1936/1937 – 52 gr (zob. J. Majewski, *Gospodarka* ..., op. cit., s. 875–879).

WODOCIĄGI I KANALIZACJA W LATACH 1919–1938

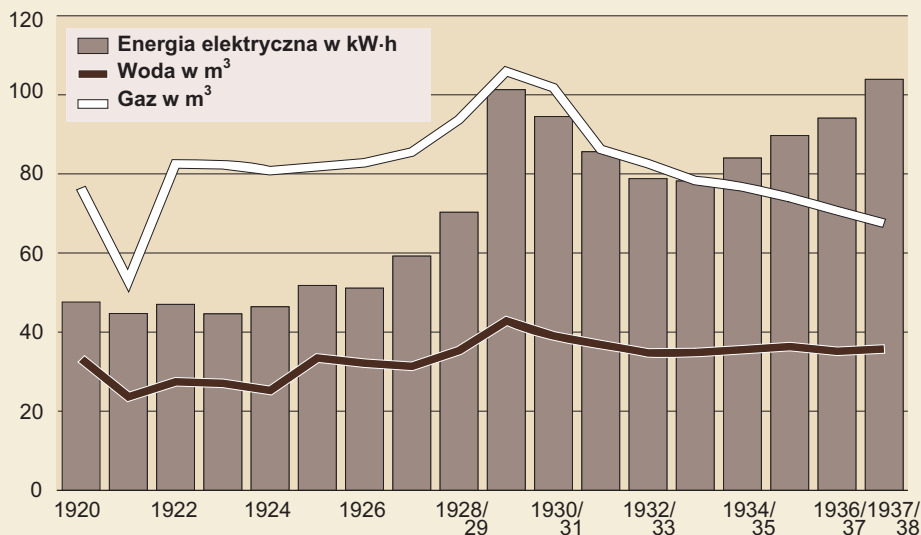
WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1925	1930/31	1935/36	1937/38
Zużycie wody w tys. m ³	7443,5	5421,5	5431,1	8876,1	9474,5	9617,4
Długość sieci wodociągowej w km	209,1	232,3	282,9	316,5
Liczba nieruchomości włączonych do sieci wodociągowej	3892	.	.	.
Długość sieci kanalizacyjnej w km	61,0	178,0	.	.
Liczba nieruchomości przyłączonych do sieci kanalizacyjnej	1723	3452	.	.

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

W latach 20. mieszkańcy Poznania odczuwali brak dostatecznej ilości wody. Od roku 1924 rozpoczęto zatem intensywną rozbudowę sieci wodociągowej. Mimo że do wybuchu II wojny światowej prace nie zostały zakończone, w ciągu 20 lat przeprowadzono znaczną modernizację sieci, a jej długość zwiększono o 107 km.

W momencie przejścia gminy przez polskie władze miejskie sieć kanalizacyjna obejmowała wyłącznie śródmieście, a pozostałe dzielnice bądź nie posiadały takich urządzeń wcale, bądź były skanalizowane tylko częściowo. W pierwszym dziesięcioleciu, w związku z przygotowaniami do PeWuKi usytuowanej na Łazarzu, skanalizowano obszar zajmowany przez wystawę, łącznie z sąsiednimi ulicami, a także zachodnią część Jeżyc, gdzie rozpoczęto budowę nowego szpitala miejskiego. Łącznie w 20-leciu międzywojennym długość sieci kanalizacyjnej zwiększyła się ze 130 do 294 km, czyli o 126%, i objęła znaczną część miasta (zob. J. Majewski, *Gospodarka ...*, op. cit., s. 883–886).

ZUŻYCIE GAZU, ENERGII ELEKTRYCZNEJ I WODY Z WODOCIĄGÓW NA 1 MIESZKAŃCA

RUCH W PORCIE I PRZEŁADOWNI MIEJSKIEJ

ROK GOSPODARCZY	Statki			Wagony		
	ogółem	przyjazd	odjazd	ogółem	przyjazd	odjazd
1919	78	66	12	4329	3027	1302
1920	18	18	–	3869	2468	1401
1925	115	18	97	4922	3962	960
1930/31	644	13	631	15105	13641	1464
1935/36	62	–	62	2985	2467	518
1937/38	25	–	25	4090	2939	1151

U w a g a. Lata 1930 do 1937 obejmują okres od kwietnia do marca następnego roku.

Uruchomiona przez władze pruskie w 1903 r. *Przeładownia Miejska* w pierwszych latach po I wojnie światowej spełniała funkcję komunalnej stacji kolejowej dla ruchu towarowego. Zainteresowanie transportem wodnym jako najtańszym środkiem transportu wzrosło po roku 1924, kiedy rozwinął się zwłaszcza ruch wywozowy zboża i cukru. W 1926 r. ożywienie ruchu komunikacyjnego i handlowego na Warcie wiązało się ze znacznym wzrostem eksportu węgla w następstwie strajku górników w Anglii. Szczytowy okres rozwoju portu i przeładowni przypadł na lata 1929–1931. Do wzmożonego ruchu towarowego przyczyniła się wówczas PeWuKa (zob. J. Majewski, *Gospodarka ...*, op. cit., s. 868–870).

RUCH OSOBOWY I TOWAROWY NA STACJI KOLEJOWEJ W POZNANIU

WYSZCZEGÓLNIENIE	1920	1925	1930	1935	1938
Sprzedż biletów osobowych w tys.	1382,8	3785,9	2676,0	1756,0	1510,5
Towary nadane w tys. t	661,2	415,0	462,7	293,8	333,5
Towary wyladowane w tys. t	637,4	904,7	1305,6	876,7	756,9

TRAMWAJE POZNAŃSKIE

Stan w końcu roku

LATA	Długość w km			Liczba			Pasażerowie ^a w tys.
	szyn	ulic z torem	linii eksploatowanych	torów	wozów motorowych	wozów przyczepnych	
1919	44,7	22,3	38,0	9	88	64	22057,1 ^b
1920	44,7	22,3	38,0	9	88	59	19568,3 ^b
1925	49,4	26,8	37,3	9	88	59	30602,7
1930	56,9	28,9	57,0	11	108	81	34563,9
1935	59,6	30,6	51,5	11	106	73	21118,2
1937	61,5	31,4	52,5	11	110	73	25594,9
1938	11	.	.	28181,1

a W ciągu roku. b Tylko na bilety jednorazowe.

RUCH PASAŻERSKI W KOMUNIKACJI MIEJSKIEJ

WYSZCZEGÓLNIENIE	1929		1930		1935		1938	
	wagono-kilometry	pasażerowie w tys.	wagono-kilometry	pasażerowie w tys.	wagono-kilometry	pasażerowie w tys.	wagono-kilometry	pasażerowie w tys.
Tramwaje	6072150	39417,4	5613610	34563,9	3934998	21118,2	4585822	28181,1
Trolejbusy ^a	–	–	127934	482,4	155939	401,2	162386	939,6
Autobusy	709401	2192,4	605711	1666,7	348765	759,7	262795	1217,1

a Trolejbusy uruchomiono 12 II 1930 r.

DOROŻKI

LATA	Ogółem	Konne	Samochody
1919	176	168	8
1920	182	172	10
1924	169	151	18

Po włączeniu do miasta w 1925 r. siedmiu gmin podmiejskich rozszerzenia wymagała istniejąca sieć komunikacji miejskiej. Od 1 listopada 1925 r. Poznańska Kolej Elektryczna SA uruchomiła w Poznaniu komunikację autobusową, łączącą centrum miasta z przedmieściami. Początkowo linie obsługiwały 4 autobusy spalinowe 25-osobowe, a w latach 1926–1928 tabor powiększył się o 14 wozów 40-osobowych, 8 wozów 25-osobowych oraz 3 autobusy elektryczne 60-osobowe. Dalszy rozwój komunikacji miejskiej wiązał się z uruchomieniem pierwszych w Polsce trolejbusów w roku 1930 (zob. J. Majewski, *Gospodarka ...*, op. cit., s. 862–866).

SAMOCCHODY^a

Stan w końcu roku

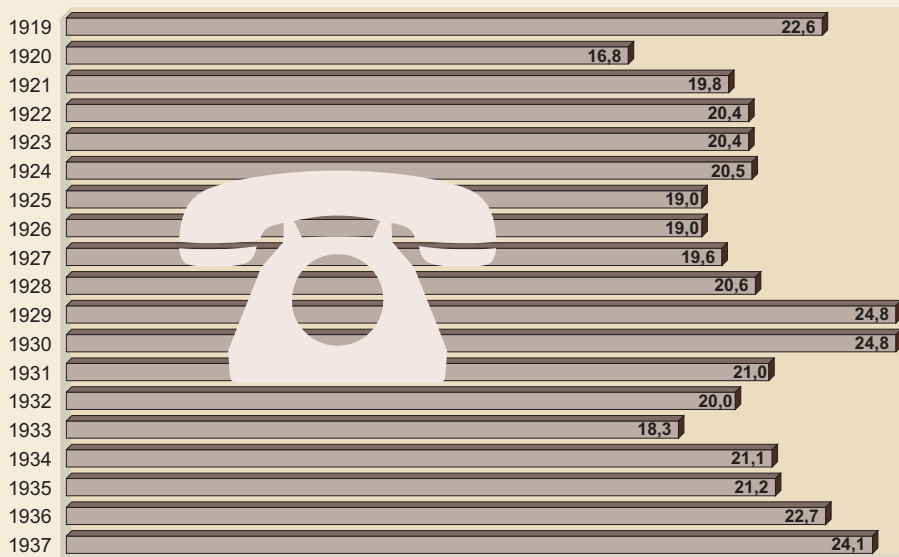
WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1926
OGÓLEM	1845	2627	3610^d
Osobowe	1403	2007	2561
Ciężarowe	140 ^b	193 ^b	321
Motocykle	297	427	637
Traktory	5	– ^c	7

a Bez samochodów wojskowych. b Łącznie z samochodami sanitarnymi. c Wliczono do samochodów ciężarowych. d W tym 84 autobusy.

W latach 1918–1924 w Poznaniu było zarejestrowanych przeciętnie 166 dorożek konnych i tylko 11 samochodowych. Proporcje zmieniły się w latach 1928–1932, kiedy samochody stanowiły już 80% ogółu poznańskich dorożek. Ich znaczny przyrost wiązał się ze wzmożoną frekwencją osób przyjeżdżających na PeWuKę. W roku 1929 z okazji Powszechnej Wystawy Krajowej (PeWuKa) władze miejskie wydały 252 koncesje na prowadzenie dorożek samochodowych (zob. J. Majewski, *Gospodarka ...*, op. cit., s. 866–868).

URZĄD TELEGRAFICZNY

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1925	1930	1935	1937
Telegramy: doręczone	276059	415548	289052	226179	109347	118123
nadane	231435	341550	247077	158158	102480	76112
Rozmowy telefoniczne: miejscowe	12198874	10877957	13994024	19183521	12003833	14981791
międzydzielcowe	295338	308499	581626	542404	364964	591509
Abonenci sieci telefonicznej	3575	2736	4180	5614	5524	6480
Długość sieci telefonicznej w km	2161	2696	2403

ABONENCI SIECI TELEFONICZNEJ NA 1000 LUDNOŚCI

RUCH POCZTOWY

WYSZCZEGÓLNIENIE	1920	1925	1930	1935	1937
Przesyłki listowne: doręczone	26371020	27821341	33493480	38042358
nadane	44891563	142358326	110720283	92178046
Paczki zwykłe: doręczone	29824	65172	259845	338118	417949
nadane	133548	245091	499978	517441	640723
Listy wartościowe: doręczone	24909	16327	18423	9742	54355
nadane	19921	9934	28834	22424	25605
Paczki wartościowe: doręczone	2771	16878	14974	17746	27289
nadane	26483	40503	53610	22252	21270
Gazety i czasopisma: doręczone	56131	1951476	1511456	1212953
nadane	22421406	212340	30313916	21463130	25137493

KOMUNIKACJA LOTNICZA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1926	1930	1935	1937
Długość trasy w km	300,0	313,0	514,9	560,2
Loty	174	599	534	810
Przewóz: osób	236	2194	1900	3306
bagażu w kg	6100	48300	45028	121620
poczty w kg	283	7300	5910	22201

W maju 1925 roku otwarto w Poznaniu lotnisko cywilne. Czteroletnią koncesję na przewóz pasażerów, poczty i towarów na liniach Warszawa-Poznań do granicy zachodniej państwa w kierunku na Berlin, uzyskała (powołana w celu uruchomienia komunikacji lotniczej) spółka *Aero*. Od 1929 r., z polecenia Ministerstwa Komunikacji, obsługę lotniska cywilnego w Poznaniu przejęła spółka *Polskie Linie Lotnicze Lot* w Warszawie. Spółka, w której za zgodą Rady Miejskiej Poznania udziały miało również miasto, zwiększyła trasę lotów, uruchamiając nowe linie: do Bydgoszczy i do Berlina. (Zob. J. Majewski, *Gospodarka ...*, op. cit., s. 870–872).

LUDNOŚĆ WEDŁUG ŹRÓDEŁ UTRZYMANIA

ŹRÓDŁA UTRZYMANIA	1921	1931
	w %	
OGÓLEM	100,0	100,0
Rolnictwo, ogrodnictwo, rybactwo i leśnictwo	0,7	1,3
Górnictwo i przemysł	27,4	36,1
Handel i ubezpieczenia	15,4	17,4
Komunikacja i transport	15,7	13,7
Służba publiczna, kościoł, organizacje i instytucje społeczne	12,1	6,8
Pozostałe	28,7	24,7

Źródło: *Pierwszy Powszechny Spis* ..., op. cit.; *Drugi Powszechny Spis* ..., op. cit.

LUDNOŚĆ POZA ROLNICTWEM WEDŁUG ZAWODU

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ludność czynna i bierna zawodowo	Ludność czynna zawodowo							
		ogółem	w tym					robotnicy	pomagający członkowie rodzin
			prywatni			pracownicy umysłowi			
			razem	zatrudniający siły najemne	niezatrudniający sił najemnych				
ROK 1921									
OGÓLEM	169422	79844	10229	2820	7409	17905	39185	890	
Mężczyźni	77333	49031	6914	2504	4410	11019	24723	487	
Kobiety	92089	30813	3315	316	2999	6886	14462	403	
ROK 1931									
OGÓLEM	244421	120660	18251	3699	14552	25620	65051	2287	
Mężczyźni	113490	73319	11623	3115	8508	15990	40396	858	
Kobiety	130931	47341	6628	584	6044	9630	24655	1429	

Źródło: *Pierwszy Powszechny Spis* ..., op. cit.; *Drugi Powszechny Spis* ..., op. cit.

POŚREDNICTWO PRACY

Stan w końcu grudnia

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1925	1930	1932
Poszukujący pracy	1326	5590	9062	12813
mężczyźni	919	4346	7573	10338
kobiety	407	1244	1489	2475
Oferty pracy	607	291	537	344
mężczyźni	288	198	439	299
kobiety	319	93	98	45
Skierowani do pracy	571	278	512	337
mężczyźni	269	190	434	296
kobiety	302	88	78	41
Pozostawało w ewidencji:				
wolnych miejsc	36	9	24	2
pracowników	719	4925	7602	12019

BEZROBOTNI

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1922	1923	1925	1930	1932
OGÓLEM	719	605	4925	7602	12019
w tym:					
Robotnicy wykwalifikowani	115	229	1208	2900	3285
Robotnicy niewykwalifikowani	533	276	2268	3266	4941
Służba domowa	40	2	47	87	247
Pracownicy umysłowi	26	63	1324	1226	3269

WSKAŹNIKI DYNAMIKI PŁAC RZEMIEŚLNİKÓW I ROBOTNIKÓW

Stan w końcu grudnia

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
	1914=100							
Rzemieślnik: miejski	71	56	89	164	174	203	222	256
budowlany	50	42	65	122	148	148	189	243
metalowy	57	43	67	107	113	131	144	177
w mniejszych zakładach	54	43	67	107	113	125	144	177
graficzny	66	58	48	175	192	211	232	282
Robotnik: miejski	74	56	81	149	158	184	207	237
budowlany	66	49	74	117	128	128	170	213
metalowy	65	49	74	109	116	135	148	181
w mniejszych zakładach	65	51	74	109	116	128	148	181
graficzny	75	64	54	193	193	214	225	257

DYNAMIKA PRZECIĘTNYCH PŁAC REALNYCH ROBOTNIKÓW W PRZEMYSŁE

Stan w końcu grudnia

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1926	1927	1928	1929
	1927=100					
Przemysł metalowy	96,6	91,0	93,8	100,8	123,2	131,8
Przemysł budowlany	103,2	105,7	91,5	114,0	140,0	151,9

Źródło: J. Derengowski, *Place ...*, op. cit., s. 116, 120.**STRAJKI**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1922	1925	1930	1935	1937
Liczba strajków	4	3	5	12	8
Liczba strajkujących zakładów	12	4	159	30	309
Liczba strajkujących robotników	287	65	696	1770	678

REJESTR HANDLOWY, UPADŁOŚCI, KONCESJE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1919	1920	1925	1930	1935	1937
Rejestr handlowy (stan w końcu roku)						
spółki jawne (firmy działu A)	1656	1527	1363	1543	1474	1188
pozostałe spółki	131	149	531	596	655	624
Koncesje	27	363	335	.
Wnioski o wdrożenie postępowania upadłościowego	3	–	142	69	.	.
Przetargi przymusowe	28	100	.	.
Zarząd przymusowy	8	9	45	43
Zarządzone postępowania upadłościowe	1	.	63	43	11	.
Ukończone postępowania upadłościowe	1	.	42	29	–	30

PRZEDSIĘBIORSTWA I ZATRUDNIENIE WEDŁUG BRANŻ

BRANŻE	1924		1925	
	przedsiębiorstwa	liczba zatrudnionych	przedsiębiorstwa	liczba zatrudnionych
OGÓLEM	920	15957	1088	17576
w tym:				
Rzeźnictwo	126	362	139	428
Introligatorstwo	5	302	5	332
Fabryka maszyn	10	2158	10	2023
Piekarstwo	123	379	126	411
Fabryka cygar i papierosów	3	1618	2	1443
Ślusarstwo	30	206	36	335
Drukarstwo	33	710	34	890
Cukiernictwo	12	76	19	120
Modniarstwo	37	286	38	294
Warsztaty mechaniczne	35	419	38	524
Fabryka kapeluszy	22	129	23	143
Fabryka czekolady i cukierków ..	11	531	17	581
Fabryka perfum	3	217	3	232
Instalatorstwo	11	76	14	105
Budownictwo	18	516	21	717
Blacharstwo	15	98	19	129
Stolarnie	68	689	84	781
Fabryka wódek	19	506	13	381
Krawiectwo	38	130	50	192
Szewstwo	19	141	33	193
Fabryka odzieży	6	115	7	137
Fabryka bielizny	3	206	6	252

Zgodnie z Kodeksem handlowym wydanym jako rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 roku, spółki handlowe (jawne, z ograniczoną odpowiedzialnością bądź akcyjne) określone są mianem „kupca rejestrowego”. Pojęcie „kupiec” obejmuje wszystkie podmioty gospodarcze prowadzące działalność w ramach swych przedsiębiorstw lub zakładów (z wyłączeniem prowadzących gospodarstwa rolne rolników indywidualnych). Pojęcie „kupiec rejestrowy” dotyczy wyłącznie spółek wpisanych do rejestru handlowego.

Rejestr handlowy składał się z trzech działów: działu A przeznaczonego do ewidencjonowania spółek jawnych, działu B rejestrującego spółki kapitałowe (akcyjne lub z ograniczoną odpowiedzialnością) i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych oraz działu C, w którym wpisywało się spółki zagraniczne (z o.o. i akcyjne). Każda spółka posiadała własną firmę, czyli nazwę, pod którą przedsiębiorstwo prowadziło działalność gospodarczą i występowało w obrocie prawnym (zob. T. Fijałkowski, *Kodeks handlowy. Stan prawny na 1 października 1990*, Warszawa 1990, s. 13–34; S. Włodyka, *Prawo spółek*, Kraków 1991, s. 199–205).

PRZEDSIĘBIORSTWA OPODATKOWANE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1923	1925	1930	1935	1937
OGÓLEM	8401	8429	8150	9533	10081
Handlowe	5748	5019	5003	5491	5630
Przemysłowe	2449	2849	2625	3592	3953
Osobiste zajęcia	204	220	187	142	192
Handel jarmarczny	43	–	–	–
Karty rejestracyjne	298	335	308	306

CECHY RZEMIEŚLNICZE

LATA	Cechy	Członkowie	Czeladnicy	Uczniowie
		stan w końcu roku		
1919	21	1567	927	964
1920	20	1800	508	963
1925	23	2574	1525	2885
1926	24	1970	699	2032

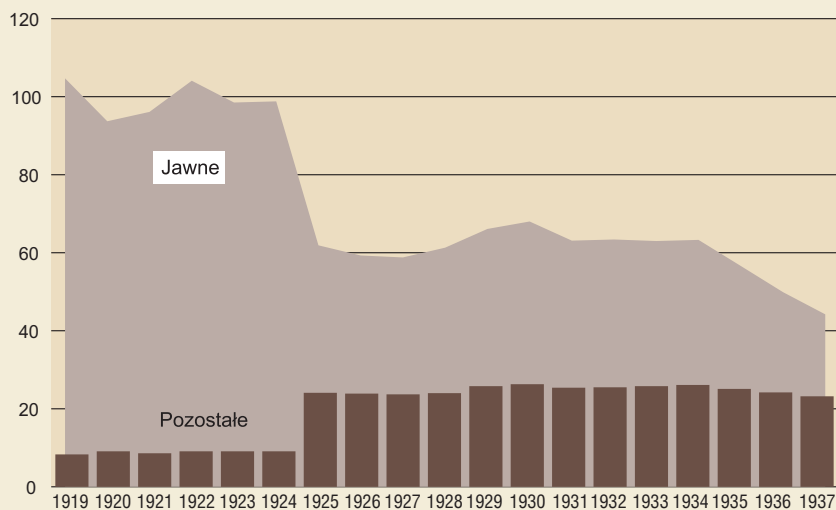
SKŁAD WYBRANYCH CECHÓW RZEMIEŚLNICZYCH

Stan w końcu roku

CECHY	1919			1920			1924		
	mistrzowie	czeladnicy	uczniowie	mistrzowie	czeladnicy	uczniowie	mistrzowie	czeladnicy	uczniowie
Rzeźniczy	91	32	32	112	–	68	–	–	–
Masarzy ^a	124	84	85	126	–	–	266	–	130
Piekarzy	120	–	–	120	–	–	138	–	90
Cukierników	31	–	26	32	–	–	48	–	70
Obuwniczy	383	2	4	392	2	53	383	75 ^b	–
Kołodziejski	30	6	12	32	8	18	33	12	32
Stolarski	83	182	10	81	–	15	113	152	118
Tapicerski	15	–	4	15	9	11	23	–	30
Budownictwa	58	379	4	55	–	–	56	–	250
Kowalski	26	7	18	31	4	45	80	26	96
Ślusarski	89	232	448	101	332	367	148	286	–
Garnarzy	20	–	–	21	–	–	17	–	12
Kominiarski	90	–	68	96	12	13	96	49	17
Krawiecki	183	–	97	189	–	99	220	–	45
Dekarzy	65	3	3	78	43	3	64	28	23
Fryzjerów	136	–	121	145	–	145	116	–	72
Perukarzy	22	–	32	23	–	44	24	–	34

a W 1924 r. dołączony do cechu rzeźniczego. *b* W ciągu roku.

SPÓŁKI HANDLOWE NA 1000 LUDNOŚCI

Nawiązując tradycją do średniowiecznych jarmarków świętojańskich, z inicjatywy Związku Towarzystw Kupieckich i przy poparciu władz Poznania, w październiku 1920 r. powołano do istnienia *Targ Poznański*. Pierwszą imprezę targową instytucja ta zorganizowała w maju 1921 r. Do roku 1924 targi miały zasięg wyłącznie krajowy, a od 1925 r. stały się imprezą międzynarodową. Łącznie w 20-leciu międzywojennym odbyło się 19 imprez targowych, w tym 14 o charakterze międzynarodowym. W ostatnich latach tego okresu w targach uczestniczyło przeciętnie 18 państw europejskich, amerykańskich i azjatyckich. W roku 1939 targi zajmowały obszar 96 tys. m², z czego 48,3 tys. m² stanowiła powierzchnia kryta (zob. *Księga pamiątkowa ...*, op. cit., s. 657–668; S. Kowal, *Życie gospodarcze miasta. Kredyt. Rola gospodarcza Poznania*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 924–931).

TARG POZNAŃSKI

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921	1922	1925	1928
Ekspozyty (w % ogółu) pochodzące z:				
Polski Zachodniej i Wolnego miasta Gdańsk	51,1	46,7	35,0
Królestwa i Kresów Wschodnich	38,3	21,2	21,0
Małopolski	9,9	6,0	7,5
Zagranicy	0,7	22,7	28,3
Śląska	–	3,4	7,2
Branże w % ogółu:				
Przemysł metalowy	19,8	18,2	29,0	39,7
Przemysł tekstylny	20,2	15,6	12,9	9,3
Przemysł chemiczny	11,2	15,0	9,0	6,1
Przemysł spożywczy	9,8	9,5	7,6	5,6
Przemysł papierniczy	5,2	7,4	7,6	6,1
Przemysł drzewny	6,8	6,2	5,6	9,9
Przemysł galanteryjny	4,1	5,8	8,0	5,4
Przemysł skórzaný	6,1	5,5	3,2	4,0
Przemysł elektrotechniczny	3,2	4,7	3,4	3,7
Przemysł ceramiczny	2,6	3,6	4,9	6,1
Przemysł szczeniowy	2,1	2,0	0,6	0,4
Przemysł precyzyjny	1,8	2,2	4,9	1,6
Budownictwo i inżynieria	3,9	1,6	1,8	0,8
Ziemiopłody	1,0	0,5	1,0	0,0
Reklama	2,2	1,9	0,7	1,4
Surowce	0,0	0,4	0,0	0,0
Wystawcy	1200	1750	2132	1620
Zwiedzający	ok. 40000	ok. 80000	ok. 130000	ok. 100000

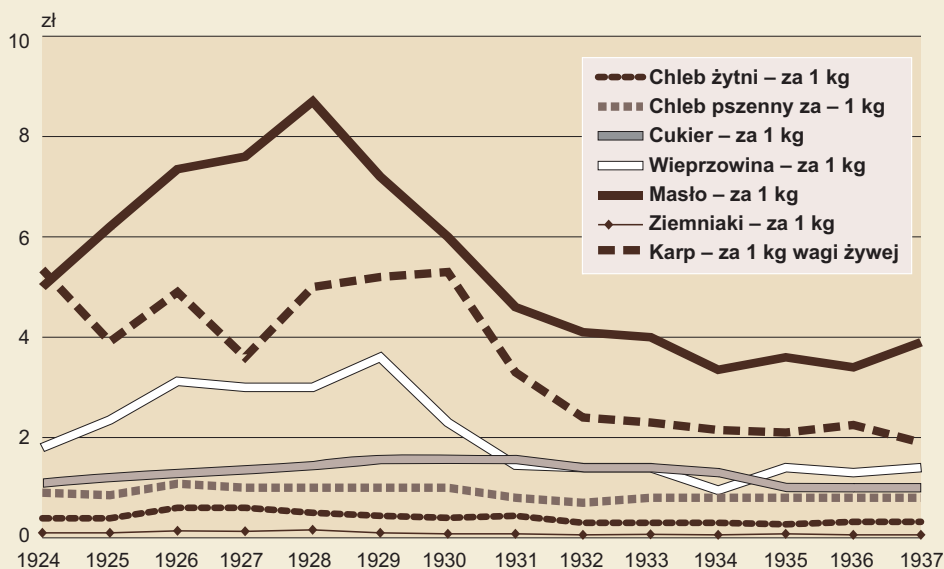
W 1929 r. w dziesięciolecie odzyskania niepodległości zorganizowano w Poznaniu *Powszechną Wystawę Krajową* (PeWuKa), będącą przeglądem osiągnięć gospodarczych odrodzonego państwa. Tereny wystawowe zajmowały obszar 65 ha. Wystawę trwającą 138 dni zwiedziło łącznie 4,5 mln osób, w tym ok. 200 tys. gości zagranicznych. Z okazji PeWuKi zrealizowano szereg inwestycji: dokończono budowę gmachów uniwersyteckich, przebudowano dworzec kolejowy, zbudowano nowe linie tramwajowe, ustawiono nową palmiarnię, a także uruchomiono pierwszy teleks. (Zob. S. Kowal, *Życie gospodarcze ...*, op. cit., s. 927; Z. Dworecki, *Poznań ...*, op. cit., s. 248–254).

PRZECIĘTNE CENY DETALICZNE WYBRANYCH ARTYKUŁÓW

Stan w końcu grudnia

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jednostka sprzedaży	1924	1925	1930	1935	1937
		w złotych				
Chleb żytni	kg	0,39	0,39	0,40	0,27	0,32
Chleb pszenny	kg	0,90	0,85	1,00	0,80	0,80
Mąka żytnia	kg	0,40	0,44	0,36	0,23	0,34
Mąka pszenna	kg	0,59	0,70	0,60	0,32	0,48
Kasza jęczmienna	kg	0,50	0,60	0,50	0,34	0,36
Mleko	l	0,34	0,32	0,36	0,22	0,22
Masło	kg	5,00	6,20	6,00	3,60	3,90
Jaja	szt	0,25	0,26	0,28	0,12	0,13
Cukier	kg	1,09	1,20	1,56	1,00	1,00
Kawa palona	kg	8,00	12,00	8,00	5,60	6,00
Mięso wołowe	kg	2,00	1,85	2,95	1,45	1,60
Mięso cielęce	kg	2,00	2,10	3,00	1,45	1,40
Mięso wieprzowe	kg	1,80	2,35	2,30	1,40	1,40
Słonina	kg	2,40	2,95	2,55	1,90	1,70
Groch	kg	0,50	0,40	0,50	0,36	0,30
Fasola	kg	0,83	0,70	1,00	0,44	0,60
Ziemniaki	kg	0,10	0,10	0,08	0,08	0,60
Marchew	kg	0,30	0,20	0,30	0,20	0,15
Kapusta kwaszona	kg	0,30	0,30	0,40	0,30	0,30
Cebula	kg	0,80	0,50	0,30	0,20	0,20
Węgiel kamienny	50 kg	2,50	2,30	3,80	2,30	2,20
Nafta	l	0,39	0,56	0,65	0,45	0,44
Mydło zwykajne	kg	1,60	2,00	2,40	1,70	1,60
Gazeta	egz.	0,10	0,10	0,20	0,10	0,10
Strzyżenie włosów	x	1,00	1,50	1,00	0,50	0,50

PRZECIĘTNE CENY DETALICZNE WYBRANYCH ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH

POWIERZCHNIA MIASTA

LATA	Ogółem	Grunty zabudowane	Ulice, drogi, place, koleje, tereny forteczne	Parki i ogrody publiczne	Cmentarze	Wody	Inne obszary
1919	3405,4	507,3	749,0	39,5	41,4	51,2	2017,0
1920	3406,4	507,6	746,4	39,5	41,4	52,2	2019,4
1925	6738,1	667,2	1151,6	27,8	86,4	136,4	4582,2
1930	6741,1	759,3	1182,0	28,5	86,4	135,8	4464,7
1935	7687,0	889,2	1371,3	29,5	89,6	137,2	5099,8
1938	7326,0	1139,3	1418,1	202,5		139,8	4426,4

PARKI I OGRODY MIEJSKIE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1921	1925	1930/31	1935/36	1937/38
OGÓLEM w ha	239,29	333,26	368,03	429,54	424,39
w tym:					
Parki i ogrody	27,78	27,78	28,52	29,92	29,91
Lasy i tereny zalesione	88,90	113,60	169,42	219,42	219,42
Place ozdobne i promenady ...	105,73	105,73	20,17	23,06	24,39
Boiska i place zabawne	4,60	11,12	17,05	58,52	44,70
Zakłady hodowlane	12,28	22,58	11,26	18,50	14,93
Szkolny ogród botaniczny	–	3,55	3,48	3,46	13,00
Ogródki działkowe miejskie ...	–	48,90	60,42	66,58	68,68

OGRÓD ZOOLOGICZNY

LATA	Liczba zwierząt (stan w końcu roku)	Zwiedzający w tys.
1922	331	228,6
1925	645	207,9
1930	945	182,6
1935	1197	170,7
1938	159,5

TEMPERATURY POWIETRZA, ZACHMURZENIE I OPADY ATMOSFERYCZNE

LATA	Temperatury w °C			Zachmurzenie ^a w oktantach	Opady w mm	Dni					
	średnie	minimalne	maksymalne			z opadami	z burzą	ze śniegiem	z pokrywą śnieżną	z mrozem (min 0°C)	mroźne (max 0°C)
1919	9,7	-20,5	33,9	6,4	571,2	121	14	38	.	93	23
1920	9,0	-13,4	34,4	5,8	543,0	153	10	21	19	96	27
1925	8,8	-16,6	34,9	6,8	508,0	195	15	45	35	74	23
1930	9,0	-7,7	33,2	6,5	705,1	157	20	17	15	82	14
1935	8,7	-16,7	35,4	6,8	477,1	168	20	50	.	93	30
1938	8,7	-20,2	32,2	5,8	485,0	128	10	30	.	.	27

^a Stopień zachmurzenia nieba od 0 (niebo bez chmur) do 10 (niebo całkowicie pokryte chmurami).

C. LATA 1939–1945

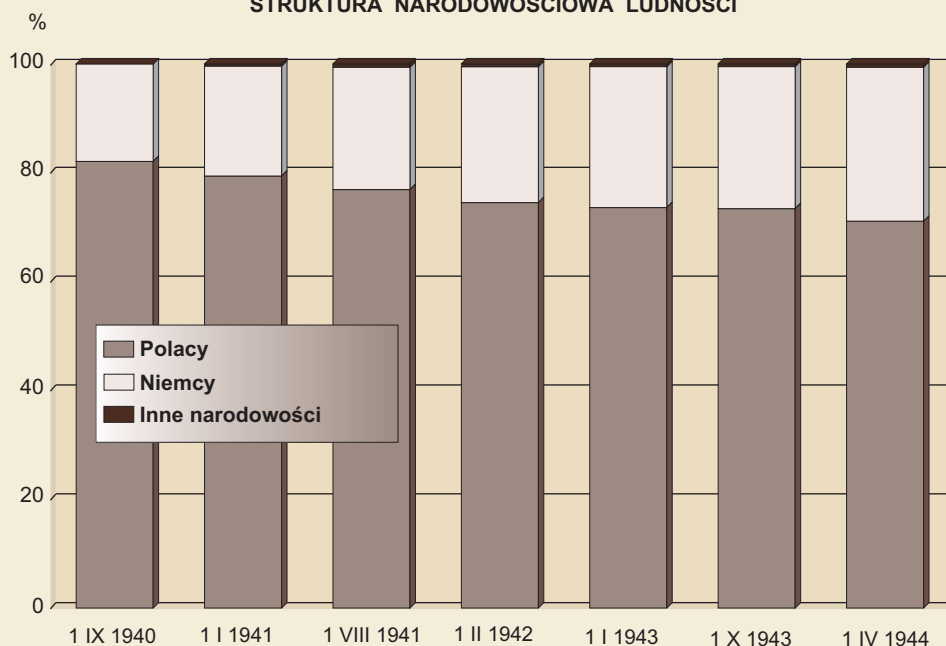
Dane za lata 1939–1945, ze względu na trwające działania wojenne, są niepełne i w większości przypadków ograniczają się do informacji dotyczących 1939 i 1940 roku. Opracowane zostały na podstawie *Statistisches Jahrbuch der Gauhauptstadt Posen 1938–1939* (przygotowanego jeszcze przez polskie służby statystyczne) oraz *Statistisches Jahrbuch der Gauhauptstadt Posen 1940* opracowanego przez Niemców. Dane zawarte w tej ostatniej publikacji mogą mieć charakter tendencyjny, ze względu na niemiecką propagandę dotyczącą działalności okupanta. Część informacji została także zaczerpnięta z *Rocznika Statystycznego Miasta Poznania 1951–1959*. Przy korzystaniu z roczników z okresu wojennego oparto się na tłumaczeniu dokonanym przez Tadeusza Nentwiga, byłego zastępcy dyrektora Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu.

LUDNOŚĆ WEDŁUG NARODOWOŚCI

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Polacy	Niemcy	Inne narodowości
1 IX 1940	287862	231956	50787	5119
1 I 1941	269790	235640	59928	1222
1 VIII 1941	308051	236967	69281	1803
1 II 1942	318208	236828	79820	1560
1 I 1943	326572	240326	84647	1599
1 X 1943	327026	239972	85370	1684
1 IV 1944	323747	230335	91685	1727

Źródło: Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna. Ludność. Gospodarka. Życie codzienne*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 1426.

STRUKTURA NARODOWOŚCIOWA LUDNOŚCI

Przeobrażenia w strukturze narodowościowej ludności Poznania w latach okupacji spowodowane były eksterminacją ludności polskiej oraz masowymi wysiedleniami do Generalnego Gubernatorstwa lub na roboty do Rzeszy. Ogółem od listopada 1939 r. do 31 października 1944 r. wysiedlono z miasta 38256 Polaków. Jednocześnie ponad 60 tys. (90,5% wszystkich polskich mieszkańców) dotknęło przesiedlenie z centralnych dzielnic miasta na peryferie, z lepszych mieszkań do gorszych. W okresie okupacji na roboty do Rzeszy trafiło 3630 Polaków mieszkających w Poznaniu, z których 20,4% straciło życie. Pomimo wszystkich działań okupanta przez cały okres wojny w mieście przeważała ludność polska, której odsetek w dniu 1 kwietnia 1944 r. wyniósł 71,1% (zob. Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna. ...*, op. cit., s. 1414–1482).

LUDNOŚĆ WEDŁUG DZIELNIC

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939 ^a	1940 ^b	1941 ^a	1942 ^b
OGÓŁEM	273631	296790	317951	328034
Grunwald	58632	67000	73584	75457
Jeżyce	48345	58148	58631	58837
Nowe Miasto	21008	21922	23358	29609
Stare Miasto	96092	99109	100324	100625
Wilda	49554	50611	62054	63506

a Stan w dniu 31 XII. *b* Stan w dniu 1 IV.

U w a g a. Dzielnice pokazano w granicach administracyjnych delegatur z 2006 r.

W latach 1940–1944 spadek liczby urodzeń i równoczesny wzrost liczby zgonów oznaczał zmniejszenie przyrostu naturalnego w społeczeństwie polskim. Przyczyniły się do tego również działania administracji niemieckiej zakazujące zawierania związków małżeńskich pomiędzy Polakami w okresie od 10 IX 1939 do 18 I 1940 oraz określające od 1 V 1943 r. dolny wiek zawierania małżeństw (Polak musiał mieć ukończone 28 lat, a Polka 25). Przyrost naturalny wśród ludności polskiej w 1944 r. był prawie ośmiokrotnie niższy aniżeli u Niemców, którzy mieli lepsze warunki materialno-bytowe oraz korzystali ze swobody politycznej i przywilejów.

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939		1940	
	ogółem	na 1000 ludności ^a	ogółem	na 1000 ludności ^a
Małżeństwa ^b	2064	7,5	1984	6,9
Urodzenia żywe	4513	16,4	4842	16,9
Zgony	3130	11,4	3879	13,8
w tym niemowląt	375	8,4	499	10,3
Przyrost naturalny	1383	5,0	963	3,1

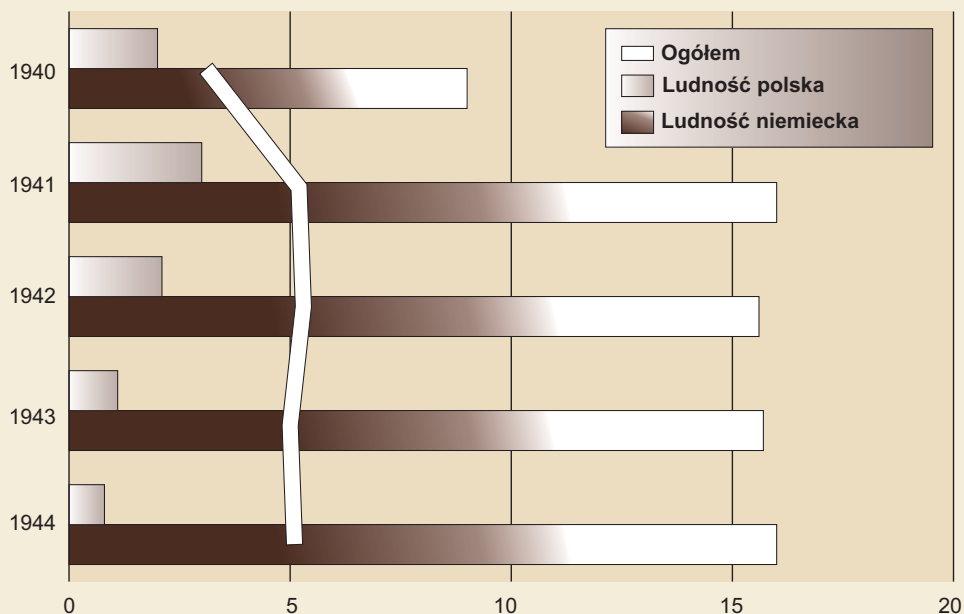
a Zgony niemowląt obliczono na 100 urodzeń żywych. *b* Od 10 IX 1939 do 18 I 1940 zawieranie związków małżeńskich pomiędzy Polakami było zabronione.

PRZYROST NATURALNY LUDNOŚCI POLSKIEJ I NIEMIECKIEJ

LATA	Ogółem	Ludność	
		polska	niemiecka
1940	929	508	421
1941	1860	706	1154
1942	1700	498	1202
1943	1655	255	1400
1944	1700	200	1500

Źródło: S. Waszak, *Przeobrażenia ludnościowe w Poznaniu w okresie 1939–1945*, Kronika Miasta Poznania nr 2, Poznań 1945, s. 32.

PRZYRÓST NATURALNY NA 1000 LUDNOŚCI

Źródło: Na podstawie: S. Waszak, *Przeobrażenia ludnościowe ...*, op. cit., s. 32.

MAŁŻEŃSTWA WEDŁUG NARODOWOŚCI

LATA	Ogółem		Ludność polska		Ludność niemiecka	
	w liczbach bezwzględnych	na 1000 ludności	w liczbach bezwzględnych	na 1000 ludności	w liczbach bezwzględnych	na 1000 ludności
1940	2130	7,3	1723	7,3	407	7,3
1941	2124	6,9	1564	6,6	560	8,0
1942	1005	3,1	402	1,7	603	7,8
1943	1460	4,4	620	2,6	840	9,4
1944	1400	4,2	650	2,8	750	8,0

Źródło: S. Waszak, *Przeobrażenia ludnościowe ...*, op. cit., s. 32.

ZGONY WEDŁUG PŁCI I STANU CYWILNEGO

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939	1940	1941	1942	1943	1944 ^a	1945 ^b
OGÓŁEM	3130	3879	3786	3613	3799	1225	5034^c
mężczyźni	1539	1873	1952	1885	1897	625	2702
kobiety	1591	2006	1834	1728	1902	600	2332
Wolni	1115	1436	1474	1380	1389	503	2220
mężczyźni	582	679	745	704	669	268	1149
kobiety	533	757	729	676	720	235	1071
Małżonkowie	1350	1569	1569	1473	1569	449	1698
mężczyźni	779	966	992	960	1008	280	1122
kobiety	571	603	577	513	561	169	576
Owdowiali	646	850	721	726	816	266	858
mężczyźni	168	216	204	200	210	75	236
kobiety	478	634	517	526	606	191	622
Rozwiedzeni	19	24	22	34	25	7	2
mężczyźni	10	12	11	21	10	2	–
kobiety	9	12	11	13	15	5	2

a Tylko I kwartał. b Bez I kwartału. c Łącznie z 256 osobami nieznanego stanu cywilnego.

ZGONY WEDŁUG WYBRANYCH CHORÓB

PRZYCZYNY ZGONÓW	1939			1940		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
Tyfus i paratyfus	16	8	8	6	2	4
Plonica	13	7	6	7	3	4
Błonica	41	22	19	29	17	12
Grypa	29	14	15	24	11	13
Krzusiec	8	4	4	7	3	4
Gruźlica dróg oddechowych	431	213	218	597	317	280
Gruźlica opon mózgowych i centralnego systemu nerwowego	12	6	6	38	17	21
Ostre schorzenie reumatyczne stawów ...	3	1	2	4	1	3
Zapalenie wyrostka robaczkowego	22	14	8	14	6	8
Zapalenie płuc	223	.	.	331	166	165
Zapalenie oskrzeli	23	16	7	8	3	5
Zapalenie nerek	56	21	35	43	24	19
Cukrzyca	25	6	19	17	8	9
Nieszczęśliwy wypadek	45	34	11	103	76	27
Samobójstwo	37	24	13	69	47	22
Zabójstwo	10	7	3	5	3	2
Stabość starcza	273	35	178	370	116	254
Rak i inne nowotwory złośliwe	289	110	179	334	124	210
Choroby serca	593	283	310	485	239	246

RUCH WĘDRÓWKOWY LUDNOŚCI

LATA	Napływ			Odływ			Saldo ruchu wędrownego		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
1939	16784	8744	8040	16844	7971	8873	-60	773	-833
1940	19708	10235	9473	9408	4809	4599	10300	5426	4874

Ruch migracyjny w okresie 28 VI–31 XII 1940 r. spowodował przyrost ludności ogółem o 10300 osób, z tego 8701 Niemców i 1509 Polaków oraz 90 – innych narodowości. Większą część ludności napływowej dała Stara Rzesza (7741 osób), z prowincji poznańskiej przybyło tylko 2148 osób. Zaludnienie wskutek przyrostu migracyjnego wzrosło w ciągu 4 miesięcy 1940 roku o 3,6%. Wewnątrz miasta przeprowadziło się 14489 osób.

Rok 1945 charakteryzował się szczególnie intensywnymi ruchami ludnościowymi. Zbliżanie się w styczniu 1945 r. wojsk radzieckich spowodowało, że miasto opuściło ogółem ponad 95% mieszkającej w nim podczas okupacji cywilnej ludności niemieckiej. Po wyzwoleniu Poznania opuścili je również Polacy zwięzieni tu na przymusowe roboty, a zaczęli powracać przedwojenni mieszkańcy. Przeprowadzona w maju 1945 r. rejestracja wykazała, że w mieście było 242 tys. mieszkańców.

BUDYNKI MIESZKALNE, MIESZKANIA I IZBY

Stan w dniu 31 XII

LATA	Budynki mieszkalne	Mieszkania						Izby
		ogółem	z liczbą izb					
			1	2	3	4	5 i więcej	
1939	8748	59578	7891	16953	15543	9204	9987	188508
1940	9171	62695	8772	18534	16042	9306	10041	194692
1941	9170	62638	8741	18355	16051	9401	10090	195009
1942	9460	64415	9231	19122	16353	9486	10223	198969
1943	9606	65127	9433	19240	16382	9568	10504	201432

W dniu 31 XII 1939 r. na jeden budynek mieszkalny przypadało średnio 7 mieszkań. W zasobach mieszkaniowych najwięcej (41,7 %) było mieszkań 1- i 2-pokojowych. Działalność budowlana w czasie wojny była ograniczona i polegała głównie na ukończeniu budynków rozpoczętych jeszcze przez Polaków. W 1940 r. oddano 70 budynków mieszkalnych z 280 mieszkańami i z 928 pomieszczeniami mieszkalnymi oraz 3 mieszkania z 11 pomieszczeniami w budynkach niemieszkalnych. Wskutek działań wojennych ubyły jednocześnie 383 mieszkania i 792 izby. Według szacunków, w 1943 r. było w Poznaniu 201 tys. izb mieszkalnych, a w wyniku działań wojennych ubyło ich 22%, tj. około 40 tys.

BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE

LATA	Nowe budynki mieszkalne	Przybyło mieszkań						Przybyło izb
		ogółem	z liczbą izb					
			1	2	3	4	5 i więcej	
1939	133	690	18	163	262	176	71	2222
1940	70	283	14	90	68	54	57	939
1942	109	284	121	5	25	36	107	878
1943	146	712	202	118	29	82	281	2463

Na podstawie kart gospodarstw domowych wydanych przez *Miejski Urząd Wyżywienia* obliczono, że ogółem w 1940 roku na jedno mieszkanie przypadało 1,42 gospodarstw domowych i 4,14 mieszkańców, przy czym w mieszkaniach zamieszkałych przez Polaków odpowiednio: 1,39 i 4,60, zaś przez Niemców 1,93 i 3,58. Stosunki mieszkaniowe w Poznaniu były złe, albowiem 60% wszystkich mieszkań stanowiły mieszkania 1- i 2-izbowe, na które przypadało 54% wszystkich gospodarstw domowych i mieszkało w nich 52% ludności.

MIESZKANIA I GOSPODARSTWA DOMOWE WEDŁUG NARODOWOŚCI^a W 1940 R.

Stan w dniu 15 VII

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem			Polacy			Niemcy			Inni		
	mieszkania	gospodarstwa domowe	ludność zamieszkała	mieszkania	gospodarstwa domowe	ludność zamieszkała	mieszkania	gospodarstwa domowe	ludność zamieszkała	mieszkania	gospodarstwa domowe	ludność zamieszkała
OGÓŁEM ...	68192	97449	282156	49754	68964	228980	14559	28019	52073	3879	466	1103
Grunwald ...	14866	21124	63761	10120	13691	49119	3922	2307	14330	824	126	312
Jeżyce	12827	17663	52552	9131	12170	41839	2961	5411	10529	735	82	184
Nowe Miasto	8462	10083	33475	7713	9225	31713	645	834	1682	104	24	80
Stare Miasto ..	20049	31882	83653	13988	21734	66105	4683	10001	17224	1378	147	324
Wilda	11988	16697	48715	8802	12144	40204	2348	4466	8308	838	87	203

^a Na podstawie kart gospodarstw domowych wydanych przez Miejski Urząd Wyżywienia.

U w a g a. Dzielnice pokazano w granicach administracyjnych delegatur z 2006 r.

W wyniku działań wojennych w okresie 1939–1945 znacznemu zniszczeniu uległy budynki fabryczne oraz urządzenia zakładów przemysłowych. Łączna wysokość strat na skutek zniszczeń wojennych sięgała 300 mln zł (według cen z 1939 r.). Zniszczenia ponad 360 obiektów przemysłowych oszacowano na 140 mln zł, przy czym dotknęły one wiele zakładów znaczących w strukturze przemysłowej Poznania (m. in.: Fabrykę Wagonów Zakładów Przemysłu Metalowego „H. Cegielski”, jej I Oddział na Główniej oraz Fabrykę Papieru „Malta”). Stopień zniszczenia przemysłu w Poznaniu był wyższy niż przeciętny w Wielkopolsce i w kraju (zob. Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna ...*, op. cit., s. 1431–1435).

W czasie II wojny światowej zlikwidowano na terenie Poznania wszystkie polskie prywatne szkoły powszechne. Z początkiem 1940 roku rozpoczęła się budowa szkolnictwa niemieckiego, które przejmowało budynki i majątek po zlikwidowanych szkołach polskich. W dniu 25 V 1940 r. liczba niemieckich uczniów w szkołach ogólnokształcących wynosiła 3611, do 25 V 1941 r. wzrosła do 6042. Dla Polaków istniały w 1940 roku 4 szkoły powszechne z 5678 uczniami, a w 1941 r. była tylko jedna szkoła z 1656 uczącymi się. W 1940 roku Poznań miał 6 szkół nauki zawodu z 480 uczniami; liczba tych szkół na dzień 25 V 1941 r. wzrosła do 14 z 2264 uczącymi się.

MIEJSKIE SZKOŁY PODSTAWOWE

WYSZCZEGÓLNIENIE	Szkoły	Liczba klas	Nauczyciele ^a	Uczniowie		
				razem	chłopcy	dziewczeta
1939 ^b	49 ^d	637	554	29294 ^e	15034	14260
1940 ^c	8	144	97	7504	3837	3667
polskie	4	94	53	5678	2920	2758
niemieckie	4	50	44	1826	917	909
1941 ^c	6	123	111	5476	2811	2665
polskie	1	24	11	1656	864	792
niemieckie	5	99	100	3820	1947	1873

a Pełnozatrudnieni. b Stan w dniu 31 III. c Stan w dniu 25 V. d Jedna szkoła z niemieckim językiem wykładowym. e Uczniów narodowości niemieckiej było 244.

SZKOŁY ŚREDNIE

LATA	Szkoły				Nauczyciele ^c	Uczniowie		
	ogółem	państwowe	miejskie	prywatne		razem	chłopcy	dziewczeta
1939 ^a	18	8	–	10	393	7148	4221	2927
1940 ^b	5	4	1	–	94	1785	1125	660
1941 ^b	6	5	1	–	126	2222	1145	1077

a Stan w dniu 31 III. b Stan w dniu 25 V. c Pełnozatrudnieni.

SZKOŁY ZAWODOWE

LATA	Szkoły				Nauczyciele ^d	Uczniowie		
	ogółem	państwowe	miejskie	organizacji		razem	chłopcy	dziewczeta
1939 ^a	25	12	5	8	589	9120	6503	2617
1940 ^b	6	1	5	–	25	480	196	284
1941 ^b	14	3	5	6 ^c	111	2264	1197	1067

a Stan w dniu 31 III. b Stan w dniu 25 V. c Szkoła samorządu prowincji. d Pełnozatrudnieni.

SZKOLNICTWO POWSZECHNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jawne		Tajne	
	uczniowie	nauczyciele	uczniowie	nauczyciele
1939/1940	2156	40	142	10
1940/1941	40	2	44	4
1941/1942	–	–	42	4
1942/1943	3320	22	6	6
1943/1944	320	4	55	7
1944/1945	1306	27	46	7

Źródło: *Historia Polski w liczbach. Oświata, Nauka, Kultura*. Zeszyt 4, Warszawa 1992.

Według danych Inspektoratu Oświaty Prezydium Rady Narodowej Miasta Poznania, w dniu 20 września 1945 roku były w Poznaniu 64 szkoły podstawowe, do których uczęszczało 29542 dzieci. Liczba pełnozatrudnionych nauczycieli wynosiła 468, na jedną izbę lekcyjną przypadało 70 osób. Dla pracujących prowadzono 26 kursów dokształcających na poziomie szkoły podstawowej z 4421 uczącymi się oraz dwa licea wieczorowe, w których uczyło się 668 osób.

UNIwersytet POZNAŃSKI W 1939 R. (stan w dniu 31 III)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Wydziały				
		nauki prawne i ekonomiczne	medycyna	humanistyka	nauki matematyczno-przyrodnicze	rolnictwo i leśnictwo
Profesorowie zwyczajni	62	11	16	16	7	12
Profesorowie nadzwyczajni	32	4	7	5	10	6
Docenci i zastępcy profesorów	48	8	11	20	5	4
Wykładowcy i lektorzy	132	10	21	32	39	30
Siły pomocnicze ^a	208	12	83	26	41	46
Personel administracyjny ^b	303	5	108	5	31	38
Słuchacze	4560	1452	971	781	977	379
studenci	4425	1452	971	655	972	375
wolni słuchacze	135	–	–	126	5	4
Język ojczysty studentów i wolnych słuchaczy:						
polski	4344	1427	879	742	948	348
niemiecki	103	16	34	35	14	4
języki słowiańskie	99	8	53	4	14	20
pozostałe	14	1	5	–	1	7
Przynależność państwowa studentów:						
polska	4517	1442	958	772	970	375
niemiecka	12	3	2	6	1	–
wolne miasto Gdańsk	10	3	4	2	1	–
amerykańska	11	2	3	1	4	1
pozostała	10	2	4	–	1	3

^a Do sił pomocniczych zaliczeni są adiunkci, starsi i młodsi asystenci oraz zastępcy. ^b W tym także 86 pracowników administracji i 30 – biblioteki.

W dniu 20 kwietnia 1941 r. utworzono w Poznaniu jedyny w okupowanej Polsce Uniwersytet Rzeszy. Liczba studiujących, wśród których przeważali Niemcy, pomimo usilnych starań władz okupacyjnych nie była jednak wysoka i wynosiła odpowiednio:

1941 r.	–	172
semestr zimowy 1943 r.	–	755 (60% stanowiły kobiety)
maj 1944 r.	–	1228
semestr zimowy 1944/45 r.	–	300

(zob. M. Kujawska, *Niszczenie kultury polskiej. Wysiłki obronne Polaków*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 1493–1495).

W 1939 r. *Wyższa Szkoła Handlowa* w Poznaniu miała 1071 słuchaczy, z tego na kurs pedagogiczny uczęszczało 36 osób. Wśród studentów 90% było narodowości polskiej, językiem ojczystym dla 85,2% studiujących był język polski, a tylko dla 1,3% język niemiecki. Szkoła została zamknięta po wkroczeniu wojsk niemieckich do miasta i ponownie otwarta jako *Wyższa Szkoła Ekonomiczna* w 1945 roku.

Szpital Miejski działał przez cały okres okupacji hitlerowskiej, zamknięte zostały natomiast dwa inne polskie szpitale i jeden żydowski, a na miejsce Szpitala Sióstr Miłosierdzia powstał Niemiecki Czerwony Krzyż. W 1941 roku było 9 szpitali z 1951 planowanymi łózkami; na 1000 mieszkańców przypadało 68 łózek.

Działalność Szpitala Miejskiego w latach 1939–1940 przedstawiała się następująco:

	1939	1940
Liczba łózek planowych (31 XII)	809	862
Dni opieki szpitalnej	157751	208973
Przeciętny czas pobytu chorego (w dniach)	26	24

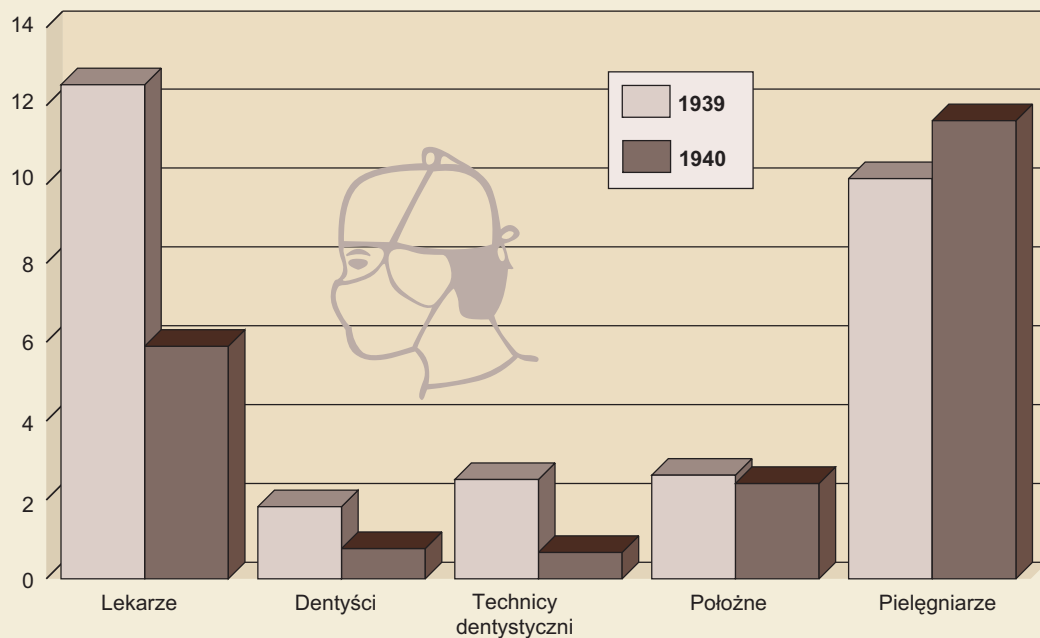
PERSONEL SANITARNY

Stan w dniu 31 III

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939	1940
Lekarze	343	176
Lekarze weterynarze	34	.
Lekarze dentyści	50	23
Technicy dentystyczni	69	20
Położne	72	72
Dezynfektorzy i masażyści	16	26
Pielęgniarki	278	345

PERSONEL SANITARNY NA 10 tys. LUDNOŚCI

Stan w dniu 31 III

RUCH CHORYCH W SZPITALACH

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939				1940			
	leczeni (stan w dniu 1 IV)	przyjęcia	zwolnienia		leczeni (stan w dniu 1 IV)	przyjęcia	zwolnienia	
			ogółem	w tym zmarli			ogółem	w tym zmarli
OGÓŁEM	1283	17453	17527	1318	1203	22668	22690	1459
w tym:								
Szpital Miejski	466	6751	6680	749	561	8542	8633	774
w tym:								
oddział chirurgiczny	111	2116	2118	167	199	4465	4483	364
oddział wewnętrzny	102	1475	1503	183				
oddział chorób zakaźnych ^a	–	410	383	48				
klinika dziecięca	40	842	769	92	166	1898	1941	141
oddział chorób skórnych i wenerycznych	87	934	949	8	66	1081	1115	12
oddział umysłowo chorych	27	370	377	19	19	315	310	23
oddział dla chorych na płuca	99	604	581	232	111	783	784	234
Szpital Ubezpieczalni Społecznej ^b	72	658	706	32	–	–	–	–
Szpital Diakonisek (dziś przy ulicy Przybyszewskiego)	161	3659	3658	164	129	4012	3993	188
Szpital Żydowski ^b	24	133	153	6	–	–	–	–
Szpital Sióstr Miłosierdzia ^c	304	3330	3448	171	150	2737	2724	142
Szpital św. Józefa ^d	156	1322	1356	85	–	–	–	–
Szpital św. Elżbiety	100	1600	1526	111	116	1532	1503	170

^a Oddział z powodu przebudowy był zamknięty w okresie od 1 VII 1937 r. do 1 VI 1939 r. ^b Od października 1939 r. zamknięty. ^c Od listopada 1939 r. „Niemiecki Czerwony Krzyż”. ^d Od listopada 1939 r. zamknięty.

CHORZY W PRZYCHODNIACH W 1940 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1940
OGÓŁEM	21471
Przychodnia: Szpitala Miejskiego	6173
Niemieckiego Czerwonego Krzyża ..	4011
Szpitala Prowincjonalnego dla Kobiet	4511
Szpitala Prowincjonalnego dla Dzieci	897
Zakładu Ortopedycznego	5539
Uniwersyteckiej Kliniki dla Nerwowo Chorych	340

Transport chorych przez Niemiecki Czerwony Krzyż w 1940 roku kształtował się następująco:

Ogółem liczba przejazdów	–	10000
z tego:		
Jazdy do wypadków ulicznych	–	202
Jazdy do wypadków w zakładach pracy	–	194
Transport z mieszkań do szpitali	–	4884
Transport ze szpitala do domu	–	1067
Pozostałe jazdy	–	3653

Według stanu w dniu 31 III 1939 r. w Poznaniu było 37 aptek. W 1940 r. ich liczba zmniejszyła się do 25, a w 1941 r. do 24.

PENSJONARIUSZE PRZYTUŁKÓW MIEJSKICH DLA STARCÓW I BEZDOMNYCH (stan w dniu 31 III)

LATA	Starcy			Bezdomni			
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	dzieci w wieku do 16 lat
1939	440	158	282	6501	1570	1727	3204
1940	433	129	304	5701	734	1389	3578
1941	494	130	364	2624	515	726	1383

Po wkroczeniu wojsk hitlerowskich do Poznania nastąpiła szeroko zakrojona akcja niszczenia polskich bibliotek i ich księgozbiorów. W ten sposób poważnemu rozproszeniu uległy biblioteki zakładowe uniwersytetu, Centralna Biblioteka Pedagogiczna, wiele bibliotek szkolnych, towarzystw naukowych oraz kulturalnych, a także zbiorów prywatnych. W 1940 roku Poznań posiadał trzy biblioteki publiczne, z tego Miejską Bibliotekę Raczyńskich z około 200 tys. tomów, Miejską Bibliotekę Ludową i Młodzieżową (działającą od 18 XII 1940 roku) z 14 tys. tomów oraz Państwową i Uniwersytecką Bibliotekę z 733 tys. tomów (zob. M. Kujawska, *Niszczenie kultury...*, w: *Dzieje ...*, op. cit., s. 1495–1497).

MIEJSKA BIBLIOTEKA RACZYŃSKICH

WYSZCZEGÓLNIENIE	Liczba czytelników	Liczba wypożyczonych tomów
1939 ^a	25134	11821
1940 (w okresie 18 XI–21 XII)	628	.
1941 ^b	1411	374
styczeń	403	122
luty	454	103
marzec	554	149

a Od września 1939 roku do 18 listopada 1939 r. biblioteka była zamknięta. b W okresie I I 1941–31 III 1941 r.

Poznańskie teatry w okresie II wojny światowej podzieliły los innych placówek kulturalnych i przestały istnieć jako polskie instytucje. W 1941 roku przebudowano Teatr Wielki i powstał w jego miejsce „*Grosses Haus*”, a w dawniejszym Teatrze Polskim – „*Kleines Haus*”. W tych teatrach przez cały okres wojny wystawiano sztuki autorów niemieckich i zagranicznych, a szczególnym powodzeniem cieszyły się przedstawienia o charakterze muzycznym, których liczba w końcowym okresie wojny osiągnęła 784 w pełnym sezonie (zob. M. Kujawska, *Niszczenie kultury...*, op. cit., s. 1498–1499).

TEATR WIELKI

WYSZCZEGÓLNIENIE	Liczba przedstawień	Liczba widzów
1938/1939 ^a	217	145779
1939/40	29	22498
1941 ^b	206	115703
Grosses Haus (Wielki budynek)	111	87665
Kleines Haus (Mały budynek)	95	28038

a Ogólna liczba miejsc na widowni – 1033. b Teatr Prowincji Rzeszy, w okresie 17 III 1941–30 VI 1941 r.; liczba miejsc: *Grosses Haus* – 924, *Kleines Haus* – 421.

Wkrótce po wkroczeniu wojsk hitlerowskich do Poznania zamknięto wszystkie muzea, a ich eksponaty były niszczone lub wywożone w głąb Rzeszy. W ten sposób stracone zostały dla narodu polskiego z Galerii Polskiej Muzeum Wielkopolskiego liczne dzieła Norblina, Orłowskiego, Zalewskiego, Chełmońskiego i in. Z galerii obcych tego muzeum zginęły m.in. płótna Rubensa, Goyi, Moneta, Guardiiego, ponad 11 tys. grafik, zwłaszcza polskich, oraz zbiory artystycznego rzemiosła i broni. W styczniu 1940 r. otwarto pod niemiecką administracją muzeum Cesarza Fryderyka (muzeum prowincji), które do końca tego roku odwiedziło 49100 osób (bez wycieczek szkolnych); (zob. A. Dobrzycka, K. Malinowski, *Muzeum Narodowe w Poznaniu 1945–1953*, *Studia Muzealne 1953 nr 1*, s. 208).

W okresie II wojny światowej ogromne były także straty polskich środowisk kulturalnych Poznania. W latach 1939–1945 zginęło 105 pracowników szkół wyższych i instytucji naukowo-badawczych, 115 nauczycieli, 41 pisarzy, literatów, dziennikarzy i publicystów, 22 bibliotekarzy, wydawców i księgarzy, 57 muzyków, aktorów, reżyserów i architektów (straty osobowe środowiska kulturalnego miasta Poznania zawarte są m.in. w: *Kartoteczce Strat Inteligencji Polskiej* (Arch. GKBZpN) i opracowaniach: B. Olszewicz, *Lista strat kultury polskiej*, Warszawa 1947; M. Rutowska, *Straty osobowe i materialne kultury w Wielkopolsce w latach II wojny światowej*, Warszawa 1984).

DZIAŁALNOŚĆ GAZOWNI I ELEKTROWNI MIEJSKIEJ W 1939 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Gazownia	WYSZCZEGÓLNIENIE	Elektrownia
Zużycie węgla w t	29207,2	Zużycie węgla w t	26159,9
Produkcja gazu w tys. m ³	17826,0	Produkcja w tys. kW·h	35116,2
Ogólne zużycie gazu w tys. m ³	16417,0	Kupiony prąd w tys. kW·h	389,9
w tym na oświetlenie ulic w tys. m ³ ..	4584,9	Zużycie prądu w tys. kW·h	29359,3
Straty w sieci w tys. m ³	1409,0	w tym: odbiorcy prywatni	22392,0
Liczba przyłączonych domów	5498	tramwaje	3715,9
Liczba gazomierzy	38731	oświetlenie ulic	984,6
Liczba latarni ulicznych	1786 ^a	zużycie własne	2259,9
Długość sieci przewodowej w km	254,8	straty w sieci	6146,7
Wyprodukowane produkty uboczne w t:		straty w % odstąpionego prądu	17,3
koks	19646,2	Przyłączenie domowe	7439
smoła surowa	1213,1	Liczniki	47880
amoniak	220,7	Latarnie uliczne	2592
benzol	137,2	Długość sieci przewodowej w km	840,9

a W przedsiębiorstwie.

DZIAŁALNOŚĆ WODOCIĄGÓW W 1939 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939
Wydobycie wody w tys. m ³	9967,8
Zużycie wody ujęte przez liczniki w tys. m ³ ..	6897,6
Zużycie własne i na cele publiczne w tys. m ³ ..	1300,0
Strata w sieci w tys. m ³	1770,1
Strata w % wydobycia	17,8
Długość sieci przewodowej w km	325,2

Według stanu w dniu 31 III 1940 r., w Poznaniu było przyłączonych do kanalizacji miejskiej 5077 posesji (w 1941 r. – 5194). Długość sieci kanalizacyjnej w 1941 r. wynosiła 274542 m, z tego nowo otwartych było 9366 m.

W 1939 r. w *Przeladowni Miejskiej* przeladowano 8 barek i 3450 wagonów towarowych.

Środkami masowej komunikacji miejskiej przewieziono w 1940 r. około 40 mln pasażerów wobec 22 mln w 1939 r., co świadczy o 38-procentowym wzroście ruchu komunikacyjnego. Tramwajami przewieziono w 1940 roku 37 mln pasażerów; na 1 pasażera przepadało 129 przejazdów w roku. Według danych Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego, w dniu 31 XII 1945 roku w Poznaniu były w eksploatacji 173 wozy tramwajowe (w tym 106 silnikowych) oraz 5 trolejbusów.

PRZEWÓZ LUDNOŚCI ŚRODKAMI KOMUNIKACJI WEWNĄTRZMIEJSKIEJ

LATA	Liczba osób przewiezionych			
	razem	tramwajami	autobusami	trolejbusami
1939 ^a	22245198	20123548	1184384	937266
1940	40172331	36997660	2091218	1083453
1941	65877841	60066067	3936241	1875533
1942	89103698	83460359	2502672	3140667
1943	ponad 112000000			

a Według *Rocznika Statystycznego Stolicy Prowincji Poznańskiej 1938–1939*.

Źródło: Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna ...*, op. cit., s. 1442.

RUCH POCZTOWO-TELEGRAFICZNY W 1939 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939	WYSZCZEGÓLNIENIE	1939
Przesyłki: pocztowe	38304248	Zlecenia pocztowe i inkaso	36020
polecane	947069	Pocztowe i telegraficzne przekazy pieniężne	828707
za pobraniem	84460	w zł	39379932
Listy wartościowe	65249	Wyплаты w Powszechnej Kasie Oszczędności	294636
Paczki: bez podania wartości	430840	w zł	8801527
z podaną wartością	20419	Sprzedane czasopisma	1576869

Wojna światowa 1939–1945 wywarła niszczycielskie piętno na gospodarce Poznania. Znaczny stopień zniszczenia objął budynki fabryczne, urzędnia zakładów użyteczności publicznej: wodociągowo-kanalizacyjne, gazowe i elektryczne, również portu rzecznego. Poważnie uszkodzony został tabor komunikacji miejskiej, a przede wszystkim torowiska i sieć napowietrzna. Wszystkie mosty, z wyjątkiem dworcowego, zostały zerwane względnie poważnie uszkodzone, co znacznie utrudniało komunikację między dzielnicami łączącymi po obu stronach Warty. Zniszczone zostały budynki Międzynarodowych Targów Poznańskich. Całkowitemu względnie częściowemu zniszczeniu uległo ponad 58 tys. budynków, co stanowiło ok. 55% ich ogólnej liczby. Spośród ponad 200 tys. izb mieszkalnych ok. 40 tys. było niezdatnych do użytku. Całkowicie zniszczonych zostało 7 budynków szkolnych (zob. Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna ...*, op. cit., s. 1431–1435).

PRZEDSIĘBIORSTWA PRZEMYSŁOWE WEDŁUG GAŁĘZI GOSPODARKI^a W 1940 R.

Stan w końcu maja

WYSZCZEGÓLNIENIE	1940
OGÓLEM	132
Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla zwierząt, gospodarka leśna, rybołówstwo	–
Górnictwo	–
Pozyskiwanie i przerób kamieni z ziemi	11
Pozyskiwanie i przerób metali	39
Przemysł chemiczny	12
Przerób papieru i drukowanie	19
Przerób drewna i snycerstwo	7
Przemysł budowlany	20
Tekstylia i odzież	5
Wytwarzanie i przerób skóry	1
Środki żywności i używki	18

^a Z liczbą pracujących większą od 30.

Od pierwszych dni okupacji władze hitlerowskie konsekwentnie realizowały zadanie germanizacji przemysłu, czyli wywłaszczania Polaków i Żydów oraz osadzania na ich miejscu Niemców. Do końca 1940 roku wszystkie większe przedsiębiorstwa znalazły się w posiadaniu niemieckim. Równoległe z wywłaszczaniem przebiegał proces łączenia małych przedsiębiorstw, którego celem była koncentracja produkcji przemysłowej, jej usprawnienie i wzrost, lepsze wykorzystanie parku maszynowego, obniżenie kosztów wytwórczości, a także ułatwienie kontroli nad polskimi robotnikami. Produkcja w tak skoncentrowanych i zgermanizowanych zakładach przeznaczona była głównie na potrzeby wojenne. Maksymalizacji produkcji wojennej służyły również inwestycje – zakładanie nowych przedsiębiorstw oraz przenoszenie zakładów z Rzeszy do Poznania i lokowanie ich w unieruchomionych polskich fabrykach. W Poznaniu działalność rozpoczęły wówczas m.in. znane firmy: Telefunken, AEG, Krupp, Askania-Werke, Bayerische Motorwerke, IG-Farbenindustrie i Siemens. Pozostające nadal w polskich rękach małe warsztaty rzemieślnicze przetrwały w większości do 1943 r. Od początku tego roku rozpoczęła się likwidacja także tych zakładów. Część z nich zamknięto w wyniku tzw. akcji zawieszania, część wskutek braku surowców. Do końca wojny utrzymały się jedynie warsztaty rzemieślnicze niezbędne dla obsługi ludności, ale zakres i rozmiary świadczonych przez nie usług były mocno ograniczone (zob. Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna ...*, op. cit., s. 1431–1435).

PODMIOTY W REJESTRZE HANDLOWYM W 1939 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939
Nowo zapisane: firmy	33
spółki handlowe	37
Wymazane z rejestru: firmy	20
spółki handlowe	34
Liczba (na koniec roku): firm	684
spółek handlowych ..	496

MIEJSCA SPRZEDAŻY NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH W 1939 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1939
Handel hurtowy napojami alkoholowymi	7
Koncesjonowane sklepy detaliczne	48
Restauracje z uprawnieniem do wyszynku	292
Miejsca sprzedaży detalicznej:	
z uprawnieniem do wyszynku	12
bez uprawnienia do wyszynku	36

PRZECIĘTNE CENY DETALICZNE WYBRANYCH ARTYKUŁÓW

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jednostka sprzedaży	1939	1940 ^a
		w złotych	w markach
Wołowina z kością	kg	1,54	1,60
Cielęcina z kością	kg	1,28	1,55
Wieprzowina z kością	kg	1,36	1,50
Smalec wieprzowy	kg	2,20	1,92
Słonina wieprzowa (surowa)	kg	1,70	2,51
Cukier	kg	1,00	0,72
Chleb żytni	kg	0,30	0,27
Ziemiaki	5 kg	0,48	0,48
Jajka	szt	0,09	0,12
Mleko pełne	l	0,22	0,22

a Urzędowy kurs przeliczeniowy złotówki wynosił 0,50 RM (Reichsmark).

ZAROBKI TYGODNIOWE SAMOTNYCH, NIETYKALIFIKOWANYCH ROBOTNIKÓW POLSKICH I NIEMIECKICH W LIPCIE 1943 R. (w markach)

Wyszczególnienie	Niemiec	Polak
Wynagrodzenie brutto	36,3	36,3
Ubezpieczenia społeczne	3,24	3,24
Podatek od wynagrodzenia (wraz ze „społeczną daniną wyrównawczą”)	–	5,93
Składka (danina DAF)	0,55	0,7
„Danina Polaków”	–	7,26
Wynagrodzenie netto	32,51	19,17

Źródło: Cz. Łuczak, *Dzień po dniu w okupowanym Poznaniu*, Poznań 1989, s. 469.

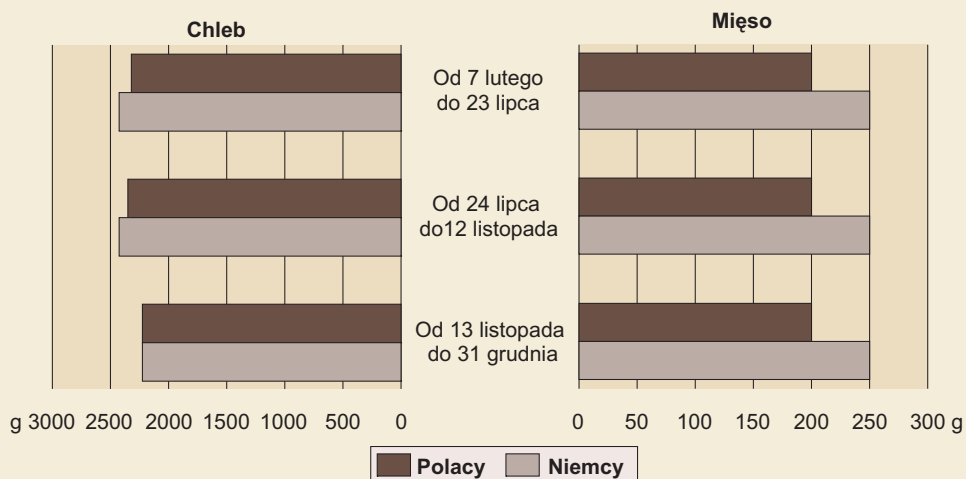
Władze niemieckie w Poznaniu realizowały podstawowe założenia hitlerowskiej polityki płac polegające na utrzymaniu dużej dysproporcji między wynagrodzeniem Niemców i Polaków. Decyzją administracyjną ustalono górną granicę wynagrodzenia brutto dla robotników polskich (310 marek), pozbawiając ich jednocześnie dodatkowych uposażeń w postaci premii, gratyfikacji, dodatków rodzinnych itp. Niskie zarobki dodatkowo ograniczała bardzo wysoka stawka podatku od wynagrodzeń, a także składki (2% wynagrodzeń) potrącane na rzecz Niemieckiego Frontu Pracy DAF (pomimo że Polacy nie mogli być jego członkami), jak również tzw. „społeczna danina wyrównawcza” oraz „danina Polaków”. W rezultacie zarobki netto większości polskich pracowników były znacznie mniejsze niż płaca Niemców pracujących na takich samych stanowiskach i często nie wystarczały na zapewnienie minimum egzystencji. Za taką samą pracę polscy robotnicy niewykwalifikowani otrzymywali o kilkanaście marek mniej niż robotnicy niemieccy, natomiast w przypadku pracowników umysłowych różnica w wysokości otrzymywanego wynagrodzenia sięgała od 86% w instytucjach publicznych do 118% w przedsiębiorstwach prywatnych (zob. Cz. Łuczak: *Polityka eksterminacyjna*, w: *Dzieje...*, op. cit., s.1465–1469).

TYGODNIOWE PRZYDZIAŁY ŻYWNOŚCI DLA POLAKÓW I NIEMCÓW W 1944 R.

ARTYKUŁY ŻYWNOŚCIOWE	Od 7 lutego do 23 lipca		Od 24 lipca do 12 listopada		Od 13 listopada do 31 grudnia	
	Niemcy	Polacy	Niemcy	Polacy	Niemcy	Polacy
	na osobę w gramach					
Margaryna	–	125	–	125	–	125
Mięso	250	200	250	200	250	200
Chleb	2425	2320	2425	2350	2225	2225
Twaróg	–	31,2	31,2	31,2	31,2	31,2
Środki odżywcze	150	75	150	75	137,5	75
Smarowanie na chleb	–	175	–	175	–	175
Marmolada	175	–	175	–	187,5	–
Cukier	225	225	225	225	220	218,7
Mleko chude (w l)	1,75	0,87	1,75	0,87	1,5	0,75
Ziemniaki	3500	3500	2500	2500	3000	3000
Kawa zbożowa	37,5	37,5	37,5	37,5	37,5	37,5
Masło	220	–	220	–	220	–
Ser twardy	31,2	–	31,2	–	31,2	–
Jaja (w szt)	1	–	1	–	1	–

Źródło: Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna ...*, op. cit., s. 1474.

TYGODNIOWE PRZYDZIAŁY ŻYWNOŚCI DLA POLAKÓW I NIEMCÓW W 1944 R.

Realizując politykę dyskryminacji wobec „niższych” narodów i ras, począwszy od roku 1940 władze okupacyjne wprowadzały coraz więcej ograniczeń utrudniających ludności polskiej zakupy podstawowych towarów żywnościowych. O ile jeszcze na początku 1940 r. zaopatrzenie ludności w artykuły spożywcze zależało przede wszystkim od posiadanych środków, to już w miesiącach jesiennych tego roku podaż żywności nie pokrywała potrzeb mieszkańców. Pogarszająca się sytuacja aprowizacyjna stała się przyczyną reglamentacji niektórych towarów i wprowadzenia w lutym 1941 r. tygodniowych przydziałów żywnościowych. Systemem kartkowym początkowo zostały objęte mięso i jego przetwory oraz masło, margaryna i olej, od maja 1941 r. również pieczywo, mąka i kasza, a od grudnia tego roku także marmolada. Od lipca 1941 r. przydziały żywności miały określoną dzienną wartość kaloryczną zróżnicowaną ze względu na narodowość (dla Polaków o 200 kalorii mniejszą niż dla Niemców). Ograniczenia dla ludności polskiej dotyczyły także zakupu większości warzyw, ryb, owoców i soków. Przydziały artykułów spożywczych, często gorszej jakości i (mimo kartek) nie w pełni realizowane, dla znacznej części ludności polskiej stanowiły jedyne źródło zaopatrywania się w żywność, niewystarczające przy ciężkiej pracy do utrzymania sił życiowych (zob. Cz. Łuczak, *Polityka eksterminacyjna ...*, op. cit., s. 1431–1435).

POWIERZCHNIA MIASTA

Stan w dniu 1 IV

LATA	Ogółem	Grunty zabudowane ^a	Ulice, drogi, place, koleje, tereny forteczne	Parki i ogrody publiczne, cmentarze	Wody	Inne obszary
1940	16211,30	1741,15	1984,09	714,50	139,81	11631,75
1942	22604,90	2593,70	2132,90	1682,94	586,49	15608,87

^a Z podwórzami, bez ogródków przydomowch.**OGRÓDKI DZIAŁKOWE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem			Na terenie miejskim		
	liczba	powierzchnia ogólna w ha	liczba pojedynczych ogródków	liczba	powierzchnia ogólna w ha	liczba pojedynczych ogródków
1 I 1939.....	47	279,96	5318	9	68,6	1717
31 III 1940.....	47	279,96	5318	9	68,6	1717
31 III 1941.....	28	158,36	3057	17	100,9	1947
31 XII 1945.....	24	159,30	4112	19	138,1	3611

OGRÓD ZOOLOGICZNY

LATA	Zwiedzający	Zwierzęta	
		ogółem	gatunki
1939	153957	696	342
1940	146291	431	275
1941	163095	470	192

Według danych Zarządu Zieleni Miejskiej Prezydium Rady Narodowej Miasta Poznania, w 1945 roku na terenie miasta było 1000 ha parków leśnych i lasów komunalnych; 79,80 ha zajmowały parki miejskie; 35,09 ha zieleńce; 196,78 ha cmentarze komunalne oraz 32,18 ha boiska i place.

TEMPERATURY POWIETRZA, ZACHMURZENIE I OPADY ATMOSFERYCZNE

LATA	Temperatury w °C			Zachmurzenie ^a w oktantach	Opady w mm	Dni					
	średnie	minimalne	maksymalne			z opadami	z burzą	ze śniegiem	z pokrywą śnieżną	z mrozem (min 0°C)	mroźne (max 0°C)
1939.....	10,7	-11,5	31,5	5,5	719,6	149	.	31	9	57	.
1940.....	6,1	-27,5	31,6	7,0	42,9	153	17	59	98	132	71
1936-1940..	8,6	-27,5	34,2	6,5	576	170	33	44	53	98	39

^a Stopień zachmurzenia nieba od 0 (niebo bez chmur) do 10 (niebo całkowicie pokryte chmurami).

D. LATA 1946–1989

Tablice i wykresy zostały opracowane na podstawie: *Roczników Statystycznych Miasta Poznania (1951–1959, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1995, 1996, 1999, 2001)*, *Roczników Statystycznych Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego (1963/64, 1966)*, *Roczników Województwa Poznańskiego (1971, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1986, 1989, 1990)*, *Poznań 1946–1985*, *Narodowego Spisu Powszechnego z dnia 3 XII 1950 (Struktura zawodowa i demograficzna ludności)*, *Spisu Powszechnego z dnia 6 XII 1960 r. (Ludność, gospodarstwa domowe)*, *Narodowego Spisu Powszechnego 8 XII 1970 (Struktura demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe)*, *Narodowego Spisu Powszechnego 7 XII 1978 (Ludność i warunki mieszkaniowe)*, *Narodowego Spisu Powszechnego z dnia 6 XII 1988 r. (Ludność, warunki mieszkaniowe)*.

LUDNOŚĆ^a WEDŁUG PŁCI

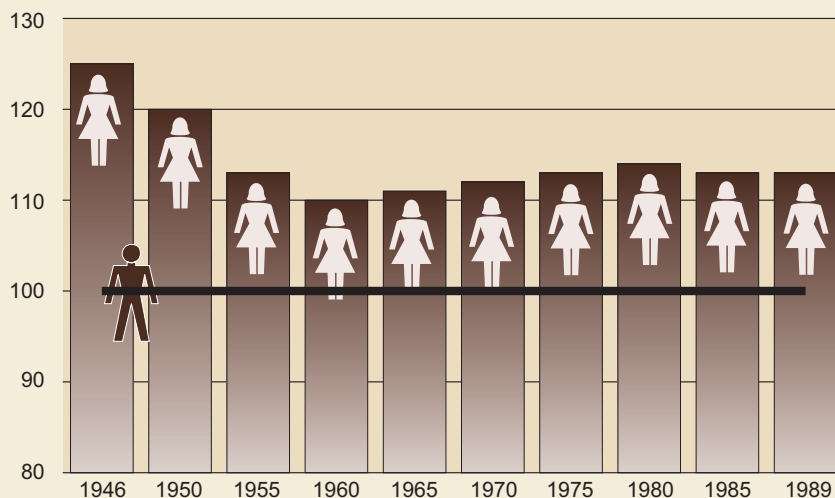
Stan w dniu 31 XII

LATA	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Na 1 km ²
	w tys.			
1946	268,0	119,3	148,7	1185
1950	320,7	145,5	175,2	1460
1955	374,9	175,6	199,3	1707
1960	408,1	191,1	217,0	1859
1965	438,2	208,0	230,2	1995
1970	471,4	222,1	249,3	2147
1975	515,9	242,7	273,2	2259
1980	552,9	258,1	294,8	2419
1985	575,1	270,4	304,7	2516
1989	586,9	276,6	310,3	2246

^a Dane za 1946 r. według sumarycznego spisu ludności z dnia 14 II; za lata 1950, 1960 i 1970 – według spisów; za lata pozostałe – szacunek.

KOBIETY NA 100 MĘŻCZYŹN

Stan w dniu 31 XII

LUDNOŚĆ^a WEDŁUG PŁCI I WIEKU

WIEK	3 XII 1950		6 XII 1960		8 XII 1970		7 XII 1978		6 XII 1988	
	ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety
	w tys.									
OGÓŁEM	320,7	175,2	408,1	217,1	471,4	249,3	537,1	286,3	588,0	311,7
0–4 lata	36,6	18,0	35,3	17,2	25,0	12,2	40,0	19,4	39,7	19,5
5–9	18,8	9,2	41,0	20,0	27,2	13,2	32,5	15,9	46,0	22,5
10–14	20,8	10,4	40,7	19,9	38,4	18,8	28,4	13,9	43,4	21,1
15–19	27,1	13,7	25,6	12,4	52,2	25,4	39,7	19,3	39,7	19,2
20–24	28,2	16,3	29,2	15,8	57,1	28,6	62,6	33,2	42,3	21,7
25–29	30,8	16,8	31,2	15,9	26,7	13,6	53,5	27,9	40,0	20,5
30–34	19,2	10,4	31,8	16,3	30,1	15,8	43,7	22,5	52,0	27,3
35–39	26,0	14,3	31,4	17,1	32,6	17,1	28,8	15,1	53,3	28,3
40–44	27,3	15,0	19,6	10,7	32,7	16,9	32,7	17,3	44,4	23,1
45–49	23,4	13,2	26,7	14,6	31,8	17,4	34,1	17,9	28,6	15,1
50–54	18,6	11,4	27,2	14,9	19,3	10,6	32,2	17,3	31,7	17,1
55–59	14,2	8,4	22,7	13,0	25,8	14,4	27,6	15,4	32,0	17,4
60–64	11,0	6,6	17,1	10,9	25,1	14,4	17,6	10,4	28,9	16,3
65–69	7,6	4,6	12,2	7,8	19,6	11,9	23,9	14,2	23,2	13,8
70 lat i więcej	11,1	6,9	16,4	10,6	27,8	19,0	39,8	26,6	42,8	28,8

^a Dane Narodowych Spisów Powszechnych.

LUDNOŚĆ W WIEKU PRODUKCYJNYM^a I NIEPRODUKCYJNYM

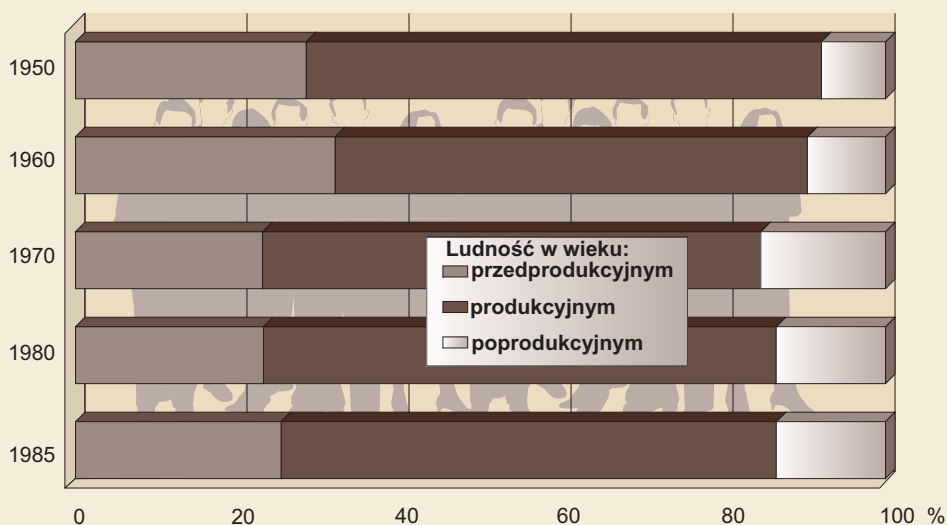
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1988
OGÓŁEM ^b w tys.	268,0	320,7	408,1	438,2	471,4	515,9	552,9	575,1	588,0
W wieku: przedprodukcyjnym w tys.	72,5	91,3	131,0	123,5	120,0	113,6	128,3	146,0	153,2
produkcyjnym w tys.	204,1	237,6	260,8	289,7	330,2	349,9	351,7	352,5
poprodukcyjnym w tys.	25,3	39,5	53,9	61,7	72,1	74,7	77,4	82,3
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	.	57,1	71,8	68,0	62,7	56,2	58,0	63,5	66,8

^a W wieku zdolności do pracy: mężczyźni 18–64 lata, kobiety 18–59 lat. ^b Dane za 1946 r. według sumarycznego spisu ludności z dnia 14 II; za lata 1950, 1960, 1970 i 1988 – według spisów; za lata pozostałe – szacunek.

STRUKTURA LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM I NIEPRODUKCYJNYM

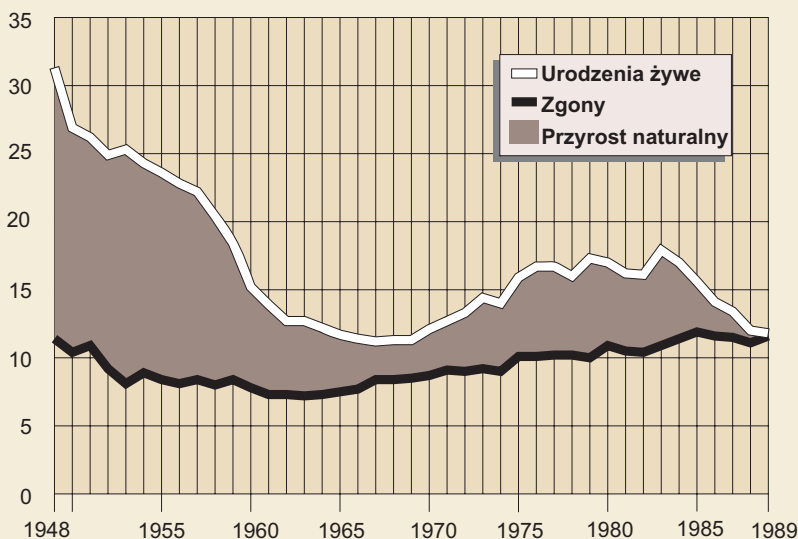
Stan w dniu 31 XII

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

LATA	Małżeń- stwa	Urodze- nia żywe	Zgony		Przyrost naturalny	Małżeń- stwa	Urodze- nia żywe	Zgony		Przyrost naturalny
			ogółem	w tym niemow- ląt ^a				ogółem	w tym niemow- ląt ^a	
			w liczbach bezwzględnych					na 1000 ludności		
1948.....	3720	7927	2883	638	5044	14,7	31,3	11,4	80,5	19,9
1950.....	3711	8081	3130	595	4951	12,2	26,6	10,0	74,9	16,6
1955.....	3789	8654	3064	491	5590	10,2	23,3	8,3	56,7	14,9
1960.....	3105	6060	3105	301	2955	7,8	15,2	7,8	47,7	7,4
1965.....	2594	5084	3247	144	1837	5,9	11,7	7,5	28,1	4,2
1970.....	4035	5635	4043	148	1592	8,7	12,1	8,7	26,8	3,4
1975.....	5114	8090	5148	158	2942	10,0	15,9	10,1	20,1	5,8
1980.....	4822	9339	5971	161	3368	8,8	17,0	10,9	17,2	6,1
1985.....	3970	8659	6605	144	2054	7,1	15,6	11,9	16,4	3,7
1989.....	3764	6672	6559	103	113	6,7	11,8	11,6	15,4	0,2

^a Na 1000 urodzeń żywych.

RUCH NATURALNY NA 1000 LUDNOŚCI^a

^a Za 1949 r. brak danych.

RUCH WĘDRÓWKOWY LUDNOŚCI

LATA	Napływ	Odpływ	Saldo ruchu wędrownego
1950.....	11333	7830	3503
1955.....	15461	13564	1897
1960.....	5487	3572	1915
1965.....	5940	3230	2710
1970.....	6772	2246	4526
1978.....	10410	5878	4532
1980.....	10025	6056	3969
1985.....	7197	5403	1794
1989.....	5528	5212	316

ZGONY WEDŁUG PRZYCZYN

PRZYCZYNY ZGONÓW	1960	1965	1970	1971 ^a
OGÓŁEM	3105	3247	4043	4321
w tym:				
Gruźlica układu oddechowego	151	108	53	55
Nowotwory	651	759	912	969
Cukrzyca	21	39	65	76
Uszkodzenia naczyń ośrodkowego układu nerwowego	239	289		251
Choroby serca	897	921	1075	1032
Choroba nadciśnieniowa	11	56	89	94
Zapalenie płuc	123	112	88	132
Grypa	2	2	10	38
Marskość wątroby	32	41	59	77
Zapalenie nerek i nerczyca	50	48	31	44

^a Za dalsze lata brak danych.

GOSPODARSTWA DOMOWE^a WEDŁUG LICZBY OSÓB

WYSZCZEGÓLNIENIE	3 XII 1950	6 XII 1960	8 XII 1970	7 XII 1978	6 XII 1988
Gospodarstwa domowe	114040	130582	157767	188587	206424
Ludność w gospodarstwach domowych	311735	.	457441	519833	566958
Struktura gospodarstw domowych według liczby osób w %:					
1-osobowe	28,3	22,9	23,0	23,2	22,0
2-osobowe	21,5	20,4	21,0	22,7	24,7
3-osobowe	20,0	18,9	20,9	23,9	22,4
4-osobowe i większe	30,2	37,8	35,1	30,2	30,9
Przeciętna liczba osób w gospodarstwie	2,73	.	2,90	2,76	2,75

^a Dane Narodowych Spisów Powszechnych.

ZASOBY MIESZKANIOWE ZAMIESZKANE I NIEKTÓRE MIERNIKI WARUNKÓW MIESZKANIOWYCH (na podstawie spisów)

WYSZCZEGÓLNIENIE	3 XII 1950	6 XII 1960	8 XII 1970	7 XII 1978	6 XII 1988
Mieszkania w tys.	66,0	87,9	115,1	146,5	178,6
Izby w mieszkaniach w tys.	187,1	253,6	354,2	482,2	607,8
Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys. m ²	6185,7	7799,5	10166,4
Ludność w mieszkaniach w tys.	311,7	392,6	459,3	520,0	567,2
Przeciętna:					
liczba izb w mieszkaniu	2,84	2,88	3,07	3,28	3,40
powierzchnia użytkowa w m ² :					
1 mieszkania	53,6	53,7	56,9
na 1 osobę	13,5	15,2	17,9
liczba osób na:					
1 mieszkanie	4,72	4,46	3,99	3,54	3,18
1 izbę	1,67	1,55	1,30	1,08	0,93
liczba gospodarstw domowych na 100 mieszkań	171	145	137	129	116
Struktura mieszkań według liczby izb w %:					
1-izbowe	11,1	9,7	7,2	4,5	2,9
2-izbowe	35,7	32,7	26,1	22,2	18,7
3-izbowe	27,8	32,7	36,3	33,1	34,0
4-izbowe	14,7	14,4	18,4	26,3	29,9
5-izbowe i większe	10,7	10,5	12,0	13,9	14,5
Mieszkania – w % ogółem – wyposażone w:					
Wodociąg	65,8	79,0	89,8	95,6	98,6
Ustęp	43,5	53,5	69,5	82,4	89,8
Łazienkę	29,4	41,0	60,4	76,3	86,6
Ciepłą wodę	11,0	72,5	85,5
Gaz z sieci	61,5	67,1	75,7	83,0	90,8
Centralne ogrzewanie	7,2	21,3	46,6	64,2	75,6

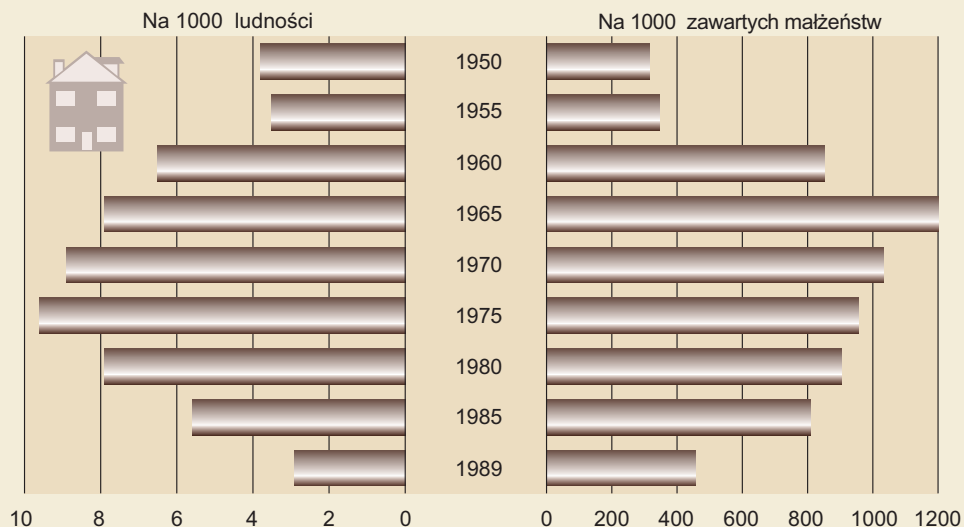
ZASOBY MIESZKANIOWE ZAMIESZKANE^a

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1966	1970	1975	1980	1985	1989
Mieszkania w tys.	56,6	66,1	71,0	87,9	98,9	113,4	133,0	155,1	171,6	181,2
Izby w tys.	160,7	187,5	203,0	253,6	294,5	348,3	416,8	513,0	574,9	618,4
Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys. m ²	6084,8	7327,0	8380,6	9398,7	10359,7
Ludność w mieszkaniach w tys.	392,6	424,0	451,1	492,2	529,2	550,4	566,8
Przeciętna:										
liczba izb w mieszkaniu	2,84	2,84	2,86	2,88	2,99	3,07	3,15	3,31	3,35	3,41
powierzchnia użytkowa w m ² :										
1 mieszkania	53,7	55,4	54,0	54,8	57,2
na 1 osobę	17,5	14,9	15,8	17,1	18,3
liczba osób na:										
1 mieszkanie	4,47	4,30	3,99	3,63	3,41	3,21	3,12
1 izbę	1,55	1,44	1,30	1,16	1,03	0,96	0,91

^a Na podstawie bilansów.**MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Mieszkania	48	1170	1307	2650	3427	4162	4883	4363	3213	1729
na 1000 ludności	0,2	3,8	3,5	6,5	7,9	8,9	9,5	7,9	5,6	2,9
na 1000 zawartych małżeństw	.	315	345	853	1321	1031	955	905	809	459
Izby	112	3961	4031	8128	10561	14858	17529	15735	12206	6920
na 1000 ludności	0,4	13,0	10,9	19,8	26,7	31,9	34,4	28,6	21,2	11,8
Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys. m ²	153	156	214	253	253	207	132

MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA

SZKOŁY PODSTAWOWE

Stan na początku roku szkolnego

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Dla dzieci i młodzieży^a (bez specjalnych)										
Szkoły	64	63	63	76	94	87	80	74	81	83
Oddziały	676	700	1014	1494	1694	1693	1549	1644	2262	2402
Pomieszczenia do nauczania	464	540	601	1005	1463	1470	1399	1405	1661	1768
Nauczyciele pełnozatrudnieni	616	787	967	1714	1858	2030	1995	2135	3430	3587
Uczniowie	31797	29312	39458	58216	59192	55731	45406	49124	63317	68786
Absolwenci ^b	3157	7435	7787	8252	.	5356	5664	7071
Liczba uczniów na:										
oddział	47,0	41,9	38,9	39,0	34,9	32,9	29,3	29,9	28,0	28,6
pomieszczenie do nauczania	68,5	54,3	65,7	57,9	40,5	37,9	32,5	35,0	38,1	38,9
nauczyciela	49,2	37,2	40,8	34,0	31,9	27,5	22,8	23,0	18,5	19,2
Dla pracujących										
Szkoły	7	10	9	9	7	5	8	2	2	4
Uczniowie	2633	1416	996	1381	1141	932	901	431	611	737
Specjalne										
Szkoły	5	4	6	10	10	.	10	10	12
w tym dla dzieci niedorozwiniętych	1	1	3	6	6	.	6	6	5
Uczniowie	657	938	1495	1985	.	1352	1427	1708
w tym w szkołach dla dzieci niedorozwiniętych	530	978	1410	.	828	920	942
Absolwenci ^b	56	133	162	264	.	187	155	163
w tym szkół dla dzieci niedorozwiniętych	139	138	106

a W 1946 r. łącznie ze szkołami specjalnymi. b Z poprzedniego roku szkolnego.

LICEA OGÓLNOKSZTAŁCĄCE

Stan na początku roku szkolnego

WYSZCZEGÓLNIENIE	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Szkoły	14	15	15	16	17	20	20	19	19
w tym dla młodzieży	9	10	10	11	11	12	12	14	14
Uczniowie	5692	5965	8319	13459	12874	14798	10269	8992	11563
w tym w szkołach dla młodzieży	3407	3597	5660	10486	9491	11051	8111	7395	9659
Liczba uczniów szkół dla młodzieży na 1 pomieszczenie do nauczania	34,2	30,9	50,9	36,9	39,8	30,2	26,0	31,6
Absolwenci ^a	517	978	2704	2332	.	3631	2072	2198
w tym szkół dla młodzieży	600	2113	1650	.	2181	1644	1721

a Z poprzedniego roku szkolnego.

SZKOŁY ZAWODOWE W LATACH 1955–1970

Stan na początku roku szkolnego

WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1960	1965	1970
Szkoły zawodowe ogółem				
Szkoły	61	78	119	131
zasadnicze	12	35	45	54
technika zawodowe i szkoły zawodowe stopnia licealnego	49	43	74	77
Uczniowie szkół	12562	23771	45879	42544
zasadniczych	2350	9074	18729	19137
techników zawodowych i szkół zawodowych stopnia licealnego	10212	14697	27150	23407
Absolwenci ^a szkół	2697	3749	10457	10143
zasadniczych	694	1446	5132	3794
techników zawodowych i szkół zawodowych stopnia licealnego	2003	2303	5325	6349
Szkoły zawodowe dla młodzieży				
Szkoły	61	59	67	74
zasadnicze	12	21	20	19
technika zawodowe i szkoły zawodowe stopnia licealnego	49	38	47	55
Uczniowie szkół	12562	14254	24313	20874
zasadniczych	2350	5479	6953	6376
techników zawodowych i szkół zawodowych stopnia licealnego	10212	8775	17360	14498
Absolwenci ^a szkół	2697	2452	5031	4869
zasadniczych	694	1037	1821	1102
techników zawodowych i szkół zawodowych stopnia licealnego	2003	1415	3210	3767

^a Z poprzedniego roku szkolnego.

SZKOŁY ZAWODOWE W LATACH 1975–1989

Stan na początku roku szkolnego

WYSZCZEGÓLNIENIE	1975	1980	1985	1989
Szkoły zawodowe ogółem				
Szkoły	161	162	149	145
w tym:				
zasadnicze	42	34	39	39
średnie i policealne	109	119	101	96
Uczniowie	49419	36701	30782	35893
w tym w szkołach:				
zasadniczych	18262	13128	13742	16636
średnich i policealnych	29145	22134	15622	17748
Absolwenci ^a	11393	8004	8724
w tym szkół średnich i policealnych	6618	3993	4062
Szkoły zawodowe dla młodzieży				
Szkoły	112	106	105	111
w tym:				
zasadnicze	41	31	34	37
średnie i policealne	66	67	62	64
Uczniowie	36477	28187	26553	31609
w tym w szkołach:				
zasadniczych	18164	12781	13514	16553
średnich i policealnych	17111	13992	11621	13547
Absolwenci ^a	10485	8367	6779	7700
w tym szkół średnich i policealnych	4100	3805	2848	3088

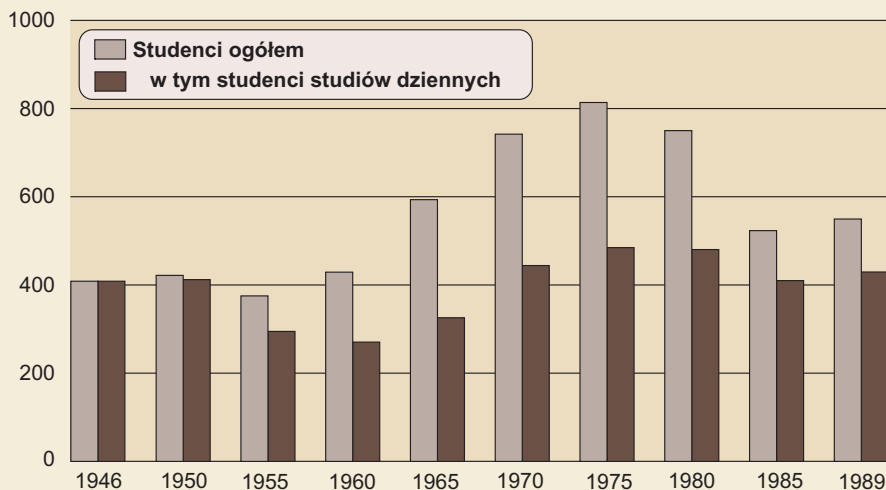
^a Z poprzedniego roku szkolnego.

STUDENCI I ABSOLWENCI SZKÓŁ WYŻSZYCH^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
STUDENCI OGÓŁEM										
Uniwersytet im. A. Mickiewicza	7753	5737	2047	5347	10221	13619	15772	13544	11615	13647
Akademia Ekonomiczna	2055	2026	1631	2235	3383	4050	4538	4922	2763	3105
Politechnika Poznańska	543	1436	2157	3924	5093	7227	8078	7228	3929	3964
Uniwersytet Przyrodniczy	1750 ^b	2287	2750	3966	6113	6662	8610	4782	4618
Akademia Wychowania Fizycznego	293	298	611	1976	3141	3181	2706	3099
Uniwersytet Medyczny	2918	2607	2223	2407	2954	3109	3171	3517
Akademia Sztuk Pięknych	132	152	100	96	187	223	436	462	319	572
Akademia Muzyczna	178	204	315	320	436	411	622	528
w tym NA STUDIACH DZIENNYCH										
Uniwersytet im. A. Mickiewicza	.	.	.	3066	4694	6207	9029	8129	8473	10165
Akademia Ekonomiczna	2026	1091	733	1456	2251	2666	2973	2106	2185
Politechnika Poznańska	1952	2379	3936	4270	4659	3224	3281
Uniwersytet Przyrodniczy	2093	2711	3878	4142	5421	3680	3485
Akademia Wychowania Fizycznego	298	415	510	1324	1649	2078	2198
Uniwersytet Medyczny	2607	2223	2407	1860	3109	3171	3517
Akademia Sztuk Pięknych	96	187	223	310	311	319	403
Akademia Muzyczna	189	208	223	310	306	339	379
ABSOLWENCI OGÓŁEM										
Uniwersytet im. A. Mickiewicza	762	673	701	536	1014	2118	2347	2919	1813	1616
Akademia Ekonomiczna	208	479	289	184	283	613	651	838	606	407
Politechnika Poznańska	171	387	461	652	871	1180	1654	862	589
Uniwersytet Przyrodniczy	384	421	426	791	1004	1640	1223	848
Akademia Wychowania Fizycznego	60	69	131	90	170	245	723	418	474
Uniwersytet Medyczny	559	543	371	449	368	612	452	524
Akademia Sztuk Pięknych	30	18	13	19	36	34	72	72	87
Akademia Muzyczna	7	30	30	49	50	88	80	93	85
w tym STUDIÓW DZIENNYCH										
Uniwersytet im. A. Mickiewicza	.	.	.	362	538	1018	1018	1644	1081	1258
Akademia Ekonomiczna	289	64	142	297	371	463	430	308
Politechnika Poznańska	381	285	422	593	768	578	452
Uniwersytet Przyrodniczy	322	337	589	705	829	800	550
Akademia Wychowania Fizycznego	131	90	107	130	377	292	323
Uniwersytet Medyczny	543	371	449	368	612	452	524
Akademia Sztuk Pięknych	13	19	36	34	41	72	56
Akademia Muzyczna	30	37	34	52	62	59	61

^a Nazwy szkół wyższych podano w brzmieniu z 2008 r. ^b Dane dotyczą 1951 r.

STUDENCI SZKÓŁ WYŻSZYCH NA 10 tys. LUDNOŚCI

PRZEDSZKOLA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946 ^a	1950 ^a	1955 ^a	1960 ^a	1965 ^a	1970 ^b	1975 ^b	1980 ^b	1985 ^b	1989 ^b
Przedszkola	44	62	80	75	84	117	123	158	181	191
w tym specjalne	2	5	2	2	2	2	3	3	4	5
Dzieci	2160 ^c	3460 ^c	5360	5987	8132	10106	12609	17820	18456	17141
w tym w przedszkolach specjalnych	83	113	135	139	254	351	399	439
Miejsca ^c	4835	6273	8193	10169	12998	14866	16151

a Stan w dniu 31 XII. b Stan w dniu 31 X. c Bez przedszkoli specjalnych.

SZPITALA

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Szpitala	11	12	12	13	15	14	14	14
Łóżka ^a	3518	3762	4217	4649	5238	5268	5425	5542
na 10 tys. ludności	93,8	90,9	96,2	98,5	101,5	95,3	94,3	94,4

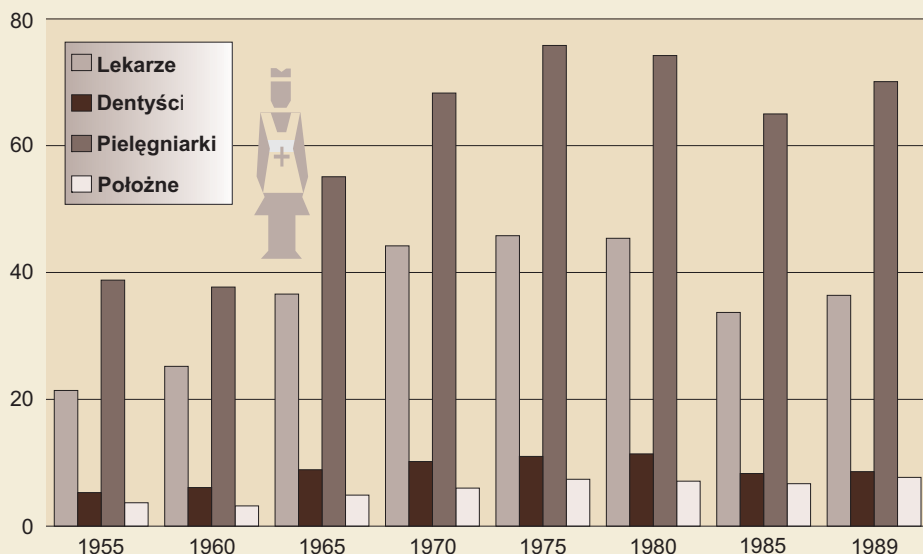
a Bez łóżek dla noworodków i wcześniaków.

ZATRUDNIONY PERSONEL SŁUŻBY ZDROWIA

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1953	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Lekarze	646	802	1042	1602	2086	2363	2513	1941	2134
Dentyści	179	198	251	390	482	569	633	479	504
Pielęgniarki	1454	1562	2414	3224	3910	4104	3738	4116
Położne	133	137	134	216	282	382	393	385	450

PERSONEL SŁUŻBY ZDROWIA NA 10 tys. LUDNOŚCI
Stan w dniu 31 XII

ZATRUDNIENI LEKARZE SPECJALIŚCI

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1953	1955	1960	1965	1970	1971 ^a
OGÓŁEM	284	423	549	955	1405	1494
w tym lekarze:						
Interniści	63	78	119	171	211	229
Chirurdzy	34	44	77	135	204	215
Ginekologdy i położnicy	21	34	31	83	103	107
Pediatrzy	45	73	84	140	163	175
Ftyzjatrzy	15	19	16	32	61	63
Laryngologdy	20	25	20	53	69	71
Okuliści	12	25	34	39	68	71

^a Za dalsze lata brak danych.

PRZYCHODNIE

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
OGÓŁEM	84	102	123	153	154	143	150	158
w tym:								
Rejonowe	15	13	25	33	38	40	33	35
Przykliniczne	4	4	4	4	6	5	5	5
Przemysłowej służby zdrowia	46	60	58	62	57	54	54	55
Studenckie	1	1	9	7	7	7	7
Kolejowe (PKP)	14	15	18	25	26	24	26	26

POMOC DORAŻNA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1956	1960	1965	1970	1971 ^a
Stacja pogotowia ratunkowego	1	1	1	1	1
Tabor sanitarny ^b	17	19	47	36	44
Wyjazdy do:					
zachorowań	28215	23238	43523	49100	55399
wypadków	2535	858	3433	1077	1700

a Za dalsze lata brak danych. *b* Stan w dniu 31 XII.

APTEKI

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1949	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Apteki	27	27	23	28	38	42	48	51	57	60
Punkty apteczne	–	–	5	11	14	15	12	11	9	7
Liczba ludności na 1 aptekę w tys.	11,7	11,9	16,3	14,5	11,5	11,2	10,7	10,8	10,1	9,8

ŻŁOBKI I DOMY MAŁYCH DZIECI

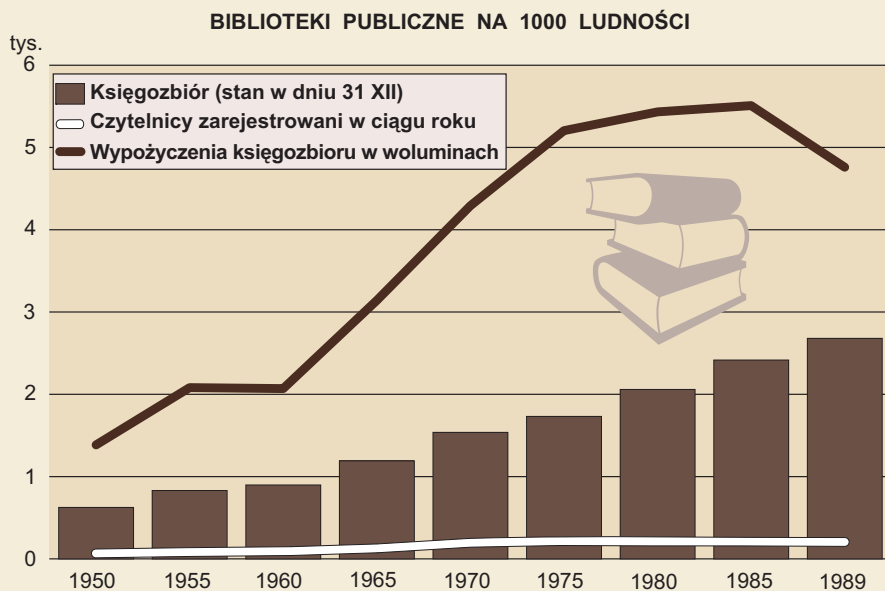
WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989	
	ŻŁOBKI								
Zakłady ^a	13	17	19	22	29	34	31	31	
Miejsca	717	967	1240	1572	2193	2593	2062	2052	
Dzieci przebywające (w ciągu roku)	709	1791	2487	3274	5045	4668	3708	3500	
	DOMY MAŁYCH DZIECI								
Zakłady ^a	2	2	2	2	2	2	2	2	
Miejsca	90	97	97	95	95	80	115	110	
Dzieci przebywające (w ciągu roku)	215	229	217	224	245	150	167	107	

a Stan w dniu 31 XII.

BIBLIOTEKI PUBLICZNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Biblioteki publiczne ^a										
biblioteki i filie	23	33	44	52	58	63	70
punkty biblioteczne	33	61	60	86	120	130	115	90	80
Księgozbiór ^a w woluminach w tys.	23,8	207,3	311,4	363,5	522,1	725,0	893,0	1138,6	1389,7	1573,2
Czytelnicy zarejestrowani (w ciągu roku) w tys.	19,7	30,7	36,8	55,5	91,0	110,8	115,9	121,4	120,2
Wypożyczenia księgozbioru w woluminach:										
w tys.	421,1	770,9	847,3	1369,4	1997,0	2655,4	2984,3	3175,3	2793,2
na 1 czytelnika	21,4	25,1	23,0	24,7	22,0	24,0	25,8	26,2	23,2

a Stan w dniu 31 XII.

TEATRY I INSTYTUCJE MUZYCZNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1960	1965	1970	1971 ^a
Instytucje artystyczne ^b	8	6	7	7
Miejsca na widowni w sali stałej ^b	4079	3622	3572	3679
Przedstawienia i koncerty	2119	1796	1776	1709
Widzowie i słuchacze w tys.	841	729	772	722

^a Za dalsze lata brak danych. ^b Stan w dniu 31 XII.

MUZEA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1971 ^a
Muzea ^b	3	3	3	6	10	11	11
Wystawy	21	18	21	31	51	57	73
Zwiedzający w tys.	116	708	387	342	489	861	943

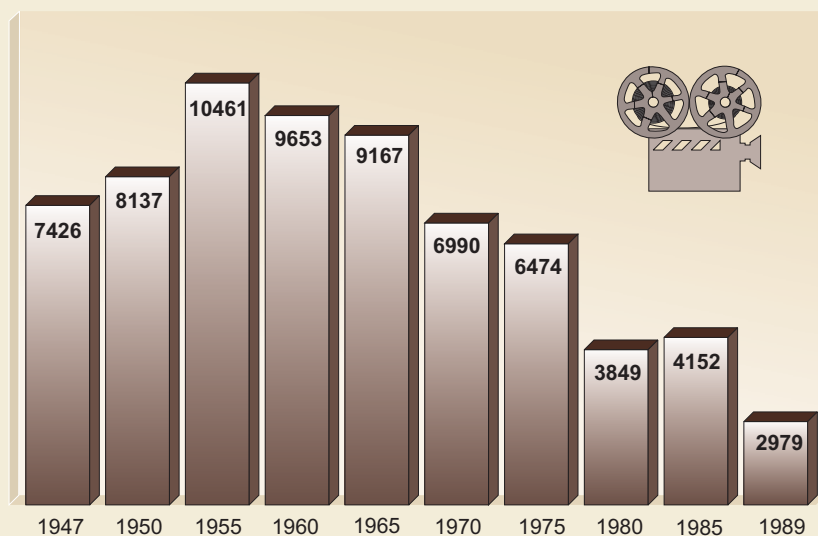
^a Za dalsze lata brak danych. ^b Stan w dniu 31 XII.

KINA STAŁE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1947	1951	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Kina ^a	5	8	7	17	25	22	20	17	16	18
Miejsca na widowni ^a	2956	3310	2970	6282	8392	7621	6519	5360	5118	5266
na 1000 ludności	10,0	9,8	7,9	15,2	19,2	16,2	12,6	9,7	8,9	9,0
Seanse	8766	15274	19476	27336	24511	22921	19175	19992	19572
Widzowie w kinach:										
w tys.	2155	2738	3881	3988	3997	3253	3340	2115	2393	1749
na 1000 ludności	7426	8137	10461	9653	9167	6990	6474	3849	4152	2979

^a Stan w dniu 31 XII.

WIDZOWIE W KINACH NA 1000 LUDNOŚCI

ABONENCI RADIOWI I TELEWIZYJNI

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1988
Abonenci radiowi:								
w tys.	65,3	112,2	113,4	120,7	152,1	171,8	199,7	219,7
na 1000 ludności.....	174	277	259	257	295	311	347	375
Abonenci telewizyjni:								
w tys.	–	18,0	60,6	96,5	130,1	156,3	179,3	190,1
na 1000 ludności.....	–	44	138	206	252	283	312	324

MIĘDZYNARODOWE KONKURSY SKRZYPCOWE IM. H. WIENIAWSKIEGO

WYSZCZEGÓLNIENIE	1952	1957	1962	1967	1972	1977	1981	1986
Kraje.....	7	15	9	6	12	16	10	17
Uczestnicy.....	23	45	24	21	39	46	24	45

Źródło: dane Sekretariatu Międzynarodowych Konkursów im. H. Wieniawskiego.

MIĘDZYNARODOWE KONKURSY LUTNICZE IM. H. WIENIAWSKIEGO

WYSZCZEGÓLNIENIE	1957	1962	1967	1972	1977	1981	1986
Kraje.....	16	12	20	20	19	15	17
Uczestnicy.....	131	140	155	158	196	156	166

Źródło: dane Sekretariatu Międzynarodowych Konkursów im. H. Wieniawskiego.

TURYSTYCZNE OBIEKTY ZBIOROWEGO ZAKWATEROWANIA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1965	1975	1980	1985	1989
Obiekty turystyczne ^a	14 ^c	.	73	48	54
Miejsca noclegowe ^a	837 ^c	6335 ^c	10748	13785	14752
Korzystający z noclegów ^b w tys.	.	488,4 ^d	500,8 ^d	343,3	354,5
Udzielone noclegi ^b w tys.	96,3 ^d	1522,1 ^d	2489,9 ^d	1613,7	1609,5

^a Stan w dniu 31 VII. ^b W okresie I–IX. ^c Stan w dniu 31 XII. ^d W ciągu roku.

POŻARY WEDŁUG PRZYCZYN

PRZYCZYNY POŻARÓW	1950	1955	1960	1965	1970	1985 ^a
OGÓŁEM	200	27	243	176	226	381
w tym:						
Podpalenia	8	4	3	1	10	.
Nieostrożność dzieci i młodzieży	4	–	11	11	16	92
Nieostrożność osób dorosłych	89	13	167	96	101	.
Samozapalenia się	2	–	5	7	2	.
Wyładowania atmosferyczne ...	–	1	–	–	–	.
Wady urządzeń	40	4	42	44	67	50

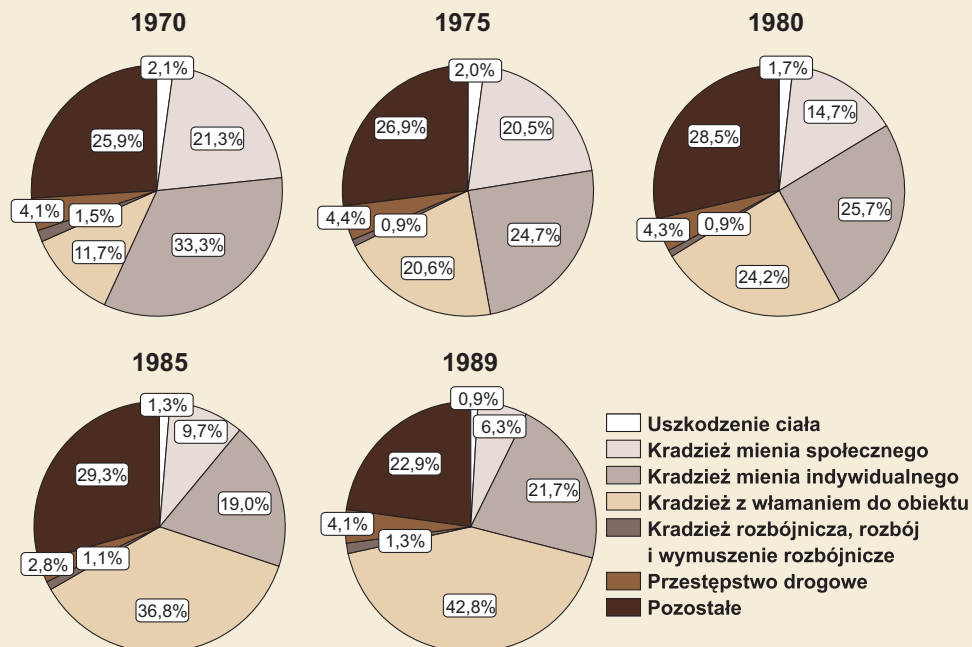
^a Za dalsze lata brak danych.

PRZESTĘPSTWA ZGŁOSZONE MILICJI OBYWATELSKIEJ

RODZAJE PRZESTĘPSTW	1955	1960	1965
OGÓŁEM	6829	7693	8179
w tym:			
Zabójstwo	6	4	1
Rozboje	80	32	46
Chuligaństwo	636	615	841
Włamania	573	262	261
Kradzieże	2253	4299	4119

PRZESTĘPSTWA STWIERDZONE W ZAKOŃCZONYCH POSTĘPOWANIACH PRZYGOTOWAWCZYCH

RODZAJE PRZESTĘPSTW	1970	1975	1980	1985	1989
OGÓŁEM	9733	10275	7610	13202	12726
w tym:					
Zabójstwo	2
Uszkodzenie ciała	203	210	131	176	117
Udział w bójce lub pobiciu	14	27	18	38	32
Zgwałcenie	35	24	17	36	22
Kradzież mienia	5314	4651	3072	3778	3569
społecznego	2074	2108	1116	1276	804
indywidualnego	3240	2543	1956	2502	2765
Kradzież z włamaniem do obiektu	1143	2114	1842	4856	5442
społecznego	464	725	580	1334	959
prywatnego	679	1389	1262	3522	4483
Kradzież rozbójnicza, rozbój i wymuszenie rozbójnicze	149	92	67	145	161
Przestępstwo drogowe	402	448	330	373	526
Sprowadzenie pożaru lub niebezpieczeństwa pożaru	48	21	16	27	41

STRUKTURA PRZESTĘPSTW STWIERDZONYCH W ZAKOŃCZONYCH
 POSTĘPOWANIACH PRZYGOTOWAWCZYCH

WYPADKI DROGOWE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1950	1955	1960	1965	1970	1985 ^a
Wypadki	202	354	274	520	2462	992
Ofiary wypadków drogowych	177	226	166	487	1395	1226
zabici	54	14	33	27	46	53
ranni	123	212	133	460	1349	1173

^a Za dalsze lata brak danych.

 ORZECZNICTWO W SPRAWACH O WYKROCZENIA^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Wnioski o ukaranie	7956	4802	8852	9351	9433	8922	6392
Umorzone sprawy	673	461	575	346	155	140	718
Orzeczone kary zasadnicze	6811	3423	7184	6413	8463	7593	6388
Uniewinniono osób	1167	881	856	649	420	396	202

^a Działalność kolegiów do spraw wykroczeń przy terenowych organach administracji państwowej. Dane Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu Miejskiego w Poznaniu.

WODOCIĄGI I KANALIZACJA

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Sieć w km:										
wodociągowa rozdzielcza . . .	324,1	354,1	368,6	352,0	387,5	421,6	493,5	541,9	586,5	633,0
kanalizacyjna	314,1	326,0	287,3	306,6	339,0	396,7	449,1	512,7	561,2
Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych:										
wodociągowe	8043	8667	9957	9484	10636	12469	14290	15510	16891	17971
kanalizacyjne	6350	7173	6345	7557	9410	12138	14069	15250	15952
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych (w ciągu roku):										
w hm ³	6,1	8,4	11,4	14,1	18,9	26,0	33,8	40,9	39,5
na 1 mieszkańca w m ³	19,9	22,6	27,9	32,4	40,5	51,0	61,5	70,9	67,3

GAZ I ENERGIA ELEKTRYCZNA

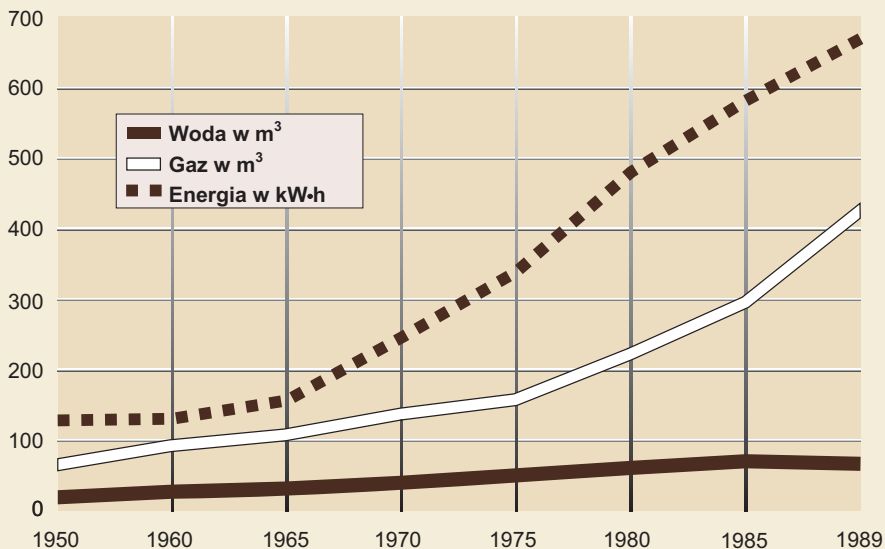
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Sieć gazowa rozdzielcza w km	298,1	316,1	327,3	289,0	317,0	361,6	504,0	631,1	716,8	810,5
Połączenia gazowe prowadzące do budynków mieszkalnych	6105	6435	6983	5723	6503	7202	8313	10989	14106	18063
Odbiorcy:										
gazu sieciowego	64515	79407	96037	119515	144279	158980	166624
energii elektrycznej	87000	105483	122883	142000	165408	186070	188056
Zużycie w gospodarstwach domowych (w ciągu roku):										
gazu sieciowego:										
w hm ³	16,0	20,2	31,7	38,5	47,6	64,5	81,1	122,7	170,8	249,8
w m ³ : na 1 odbiorcę	596,8	599,4	671,6	693,8	860,2	1076,5	1509,7
na 1 mieszkańca	59,7	66,5	85,7	93,9	109,3	138,5	158,9	223,4	299,3	425,4
energii elektrycznej:										
w GW·h	24,8	42,7	29,9	52,0	68,2	114,5	173,1	263,9	334,9	392,5
w kW·h: na 1 odbiorcę	597,7	646,5	913,8	1235,6	1598,6	1819,8	2093,3
na 1 mieszkańca	92,7	133,1	79,9	130,6	156,5	246,1	339,2	480,4	580,9	668,6

LUDNOŚĆ KORZYSTAJĄCA Z SIECI KOMUNALNEJ

WYSZCZEGÓLNIENIE	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
	W TYSIĄCACH								
Wodociągowej	274,7	321,0	339,0	397,0	442,0	471,7	521,2	543,9	555,8
Kanalizacyjnej	235,0	279,0	312,0	374,0	421,0	446,6	531,0	553,4	565,1
Gazowej	183,3	209,0	280,0	333,0	397,0	437,4	507,1	536,3	531,2
	W % OGÓŁU LUDNOŚCI								
Wodociągowej	77,0	85,6	81,8	90,6	90,7	91,4	94,3	94,6	94,7
Kanalizacyjnej	73,9	74,4	75,3	85,4	84,5	86,6	96,0	96,2	96,3
Gazowej	64,4	55,7	67,5	76,0	77,7	84,8	91,7	93,2	90,5

ZUŻYCIE GAZU, ENERGII ELEKTRYCZNEJ I WODY Z WODOCIĄGÓW NA 1 MIESZKAŃCA

OCZYSZCZANIE MIASTA

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1947	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1988
Samochody specjalne do wywozu odpadów:										
stałych	1	3	–	26	43	48	74	80	80	.
płynnych	–	–	4	8	10	17	21	27	34	.
Pojemniki w tys.	7,4	12,8	16,0	24,8	28,9	41,3	42,1	44,9	38,4	49,8
Powierzchnia oczyszczanych ulic i placów w tys. m ²	2292	2382	2166	2250	2603	2632	2886	2395	2121

JEZDNI NA ULICACH I PLACACH

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1959	1965	1970	1975	1985 ^a
	w km							
OGÓLEM	684	684	685	687	822	838	897	852
o nawierzchni twardej	351	366	369	371	424	454	349	.
w tym ulepszonej ^b	126	133	135	233	273	328	284	645
o nawierzchni gruntowej	333	318	316	316	398	384	548	.
Na 100 km² powierzchni miasta	303	311	312	313	374	382	393	373

^a Za dalsze lata brak danych. ^b Nawierzchnie: kostkowa, klinkierowa, betonowa, z płyt kamienno-betonowych i bitumiczna.

POJAZDY SAMOCHODOWE

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1954	1955	1960	1965	1970	1971 ^a
Pojazdy w szt	7595	8691	22058	39674	58620	62103
w tym:						
Samochody osobowe	1381	1588	5092	10690	21602	24249
w tym prywatne	799	981	4169	9532	20599	23343
Samochody ciężarowe	2037	2330	3859	5043	7738	8011
w tym prywatne	172	156	399	334	955	1062
Motocykle i skutery	3616	4133	11927	21965	26281	26846

^a Za dalsze lata brak danych.

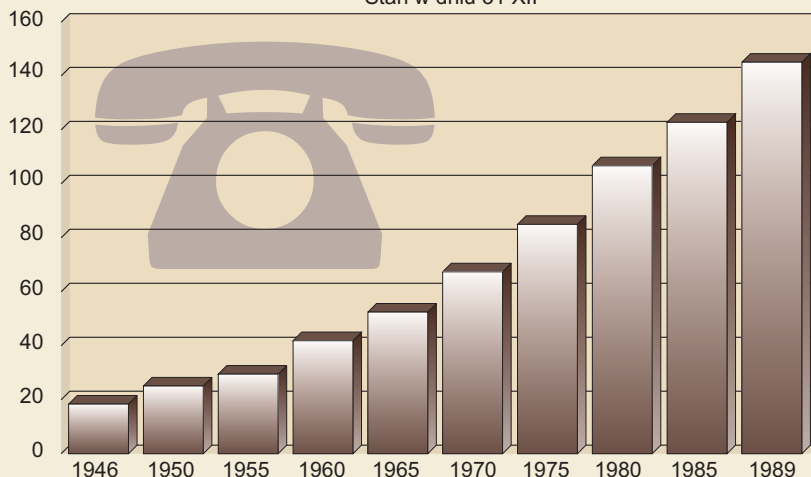
PLACÓWKI POCZTOWE I TELEKOMUNIKACYJNE ORAZ ABONENCI TELEFONII PRZEWODOWEJ

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Placówki pocztowe i usług telekomunikacyjnych	20	33	43	42	46	53	60	66	66	65
na 100 km ²	8,8	15,0	19,6	19,1	20,9	24,1	26,3	28,9	28,9	28,4
na 100 tys. mieszkańców	7,0	10,0	11,5	10,1	10,5	11,2	11,6	11,9	11,5	11,1
Abonenci telefoniczni	5231	8322	10989	16962	22996	31639	43834	59026	70625	85181

ABONENCI TELEFONICZNI NA 1000 LUDNOŚCI

Stan w dniu 31 XII

KOMUNIKACJA MIEJSKA ^a

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Czynne trasy w km	50	82	95	182	229	275	368	440	507	545
tramwajowe	26	31	35	42	42	45	51	54	57	57
trolejbusowe	7	17	20	14	14	–	–	–	–	–
autobusowe	17	34	40	126	173	230	317	386	450	488
Tabor:										
tramwaje	234	217	269	330	337	398	420	487	470	446
trolejbusy	5	20	25	18	18	–	–	–	–	–
autobusy	16	39	32	100	150	228	359	383	438	515
Przewozy pasażerów (w ciągu roku) w mln	68,3	119,5	158,3	221,5	360,2	319,5	344,6	434,2	435,8	351,6

^a Dane dotyczą Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego.

TAKSÓWKI

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1988
Osobowe	231	336	640	848	1362	2037	2838	3780	3754
w tym prywatne	231	336	445	712	1207	1939	2706	3670	3622
Bagażowe	–	–	129	201	298	441	392	540	602

STRUKTURA LUDNOŚCI CZYNNEJ ZAWODOWO^a WEDŁUG ŹRÓDEŁ UTRZYMANIA

DZIAŁY GOSPODARKI NARODOWEJ	3 XII 1950	6 XII 1960	8 XII 1970	7 XII 1978	6 XII 1988
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Przemysł	38,7	39,6	36,4	32,8	30,0
Budownictwo	8,3	10,7	11,0	13,4	12,4
Rolnictwo i leśnictwo	2,8	1,9	2,9	3,8	1,4
Transport i łączność	8,9	7,1	6,7	6,9	5,7
Handel	14,5	10,8	10,0	10,2	10,9
Gospodarka komunalna i mieszkaniowa	3,8	5,0	5,5	6,3	6,2
Nauka, oświata i kultura	5,9	8,1	10,1	11,4	13,5
Ochrona zdrowia, pomoc społeczna i kultura fizyczna	3,9	5,4	5,3	6,2	9,1
Pozostałe działy	13,2	11,4	12,1	9,0	10,8

^a Dane Narodowych Spisów Powszechnych.

ZATRUDNIENIE^{ab}

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1960	1965	1970	1975	1980 ^c	1985 ^c	1988 ^c
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznionej:								
w tys.	150,3	175,6	209,5	238,9	277,6	271,8	253,1	248,9
w tym:								
przemysł	65,6	75,7	85,1	91,5	94,6	88,8	75,6	68,1
budownictwo	16,8	22,1	24,3	31,9	40,8	36,0	32,9	30,8
transport i łączność	14,7	17,7	20,0	22,1	24,3	25,1	21,6	19,6
handel	18,1	19,3	22,2	24,9	30,4	26,9	25,8	25,9
na 1000 ludności	401	424	478	506	538	492	440	424
w tym przemysł	175	183	194	194	183	161	131	116
Zatrudnienie kobiet w gospodarce uspołecznionej:								
w tys.	58,8	79	99,6	123,6	122,9	118,1	119,0
w % zatrudnienia ogółem	33,5	37,7	41,7	44,5	45,2	46,7	47,8
na 1000 kobiet	271	343	399	453	417	388	384

^a Pełnozatrudnieni (łącznie z sezonowymi i zatrudnionymi dorywczo) oraz niepełnozatrudnieni w głównym miejscu pracy. ^b Bez uczniów. ^c Zatrudnienie przeciętne w roku.

POŚREDNICTWO PRACY

WYSZCZEGÓLNIENIE	1947	1948	1956	1960	1965	1970	1971 ^a
Poszukujący pracy zarejestrowani	30888	45023	45586	121	118	303	222
w tym kobiety	29740	35740	15351	69	78	218	125
Oferty pracy	31567	43124	47639	1871	2083	1487	2906
w tym dla kobiet	12377	15274	15431	199	851	392	690
Skierowani do pracy	11697	18716	45347	49356	60689	38026	40148
w tym kobiety	8738	12850	15190	19813	26364	14143	16255

^a Za dalsze lata brak danych.

PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYNAGRODZENIE^a W PRZEMYSŁE USPOLECZNIONYM

WYSZCZEGÓLNIENIE	1951	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
W złotych	565	1122	1797	2113	$\frac{2549}{2306}$	3647	5896	20345	214735
1970 = 100	22,2	44,0	70,5	82,9	100,0	158,2	255,7	882,3	9312,0
Polska = 100	93,0	94,8	97,2	96,7	$\frac{96,8}{96,8}$	98,0	95,5	89,5	91,2

^a W latach 1951–1970 (1970 licznik) przeciętne wynagrodzenie miesięczne brutto, dla lat 1970–1989 (1970 miano-
wnik) wynagrodzenie netto.

WARTOŚĆ PRODUKCJI I PRZECIĘTNE ZATRUDNIENIE W PRZEMYSŁE

LATA	Wartość produkcji ^a			Przeciętne zatrudnienie ^b				
	w mln zł	1960=100	1970=100	1980=100	w osobach	1960=100	1970=100	1980=100
1946	1592,2	12,5	6,0	3,3	30319	42,3	33,5	34,6
1950	3811,3	29,9	14,4	8,0	40129	56,0	44,3	45,8
1955	8164,1	64,0	30,8	17,1	66328	92,6	73,2	75,7
1960	12747,7	100,0	48,1	26,8	71617	100,0	79,1	81,7
1965	18450,5	144,7	69,6	38,7	82691	115,5	91,3	94,4
1970	26509,9	207,8	100,0	55,6	90576	126,5	100,0	103,4
1975	40110,2	314,6	151,3	84,2	94388	131,8	104,2	107,7
1980	$\frac{47653,7}{99295,0}$	$\frac{373,8}{x}$	$\frac{179,8}{x}$	$\frac{100,0}{100,0}$	$\frac{87624}{110510}$	$\frac{122,4}{x}$	$\frac{96,7}{x}$	$\frac{100,0}{100,0}$
1982	$\frac{40992,3}{190438,2}$	$\frac{321,6}{x}$	$\frac{154,0}{x}$	$\frac{86,0}{85,1}$	$\frac{80267}{102044}$	$\frac{112,1}{x}$	$\frac{88,6}{x}$	$\frac{91,6}{92,5}$
1985	339406,9	x	x	105,4	$\frac{74982}{98037}$	$\frac{104,7}{x}$	$\frac{82,8}{x}$	$\frac{85,6}{88,8}$
1989	2503828,0	x	x	116,6	86410	x	x	78,3

^a Dla lat 1946–1970 i w liczniku dla lat 1980 i 1982 wartość produkcji globalnej w cenach porównywalnych z 1 I 1979 r. według metody zakładowej; w mianowniku lat 1980, 1982 oraz w latach 1985–1989 wartość sprzedaży wyrobów i usług własnej produkcji w cenach bieżących zbytu według metody przedsiębiorstw. Wskaźniki dynamiki obliczono w cenach stałych; wskaźniki jednopodstawowe obliczono metodą nawiązania łańcuchowego. ^b Przeciętne zatrudnienie wykazano w przeliczeniu niepełnozatrudnionych na pełnozatrudnionych, bez uczniów i zatrudnionych przy pracy nakładowej; do roku 1985 zatrudnienie wykazano według metody zakładowej (licznik dla lat 1980, 1982, 1985), a od roku 1980 (w miano-
wniku) według metody przedsiębiorstw.

STRUKTURA PRODUKCJI WEDŁUG GRUP GAŁĘZI PRZEMYSŁU

GRUPY GAŁĘZI PRZEMYSŁU	Produkcja globalna			Produkcja sprzedana		
	1946	1960	1970	1980	1985	
	w odsetkach					
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Przemysł paliwowo-energetyczny ...	2,2	2,2	0,9	0,6	2,0	5,3
Przemysł metalurgiczny	–	–	0,4	0,4	0,2	0,2
Przemysł elektromaszynowy	28,3	31,4	47,3	54,9	36,1	31,2
Przemysł chemiczny	6,3	12,8	13,4	14,1	15,2	10,5
Przemysł mineralny	1,2	1,4	1,2	0,8	0,6	0,5
Przemysł drzewno-papierniczy	3,8	4,2	4,1	2,8	2,4	2,0
Przemysł lekki	5,5	8,1	6,4	5,0	3,6	2,9
Przemysł spożywczy	51,2	38,2	24,5	19,1	38,0	45,0
Pozostałe gałęzie przemysłu	1,5	1,7	1,8	2,3	1,9	2,4

STRUKTURA PRZECIĘTNEGO ZATRUDNIENIA WEDŁUG GRUP GAŁĘZI PRZEMYSŁU

GRUPY GAŁĘZI PRZEMYSŁU	1946	1960	1970	1980	1985
	w odsetkach				
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Przemysł paliwowo-energetyczny . . .	6,1	4,2	3,4	3,2	3,8
Przemysł metalurgiczny	–	–	0,4	0,3	0,3
Przemysł elektromaszynowy	58,8	52,5	54,4	58,4	55,7
Przemysł chemiczny	8,4	8,1	8,2	8,0	8,2
Przemysł mineralny	1,8	3,0	2,3	1,8	1,4
Przemysł drzewno-papierniczy	1,3	4,5	4,3	3,7	2,7
Przemysł lekki	6,9	9,6	8,2	7,3	6,7
Przemysł spożywczy	9,5	13,8	12,1	12,1	12,7
Pozostałe gałęzie przemysłu	7,2	4,3	6,7	5,2	8,5

PRODUKCJA WAŻNIEJSZYCH WYROBÓW PRZEMYSŁOWYCH

WYROBY	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Energia elektryczna w GW·h	409,7	341,1	175,8	217,8	104,0	115,5	373,1	413,4
Stal surowa w tys. t	14,0	36,5	51,5	54,6	81,9	81,3	46,6	31,3
Odlewy (półfabrykaty) w tys. t:								
żeliwne	11,0	18,9	32,2	29,1	21,9	15,9	9,2	6,3
staliwne	7,0	17,1	28,3	29,7	42,5	40,5	22,6	16,3
Łożyska toczne w tys. szt	6	30	3275	5106	6506	6117	2984	2657
Silniki okrętowe napędu głównego w szt	–	–	27	60	98	69	76	78
Obrabiarki skrawające do metali w szt . . .	1474	2041	1551	1691	1838	1310	1299	1486
Wodomierze w tys. ton	–	–	7,7	18,7	32,5	48,4	71,2	74,3
Wagony ruchu pasażerskiego w szt . . .	331	470	413	358	315	240	245	230
Akumulatory elektryczne kwasowe w tys. ton	3,8	.	.	11,9	17,8	25,7	30,6	19,8
Mydła w tys. t:								
do prania	5,6	6,6	6,3	9,6	2,6	1,1	0,9	1,6
toaletowe	2,1	3,0	3,2	5,1	11,3	12,9	9,4	8,9
Proszki i granulki do prania w tys. t	5,2	7,5	19,1	25,4	24,1	21,6	22,5	22,9
Opony ^a w tys. szt	266	402	346	339	321
Obuwie w tys. par	438	452	1239	940	1341	1307	1359	1401
Wyroby spirytusowe czyste i gatunkowe w mln l	8,1	7,8	10,9	13,0	18,3	21,6	17,5	15,0
Piwo w tys. hl	202,3	195,3	195,7	223,8	245,1	157,1	620,8	781,0
Czekolada w t	364	.	.	4070	9213	6496	1749	2489
Papierosy w mln szt	8119	6580	8367	9565	9355	9264	11268	10927

a Do samochodów ciężarowych, maszyn i urządzeń (bez rolniczych).

RZEMIOSŁO PRYWATNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Zakłady (stan w dniu 31 XII)	2775	3399	3069	3211	3372	4498	7162
w tym w rzemiosłach:							
przemysłowych	2302	2789	2537	2562	2626	3572	5254
budowlanych	375	411	353	442	511	700	1443
Pracujący (stan w dniu 31 XII)	5369 ^b	6692	7329	7829	9040	11736	17416
w tym w rzemiosłach:							
przemysłowych	4297 ^b	5133	5745	6050	6834	9345	13210
budowlanych	966 ^b	1155	1145	1241	1689	1915	3349
właściciele, współwłaściciele i członkowie rodzin	3871	3705	4074	4405	5879	9666
w tym w rzemiosłach:							
przemysłowych	3183	3112	3316	3485	4826	7452
budowlanych	385	374	487	626	781	1645
zatrudnieni ^a (bez uczniów)	2821	3624	3755	4635	5857	7750
w tym w rzemiosłach:							
przemysłowych	1950	2633	2734	3349	4519	5758
budowlanych	770	771	754	1063	1134	1704
Uczniowie (stan w dniu 31 XII)	1593	1918	1735	1118	1324	1737
w tym w rzemiosłach:							
przemysłowych	1120	1339	1237	815	1021	1239
budowlanych	315	402	299	168	125	259

a Osoby zatrudnione przez właścicieli na podstawie umowy o pracę. *b* Łącznie z uczniami.

**PRODUKCJA PODSTAWOWA^a USPOŁECZNIONYCH PRZEDSIĘBIORSTW
 BUDOWLANO-MONTAŻOWYCH^b WEDŁUG RODZAJÓW BUDOWNICTWA**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1965	1970	1975	1980	1985	1989
	w mln zł (ceny bieżące)					
OGÓLEM	3567	5405	12930	12606	55120	356269
w tym:						
Budownictwo mieszkalne i użytku publicznego	1010	1139	2346	3193	13904	88127
w tym mieszkaniowe	437	735	1194	2251	9104	55046
Budownictwo inżynierskie ładowe i wodne	1029	1850	4574	4426	22522	137230
Roboty rolne i leśne	38	4	71	26	391	5051

a Budowlano-montażowa. *b* Mających siedzibę zarządu na terenie m. Poznania.

HANDEL WEWNĘTRZNY

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Punkty sprzedaży detalicznej	4348	2787	2225	2672	2610	2610	2601	2899	3591
ludność na 1 punkt	65	119	169	155	168	181	198	191	160
uspołecznione	85	796	1619	1974	2184	2235	2187	2232	2155
w tym sklepy	697	1010	1377	1522	1561	1455	1487	1490
nieuspołecznione	4263	1991	606	698	426	375	414	667	1436
Zakłady gastronomiczne	211	123	102	136	163	187	271	337	328
ludność na 1 zakład	1347	2696	3675	3044	2688	2524	1904	1641	1753
uspołecznione	–	44	98	128	159	183	267	315	273
nieuspołecznione	211	79	4	8	4	4	4	22	55
Miejsca konsumenckie w uspołeczniczonych zakładach gastronomicznych w tys.	7,4	13,0	14,7	16,5	20,4	24,9	20,7
ludność na 1 miejsce konsumenckie	61	32	30	29	25	22	28

WYSTAWCY, PRODUCENCI I FREKWENCJA NA MIĘDZYNARODOWYCH TARGACH POZNAŃSKICH

WYSZCZEGÓLNIENIE	1947	1950	1955	1960	1965	1970	1975 ^a	1980	1985	1989
CZAS TRWANIA										
Termin	26 IV – – 4 V	29 IV – – 21 V	3 VII – – 24 VII	12 VI – – 26 VI	13 VI – – 27 VI	14 VI – – 23 VI	x	8 VI – – 17 VI	9 VI – – 16 VI	11 VI – – 18 VI
Liczba dni	9	23	22	15	15	10	x	10	8	8
PAŃSTWA, WYSTAWCY										
Państwa biorące udział w targach	12	19	25	56	60	40	65	42	40	38
w tym socjalistyczne	5	8	9	9	10	10	17	9	12	9
Wystawcy i producenci	1604	429	1551	3162	5289	5512	6260	3950	3601	4321
krajowi	1496	170	1200	1946	2465	1972	1840	1368	1709	1809
zagraniczni	108	259	351	1216	2824	3540	2420	2582	1892	2512
w tym z krajów socjalistycznych	66	154	74	135	1207	2145	1604	1032	708	801
FREKWENCJA										
Liczba zwiedzających w tys.	351,5	1115,0	1234,8	450,3	463,0	432,5	456,7	374,5	420,1	357,4
w tym z zagranicy	1,1	3,3	5,8	11,0	14,0	15,5	9,2	4,0	5,7
w tym z krajów socjalistycznych	.	0,6	1,1	2,4	5,7	10,5	7,9	6,2	2,7	4,2

^a Dane dotyczą Międzynarodowych Targów Technicznych (8 VI – 17 VI) i Międzynarodowych Targów Jesiennych (7 IX – 14 IX).

POWIERZCHNIA WYSTAWOWA NA MIĘDZYNARODOWYCH TARGACH POZNAŃSKICH

WYSZCZEGÓLNIENIE	1947	1950	1955	1960	1965	1970	1975 ^a	1980	1985	1989
w tys. m ²										
OGÓLEM	70,0	59,0	76,0	97,7	113,4	131,3	230,5	164,3	123,3	134,2
ekspozycja krajowa	40,7	47,6	41,7	49,1	63,1	114,9	80,1	76,1	78,5
ekspozycja zagraniczna	.	18,3	28,4	56,0	64,4	68,2	115,6	84,2	47,2	55,7
Kryta	20,0	33,7	42,2	61,5	.	86,4	160,9	113,7	100,8	108,5
Otwarta	50,0	25,3	33,3	35,2	.	46,0	62,2	48,9	21,9	25,2
Podcienia ^b	0,5	1,0	0,8	0,7	7,4	1,7	0,6	0,5

^a Dane dotyczą Międzynarodowych Targów Technicznych i Międzynarodowych Targów Jesiennych. ^b W latach 1947 i 1950 powierzchnia podcienia jest wliczona do powierzchni otwartej.

MIĘDZYNARODOWE IMPREZY WYSTAWIENNICZE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1975	1977	1980	1983	1985 ^a
Imprezy	2	2	8	3	6
Kraje wystawiające	26	25	72	20	57
Wystawcy	334	288	543	112	1061
krajowi	138	41	179	51	814
zagraniczni	196	247	364	61	247
Powierzchnia wystawowa w m ²	7660	7650	23404	3234	48161
ekspozycja krajowa	4758	2768	13985	2351	36878
ekspozycja zagraniczna	2902	4882	9419	883	11283

^a Za dalsze lata brak danych.

CENY DETALICZNE W GOSPODARCE USPOLECZNIONEJ

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1960	1965	1970	1971 ^a
	w zł			
TOWARY ŻYWNOŚCIOWE				
Chleb pszenno-żytni „Praski” – za 1 kg	4,00	4,00	4,00	4,00
Mąka – za 1 kg:				
luksusowa	6,00	6,00	7,00 ^b	6,00
wrocławska	6,70	6,70	7,80 ^b	6,70
Kasza – za 1 kg:				
jęczmienna perłowa	5,70	5,70	7,10 ^b	5,70
manna zwykła	6,50	6,50	8,00 ^b	6,50
Ryż zwykły – za 1 kg	8,00	8,00	8,00	8,00
Mięso – za 1 kg:				
wieprzowe (schab)	44,00	44,00	66,00 ^b	56,00
wołowe (bez kości)	36,00	36,00	58,00 ^b	42,00
Kurczę patroszone, kl. I – za 1 kg	50,00	58,00	59,00 ^b	54,00
Kielbasa – za 1 kg:				
zwyyczajna	36,00	36,00	52,00 ^b	44,00
sucha „myśliwska”	70,00	70,00	125,00 ^b	100,00
Szynka gotowana (z tłuszczem) – za 1 kg	70,00	70,00	110,00 ^b	90,00
Mleko spożywcze o zawartości tłuszczu 2% – za 1 l	2,50	2,70	3,10 ^b	2,70
Masło ekstra wyborowe – za 1 kg	70,00	70,00	70,00	70,00
Margaryna mleczna – za 1 kg	28,00	28,00	26,00	26,00
Smalec topiony – za 1 kg	38,00	38,00	38,00 ^b	28,00
Ser tyłżycki twardy, tłusty, gat. I – za 1 kg	35,00	42,00	42,00	42,00
Jaja świeże (średnie) – za 1 szt	2,30	2,60	2,70	2,70
Cukier kryształ – za 1 kg	12,00	12,00	10,50	10,50
Kawa naturalna ziarnista palona „Wyborowa” – za 1 kg	220,0	220,00	330,00	330,00
TOWARY NIEŻYWNOŚCIOWE				
Tkanina ubraniowa (wełna chesankowa 100%) – za 1 m	480,00	480,00	480,00	480,00
Ubranie męskie dwuczęściowe (wełna chesankowa 100%) – za 1 komplet	1890,00	1890,00	1890,00	1890,00
Pończochy damskie stylonowe matowe „kryształki”, gat. I – za 1 parę	65,00	51,00	30,00	30,00
Skarpety męskie długie z elastilu – za 1 parę	48,00	48,00	30,00	30,00
Garnek śr. 24 cm – za 1 szt:				
blaszany emaliowy	32,00	32,00	36,50	36,50
aluminiowy	61,00	61,00	87,00	87,00
Maszyna do szycia z napędem nożnym – za 1 szt	2750,00	2615,00	2400,00	2400,00
Żarówka 60 Wat – za 1 szt	7,50	7,50	5,00	5,00
Pralka elektryczna „SHL” z wyzmaczką – za 1 szt	1950,00	2050,00	1620,00	1620,00
Rower męski turystyczny popularny – za 1 szt	990,00	990,00	1230,00	1230,00
Papierosy bezustnikowe – za 20 szt:				
„Sport”	3,00	3,00	3,50	3,50
„Giewont”	4,60	4,60	6,00	6,00

a Za dalsze lata brak danych. b Obowiązywały od 13 XII 1970 r. do 28 II 1971 r.

**NAKLADY INWESTYCYJNE W GOSPODARCE USPOLECZNIONEJ WEDŁUG DZIAŁÓW
GOSPODARKI NARODOWEJ**

DZIAŁ GOSPODARKI NARODOWEJ	1957 ^a	1960 ^a	1961 ^b	1965 ^b	1970 ^b	1975 ^b	1980 ^b	1985 ^b	1989 ^b
OGÓŁEM w mln zł	924	1545	1570	1919	3046	8117	8693	29290	281797
w tym:									
Przemysł	319	715	671	774	866	5017	2787	8649	106609
Budownictwo	35	71	85	115	314	.	567	1801	14874
Rolnictwo	8	5	14	46	71	.	139	739	5032
Transport i łączność	43	73	59	154	302	.	1144	2438	18393
Handel	37	74	84	70	144	.	269	1311	21104
Gospodarka komunalna i mieszkaniowa	324	435	481	516	962	.	2879	10376	72071
w tym gospodarka mieszkaniowa	284	330	357	412	712	1302	1959	6980	41357
Oświata, nauka i kultura		106	119	181	206	.	487	2027	19984
Ochrona zdrowia, opieka społeczna i kultura fizyczna . . .	→141	46	40	48	108	434	257	1331	16039
Na 1 mieszkańca w zł	2660	3768	3756	4401	6545	15734	15721	50809	480138

^a W cenach 1961 r. (ceny kosztorysowe z dnia 1 I 1961 r. pomniejszone o opusty obowiązujące w 1961 r.). ^b W cenach bieżących.

BUDŻET MIASTA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1950	1955	1960	1965	1970	1980	1985	1989
	w mln zł							
	DOCHODY							
OGÓŁEM	71,7	200,9	896,0	1377,0	1593,0	1904,5	16978,5	221726,9
w tym własne	60,0	126,7	660,0	1086,0	1166,0	1814,0	16978,5	146338,6
	WYDATKI							
OGÓŁEM	69,3	191,5	791,0	1337,0	1602,0	1869,7	16137,1	192353,4
Bieżące	50,6	151,7	546,0	989,0	1479,0	510,3	2676,6	53827,7
Inwestycyjne	18,7	39,8	245,0	348,0	123,0	1359,3	13460,5	138525,7

DOCHODY I WYDATKI BUDŻETU MIASTA NA 1 MIESZKAŃCA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1950	1955	1960	1965	1970	1980	1985	1989
	w zł							
DOCHODY	216,3	542,0	2185,4	3158,3	3422,9	3444,4	29452,2	377788,2
w tym własne	180,8	341,8	1609,8	2490,8	2505,4	3280,6	29452,1	249338,2
WYDATKI	208,9	516,7	1929,3	3066,5	3442,2	3381,3	27992,5	327740,3
Bieżące	152,6	409,4	1331,7	2268,3	3177,9	922,9	4643,0	91714,0
Inwestycyjne	56,3	107,3	597,6	798,2	264,3	2458,4	23349,5	236026,3

POWIERZCHNIA MIASTA

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Ogółem (stan w dniu 31 XII)										
w km ²	226,1	219,6	219,6	219,6	219,6	219,6	228,4	228,6	228,6	228,6
Na 1 mieszkańca w m ²	843,7	684,8	585,8	538,1	501,1	465,8	442,7	413,5	397,5	389,5

STRUKTURA POWIERZCHNI MIASTA WEDŁUG PRZEZNACZENIA UŻYTKOWEGO

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1955	1959	1965	1982	1985 ^a
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
Użytki rolne	44,9	39,1	.	40,2	41,3
Użytki leśne	10,3	11,9	.	13,6	13,0
Grunty pod wodami	2,8	2,7	2,5	.	2,7
Tereny komunikacyjne	9,7	10,0	10,5	10,0	10,1
Tereny osiedlowe	19,5	26,3	27,3	25,0	24,1

^a Za dalsze lata brak danych.**TERENY ZIELENI**

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985 ^a
Parki spacerowo-wypoczynkowe	.	.	.	22	27	27	47	46	44
Powierzchnia zieleni (bez osiedlowej) w ha	571	572	653	803	818	949	1080	1046
w % powierzchni miasta ..	.	2,6	2,6	3,0	3,7	3,7	4,2	4,7	4,6
na 1 mieszkańca w m ²	17,2	15,3	15,8	18,3	17,3	18,4	19,5	18,2
parki	80	504	526	608	727	662	752	810	762
zieleńce	35	67	46	45	76	156	197	270	284
Zieleń osiedlowa w ha	98,9	186,2	294,8	379,2

^a Za dalsze lata brak danych.**OGRÓDKI DZIAŁKOWE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985 ^a
Ogrody	29	41	55	63	73	87	77	79	88
Działki	4504	5743	6980	8285	10004	12600	12617	15222	18054
Powierzchnia w ha	206	259	312	412	459	556	567	667	796

^a Za dalsze lata brak danych.**OGRÓD ZOOLOGICZNY**

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	1946	1950	1954	1955	1959	1985 ^a
Liczba zwierząt	982	629	700	2115
Liczba zwiedzających (w ciągu roku) w tys.	329,9	508,1	352,4	646,2	467,4	406,3

^a Za dalsze lata brak danych.**TEMPERATURY POWIETRZA, ZACHMURZENIE I OPADY ATMOSFERYCZNE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1947	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Temperatura w °C										
średnioroczna	8,1	8,6	7,4	8,2	7,2	7,3	9,3	7,0	7,2	9,7
maksimum absolutne	32,7	33,3	29,8	33,4	32,8	31,0	31,9	29,6	31,4	34,9
minimum absolutne	-17,9	-17,2	-18,6	-21,6	-23,8	-11,4	-17,5	-24,6	-13,5
Średnie zachmurzenie w oktantach ^a	.	.	.	6,8	6,7	5,4	4,9	5,3	5,3	4,7
Suma opadów w mm	568	476	466	514	559	559	377	538	498	335

^a W latach 1960–1965 stopień zachmurzenia nieba od 0 (niebo bez chmur) do 10 (niebo całkowicie pokryte chmurami). Od 1970 r. od 0 (niebo bez chmur) do 8 (niebo całkowicie pokryte chmurami).

ZUŻYCIE WODY W GOSPODARCE NARODOWEJ^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	1982	1983	1984	1985 ^b
OGÓLEM w hm³	89,7	91,1	87,7	90,1
na cele:				
Produkcyjne ^c	25,1	24,4	23,7	23,8
w tym z ujęć własnych	12,6	12,6	12,2	12,1
wody powierzchniowe	8,3	8,1	8,0	7,7
wody podziemne	4,3	4,5	4,2	4,4
Gospodarki komunalnej ^d	64,6	66,7	64,0	66,3
w tym przez gospodarstwa domowe	37,8	39,9	39,3	40,7
Zakłady^e zużywające rocznie co najmniej 40 dam³ wody	53	53	53	52

a Poza rolnictwem i leśnictwem. *b* Za dalsze lata brak danych. *c* W zakładach zużywających rocznie co najmniej 40 dam³ wody. *d* Woda dostarczana odbiorcom przez wodociągi komunalne. *e* Stan w dniu 31 XII.

ŚCIEKI PRZEMYSŁOWE^a I KOMUNALNE NIEOCZYSZCZANE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1982	1983	1984	1985 ^b
Ścieki przemysłowe i komunalne nieoczyszczone w % ogółem:				
odprowadzone bezpośrednio z zakładów ...	2,4	2,7	4,0	3,7
odprowadzone siecią kanalizacji miejskiej ..	97,6	97,3	96,0	96,3
Ścieki przemysłowe odprowadzone w hm ³	20,8	21,7	21,7	21,6
do kanalizacji miejskiej	15,2	15,4	15,4	15,7
do ziemi	0,2	0,2	0,3	0,3
bepośrednio do wód powierzchniowych ...	5,6	6,1	6,0	5,6
wody chłodnicze (umownie czyste)	0,9	0,7	0,3	0,3
ścieki wymagające oczyszczania	4,7	5,4	5,7	5,3
oczyszczone	3,6	3,9	3,8	3,3
mechanicznie	2,3	2,5	2,2	2,2
chemicznie	0,1	0,2	0,3	0,2
biologicznie	1,2	1,2	1,3	0,9
nieoczyszczone: w hm ³	1,1	1,5	1,9	2,0
w % wymagających oczyszczania	24,2	27,7	33,5	37,1

a W zakładach zużywających rocznie co najmniej 40 dam³ wody. *b* Za dalsze lata brak danych.

ŚCIEKI PRZEMYSŁOWE^a I KOMUNALNE WYMAGAJĄCE OCZYSZCZANIA ODPROWADZONE DO WÓD POWIERZCHNIOWYCH

WYSZCZEGÓLNIENIE	1982	1983	1984	1985 ^b
Ścieki wymagające oczyszczania w hm ³	73,4	75,6	73,3	75,0
Oczyszczone w hm ³	26,1	19,6	25,1	21,1
mechanicznie	24,8	18,2	23,5	20,0
chemicznie	0,1	0,2	0,3	0,2
biologicznie	1,2	1,2	1,3	0,9
Nieoczyszczone w hm ³	47,3	56,0	48,2	53,9
w % wymagających oczyszczania	64,4	74,1	65,8	71,9

a W zakładach zużywających rocznie co najmniej 40 dam³ wody. *b* Za dalsze lata brak danych.

**EMISJA ZANIECZYSZCZEŃ POWIETRZA Z ZAKŁADÓW SZCZEGÓLNIIE UCIAŹLIWYCH
DLA ŚRODOWISKA**

WYSZCZEGÓLNIENIE	1982	1983	1984	1985 ^a
Zakłady uciążliwe dla czystości powietrza ^b	16	16	16	16
w tym wyposażone w urządzenia do redukcji zanieczyszczeń:				
pyłowych	15	15	16	16
gazowych	1	1	1	1
Emisja pyłów w tys. t	10,4	9,4	12,5	11,9
w tym:				
popiół lotny	8,7	7,9	11,2	10,6
pyły metalurgiczne	1,0	0,9	0,8	0,8
Emisja gazów (bez CO ₂) w tys. t	16,9	20,5	22,2	25,2
w tym:				
dwutlenek siarki	10,6	10,6	11,3	12,9
tlenek węgla	5,2	6,0	6,8	7,8
tlenek azotu	3,3	3,4	4,0
Emisja zanieczyszczeń na 1 km ² w t	120	131	152	163
pyłowych	46	41	55	52
w tym popiół lotny	38	35	49	46
gazowych	74	90	97	111
w tym:				
dwutlenek siarki	47	46	50	56
tlenek węgla	23	26	30	34
Zanieczyszczenia zatrzymane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń:				
w tys. t	26,9	22,3	46,2	80,7
pyłowe	26,8	22,3	46,2	80,7
gazowe	0,1	0,0	0,0	0,0
w % zanieczyszczeń wytworzonych	49,7	42,7	57,1	68,5
pyłowych	72,1	70,4	78,6	87,2
gazowych	0,6	0,0	0,0	0,0

a Za dalsze lata brak danych. b Stan w dniu 31 XII.

ODPADY PRZEMYSŁOWE I KOMUNALNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	1982	1983	1984	1985 ^a
Zakłady przemysłowe wytwarzające rocznie 5 tys. t i więcej odpadów ^b	7	8	8	8
w tym posiadające na swoim terenie odpady nagromadzone ^c	1	1	1	1
Odpady przemysłowe uciążliwe dla środowiska nagromadzone na terenach zakładów ^c :				
w tys. t	16,2	17,1	37,1	123,4
na 1 km ² w t	71	75	162	540
Odpady przemysłowe wytworzone w ciągu roku w tys. t	229,4	205,1	235,6	254,2
wykorzystane gospodarczo	189,2	159,1	158,5	128,1
w tym na cele nieprzemysłowe	157,1	143,3	145,4	45,9
unieszkodliwione	7,7	7,7	7,7	12,1
składowane ^d	32,5	38,3	69,4	114,0
Tereny składowania odpadów przemysłowych niezrekultywowane ^b w ha	1,5	1,5	36,5	36,5
składowiska i wysypiska	0,2	0,2	35,2	35,2
stawy osadowe	1,3	1,3	1,3	1,3
Odpady komunalne stałe nagromadzone ^e w ciągu roku w dam ³	930,0	868,0	927,9	1058,9
Wysypiska komunalne w ha:				
niezrekultywowane ^b	8	10	14	13
zrekultywowane w ciągu roku	4	5	5	3

a Za dalsze lata brak danych. b Stan w dniu 31 XII. c Dane dotyczą Zespołu Elektrociepłowni Poznań-Garbary. d Na terenach własnych zakładów i terenach obcych. e Wywiezione przez Komunalne Przedsiębiorstwo Techniki Sanitarnej.

E. LATA 1990–2000

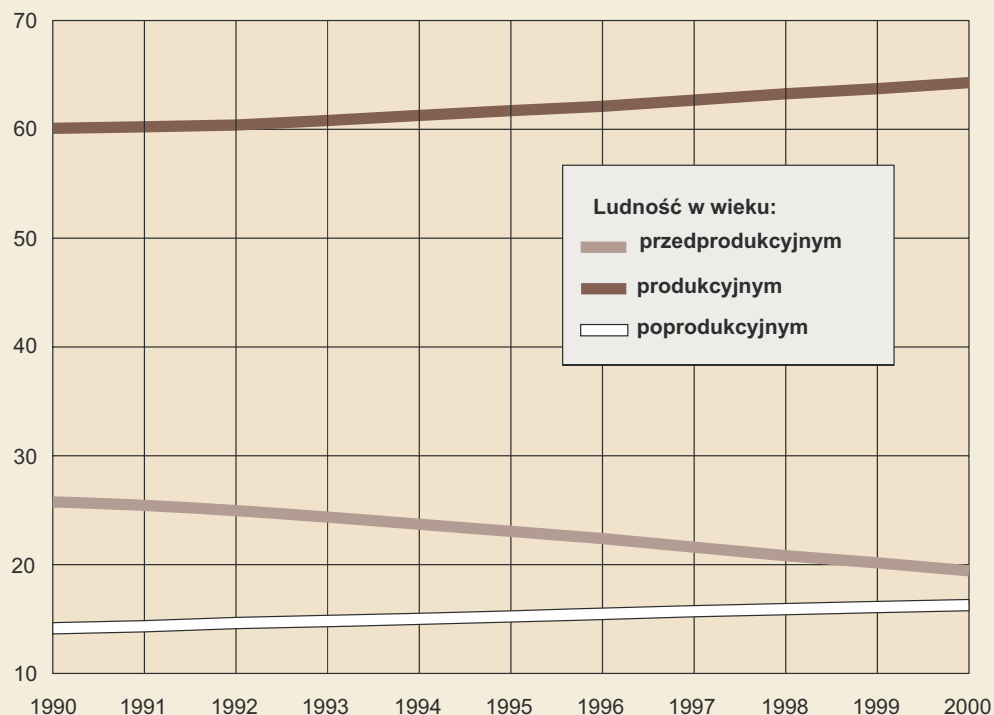
SPOŁECZNA SFERA MIASTA

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992
1	Ludność (stan w dniu 31 XII) w tys.	590,1	589,7	582,9
2	w tym kobiety	312,8	312,4	310,1
3	Ludność na 1 km ² (stan w dniu 31 XII)	2258	2257	2231
4	Kobiety na 100 mężczyzn (stan w dniu 31 XII)	113	113	114
Ludność w wieku (stan w dniu 31 XII) w tys.:				
5	przedprodukcyjnym	152,0	150,0	145,5
6	produkcyjnym	354,6	355,2	352,1
7	poprodukcyjnym	83,5	84,5	85,3
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym				
8	(stan w dniu 31 XII)	66,4	66,0	65,5
9	Małżeństwa	3401	3010	2843
10	Urodzenia żywe	6356	6061	5762
11	Zgony	6978	6834	6776
12	w tym niemowląt	105	107	73
13	Przyrost naturalny	-622	-773	-1014
14	na 1000 ludności	-1,1	-1,3	-1,8

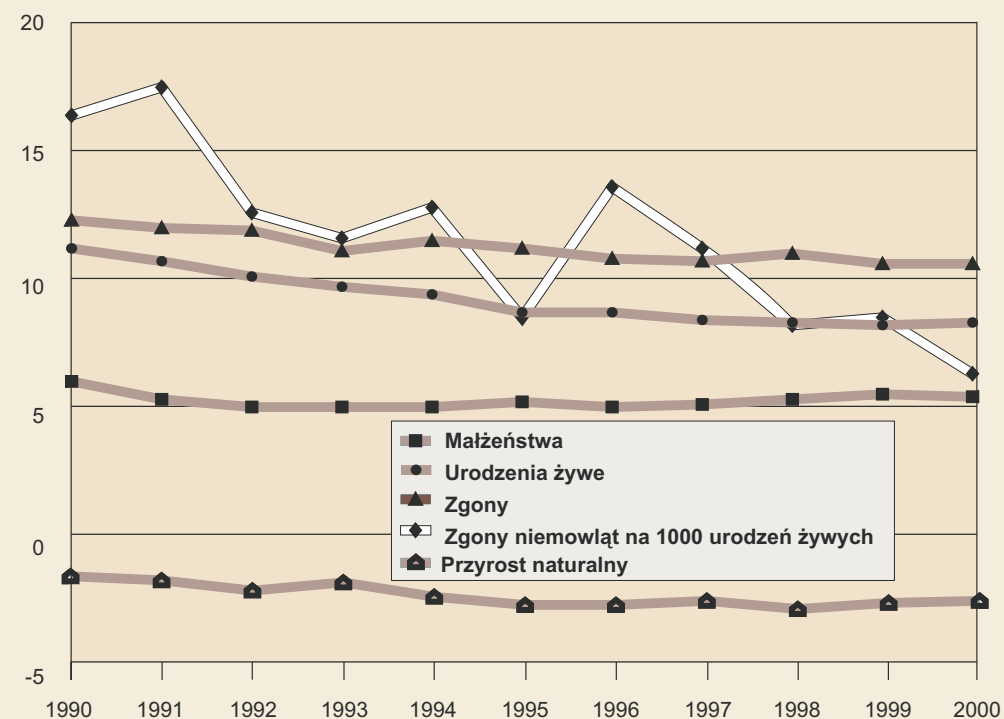
1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
582,8	582,4	581,2	580,8	580,0	578,2	584,3	582,2	1
310,1	310,2	309,7	309,3	309,5	308,7	311,3	310,5	2
2230	2229	2224	2223	2220	2213	2236	2228	3
114	114	114	114	114	114	114	114	4
142,0	138,1	134,0	130,1	125,3	120,4	116,8	110,8	5
354,4	356,9	358,7	360,9	363,6	365,8	374,9	378,2	6
86,4	87,4	88,5	89,9	91,2	92,0	92,6	93,2	7
64,5	63,2	62,0	61,0	59,5	58,1	55,9	53,9	8
2846	2809	2937	2840	2882	2988	3092	2997	9
5496	5292	4941	4917	4741	4654	4597	4619	10
6300	6505	6336	6101	6014	6180	5973	5910	11
64	68	42	67	53	38	39	29	12
-804	-1213	-1395	-1184	-1273	-1526	-1376	-1291	13
-1,4	-2,1	-2,5	-2,1	-2,3	-2,7	-2,4	-2,3	14

LUDNOŚĆ W WIEKU PRODUKCYJNYM I NIEPRODUKCYJNYM
Stan w dniu 31 XII

W % ogółu ludności

RUCH NATURALNY NA 1000 LUDNOŚCI

SPOLECZNA SFERA MIASTA (cd.)

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992
Zasoby mieszkaniowe zamieszkałe (stan w dniu 31 XII):				
1	Mieszkania w tys.	182,8	184,5	185,8
2	Izby w tys.	625,1	632,3	637,7
3	Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys. m ²	10483	10610	10708
Przeciętna liczba osób na:				
4	1 mieszkanie	3,12	3,08	3,03
5	1 izbę	0,91	0,90	0,88
Przeciętna powierzchnia użytkowa w m ² :				
6	1 mieszkania	57,3	57,5	57,6
7	1 izby	16,8	16,8	16,8
Oddane do użytkowania:				
8	Mieszkania	1649	1856	1344
9	na 1000 ludności	2,8	3,1	2,3
10	Izby w tys.	7034	7508	5701
11	na 1000 ludności	11,9	12,7	9,7
12	Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys. m ²	131,7	132,2	103,0
Szkoły podstawowe^a (stan na początku roku szkolnego):				
13	szkoły	99	104	103
14	uczniowie	72832	72444	71322
W tym dla dzieci i młodzieży:				
15	szkoły	97	102	101
16	pomieszczenia do nauczania	1974	2096	2179
17	uczniowie	72312	72053	71024
18	nauczyciele	4286	4015	3910
liczba uczniów na:				
19	1 pomieszczenie do nauczania	36,6	34,4	32,6
20	1 nauczyciela	16,9	17,9	18,2
Gimnazja^a (stan na początku roku szkolnego):				
21	Szkoły	–	–	–
22	Uczniowie	–	–	–
Licea ogólnokształcące^a (stan na początku roku szkolnego):				
23	szkoły	24	33	38
24	uczniowie	12773	14662	16541
25	absolwenci ^b	2372	2571	2788
W tym dla młodzieży:				
26	szkoły	19	28	33
27	uczniowie	10737	12334	13962
28	absolwenci ^b	1875	2058	2319
Szkoły zawodowe (stan na początku roku szkolnego):				
29	szkoły	134	137	139
30	uczniowie	31742	33432	33412
31	absolwenci ^b	7982	8689	9432

^a Bez specjalnych. ^b Absolwenci z poprzedniego roku szkolnego.

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
187,4	189,3	190,6	192,1	193,9	195,9	198,1	200,3	1
644,0	651,6	656,8	662,4	669,3	676,8	683,8	690,1	2
10819	10974	11076	11185	11324	11484	11633	11774	3
3,00	2,97	2,94	2,92	2,89	2,85	2,81	2,77	4
0,87	0,86	0,85	0,85	0,84	0,82	0,81	0,80	5
57,7	58,0	58,1	58,2	58,4	58,6	58,7	58,8	6
16,8	16,8	16,9	16,9	16,9	17,0	17,0	17,1	7
1585	1939	1372	1469	1850	1954	2239	2234	8
2,7	3,3	2,4	2,5	3,2	3,4	3,9	3,9	9
6412	7747	5285	5620	6948	7453	7129	6339	10
11,0	13,3	9,1	9,7	12,0	12,9	12,3	11,0	11
114,4	158,1	102,1	109,5	139,9	159,8	150,9	141,6	12
105	108	108	104	109	108	106	103	13
69974	67924	65736	63467	61367	57932	46781	36730	14
103	106	106	103	108	107	105	103	15
2220	2273	2337	2293	2323	2342	2011	1699	16
69720	67679	65460	63147	61013	57631	46605	36730	17
3940	3952	3923	3928	3794	3667	3187	2666	18
31,4	29,8	28,0	27,5	26,3	24,6	23,2	21,6	19
17,7	17,1	16,7	16,1	16,1	15,7	14,6	13,8	20
–	–	–	–	–	–	64	62	21
–	–	–	–	–	–	7649	14424	22
38	39	39	39	39	41	50	57	23
17929	19064	20452	21415	22218	23904	26116	28483	24
3187	3617	4057	4848	4640	4868	5053	5191	25
33	34	34	34	34	34	40	42	26
15168	16403	17409	18032	18815	20052	22016	23538	27
2639	2889	3263	3629	3571	4016	4207	4227	28
147	155	169	181	189	199	204	205	29
34708	35570	36132	37241	38171	38693	37928	35655	30
8550	8960	9488	9273	10581	10619	11248	11193	31

SPOLECZNA SFERA MIASTA (cd.)

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992
Szkoły zawodowe (dok.)				
W tym dla młodzieży:				
1	szkoły	99	106	108
2	uczniowie	25894	28377	28152
3	w tym szkół średnich i policealnych	14105	14342	14668
4	absolwenci ^a	6427	7572	7560
5	w tym szkół średnich i policealnych	2958	3248	3314
Szkoły wyższe (stan w dniu 30 XI):				
6	Szkoły	9	9	11
7	Studenci	33731	34738	41699
8	w tym na studiach dziennych	26248	27162	29767
9	Absolwenci ^a	4553	4748	4866
Wychowanie przedszkolne (stan na początku roku szkolnego):				
10	Placówki	277	245	187
11	w tym przedszkola	191	172	176
12	Dzieci	21050	17959	17366
13	w tym w przedszkolach	16255	15071	17075
14	Nauczyciele	1734	1326	1297
15	w tym w przedszkolach	1504	1193	1281
16	Miejsca w przedszkolach	15676	14469	14627
Zatrudniony personel służby zdrowia (stan w dniu 31 XII):				
17	Lekarze	2203	2200	2192
18	na 10 tys. ludności	37,3	37,3	37,6
19	Lekarze dentyści	514	490	435
20	na 10 tys. ludności	8,7	8,3	7,5
21	Pielęgniarki	4430	4381	4098
22	na 10 tys. ludności	75,1	74,3	70,3
23	Położne	497	473	464
24	na 10 tys. ludności	8,4	8,0	8,0
Szpitala (stan w dniu 31 XII):				
25	Placówki	15	15	17
26	Łóżka	5506	5488	5581
27	na 10 tys. ludności	93,3	93,1	95,7
28	Apteki (stan w dniu 31 XII)	65	80	84
Liczba ludności na:				
29	1 lekarza	268	268	266
30	1 lekarza dentyście	1148	1203	1340
31	1 pielęgniarkę	133	135	142
32	1 aptekę	9078	7371	6940
Żłobki stale (stan w dniu 31 XII):				
33	Placówki	27	25	21
34	Miejsca	1852	1587	1220

^a Absolwenci z poprzedniego roku szkolnego.

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
114	115	121	123	123	125	124	121	1
28774	28744	28622	28747	28883	28954	27883	26854	2
14851	16343	16736	17281	17728	18515	18418	18350	3
7385	7671	7567	7156	7584	7528	7714	7306	4
3667	3752	4040	3966	4292	4467	4739	4532	5
13	14	14	14	16	17	17	19	6
48110	55084	63315	72568	79500	86464	107082	107494	7
33203	36342	38414	41629	44767	48299	54097	55445	8
5084	5662	7220	8117	10521	11447	17302	19252	9
187	184	182	188	199	198	196	188	10
174	173	170	169	175	174	173	163	11
17067	16784	15740	15910	15838	15652	14850	14614	12
16772	16533	15486	15406	15200	15058	14168	13908	13
1316	1325	1330	1347	1359	1356	1364	1315	14
1300	1308	1315	1318	1323	1323	1328	1276	15
14928	15191	14489	14629	14929	14789	14683	14419	16
2266	2284	2332	2388	2429	2253	2720	2743	17
38,9	39,2	40,1	41,1	41,9	39,0	47,1	47,1	18
435	459	448	457	470	464	333	258	19
7,5	7,9	7,7	7,9	8,1	8,0	5,8	4,4	20
4117	4225	4307	4444	4403	4331	3928	3855	21
70,6	72,5	74,0	76,5	75,9	74,9	68,1	66,2	22
468	500	497	517	539	569	595	533	23
8,0	8,6	8,5	8,9	9,3	9,8	10,3	9,2	24
18	18	18	18	18	17	17	18	25
5667	5643	5721	5725	5614	5568	5263	5417	26
97,2	96,9	98,4	98,6	97,1	96,2	91,2	93,0	27
93	99	108	124	135	142	143	157	28
257	255	249	243	239	257	212	212	29
1340	1269	1297	1271	1234	1246	1732	2257	30
142	138	135	131	132	134	147	151	31
6267	5882	5381	4684	4296	4072	4034	3709	32
20	19	17	16	15	15	15	15	33
1150	1120	1020	935	895	895	895	895	34

SPOLECZNA SFERA MIASTA (dok.)

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992
	Biblioteki publiczne (stan w dniu 31 XII):			
1	Biblioteki i filie	70	70	71
2	Punkty biblioteczne	70	60	53
3	Księgozbiór: w tys. woluminów	1576,2	1530,0	1516,9
4	na 1000 ludności w woluminach	2671	2595	2602
5	Czytelnicy (w ciągu roku) w tys.	110,6	98,2	100,2
	Wypożyczenia (w ciągu roku):			
6	w tys. woluminów	2517	2210	2317
7	na 1 czytelnika w woluminach	22,8	22,5	23,1
	Kina (stan w dniu 31 XII):			
8	Kina stałe	18	11	10
9	Miejsca na widowni	5266	4063	3896
	Widzowie (w ciągu roku):			
10	w tysiącach	778	696	675
11	na 1000 ludności	1318	1181	1158
	Abonenci (stan w dniu 31 XII):			
12	Radiowi: w tysiącach	217,2	217,5	218,0
13	na 1000 ludności	368	369	374
14	Telewizyjni: w tysiącach	191,7	191,7	195,5
15	na 1000 ludności	325	325	335
16	Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania	42	37	39
17	Miejsca noclegowe (stan w dniu 31 VII)	11604	6517	5078
18	Korzystający z noclegów w tys.	330,5	278,0	289,9
	Pożary:			
19	Ogółem	738	534	579
	w tym spowodowane:			
20	nieostrożnością	252	138	141
21	złym stanem urządzeń	103	69	83
22	Osoby poszkodowane w pożarach	29	29	24
	Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych:			
23	Przestępstwa ogółem	20893	18711	19745
	w tym:			
24	o charakterze kryminalnym	18754	15468	16254
25	o charakterze gospodarczym	1275	1682	1985
26	drogowe	682	720	657
27	Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych w %	27,1	41,7	44,2

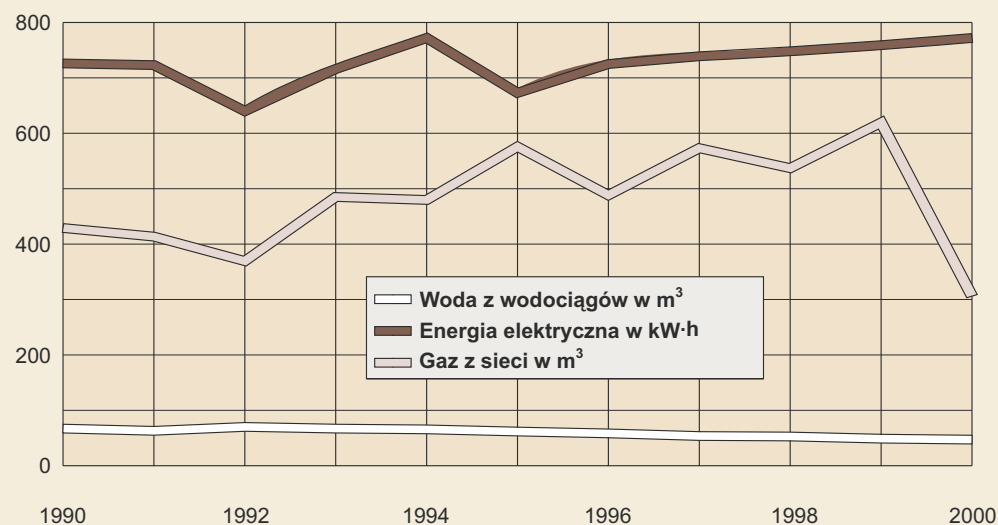
1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
69	68	66	65	66	65	65	65	1
50	38	36	35	33	33	17	14	2
1507,9	1491,2	1485,0	1647,0	1428,2	1388,9	1436,0	1409,6	3
2587	2561	2555	2836	2462	2402	2489	2421	4
99,0	100,5	99,1	104,4	104,3	107,8	111,3	115,6	5
2225	2293	2047	2393	2324	2265	2321	2331	6
22,5	22,8	20,6	22,9	22,1	21,3	20,9	20,2	7
10	11	11	11	11	12	12	10	8
4077	3762	3745	3735	3678	5820	5794	5507	9
1009	855	1012	966	1005	1209	1832	1394	10
1731	1468	1741	1663	1733	2091	3176	2390	11
219,6	214,1	207,6	209,8	192,1	196,1	184,5	184,1	12
377	368	357	361	331	339	320	316	13
198,4	194,0	189,1	189,2	179,6	182,1	179,3	178,8	14
340	333	325	326	310	315	312	307	15
36	46	47	48	47	49	51	54	16
5174	7082	6848	6681	7089	6953	6783	6583	17
324,3	383,0	385,3	413,3	396,4	297,4	316,8	393,5	18
796	1754	2076	1806	1681	2047	1781	1895	19
268	1217	1570	1407	1425	1680	1415	1475	20
79	232	215	85	124	173	81	93	21
24	30	56	67	32	29	194	189	22
18344	21173	22188	19324	22279	26294	32930	39730	23
15522	19265	20044	17182	19273	23459	31361	37187	24
1332	1027	1225	1134	1597	1506	1004	1950	25
643	579	522	511	635	498	325	366	26
44,4	39,8	39,3	37,9	37,4	38,1	32,8	29,4	27

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992
Długość sieci rozdzielczej w km (stan w dniu 31 XII):				
1	Wodociągowej	642,2	649,9	693,6
2	Kanalizacyjnej	572,1	575,9	585,8
3	Gazowej	848,0	874,6	909,8
Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych:				
4	Wodociągowe	18382	18544	18559
5	Kanalizacyjne	16056	16059	16059
6	Gazowe	18353	19359	20526
Zużycie w gospodarstwach domowych (w ciągu roku):				
7	Wody z wodociągów w dam ³	39520	37134	41303
8	Energii elektrycznej w GW·h	428,1	426,7	377,4
9	Gazu sieciowego w hm ³	253,2	243,8	217,6
Drogi publiczne w km (stan w dniu 31 XII):				
10	Ogółem	977	.	.
11	na 100 km ² powierzchni miasta	374	.	.
12	Krajowe	49	.	.
13	Wojewódzkie	221	.	.
14	Lokalne miejskie	707	707	707
15	w tym o nawierzchni twardej	436	436	436
16	w tym ulepszonej	398	398	398
17	na 100 km ² powierzchni miasta	271	271	271
18	Pojazdy samochodowe w tys. szt (stan w dniu 31 XII)	187,2	197,6	209,0
19	Samochody osobowe	131,2	153,2	167,8
20	w tym prywatne	128,2	150,5	165,2
21	Samochody ciężarowe ^a	23,5	25,3	24,8
22	Motocykle	13,5	10,9	10,4

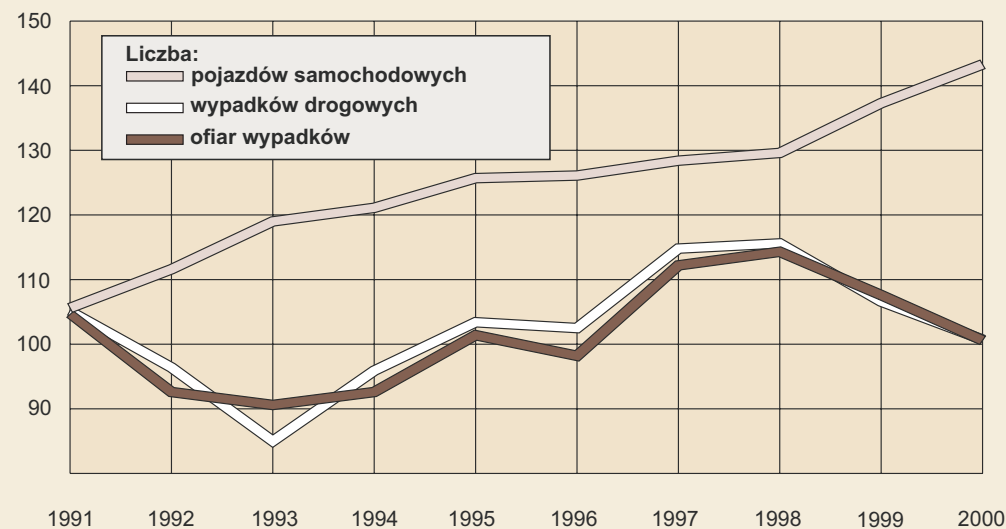
^a Od 1999 r. samochody ciężarowo-osobowe zaliczane są do grupy samochodów ciężarowych.

ZUŻYCIЕ GAZU, ENERGII ELEKTRYCZNEJ I WODY Z WODOCIĄGÓW NA 1 MIESZKAŃCA

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
710,0	734,2	735,1	736,4	742,8	747,6	754,6	758,6	1
589,4	595,9	600,7	607,3	611,2	614,7	621,2	623,7	2
943,9	967,2	988,6	1029,4	1066,1	1066,7	1101,6	1109,6	3
19630	20339	21246	21247	21247	21252	21249	21279	4
16584	17056	17472	17472	17472	17472	17472	17472	5
21814	22864	24456	25982	28183	29296	30624	31006	6
39108	38309	35927	33894	31162	30587	28244	27181	7
417,4	450,1	391,5	421,1	428,7	433,4	438,2	444,5	8
282,8	277,9	333,0	283,6	332,4	311,1	357,6	176,3	9
1054	1059	1062	830	827	829	874	874	10
403	405	406	318	317	317	335	335	11
49	49	48	48	48	50	57	57	12
221	224	224	224	221	221	12	13	13
785	786	790	558	558	558	555	553	14
632	635	639	368	372	375	405	389	15
456	459	463	353	357	360	405	380	16
300	301	302	214	214	214	212	212	17
222,7	226,7	235,3	236,0	240,3	242,7	257,0	268,3	18
181,9	188,8	199,1	199,5	200,2	195,9	198,9	201,1	19
179,2	186,4	196,8	197,4	198,2	193,9	196,5	198,5	20
24,7	24,8	26,3	26,1	22,1	26,8	47,9	57,1	21
10,6	8,3	6,4	6,3	6,3	6,4	6,6	6,8	22

POJAZDY SAMOCHODOWE I WYPADKI DROGOWE (1990=100)

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA (dok.)

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992
	Liczba prywatnych samochodów osobowych:			
1	Na 100 gospodarstw domowych	61,0	71,0	77,2
2	Na 1000 ludności	217,3	255,2	283,4
3	Stacje paliw (stan w dniu 31 XII)	84	85	86
4	Stacje obsługi samochodowej (stan w dniu 31 XII) w tys.	1,4	1,5	2,0
5	Miejsca na parkingach (stan w dniu 31 XII) w tys.	51,3	52,1	54,1
	Ruch pasażerów w porcie lotniczym Ławica:			
6	Pasażerowie przybyli z portów	9374	4183	7484
7	krajowych	4301	2276	4094
8	zagranicznych	5073	1907	3390
9	Pasażerowie odprawieni do portów	9669	4168	7308
10	krajowych	4676	2359	4162
11	zagranicznych	4993	1809	3146
12	Placówki pocztowe i usług telekomunikacyjnych (stan w dniu 31 XII)	60	61	62
13	Na 10 tys. ludności	1,0	1,0	1,1
14	Abonenci telefonii przewodowej (standardowe łącza główne, stan w dniu 31 XII)	91201	101313	110196
15	Na 1000 ludności	154,6	171,8	189,0
	Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne:			
	Sieć komunikacyjna (stan w dniu 31 XII):			
16	linie w km	1116	703	645
17	tramwajowe	248	243	202
18	autobusowe	868	460	443
19	czynne trasy komunikacji miejskiej w km	544	309	310
20	tramwajowe	57	57	57
21	autobusowe	487	252	253
	Wozy (stan w dniu 31 XII) w szt:			
22	tramwajowe	416	382	357
23	autobusowe	405	342	329
24	Przewozy pasażerów taborem komunikacji miejskiej (w ciągu roku) w mln	243,1	212,3	209,1
	Taksówki (stan w dniu 31 XII):			
25	Osobowe	3680	3780	3035
26	w tym prywatne	3600	3700	3035
27	Bagażowe	600	603	350
28	w tym prywatne	490	493	350

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
83,1	87,3	92,0	92,2	92,6	90,6	.	.	1
307,5	324,0	338,6	339,9	341,7	335,4	340,4	344,7	2
88	114	117	122	131	134	121	122	3
2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3	1,8	1,8	4
55,2	55,4	55,7	56,6	56,9	57,1	58,4	59,1	5
9105	18145	29349	50927	66767	87032,0	95516	104464	6
6729	13015	17413	29035	36103	41451,0	40635	41631	7
2376	5130	11936	21892	30664	45581,0	54881	62833	8
8785	17995	30030	48832	65282	82863,0	91547	100208	9
6683	12675	17961	26176	34371	36463,0	38452	39589	10
2102	5320	12069	22656	30911	46400,0	53095	60619	11
64	65	63	66	68	71	73	78	12
1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	13
130986	142561	152167	161090	180812	204876	219176	229217	14
224,7	244,8	261,8	277,3	311,7	354,3	375,1	392,9	15
594	599	604	745	601	618	647	643	16
151	152	152	150	169	169	188	189	17
443	447	452	595	432	449	459	454	18
311	316	318	318	325	326	328	328	19
57	57	57	57	64	64	64	64	20
254	258	261	261	261	262	264	264	21
323	323	318	319	325	313	320	321	22
314	308	286	315	299	295	288	290	23
205,8	202,9	194,5	205,8	225,7	227,5	243,0	239,3	24
2954	3256	3535	3966	4167	2935	3109	3276	25
2954	3256	3535	3966	4167	2935	3109	3276	26
267	312	330	352	393	413	420	423	27
267	312	330	352	393	413	420	420	28

GOSPODARKA MIASTA (cd.)

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992
1	Sprzedaż produkcji budowlano-montażowej: w mln zł (ceny bieżące)	337,4
2	na 1 mieszkańca w zł	578,8
3	Sklepy (stan w dniu 31 XII)	4770	5410	6111
4	Liczba ludności na 1 sklep	124	109	95
Przeciętne ceny detaliczne wybranych towarów w zł:				
5	Chleb mieszany zwykły ^a – za 0,6 kg	0,22	0,36	0,53
6	Mąka pszenna „Poznańska” – za 1 kg	0,31	0,36	0,68
7	Ryż – za 1 kg	0,67	0,98	1,07
8	Ziemniaki – za 1 kg	0,05	0,17	0,35
9	Jabłka (gat. I wybór) – za 1 kg	0,43	0,71	0,82
Mięso – za 1 kg:				
10	wieprzowe – schab	3,53	4,67	5,02
11	wołowe bez kości (z udźca)	3,12	3,57	6,50
12	Kurczę patroszone – za 1 kg	1,48	1,76	2,50
Kielbasa – za 1 kg:				
13	myśliwska sucha	5,87	7,53	9,04
14	zwyczajna	2,44	3,20	3,72
15	Karp świeży – za 1 kg	1,55	2,45	3,70
16	Smalec wieprzowy – za 1 kg	0,88	0,94	1,26
17	Masło o zawartości tłuszczu 82,5% Extra świeże ^b – 250 g	0,62	0,74	0,90
18	Mleko spożywcze o zawartości tłuszczu 2-2,5% w opakowaniu foliowym – za 1 l	0,10	0,22	0,37
19	Ser twarogowy tłusty ^c – za 1 kg	0,89	1,55	3,07
20	Jaja kurze świeże – za 1 szt	0,12	0,11	0,12
21	Cukier kryształ – za 1 kg	0,48	0,59	0,92
22	Mydło toaletowe ^d „Fa” – za szt 125 g	0,14	0,15	0,32
23	Papier toaletowy – za 1 rolkę	0,06	0,10	0,14
24	Benzyna silnikowa ^e (etylina 94) – za 1 l	0,37	0,51	0,80
Budżet miasta:				
25	Dochody: w mln zł	824,2	843,8	126,9
26	na 1 mieszkańca w zł	140	143	215
27	Wydatki: w mln zł	800,9	770,7	132
28	na 1 mieszkańca w zł	136	131	224
29	Nakłady inwestycyjne: w mln zł	1662,8	2626,1	3618
30	na 1 mieszkańca w zł	2818	4450	6140
Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON (stan w dniu 31 XII):				
31	Ogółem	10342	15987	23903
32	na 1000 ludności	17,5	27,1	41,0
w tym:				
33	Przedsiębiorstwa państwowe	201	236	.
34	Spółdzielnie	329	255	.
35	Spółki handlowe	2562	.
36	w tym z udziałem kapitału zagranicznego	95	261	.
37	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w tys.

^a W latach 1990–1993 za 0,8 kg, 1999–2000 za 1 kg. ^b W latach 1990–1993 chłodnicze, 1994–1995 świeże. ^c W 95-oktanowa (bez Pb).

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
457,3	594,9	921,3	1217,7	1793,7	2256,3	2521,7	2374,0	1
784,7	1021,5	1585,2	2096,6	3092,6	3902,3	4316,1	4069,5	2
6928	7412	7738	7420	7147	7927	8204	8259	3
84	79	75	78	81	73	70	70	4
0,70	0,92	0,82	1,10	1,38	1,38	2,03	2,61	5
0,72	0,80	0,99	1,60	1,44	1,50	1,27	1,83	6
1,16	2,12	2,61	2,35	2,29	2,31	2,32	2,47	7
0,22	0,57	0,63	0,40	0,72	0,75	1,26	0,75	8
0,75	1,87	1,50	1,47	1,63	1,75	2,80	2,57	9
7,08	8,20	8,94	10,88	13,08	11,65	11,60	13,37	10
8,05	9,35	10,99	11,80	13,17	11,36	12,00	16,68	11
3,55	4,00	5,00	6,16	5,85	5,55	4,31	5,30	12
12,54	14,55	14,98	17,51	23,66	23,70	19,18	20,58	13
5,59	6,18	6,58	8,17	8,95	8,60	9,20	9,73	14
4,55	5,30	6,50	9,25	11,75	11,25	10,50	10,25	15
4,04	3,14	2,72	4,84	4,80	3,84	3,60	5,24	16
0,99	2,00	1,92	2,38	3,25	3,10	3,61	3,78	17
0,46	0,62	0,86	0,96	1,08	1,03	1,21	1,39	18
3,39	4,65	5,53	6,63	7,64	7,64	8,11	8,50	19
0,34	0,27	0,27	0,33	0,40	0,28	0,30	0,34	20
0,90	1,39	1,87	2,46	1,92	1,93	2,22	2,48	21
0,37	1,62	1,86	.	.	1,95	1,24	1,33	22
0,20	0,22	0,39	0,40	0,40	0,45	.	.	23
1,01	1,18	1,31	1,52	1,81	1,87	2,85	3,20	24
194,1	280,5	361,7	671,6	773,3	962,6	1000,5	1145,4	25
333	481	622	1156	1333	1662	1712	1963	26
189,5	268,2	346,3	723,9	832,9	1033,5	1090,5	1199,8	27
325	460	595	1246	1436	1784	1866	2056	28
5180,2	.	.	1675,8	.	4087,9	5051,4	5403,8	29
8888	.	.	2885	.	7070	8846	9263	30
63602	64885	62984	62409	62008	70328	75204	80526	31
109,1	111,4	108,4	107,5	106,9	121,6	128,7	138,0	32
156	138	124	110	92	83	73	64	33
284	291	299	309	298	295	296	297	34
3882	4378	4788	5298	5739	6188	6621	7173	35
713	914	1105	1325	1494	1670	1807	1892	36
51766	51956	49137	47212	46875	52510	55800	58481	37

latach 1999–2000 ser półtłusty. ^d W 1990–1993 i 1999–2000 mydło toaletowe dla dzieci za 100 g. ^e W 1999–2000 benzyna

GOSPODARKA MIASTA (cd.)

SEKCJE I DZIAŁY a – produkcja sprzedana b – przeciętne zatrudnienie		1993	1995	2000	
		w odsetkach			1993=100
PRZEMYSŁ	a	100,0	100,0	100,0	227,3
	b	100,0	100,0	100,0	86,1
Górnictwo	a	0,3	0,2	0,3	100,6
	b	0,9	0,4	0,6	54,1
Przetwórstwo przemysłowe	a	89,7	93,7	91,4	241,1
	b	91,8	91,8	91,9	86,5
w tym:					
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	a	32,7	33,8	28,7	238,3
	b	17,8	20,1	20,5	96,6
Produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich	a	2,6	2,6	2,4	250,3
	b	9,3	10,9	9,9	98,1
Produkcja skór wyprawionych i wyrobów z nich ^Δ	a	0,4	0,3	0,1	54,4
	b	1,3	0,6	0,5	37,0
Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz ze słomy i wikliny ^Δ	a	1,6	1,6	1,3	116,4
	b	4,2	3,6	3,1	62,6
Produkcja masy włóknistej oraz papieru ^Δ	a	0,9	2,6	4,4	851,0
	b	0,9	1,3	1,9	187,1
Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji	a	2,2	2,2	3,3	309,2
	b	3,3	3,5	5,0	140,7
Produkcja wyrobów chemicznych	a	8,5	6,8	7,0	88,1
	b	5,9	6,6	6,6	92,8
Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych	a	2,4	3,3	4,3	255,7
	b	2,7	3,4	5,6	178,8
Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych ..	a	1,0	1,0	1,7	224,8
	b	2,3	2,3	2,0	78,0
Produkcja metali	a	0,5	0,7	0,5	143,9
	b	1,6	1,7	1,3	65,3
Produkcja wyrobów z metali ^Δ	a	1,7	1,7	2,9	293,5
	b	3,5	3,9	4,8	122,3
Produkcja maszyn i urządzeń ^Δ	a	9,8	6,8	6,2	134,8
	b	18,9	15,8	10,3	45,8
Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej ^Δ	a	2,7	2,2	2,7	297,3
	b	3,8	3,2	2,1	46,1
Produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych	a	1,6	3,2	1,1	312,5
	b	2,0	1,5	1,4	62,7
Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	a	1,2	1,0	1,0	205,5
	b	1,6	1,7	1,9	100,6
Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep	a	0,8	7,1	19,6	3991,2
	b	1,8	1,9	5,3	241,5
Produkcja mebli; pozostała działalność produkcyjna ^Δ	a	1,0	1,0	2,2	443,9
	b	3,3	3,5	6,1	165,2
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	a	10,0	6,1	8,3	104,8
	b	7,3	7,8	7,5	84,4
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	a	9,0	5,4	7,2	104,9
	b	6,2	6,6	6,0	79,6
Pobór, uzdatnianie i rozprowadzanie wody	a	0,9	0,7	1,1	110,1
	b	1,1	1,2	1,5	111,4

^a Dane za lata 1993 i 1995 obejmują przedsiębiorstwa, w których liczba pracujących jest większa od 5; za 2000 r., w których liczba pracujących jest większa od 9. Wskaźniki dynamiki obliczono metodą nawiązania łańcuchowego.

GOSPODARKA MIASTA (dok.)

SEKCJE I DZIAŁY	1993	1995	2000	1993	1995	2000	
	w złotych			ogółem=100			1993=100
PRZECIĘTNE WYNAGRODZENIE MIESIĘCZNE W PRZEMYSŁE	446,00	831,75	2428,06	100,0	100,0	100,0	523,0
Górnictwo	406,83	873,20	2739,63	91,2	105,0	112,8	673,4
Przetwórstwo przemysłowe	439,15	805,44	2358,54	98,5	96,8	97,1	537,1
w tym:							
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	506,30	899,00	2771,57	113,5	108,1	114,1	547,4
Produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich	356,08	531,62	1210,34	79,8	63,9	49,8	339,9
Produkcja skór wyprawionych i wyrobów z nich ^Δ	337,20	666,00	1740,26	75,6	80,1	71,7	516,1
Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz ze słomy i wikliny ^Δ	300,08	561,29	1318,77	67,3	67,5	54,3	439,5
Produkcja masy włóknistej oraz papieru ^Δ	488,28	1183,08	2956,85	109,5	142,2	121,8	605,6
Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji	456,39	771,45	2194,90	102,3	92,8	90,4	480,9
Produkcja wyrobów chemicznych	571,26	1178,73	4016,08	128,1	141,7	165,4	703,0
Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych	429,25	726,04	2069,05	96,2	87,3	85,2	482,0
Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	374,57	741,21	2730,65	84,0	89,1	112,5	729,0
Produkcja metali	342,95	612,70	1806,34	76,9	73,7	74,4	526,7
Produkcja wyrobów z metali ^Δ	400,41	744,69	2140,05	89,8	89,5	88,1	534,5
Produkcja maszyn i urządzeń ^Δ	427,15	771,23	2303,50	95,8	92,7	94,9	539,3
Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej ^Δ	436,51	1303,19	3367,48	97,9	156,7	138,7	771,5
Produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych . .	710,25	1443,22	2474,07	159,2	173,5	101,9	348
Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	454,82	855,49	2414,41	102,0	102,9	99,4	530,8
Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep	409,94	800,41	3091,85	91,9	96,2	127,3	754,2
Produkcja mebli; pozostała działalność produkcyjna ^Δ	375,94	654,11	1437,78	84,3	78,6	59,2	382,4
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	641,05	1140,46	3252,79	143,7	137,1	134,0	493,3
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	659,38	1182,00	3169,12	147,8	142,1	130,5	480,6
Pobór, uzdatnianie i rozprowadzanie wody	538,78	917,11	3584,74	120,8	110,3	147,6	665,3

STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Lp.
	Powierzchnia (stan w dniu 31 XII):												
1	Ogółem w km ²	261	261	261	261	261	261	261	261	261	261	261	1
2	na 1 mieszkańca w m ²	443	443	448	448	449	450	450	450	452	447	449	2
	W tym według kierunków wykorzystania w ha:												
3	użytki rolne	11298	11181	11014	10800	9950	9927	9640	9535	9478	9292	9167	3
4	lasy i zadrzewienia	3630	3721	3712	3736	3725	3579	3577	3601	3605	3599	3564	4
5	tereny komunikacyjne	2514	2514	2543	2602	2774	2780	2811	2839	2854	2971	3008	5
6	tereny osiedlowe	5790	5813	6022	6265	7129	7391	7447	7485	7516	5520	5593	6
7	wody	795	800	795	788	799	663	671	681	677	683	755	7
	Miejskie tereny zielone (stan w dniu 31 XII):												
8	Ogółem w ha	6397	6397	6404	6729	7098	7175	7193	7083	7072	7072	7077	8
9	w tym: zielen osiedlowa	450	450	450	460	460	460	460	460	460	460	460	9
10	ogrody działkowe	855	855	855	825	825	827	825	825	825	822	822	10
	Temperatury powietrza w °C:												
11	Średnie	9,5	8,3	9,4	8,3	9,2	8,7	7,1	8,4	8,9	9,4	10,0	11
12	Maksymalne	34,3	33,4	37,0	32,2	36,7	34,0	32,9	34,0	36,8	32,9	36,5	12
13	Minimalne	-9,3	-15,2	-13,2	-14,8	-15,7	-18,8	-19,2	-20,2	-17,2	-18,8	-12,1	13
14	Średnie zachmurzenie w oktantach	4,8	4,8	4,5	5,0	4,9	4,9	5,2	5,0	5,4	5,2	5,3	14
15	Suma opadów w mm ⁷	524	419	355	695	591	494	551	636	604	599	610	15
	Pobór wód w dam³:												
16	podziemnych	3736	3489	3469	3373	3010	2527	2845	2545	2459	3209	2983	16
17	gruntowych	12907	14524	12358	12638	12018	11679	12038	11747	10514	9034	9149	17
18	Zużycie wody na 1 km ² powierzchni miasta w dam ³	75,8	80,7	74,9	72,6	67,1	62,5	65,3	60,8	55,0	49,0	48,0	18
19	Zakup wody w dam ³	4750	4291	4760	4078	3691	3341	3274	2724	2668	1607	1282	19
20	w tym z wodociągów komunalnych na cele produkcyjne	3886	3600	3872	3062	2905	2532	1386	1892	1741	987	581	20
	Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczania odprowadzone do wód powierzchniowych w hm³:												
21	Oczyszczane	37,9	39,1	32,0	46,7	44,5	51,3	55,6	52,4	54,7	53,0	50,2	21
22	mechanicznie	37,3	38,5	31,5	46,0	43,8	51,0	55,1	52,0	54,4	47,7	11,4	22
23	chemicznie	–	–	–	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	23
24	biologicznie	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,3	0,4	0,3	0,2	5,1	38,7	24
25	Nieoczyszczane	33,9	25,0	34,8	17,3	17,2	6,7	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	25
	Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska:												
26	Pyłowych w tys. t	11,6	10,3	8,2	6,7	5,4	4,6	5,1	4,0	3,4	2,5	1,9	26
27	na 1 km ² powierzchni miasta w t	44,4	39,5	31,4	25,7	20,7	17,6	19,5	15,3	13,0	9,6	7,3	27
28	Gazowych (bez dwutlenku węgla) w tys. t	21,3	18,7	19,0	16,8	16,4	16,7	16,0	14,1	12,9	12,3	12,5	28
	w tym:												
29	dwutlenek siarki	14,3	12,8	10,5	11,0	10,7	11,3	10,5	9,6	8,4	7,5	7,8	29
30	na 1 km ² powierzchni miasta w t	81,6	71,6	72,8	64,4	62,8	64,0	61,3	54,0	49,4	47,1	47,9	30
	Zanieczyszczenia zatrzymane w urządzeniach do redukcji w % zanieczyszczeń wytworzonych:												
31	Pyłowe	89,7	90,8	93,1	93,7	94,5	95,7	95,3	96,2	96,7	98,3	98,8	31
32	Gazowe	0,1	0,6	0,7	0,4	0,1	0,2	0,2	0,4	11,1	32,2	31,2	32
	Odpady (z wyłączeniem odpadów komunalnych):												
33	Wytworzone w ciągu roku w tys. t	285,8	231,4	455,1	268,6	261,3	224,3	242,7	236,0	279,9	357,3	377,8	33
34	wykorzystane gospodarczo	131,6	92,7	96,4	89,7	134,1	188,0	200,0	212,3	233,9	306,7	329,7	34
35	unieszkodliwione	2,1	10,8	14,2	55,4	59,8	0,2	0,3	0,3	41,0	45,5	44,0	35
36	składowane ogółem ^a	152,1	127,9	344,5	123,5	67,4	36,1	42,4	23,4	5,0	4,2	4,1	36
37	Na 1 km ² powierzchni miasta w t	1095,0	886,6	1743,7	1029,1	1001,1	859,4	929,9	904,2	1072,4	1369,0	1447,5	37

^a Od 1998 r. przejściowo gromadzone.

F. NA POCZĄTKU XXI WIEKU

LUDNOŚĆ W 2002 R. – dane spisowe^a

Stan w dniu 20 V

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem	578886	269899	308987
w wieku ^b :			
0 – 14 lat	79338	40735	38603
15 – 64	420306	199980	220326
65 lat i więcej	79182	29157	50025

a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań. b Nie uwzględniono osób o nieustalonym wieku.

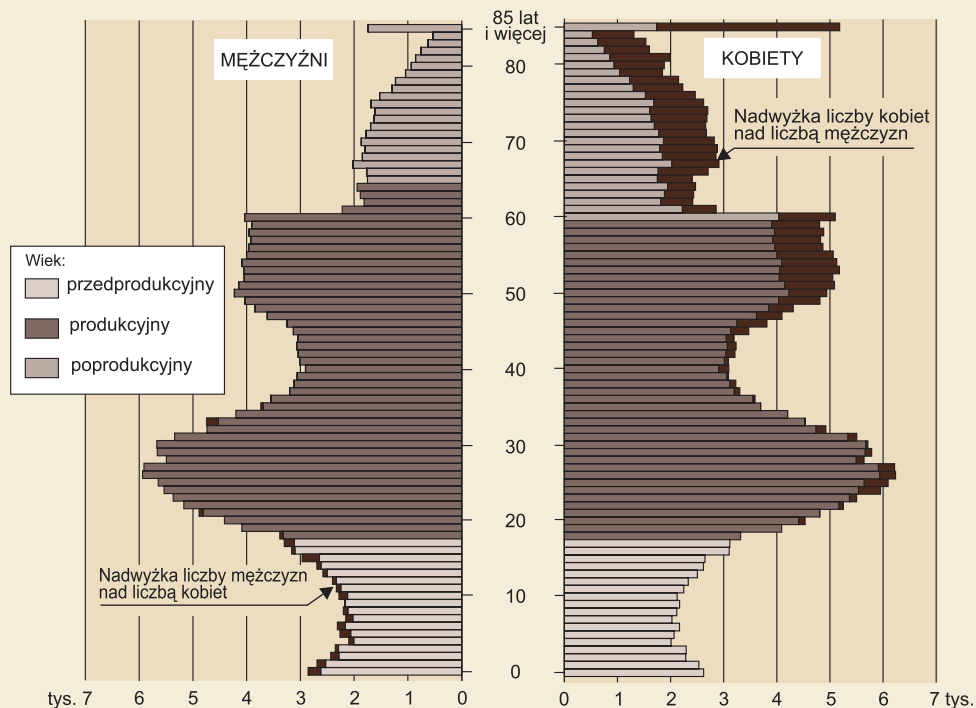
LUDNOŚĆ – dane bilansowe

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
	2002			2004			2006		
Ludność w tys.	577,2	268,9	308,2	570,8	265,9	305,0	565,0	263,3	301,6
w wieku:									
przedprodukcyjnym	100,4	51,4	49,0	92,7	47,4	45,3	88,2	45,2	43,0
produkcyjnym	382,9	188,3	194,6	383,8	188,5	195,2	379,4	188,1	191,3
poprodukcyjnym ..	93,8	29,3	64,5	94,3	29,9	64,4	97,3	30,0	67,4
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	50,7	42,8	58,4	48,7	41,0	56,2	48,9	40,0	57,7

LUDNOŚĆ WEDŁUG PŁCI I WIEKU W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

RUCH NATURALNY I MIGRACJE NA POBYT STAŁY

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Małżeństwa	2772	2655	3084	Napływ	5737	5789	6550
Urodzenia żywe	4322	4857	5557	w tym w ruchu wewnętrznym	5662	5618	6444
Zgony	5551	5554	5534	Odływ	6423	7810	8974
w tym niemowląt	31	32	40	w tym w ruchu wewnętrznym	6221	7672	8459
Przyrost naturalny	-1229	-697	23	Saldo migracji	-686	-2021	-2424

LUDNOŚĆ W WIEKU 15 LAT I WIĘCEJ WEDŁUG STANU CYWILNEGO FAKTYCZNEGO^a W 2002 R.

Stan w dniu 20 V

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
OGÓŁEM	499548	229164	270384
Kawaler, panna	153833	76160	77673
Żonaty, zamężna	270327	135053	135274
Wdowiec, wdowa	46475	7184	39291
Rozwiedziony, rozwiedziona	22602	7921	14681
Separowany, separowana	4462	1908	2554
Nieustalony	1849	938	911

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.LUDNOŚĆ W WIEKU 13 LAT I WIĘCEJ WEDŁUG POZIOMU WYKSZTAŁCENIA^a W 2002 R.

Stan w dniu 20 V

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	W tym kobiety	Ogółem	W tym kobiety
	w liczbach bezwzględnych		w odsetkach	
OGÓŁEM	513008	276987	100,0	100,0
z wykształceniem:				
Wyższym	100360	52592	19,6	19,0
Średnim ^b	206725	120339	40,3	43,4
Zasadniczym zawodowym	97287	39314	19,0	14,2
Podstawowym	92522	56160	18,0	20,3
Podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego	6764	3722	1,3	1,3
Nieustalonym	9350	4860	1,8	1,8

OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE^a W 2002 R.

Stan w dniu 20 V

W wieku:

0–15 lat

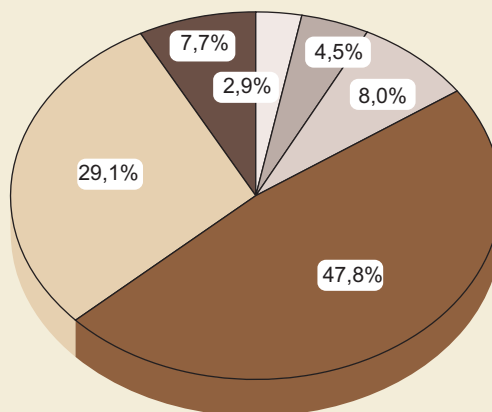
16–29

30–44

45–65

66–79

80 lat i więcej

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.

LUDNOŚĆ WEDŁUG GŁÓWNEGO ŹRÓDŁA UTRZYMANIA^a W 2002 R.

Stan w dniu 20 V

GŁÓWNE ŹRÓDŁO UTRZYMANIA	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
	w liczbach bezwzględnych			w odsetkach		
OGÓŁEM	578886	269899	308987	100,0	100,0	100,0
Praca lub najem	371951	185242	186709	64,3	68,6	60,4
poza rolnictwem	368642	183495	185147	63,7	68,0	59,9
najemna	308879	150023	158856	53,4	55,6	51,4
na rachunek własny lub z dochodów z najmu	59763	33472	26291	10,3	12,4	8,5
w rolnictwie	3309	1747	1562	0,6	0,6	0,5
w tym w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej)	1654	858	796	0,3	0,3	0,3
Niezarobkowe źródło	193188	77885	115303	33,4	28,9	37,3
emerytura	93383	37580	55803	16,1	13,9	18,1
renta	73746	28956	44790	12,7	10,7	14,5
pozostałe	26059	11349	14710	4,5	4,2	4,8
Dochody z własności	740	407	333	0,1	0,2	0,1

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.LUDNOŚĆ W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH Z UŻYTKOWNIKIEM GOSPODARSTWA ROLNEGO (DZIAŁKI ROLNEJ) WEDŁUG PŁCI I GRUP WIEKU^a W 2002 R.

Stan w dniu 20 V

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
	w liczbach bezwzględnych			w odsetkach		
OGÓŁEM	10862	5381	5481	100,0	100,0	100,0
0–14 lat	1622	816	806	14,9	15,2	14,7
15–19	1089	539	550	10,0	10,0	10,0
20–29	1763	922	841	16,2	17,1	15,3
30–39	1100	555	545	10,1	10,3	9,9
40–49	2037	971	1066	18,8	18,0	19,4
50–59	1782	884	898	16,4	16,4	16,4
60–64	449	220	229	4,1	4,1	4,2
65 lat i więcej	1020	474	546	9,4	8,8	10,0

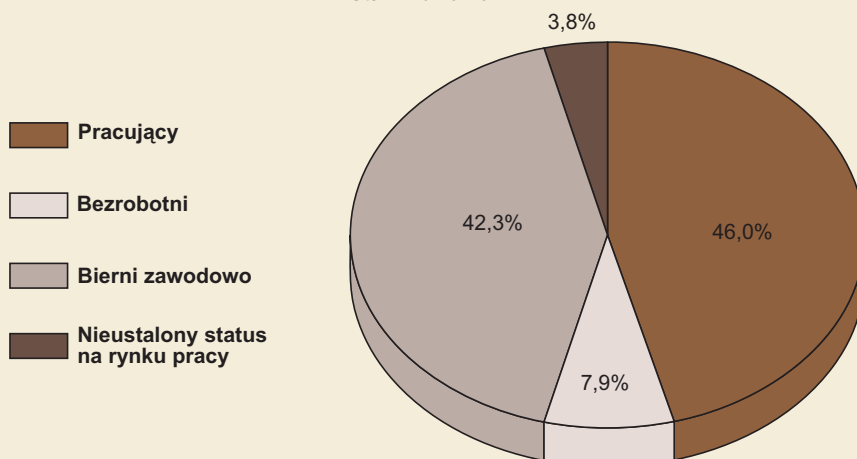
^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.GOSPODARSTWA DOMOWE WEDŁUG LICZBY OSÓB W GOSPODARSTWIE I GŁÓWNEGO ŹRÓDŁA UTRZYMANIA^a W 2002 R.

Stan w dniu 20 V

GŁÓWNE ŹRÓDŁO UTRZYMANIA	Ogółem	Z liczbą osób				
		1	2	3	4	5 i więcej
OGÓŁEM	233867	77334	58063	46328	36417	15725
	W % OGÓŁU GOSPODARSTW DOMOWYCH					
Praca	52,4	34,6	40,6	67,5	80,7	73,8
Niezarobkowe źródło	38,7	45,9	54,5	28,9	16,8	23,9
w tym emerytury i renty	35,9	43,0	51,8	26,0	14,5	20,6
Dochody z własności	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Na utrzymaniu	7,6	19,2	3,1	1,7	0,6	0,5
Nieustalone źródło	1,2	0,1	1,7	1,8	1,8	1,6

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI W WIEKU 15 LAT I WIĘCEJ^a W 2002 R.
Stan w dniu 20 V

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.

RODZINY W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH WEDŁUG TYPÓW RODZIN^a W 2002 R.

Stan w dniu 20 V

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Małżeństwa		Partnerzy		Matki z dziećmi	Ojcowie z dziećmi
		z dziećmi	bez dzieci	z dziećmi	bez dzieci		
OGÓŁEM	157730	79221	38361	1829	2716	31504	4099
w gospodarstwach domowych:							
Jednorodzinnych	145547	75601	34694	1745	2604	27204	3699
Dwurodzinnych	11576	3466	3522	79	104	4034	371
Trzy i więcej rodzinnych	607	154	145	5	8	266	29

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.

ZASOBY MIESZKANIOWE

Stan w dniu 31 XII

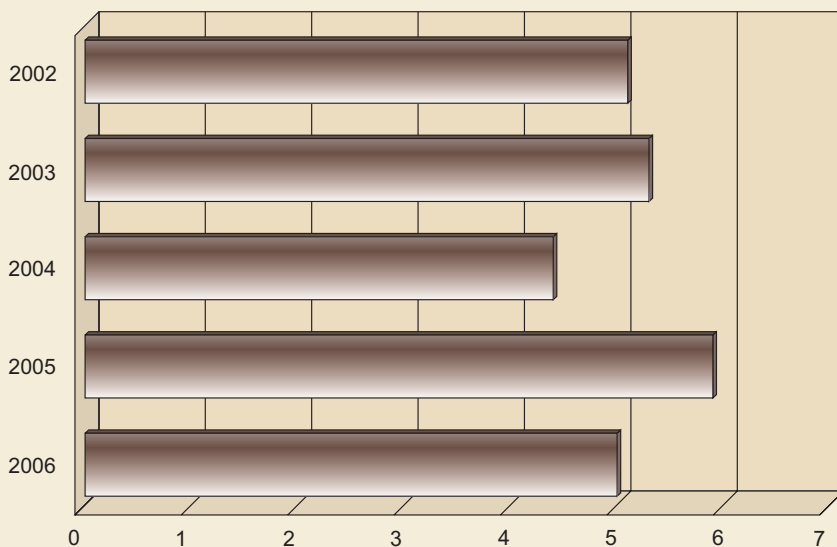
WYSZCZEGÓLNIENIE	2002 ^a	2004 ^b	2006 ^b	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002 ^a	2004 ^b	2006 ^b
Mieszkania w tys.	198,2	218,6	224,3	Przeciętna:			
na 1000 ludności	342,3	383,0	397,1	liczba izb w mieszkaniu	3,52	3,48	3,47
stanowiące własność				liczba osób na: 1 mieszkanie	2,84	2,61	2,52
gminy w % ogółem	10,5	9,8	8,8	1 izbę	0,81	0,75	0,73
Izby w tys.	697,3	759,9	778,5	powierzchnia użytkowa w m ² :			
Powierzchnia użytkowa				1 mieszkania	63,0	63,2	63,6
mieszkań w tys. m ²	12470,6	13817,8	14264,6	na 1 osobę	22,0	24,2	25,2

^a Stan w dniu 20 V; Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań. ^b Na podstawie bilansów; mieszkania zamieszkane i niezamieszkane.

MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA

WYSZCZEGÓLNIENIE	Mieszkania			Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys m ²			Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ²		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006	2002	2004	2006
OGÓŁEM	2890	2509	2828	233,3	234,3	221,0	80,7	93,4	78,1
w tym w budynkach:									
Indywidualnych	716	726	467	113,1	121,2	82,0	157,9	166,9	175,7
Spółdzielni mieszkaniowych	155	269	20	7,1	13,1	2,0	46,1	48,6	99,0
Na sprzedaż lub wynajem	1731	1121	2053	95,6	78,2	125,0	55,2	69,7	60,9
Spółecznych czynszowych	204	393	145	10,6	21,9	6,6	51,7	55,7	45,7
Komunalnych	12	-	143	0,7	-	5,4	55,3	-	37,5

MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA NA 1000 LUDNOŚCI

EDUKACJA W ROKU SZKOLNYM 2006/2007

SZKOLNICTWO	Szkoły	Uczniowie i studenci	Absolwenci ^a
Podstawowe	107	28572	5302
Gimnazja	86	17450	6162
Specjalne ponadgimnazjalne przysposabiające do pracy	5	141	24
Zasadnicze zawodowe	19	2836	907
Licea ogólnokształcące	49	17262	5474
Uzupełniające licea ogólnokształcące	1	21	7
Licea profilowane	20	2143	1019
Technika	21	6893	1296
Technika uzupełniająca	2	42	5
Artystyczne ^b	5	921	234
Policealne i pomaturalne	127	12122	4248
Wyższe	25	135618	25312
Dla dorosłych	69	8899	2364
gimnazja	2	148	29
zasadnicze zawodowe	1	45	66
licea ogólnokształcące	26	4554	1385
uzupełniające licea ogólnokształcące	23	2672	242
technika	1	151	642
technika uzupełniająca	16	1329	-

^a Z poprzedniego roku szkolnego. ^b Dające uprawnienia zawodowe.

SZKOŁY WYŻSZE

WYSZCZEGÓLNIENIE	Szkoly	Studenci		Absolwenci ^a	
		ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety
OGÓŁEM	2002/03 21	139145	80510	25667	16469
	2004/05 23	126811	72740	25076	15886
	2006/07 25	135618	77476	25312	16068
Uniwersytety	1	45545	30184	8345	5987
Wyższe szkoły techniczne	1	16957	3900	3402	905
Wyższe szkoły rolnicze	1	12165	6239	2401	1470
Wyższe szkoły ekonomiczne	6	26559	15640	6098	4171
Akademie medyczne	1	7694	5871	1251	1040
Akademie wychowania fizycznego	1	3314	1731	669	409
Wyższe szkoły artystyczne	2	2095	1389	365	237
Wyższe szkoły zawodowe ^b	9	11662	8034	1002	831
Pozostałe ^c	3	9627	4488	1779	1018

^a Z poprzedniego roku akademickiego. ^b Tworzone na podstawie ustawy z dnia 26 VI 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz. U. Nr 96, poz. 590). ^c Niepaństwowe, o profilu uniwersyteckim.

PODSTAWOWE WSKAŹNIKI W DZIAŁALNOŚCI BADAWCZEJ I ROZWOJOWEJ (B+R)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Jednostki (stan w dniu 31 XII)	37	37	43
w tym:			
Jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe	19	17	20
Jednostki rozwojowe	9	9	11
Szkoły wyższe	8	9	9
Zatrudnieni (stan w dniu 31 XII)	11463	11565	11248
w tym:			
jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe ..	1603	1640	1531
jednostki rozwojowe	126	192	86
szkoły wyższe	9732	9731	9619
W tym z wykształceniem wyższym z:			
tytułem naukowym profesora	835	896	910
stopniem doktora habilitowanego	931	955	1064
Na 1000 osób pracujących ^a	52,2	51,2	50,0
Na 1000 ludności	19,9	20,3	19,9
Nakłady^b w tys. zł (ceny bieżące)	300402	322565	346070,7
Bieżące ^c	250525	255460,1
Inwestycyjne na środki trwałe	72040	90610,6
relacja do PKB w %	1,24	1,15	1,21 ^d
na 1 mieszkańca w zł	519	563	611

^a W głównym miejscu pracy; dane dotyczą podmiotów, w których liczba pracujących przekracza 9. ^b Bez amortyzacji środków trwałych. ^c W 2002 r. łącznie z kosztami zakupu lub wytworzenia aparatury naukowo-badawczej, zwanej poprzednio specjalną, niezbędnej do wykonania określonych prac B+R, spełniającej kryteria zaliczania do środków trwałych, lecz zgodnie z obowiązującymi przepisami do czasu zakończenia tych prac nieujętej w ewidencji środków trwałych (rozporządzenie Przewodniczącego KBN z 30 XI 2001 r., Dz. U. Nr 146, poz. 1642, § 13). ^d Dane za 2005 r.

**NAKLADY BIEŻĄCE^a NA DZIAŁALNOŚĆ BADAWCZĄ I ROZWOJOWĄ WEDŁUG RODZAJÓW
BADAŃ (ceny bieżące)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Badania		Prace rozwojowe	
		podstawowe	stosowane		
w tys. zł					
OGÓLEM	2002	248982	125302	55378	68302
	2004	250525	137418	53855	59252
	2006	255460,1	147175,3	56460,0	51824,8
Jednostki naukowe i badawczo- -rozwojowe		142615,3	79605,6	27647,8	35361,9
Placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk		66223,5	63281,9	1078,1	1863,5
Jednostki badawczo-rozwojowe		76391,8	16323,7	26569,7	33498,4
Jednostki obsługi nauki		334,7	–	11,1	323,6
Jednostki rozwojowe		6599,4	2079,4	176,4	4343,6
Szkoły wyższe		105910,7	65490,3	28624,7	11795,7

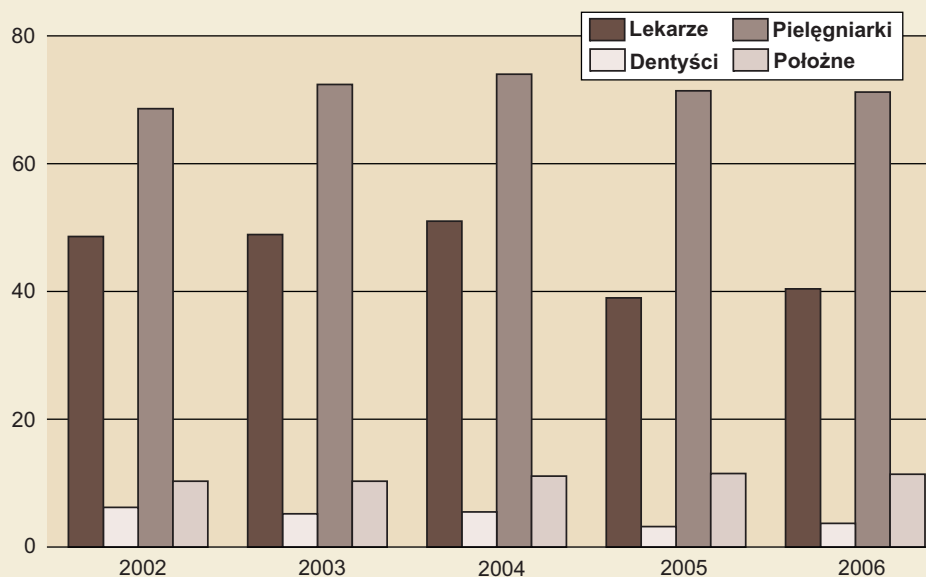
^a Bez amortyzacji środków trwałych. W 2002 r. łącznie z kosztami zakupu lub wytworzenia aparatury naukowo-badawczej, zwanej poprzednio specjalną, niezbędnej do wykonania określonych prac B+R, spełniającej kryteria zaliczania do środków trwałych, lecz zgodnie z obowiązującymi przepisami do czasu zakończenia tych prac nieujętej w ewidencji środków trwałych (rozporządzenie Przewodniczącego KBN z 30 XI 2001 r., Dz. U. Nr 146, poz. 1642, § 13).

PRACOWNICY MEDYCZNI^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	2002	2004	2006
	w liczbach bezwzględnych			na 10 tys. ludności		
Lekarze	2804	2912	2281	48,6	51,0	40,4
Lekarze dentyści	359	316	208	6,2	5,5	3,7
Pielęgniarki ^b	3958	4227	4021	68,6	74,0	71,2
Położne ^b	595	631	644	10,3	11,1	11,4

^a Do 2004 r. w publicznych i niepublicznych zakładach, dla których zakład jest głównym miejscem pracy. W 2006 r. pracujący bezpośrednio z pacjentem tj. bez osób, dla których głównym miejscem pracy jest uczelnia, opieka społeczna, jednostka administracji państwowej lub samorządu terytorialnego albo NFZ, razem z praktykami prywatnymi. ^b Od 2004 r. łącznie z magistrami pielęgniarstwa.

Źródło: w latach 2002 i 2004 dane Wielkopolskiego Centrum Zdrowia Publicznego w Poznaniu, a w 2006 r. Ministerstwa Zdrowia.

PRACOWNICY MEDYCZNI NA 10 tys. LUDNOŚCI
Stan w dniu 31 XII

ZATRUDNIENI LEKARZE SPECJALIŚCI^a

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	2002	2004	2006
	ogółem			w tym ze specjalizacją II stopnia		
OGÓŁEM	2265	2259	1660	1679	1802	1341
w tym specjaliści w zakresie:						
Chirurgii ^b	186	271	270	132	215	226
Chorób płuc	35	41	35	34	38	33
Chorób wewnętrznych	319	295	191	191	196	126
Dermatologii ^c i wenerologii	59	57	35	42	43	25
Ginekologii i położnictwa	191	211	154	149	164	130
Neurologii ^{cd}	98	90	60	71	71	47
Okulistyki	82	61	71	59	60	61
Otolaryngologii ^c	84	75	54	70	68	46
Pediiatrii	209	192	125	126	117	88
Psychiatrii ^c	57	56	25	36	40	23
Radiologii ^e	85	115	106	59	88	76
Lekarze specjaliści w % ogółu lekarzy pracujących	80,8	77,6	72,8	59,9	61,9	58,8

a Lekarze i lekarze dentyści, którzy uzyskali uprawnienia specjalistyczne I i II stopnia oraz od 2005 roku lekarze posiadający tytuł specjalisty w odpowiedniej dziedzinie medycyny zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia z 20 października 2005 roku w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentyistów (Dz.U. Nr 213, poz. 1779 z późn. zm.). *b* Lekarze specjaliści w zakresie: chirurgii ogólnej, dziecięcej, klatki piersiowej, chirurgii onkologicznej, plastycznej i szczękowo-twarzowej, ortopedii, traumatologii, neurochirurgii i neurotraumatologii, kardiologii oraz od 2005 r. urologii i chirurgii naczyniowej. *c* Łącznie ze specjalistami dziecięcymi. *d* Łącznie z neuropatologią. *e* Lekarze specjaliści w zakresie radiodiagnostyki, radioterapii i radiologii dziecięcej.

Źródło: dane Wielkopolskiego Centrum Zdrowia Publicznego w Poznaniu.

AMBULATORYJNA OPIEKA ZDROWOTNA

WYSZCZEGÓLNIENIE	Zakłady (stan w dniu 31 XII)		Porady udzielone ^a w tys.							
			ogółem				z liczby ogółem			
			razem		w tym specjalistyczne lekarskie		lekarskie		stomatologiczne	
	2002	2006	2002	2006	2002	2006	2002	2006	2002	2006
OGÓŁEM	259	358	4471,6	4906,9	2091,8	2493,3	4067,9	4528,7	403,7	378,1
Zakłady opieki zdrowotnej ..	224	258	4239,4	4569,4	2035,3	2346,0	3862,8	4272,0	376,6	297,5
publiczne	25	23	1152,2	982,9	1077,3	966,6	1110,4	977,1	41,8	5,8
niepubliczne	199	235	3087,2	3586,6	958,0	1379,5	2752,4	3294,9	334,8	291,7
Praktyki lekarskie ^b	35	100	232,2	337,4	56,5	147,3	205,1	256,8	27,1	80,7

a W publicznych i niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej, bez porad lekarskich udzielonych w szpitalach pacjentom niehospitalizowanym. *b* Dane za 2006 r. obejmują podmioty, które podpisały kontrakt „praktyka lekarska – Narodowy Fundusz Zdrowia” lub „praktyka lekarska – zakład opieki zdrowotnej”, łącznie z praktykami lekarskimi przeprowadzającymi badania profilaktyczne w zakresie służby medycyny pracy.

SZPITALA^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	Szpitale	Łóżka	Leczeni ^b	Dni pobytu chorego	Przeciętny pobyt chorego	Przeciętne wykorzystanie łóżka	
					stan w dniu 31 XII		w dniach
OGÓLEM	2002	18	5511	218720	1628556	7,4	296
	2004	24	5752	221085	1482887	6,7	258
	2006	19	5248	237237	1316142	5,5	251
Kliniczne		5	2059	98549	531256	5,4	258
Miejskie		3	1109	41884	280024	6,7	253
Specjalistyczne		5	1754	81844	438672	5,4	250
Prywatne		6	326	14960	66190	4,4	203

a Bez szpitala psychiatrycznego. *b* Bez ruchu międzyoddziałowego.

Źródło: dane Wielkopolskiego Centrum Zdrowia Publicznego w Poznaniu.

APTEKI^a

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Apteki	171	191	220
Farmaceuci ^b	563	521	592
Liczba ludności na 1 aptekę w tys.	3,4	3,0	2,6

a Bez aptek w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej, np. w szpitalach. *b* Do 2003 r. farmaceuci (łącznie z osobami odbywającymi staż), a od 2004 r. tylko magistrowie farmacji.

ŚWIADCZENIA POMOCY ŚRODOWISKOWEJ

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	2002	2004	2006
	w tys. zł			w odsetkach		
OGÓLEM	40952	31639	36084	100,0	100,0	100,0
Zadania zlecone gminy ^a	16905	4673	3789	41,3	14,8	10,5
w tym:						
zasiłki stałe ^b	5609	2889	3235	13,7	9,1	9,0
renty socjalne ^c	7913	–	–	19,3	x	x
Zadania własne gminy ^d	24047	26966	32295	58,7	85,2	89,5

a Finansowane z budżetu państwa. *b* Zawierają: zasiłki stałe oraz zasiłki stałe wyrównawcze – od V 2004 r. tylko dawne zasiłki stałe wyrównawcze, ale pod nową nazwą: zasiłki stałe. *c* Renty socjalne – od X 2003 r. wypłacane przez ZUS. *d* Finansowane z budżetu gminy.

Źródło: dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie.

ABONENCI RADIOWI I TELEWIZYJNI

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006
Abonenci radiowi:			Abonenci telewizyjni:		
w liczbach bezwzględnych	182379	167867	w liczbach bezwzględnych	176654	160784
na 1000 ludności	316,0	297,1	na 1000 ludności	306,1	284,6

Źródło: dane Poczty Polskiej.

WYBRANE DANE Z ZAKRESU KULTURY

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006
Biblioteki publiczne^{ab}	65	59	Teatry i instytucje muzyczne^a	9	9
Księgozbiór bibliotek publicznych ^a w tys.	1420,3	1515,5	Miejsca na widowni stałej ^a w tys.	3353	3486
na 1000 ludności	2461	2682	Widzowie i słuchacze w tys. ...	464,7	602,0
Czytelnicy zarejestrowani w tys. ...	112,1	98,5	Kina stałe^a	9	8
na 1000 ludności	194	174	Miejsca na widowni ^a w tys.	11,8	12,8
Wypożyczenia księgozbioru w tys.	2308,2	2268,8	Seanse w tys.	55,1	66,2
na 1000 ludności	3999	4005	Widzowie w tys.	2092,6	2554,5
Muzea^a	19	21	na 1000 ludności	3616,8	4509,0
Ekspozyty ^a w tys.	274,5	293,7	Galerie sztuki^a	3	6
Zwiedzający w tys.	218,9	291,9	Zwiedzający w tys.	14,2	32,2

a Stan w dniu 31 XII. b Łącznie z filiami.

TURYSTYCZNE OBIEKTY ZBIOROWEGO ZAKWATEROWANIA

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem		W tym obiekty hotelowe			
			razem		w tym hotele	
	2002	2006	2002	2006	2002	2006
Obiekty ^a	52	61	30	44	29	40
Miejsca noclegowe ^b	7151	7730	4480	5381	4446	5283
Korzystający z noclegów	363699	482219	279524	405873	276058	399959
w tym turyści zagraniczni	129381	168292	120469	158364	119992	157422
Wynajęte pokoje	328254	486894	328254	486894	325632	480213
w tym turystom zagranicznym ...	145388	204470	145388	204470	144807	202637
Udzielone noclegi	616387	850356	436905	647352	432358	637667
w tym turystom zagranicznym ...	224466	305732	195255	280888	194365	278410
Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w %	25,8	32,1	27,6	33,1	27,5	33,2
Stopień wykorzystania pokoi w % ..	36,9	45,4	36,9	45,4	36,9	45,6

a W 2006 r. – stan w dniu 31 XII, a w 2002 r. – stan w dniu 31 VII (bez kwater agroturystycznych). b Stan w dniu 31 VII (w 2002 r. – bez kwater agroturystycznych).

CZYNNNE OBIEKTY SPORTOWE

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006
Stadiony	10	10	Hale i sale gimnastyczne ^a	178	184
Kąpieliska	5	5	Lodowiska	1	2
Pływalnie	14	15	Tor regatowy	1	1
kryte	12	13	Tor narciarski	1	1
otwarte	2	2	Tor saneczkarski	1	1

a Łącznie z salami gimnastycznymi szkolnymi.

PRZESTĘPSTWA STWIERDZONE W ZAKOŃCZONYCH POSTĘPOWANIACH PRZYGOTOWAWCZYCH

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	2002	2004	2006
	w liczbach bezwzględnych			wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw w %		
OGÓLEM	41160	37646	29565	43,3	44,1	48,8
O charakterze kryminalnym	36323	30711	24699	36,2	32,2	39,9
O charakterze gospodarczym	3340	4670	2697	98,1	97,1	92,1
Przestępstwa drogowe ^a	1071	1639	1430	98,7	98,8	98,9
Inne	426	626	739	x	x	x

^a Od stycznia 2001 roku prowadzenie pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości jest przestępstwem drogowym (art. 178a kk).

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu.

WYPADKI DROGOWE

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Wypadki	1326	1152	1070	Niektóre przyczyny wypadków:			
Na 10 tys. pojazdów samochodowych ^a	46,7	41,7	35,5	Nieprzestrzeganie przepisów o ruchu drogowym przez kierujących pojazdami ..	742	591	813
Ofiary wypadków	1666	1496	1353	w tym:			
Śmiertelne	34	50	28	nadmierna prędkość jazdy	230	207	185
Ranni	1632	1446	1325	nieprzestrzeganie pierwszeństwa przejazdu	410	355	277
Sprawy wypadków:				nieprawidłowe wyprzedzanie, wymijanie, omijanie	34	29	18
Kierujący pojazdami	1131	942	813	Stan nietrzeźwości użytkowników dróg	63	34	40
Piesi	177	180	164	w tym:			
Kierujący i piesi (współwina)	1	3	23	kierujących	41	18	24
Pasażerowie	8	12	–				
Inni	8	15	70				

^a Do obliczeń przyjęto liczbę pojazdów zarejestrowanych w Urzędzie Miasta Poznania (według stanu w dniu 31 XII).

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu.

DZIAŁALNOŚĆ PAŃSTWOWEJ STRAŻY POŻARNEJ

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
INTERWENCJE				MIEJSCA POWSTAWANIA POŻARÓW (dok.)			
Pożary	1757	1940	2027	Środki transportu	166	109	125
duże	5	–	8	Lasy	15	31	15
średnie	25	45	38	Uprawy	13	37	38
małe	1727	1895	1981	Inne	1102	1262	1403
Miejscowe zagrożenia	2041	2093	2131	GLÓWNE PRZYCZYNY POŻARÓW			
Fałszywe alarmy	242	283	496	Nieostrożność osób: dorosłych	1306	1562	1468
MIEJSCA POWSTAWANIA POŻARÓW				nietletnich	20	22	121
Obiekty: razem	461	501	446	Wady urządzeń instalacji elektrycznych i ogrzewczych oraz nieprawidłowa ich			
mieszkalne	385	358	323	eksploatacja	130	139	175
użyteczności				Wady środków transportu	78	40	53
publicznej	48	81	55	Podpalenia (umyślne) w tym akty terroru	145	120	109
produkcyjne	9	19	44				
magazyny	19	43	24				

Źródło: dane Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej.

SIEĆ KOMUNALNA

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Sieć w km:				Zużycie^a w gospodarstwach domowych:			
wodociągowa rozdzielcza	772,3	853,0	880,4	Wody z wodociągów:			
kanalizacyjna	633,6	711,1	730,6	w dm ³	26789,4	24528,4	23298,8
gazowa rozdzielcza	1151,8	1164,5	1197,4	na 1 mieszkańca w m ³	46,9	42,8	41,1
Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych:				Gazu sieciowego ^b :			
wodociągowe	21470	21580	23318	w hm ³	119,2	116,6	153,1
kanalizacyjne	17480	17507	17760	w m ³ : na 1 odbiorcę	650,1	623,1	806,0
gazowe	33341	35246	36651	na 1 mieszkańca	208,7	203,4	270,3
Odbiory:				Energii elektrycznej:			
gazu sieciowego	183502	187100	189976	w GW·h	451,9	428,6	461,0
energii elektrycznej	221083	224242	229270	w kW·h: na 1 odbiorcę	2054,7	1919,2	2010,6
				na 1 mieszkańca	791,0	748,0	813,6

a W ciągu roku. b W jednostkach fizycznych.

POJAZDY SAMOCHODOWE^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
	w tys. sztuk				w tys. sztuk		
Pojazdy^b	284,0	276,1	301,4	motocykle ^c	7,5	6,6	7,4
w tym:				Pojazdy nowo zarejestrowane^d			
samochody osobowe	210,7	199,3	227,9	samochody osobowe	8,9	16,2	20,1
samochody ciężarowe	59,5	63,8	58,5	samochody ciężarowe	8,4	8,9	4,7

a Zarejestrowane w Urzędzie Miasta Poznania. b Stan w dniu 31 XII. c W 2002 r. – motocykle i skutery. d W ciągu roku; dane Urzędu Miasta Poznania.

RUCH PASAŻERÓW^a W PORCIE LOTNICZYM „ŁAWICA”

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Pasażerowie przybyli z portów:	108094	171586	319001	Pasażerowie odprawieni do portów:	106864	174103	332826
krajowych	47135	48764	43071	krajowych	44755	47016	43799
zagranicznych	60959	122822	275930	zagranicznych	62109	127087	289027

a Przewożonych samolotami PLL „Lot” i obcych towarzystw lotniczych; w lotach komunikacyjnych.

KOMUNIKACJA MIEJSKA^a

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Sieć komunikacyjna:				Przeciętny (w ciągu roku) dobowy:			
linie w km	679	756	822	% wozów w ruchu: tramwaje	77,0	67,4	67,1
tramwajowe	194	194	207	autobusy	77,5	67,6	71,2
autobusowe	485	562	615	Miejsca w wozach w tys.	82,2	83,2	87,8
czynne trasy w km	336	387	412	tramwaje	47,1	48,2	51,1
tramwajowe	64	64	64	autobusy	35,1	35,0	36,7
autobusowe	272	323	348	na 1000 ludności	143,9	145,8	155,4
Tabor^b:				Przewozy pasażerów:			
tramwaje	317	321	333	w ciągu roku w mln	225,9	205,1	195,1
autobusy	298	295	306	w ciągu doby w tys.	618,8	561,9	534,5

a Dane dotyczą Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego. b Liczba wozów w sztukach.

PRACUJĄCY^a W GOSPODARCE NARODOWEJ WEDŁUG SEKCJI

Stan w dniu 31 XII

SEKCJE	Ogółem			W tym kobiety		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006
OGÓŁEM	219390	225662	224741	108793	108947	105918
w tym:						
Przemysł	48645	53634	48157	18285	18873	15449
Budownictwo	14098	12503	13477	2371	2173	2038
Handel i naprawy ^Δ	39882	38722	40545	18844	17989	19611
Hotele i restauracje	4436	4744	4840	2951	2961	2914
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	16083	16130	15570	5448	5250	4854
Pośrednictwo finansowe	8982	8318	9423	6093	5497	6152
Obsługa nieruchomości i firm ^Δ	23829	30191	30141	10818	14089	12006
Edukacja	26071	27048	26851	17190	18515	18458

^a W głównym miejscu pracy; dane dotyczą podmiotów, w których liczba pracujących przekracza 9.

ZATRUDNIENIE I WYNAGRODZENIA BRUTTO W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem			Sektor publiczny			Sektor prywatny		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006	2002	2004	2006
	PRZECIĘTNE ZATRUDNIENIE w tys.								
OGÓŁEM	146,1	150,7	145,3	18,5	22,1	21,0	127,6	128,6	124,3
w tym:									
Przemysł	53,9	62,5	58,4	8,8	13,2	12,5	45,0	49,3	45,9
Budownictwo	15,8	12,8	12,5	0,5	0,8	0,8	15,3	12,0	11,8
Handel i naprawy ^Δ	45,4	44,6	39,1	0,9	0,7	0,9	44,6	43,9	38,2
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	8,0	7,3	8,4	4,2	3,7	3,3	3,8	3,7	5,1
	PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYNAGRODZENIA BRUTTO w zł								
OGÓŁEM	2412,06	2599,61	2863,96	2636,23	2956,67	3317,82	2379,55	2538,25	2787,24
w tym:									
Przemysł	2750,94	2984,95	3349,15	2796,18	3158,98	3606,27	2742,08	2938,37	3279,16
Budownictwo	2570,94	2648,04	2801,71	2901,79	2385,00	2606,62	2560,88	2665,33	2814,22
Handel i naprawy ^Δ	2129,42	2287,73	2618,04	2238,32	2553,37	2827,18	2127,29	2283,39	2613,24
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	2260,99	2558,13	2623,99	2459,27	2703,94	2912,12	2043,71	2412,68	2435,41

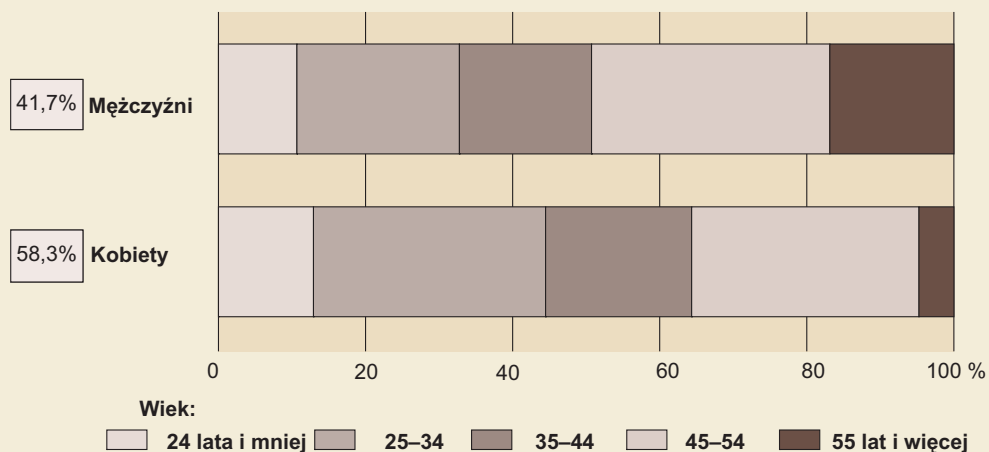
BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI I STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	W liczbach bezwzględnych			W odsetkach		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006
Bezrobotni zarejestrowani	21725	21544	15803	100,0	100,0	100,0
w tym posiadający prawo do zasiłku	3546	2980	2169	16,3	13,8	13,7
Poprzednio pracujący	16887	14603	11379	77,7	67,8	72,0
Dotychczas niepracujący	4572	3941	2516	21,0	18,3	15,9
Bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym	5,7	5,6	4,2	x	x	x
Stopa bezrobocia rejestrowanego w % ...	7,1	6,7	4,9	x	x	x

BEZROBOTNI WEDŁUG PŁCI I WIEKU W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI WEDŁUG WYBRANYCH KATEGORII

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2006
Bezrobotni zarejestrowani, będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy		Z wykształceniem:	W % ogółem		
Do 25 roku życia ^a	1894	Wyższym	9,9	11,0	12,5
Długotrwale bezrobotni ^b	9164	Zasadniczym zawodowym	26,7	24,0	21,4
Powyżej 50 roku życia ^a	4239	Gimnazjalnym i niższym	36,4	38,3	37,4
Bez kwalifikacji zawodowych ^c	5496	Według stażu pracy:	W % ogółem		
Samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko w wieku do 7 roku życia	964	Powyżej 1 roku pozostawania bez pracy ...	34,9	44,6	48,0
Niepełnosprawni	585	Bez stażu pracy	21,0	18,3	15,9
		Ze stażem pracy do 5 lat	33,6	33,6	33,5

^a Osoby, które do dnia zastosowania wobec nich usług lub instrumentów rynku pracy nie ukończyły odpowiednio: 25 i 50 lat. ^b Osoby pozostające w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy. ^c Osoby nieposiadające kwalifikacji do wykonywania jakiegokolwiek zawodu, poświadczonych dyplomem, świadectwem, zaświadczeniem instytucji szkoleniowej lub innym dokumentem uprawniającym do wykonywania zawodu.

PRZEDSIĘBIORSTWA PRZEMYSŁOWE^a WEDŁUG LICZBY ZATRUDNIONYCH

WYSZCZEGÓLNIENIE	Liczba przedsiębiorstw			Przeciętne zatrudnienie			Produkcja sprzedana w mln zł		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006	2002	2004	2006
OGÓLEM	177	172	157	40063	48909	46813	12126,5	21527,3	25495,3
o liczbie zatrudnionych:									
99 i mniej	79	77	66	5405	5516	4676	1011,0	1068,8	985,7
100-199	52	49	44	7159	6975	6091	1521,6	1471,3	1138,1
200-499	31	28	31	9807	8780	9971	2247,1	2803,0	3815,9
500-999	8	11	10	5406	8019	7197	1439,6	3194,1	4360,7
1000 i więcej	7	7	6	12286	19619	18878	5907,2	12990,1	15194,9

^a Dotyczy jednostek, w których liczba pracujących przekracza 49.

PRODUKCJA BUDOWLANO-MONTAŻOWA PRZEDSIĘBIORSTW BUDOWLANYCH^a WEDŁUG FORM WŁASNOŚCI

WYSZCZEGÓLNIENIE	Liczba przedsiębiorstw			Produkcja ogółem			Roboty					
							inwestycyjne			pozostałe		
	w mln zł											
	2002	2004	2006	2002	2004	2006	2002	2004	2006	2002	2004	2006
OGÓŁEM	405	382	392	1903,6	1760,7	2085,9	1651,5	1514,3	1730,2	252,1	246,4	355,7
Sektor publiczny	8	6	6	73,2	151,0	127,0	64,9	134,3	113,1	8,3	16,7	13,9
Sektor prywatny	397	376	386	1830,4	1609,7	1958,9	1586,6	1380,0	1617,1	243,8	229,7	341,8

^a Dotyczy jednostek, w których liczba pracujących przekracza 9.

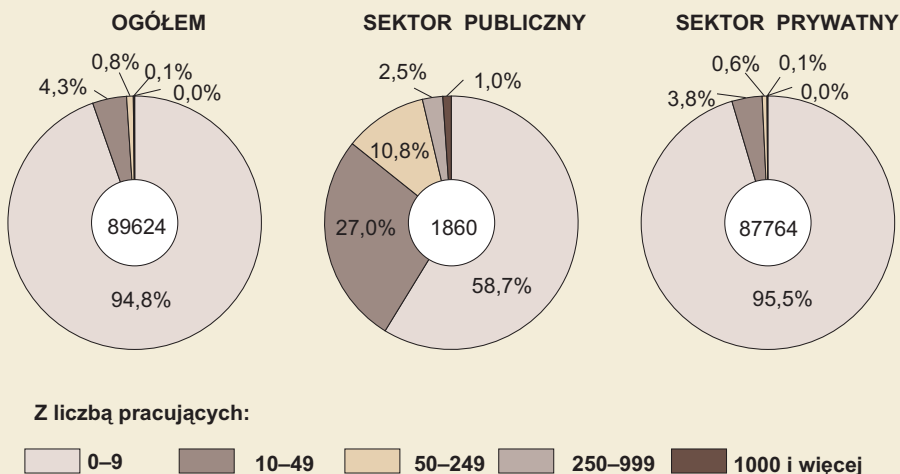
PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ^a WEDŁUG SEKTORÓW I SEKCJI

Stan w dniu 31 XII

SEKCJE	Ogółem		Sektor publiczny		Sektor prywatny			
					razem		w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	
	2002	2006	2002	2006	2002	2006	2002	2006
OGÓŁEM	83813	89624	1848	1860	81965	87764	62274	64937
w tym:								
Przemysł	9053	8677	105	103	8948	8574	6420	5926
Budownictwo	8284	8254	31	28	8253	8226	6780	6606
Handel i naprawy ^Δ	25814	26002	33	31	25781	25971	18758	18557
Hotele i restauracje	1756	2086	16	12	1740	2074	1209	1425
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	6258	6364	18	16	6240	6348	5663	5615
Obsługa nieruchomości i firm, nauka ^Δ	17884	20701	983	920	16901	19781	12912	14579

PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ^a WEDŁUG LICZBY PRACUJĄCYCH^b W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

^a W rejestrze REGON; bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne. ^b Deklarowanej w momencie rejestracji.

ŚREDNIE CENY DETALICZNE WYBRANYCH TOWARÓW I USŁUG

Stan w grudniu

WYSZCZEGÓLNIENIE	Jednostka sprzedaży	2002	2004	2006
		przeciętna cena w zł		
TOWARY ŻYWNOŚCIOWE				
Buleczka pszenna	50 g	0,37	0,40	0,38
Chleb mieszaný	kg	2,77	3,22	3,42
Mąka „Poznańska”	kg	1,52	1,58	1,52
Ryż	kg	2,11	3,27	2,71
Schab z kością	kg	11,89	14,89	13,70
Mięso wołowe bez kości (z udźca)	kg	16,47	18,30	23,40
Kurczę patroszone	kg	3,96	5,40	3,89
Szynka wieprzowa gotowana	kg	17,15	19,90	20,15
Kiełbasa „Myśliwska sucha”	kg	20,10	23,63	21,65
Kiełbasa „Zwycząjna”	kg	9,32	9,06	9,25
Karp świeży	kg	10,50	12,67	12,50
Filet mrożony z morszczuka	kg	16,67	15,63	15,50
Masło świeże o zawartości 82,5% tłuszczu	250 g	3,03	4,73	3,24
Smalec	250 g	1,29	1,78	1,46
Ser twarogowy półtłusty	kg	9,18	9,79	10,08
Ser dojrzewający „Gouda”	kg	13,22	16,82	16,49
Cukier biały kryształ	kg	2,09	3,29	3,05
Kawa naturalna „Tchibo Family”	250 g	4,68	4,72	4,64
Ziemniaki	kg	0,71	0,70	1,68
Pieczarki białe	kg	5,84	6,03	6,43
Ogórki kwaszone	kg	4,23	5,33	5,35
Jabłka	kg	1,67	2,03	2,41
TOWARY NIEŻYWNOŚCIOWE				
Ubranie męskie 2-częściowe, z elanowejny	kpl	403,83	494,67	519,50
Półbuty damskie całoroczne	para	148,00	161,33	162,50
Farba emulsyjna biała	l	8,47	9,93	7,46
Biuurko młodzieżowe 1-szafkowe	szt	261,33	283,00	309,50
Ręcznik frotte, bawełna	szt	14,01	19,50	20,47
Szklanka zwykła	6 szt	4,74	6,90	6,35
Obrączka złota próby 0,585	1 g	59,33	67,95	91,00
Zeszyt 16-kartkowy	szt	0,67	0,80	0,85
Węgiel kamienny kl. I	t	472,17	494,50	539,75
Benzyna silnikowa „Euro Super”	l	3,28	3,72	3,55
USŁUGI KONSUMPCYJNE				
Cena 1 m ² mieszkania 2-pokojowego (CO, łazienka, gaz, telefon, WC lub bez) w obrocie wolnorynkowym	x	2233,67	2335,33	3905,50
Zamontowanie urządzenia do pomiaru zużycia zimnej wody (wodomierza) – sama usługa	x	47,50	47,50	62,50
Tapetowanie wraz z pracami przygotowawczymi, za 1 m ² powierzchni – sama usługa	x	4,82	4,82	5,10
Opłata za wywóz śmieci – 1 m ³	x	28,00	29,33	25,48
Odprowadzenie 1 m ³ ścieków do miejskiej sieci kanalizacyjnej (budynek jednorodzinny)	x	2,42	3,49	4,01
Zimna woda z miejskiej sieci wodociągowej – za 1 m ³	x	1,90	2,72	2,99
Ogrzanie wody dla gospodarstwa domowego, opłata miesięczna dla jednej osoby	x	38,77	38,77	46,74
Wizyta u lekarza specjalisty II stopnia	x	50,00	50,00	55,00
Zapłombowanie 1 zęba bez leczenia kanałowego	x	78,67	81,67	75,00
Abonament miesięczny za parkowanie samochodu osobowego na parkingu strzeżonym	x	86,33	85,00	95,00
Opłata za przejazd w dniu powszednim taksówką osobową na odległość 5 km	x	12,67	12,67	14,00
Nauka jazdy dla kierowców amatorów kat. „B”	x	713,33	1166,67	1200,00
Kurs obsługi komputera stopnia podstawowego – opłata pobierana od 1 osoby (1 godz.)	x	7,72	5,71	7,83
Bilet normalny do kina	x	13,00	13,50	18,00
Opłata za wyżywienie dziecka w przedszkolu (1 dzień)	x	4,63	4,70	5,00

BUDŻET MIASTA

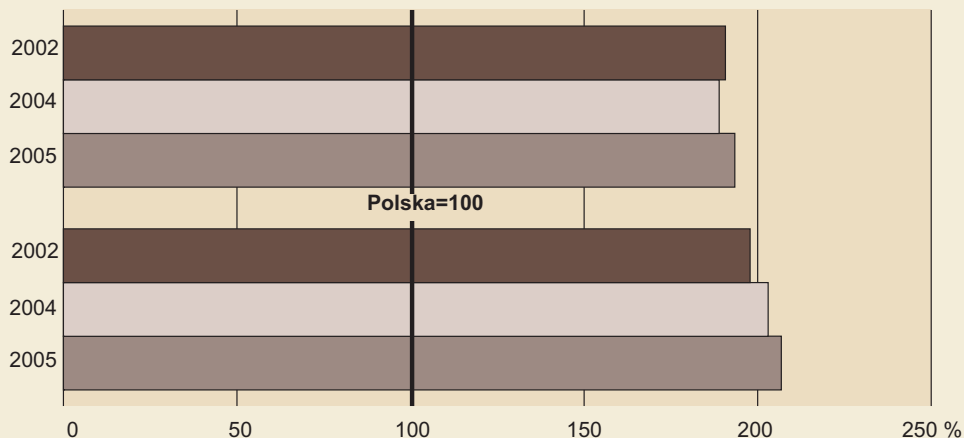
WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem w tys. zł			Na 1 mieszkańca w zł		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006
DOCHODY						
OGÓŁEM	1314207,0	1470006,3	1745349,9	2271,45	2565,44	3080,69
W tym własne	758529,1	1014685,5	1175786,8	1311,03	1770,82	2060,58
WYDATKI						
OGÓŁEM	1481384,7	1484076,0	1875496,6	2560,39	2590,00	3310,40
w tym:						
Bieżące jednostek budżetowych	997160,6	950039,2	917432,8	1723,47	1658,00	1619,34
Inwestycyjne	187738,7	166327,4	491668,5	324,48	290,27	867,84

PRODUKT KRAJOWY BRUTTO (ceny bieżące)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2005	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2004	2005
OGÓŁEM w mln zł	24209	28161	30369	Na 1 mieszkańca w zł	41842	49146	53279
Województwo=100	32,9	32,2	32,7	Województwo=100	190,7	188,9	193,4
Polska=100	3,0	3,0	3,1	Polska=100	197,8	203,0	206,8
Rok poprzedni=100	104,2	113,2	107,8	Rok poprzedni=100	104,7	113,8	108,4

PRODUKT KRAJOWY BRUTTO NA 1 MIESZKAŃCA (ceny bieżące)

Województwo wielkopolskie=100

WARTOŚĆ DODANA BRUTTO WEDŁUG RODZAJÓW DZIAŁALNOŚCI (ceny bieżące)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem			Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo			Przemysł i budownictwo			Usługi		
	2002	2004	2005	2002	2004	2005	2002	2004	2005	2002	2004	2005
OGÓŁEM w mln zł	21409	25027	26757	21	30	28	6027	6965	7594	15362	18033	19135
W odsetkach	100,0	100,0	100,0	0,1	0,1	0,1	28,2	27,8	28,4	71,8	72,1	71,5
Województwo=100	32,9	32,2	32,7	0,4	0,4	0,4	30,0	27,7	28,5	38,3	39,5	39,2
Polska=100	3,0	3,0	3,1	0,1	0,1	0,1	3,0	2,8	3,0	3,2	3,4	3,3
Rok poprzedni=100	103,3	114,0	106,9	84,0	139,2	92,9	98,0	107,8	109,0	105,6	116,5	106,1

POWIERZCHNIA MIASTA WEDŁUG KIERUNKÓW WYKORZYSTANIA

Stan w dniu 1 I

WYSZCZEGÓLNIENIE	W hektarach		W odsetkach	
	2002	2006	2002	2006
OGÓŁEM	26131	26185	100,0	100,0
kierunki wykorzystania:				
Użytki rolne	9177	9051	35,1	34,6
Lasy i zadrzewienia	3511	3677	13,4	14,0
Tereny komunikacyjne	3040	3318	11,6	12,7
Tereny osiedlowe	4507 ^a	4175	17,3 ^a	15,9
w tym zieleni	1366	1118	5,2	4,3
Wody	666	683	2,6	2,6
Pozostałe	5230	5282	20,0	20,2

^a Dane dotyczą terenów mieszkaniowych.

MIEJSKIE TERENY ZIELENI

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	Powierzchnia w hektarach		W %powierzchni miasta	
	2002	2006	2002	2006
OGÓŁEM	7260	7070	100,0	100,0
w tym:				
Parki	458	443	6,3	6,3
Zieleńce	77	77	1,1	1,1
Lasy	4254	4562	58,6	64,5
Zieleń osiedlowa	488	490	6,7	6,9
Na 1 mieszkańca w m²	125,8	125,1	x	x

Źródło: dane Urzędu Miasta Poznania.

OCHRONA ŚRODOWISKA

WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006	WYSZCZEGÓLNIENIE	2002	2006
Ścieki przemysłowe odprowadzone w dam ³			Emisja gazów (bez CO ₂) w tys. ton	11,1	12,0
bezpośrednio do wód ^a lub do ziemi	7073	5224	Zanieczyszczenia zatrzymywane w urządzeniach do redukcji w % zanieczyszczeń		
w tym wody chłodnicze	1736	–	wytworzonych:		
odprowadzone siecią kanalizacyjną	2784	3453	pyłowe	99,4	99,4
Z ogółem – ścieki wymagające oczyszczenia			gazowe	28,3	29,8
w dam ³	2553	1771	Odpady przemysłowe wytworzone w ciągu		
oczyszczane	2264	1733	roku w tys. ton	562,2	389,3
mechanicznie	2093	1597	poddane odzyskowi	506,3	368,0
chemicznie	120	114	unieszkodliwione	8,5	7,6
biologicznie	51	22	w tym składowane ^b	7,7	7,4
nieoczyszczane	289	38	Odpady wykorzystane gospodarczo (z nagromadzonych w poprzednich latach) w tys. ton	62,8	209,0
Emisja pyłów w tys. ton	0,9	0,8			
w tym ze spalania paliw	0,8	0,6			

^a W 2002 r. – wód powierzchniowych. ^b Na terenach własnych zakładów i na terenach obcych.

Wewnętrzne zróżnicowanie miasta

LUDNOŚĆ W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
OGÓLEM	122343	80822	142240	157256	62290
Mężczyźni	56067	37404	67741	73015	29094
Kobiety	66276	43418	74499	84241	33196
Kobiety na 100 mężczyzn	118	116	110	115	114

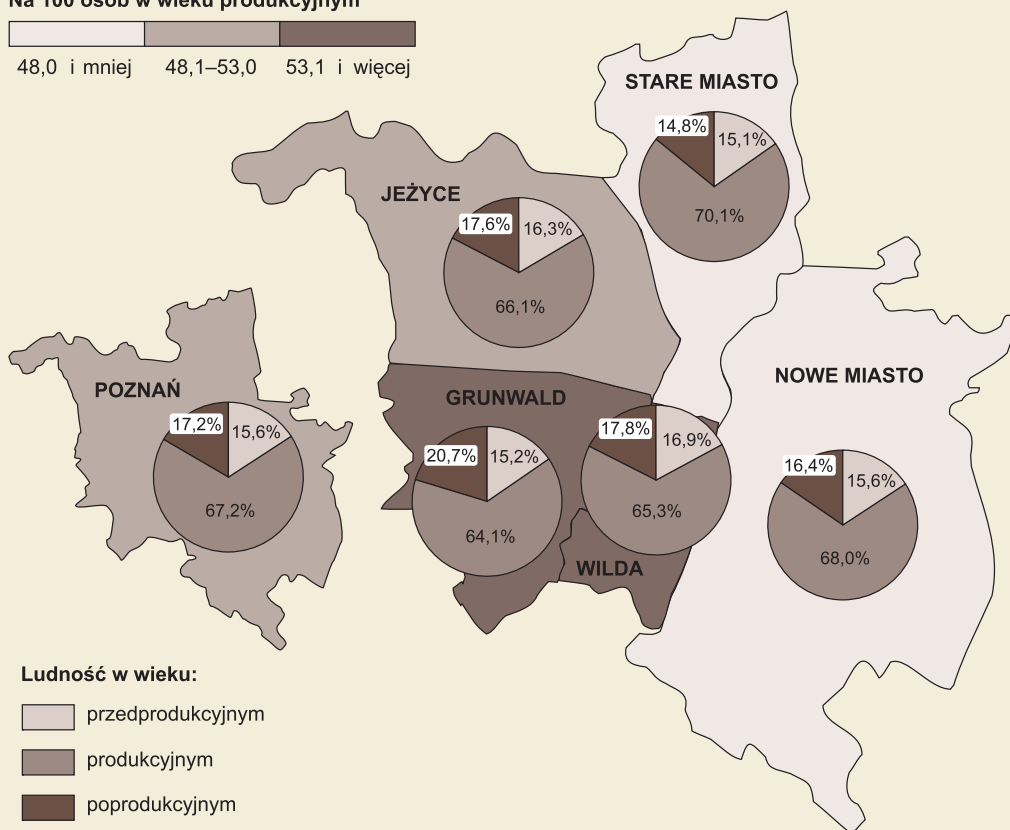
LUDNOŚĆ W WIEKU PRODUKCYJNYM I NIEPRODUKCYJNYM W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

Na 100 osób w wieku produkcyjnym

48,0 i mniej 48,1–53,0 53,1 i więcej

Ludność w wieku:

przedprodukcyjnym

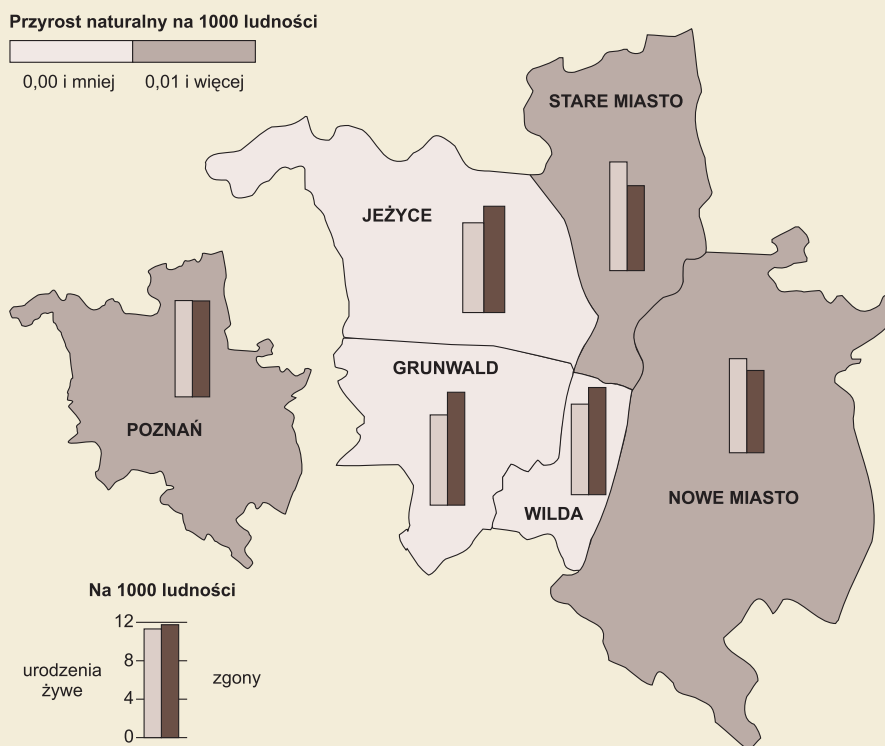
produkcyjnym

poprodukcyjnym

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI W 2006 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony		Przyrost naturalny
			ogółem	w tym niemowląt	
Grunwald	660	1142	1428	9	-286
Jeżyce	415	736	871	7	-135
Nowe Miasto	763	1359	1188	6	171
Stare Miasto	950	1739	1359	13	380
Wilda	296	581	688	5	-107

RUCH NATURALNY W 2006 R.

MIGRACJE WEWNĘTRZNE LUDNOŚCI NA POBYT STAŁY W 2006 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Napływ		Odływ		Saldo migracji
	ogółem	w tym z miast	ogółem	w tym do miast	
Grunwald	2465	2092	3306	2116	-841
Jeżyce	2225	1841	2248	1484	-23
Nowe Miasto	1345	1142	1578	957	-233
Stare Miasto	3683	3039	4218	2718	-535
Wilda	1343	1154	1741	1238	-398

MIGRACJE WEWNĘTRZNE LUDNOŚCI NA POBYT STAŁY WEDŁUG WIEKU W 2006 R.

WIEK W LATACH	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
NAPŁYW W % OGÓŁEM					
0–19	20,1	24,0	21,3	17,5	22,8
20–24	10,6	8,4	10,5	10,5	10,5
25–49	52,1	49,8	54,4	60,1	52,0
50 i więcej	17,2	17,9	13,8	11,9	14,7
ODPŁYW W % OGÓŁEM					
0–19	22,9	23,0	24,3	25,6	25,5
20–24	7,5	8,3	7,3	7,0	7,0
25–49	49,1	48,7	49,9	47,6	48,9
50 i więcej	20,4	20,0	18,5	19,8	18,7

MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA W 2006 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
MIESZKANIA					
OGÓŁEM	434	383	582	1389	40
w tym w budynkach:					
Komunalnych	–	37	83	–	23
Społecznych czynszowych	–	–	–	145	–
Indywidualnych	83	163	107	97	17
Na sprzedaż lub wynajem	331	183	392	1147	–
POWIERZCHNIA UŻYTKOWA MIESZKAŃ w tys. m²					
OGÓŁEM	33260	44873	45086	94110	3647
w tym w budynkach:					
Komunalnych	–	1239	3262	–	861
Społecznych czynszowych	–	–	–	6629	–
Indywidualnych	13564	29862	18157	17693	2786
Na sprzedaż lub wynajem	17716	13772	23667	69788	–
PRZECIĘTNA POWIERZCHNIA UŻYTKOWA 1 MIESZKANIA w m²					
OGÓŁEM	76,6	117,2	77,5	67,8	91,2
w tym w budynkach:					
Komunalnych	–	33,5	39,3	–	37,4
Społecznych czynszowych	–	–	–	45,7	–
Indywidualnych	163,4	183,2	169,7	182,4	163,9
Na sprzedaż lub wynajem	53,5	75,3	60,4	60,8	–

EDUKACJA^a WEDŁUG SZCZEBLI KSZTAŁCENIA W ROKU SZKOLNYM 2006/2007

SZKOŁY	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
Podstawowe					
szkoły	20	18	31	29	9
uczniowie	6290	4227	7346	7939	2770
absolwenci ^b	1142	763	1364	1454	579
Gimnazjalne					
szkoły	16	18	22	24	8
uczniowie	4058	2827	4315	4581	1788
absolwenci ^b	1444	1013	1503	1588	643
Ponadpodstawowe					
szkoły	1	2	–	–	–
uczniowie	360	77	63	258	–
absolwenci ^b	656	131	166	609	147
Zasadnicze (zawodowe) ^c					
szkoły	–	1	–	–	–
uczniowie	–	45	–	–	–
absolwenci ^b	–	66	–	–	–
Średnie					
szkoły	1	1	–	–	–
uczniowie	360	32	63	258	–
absolwenci ^b	656	65	166	609	147

^a Stan na początku roku szkolnego; łącznie ze szkołami specjalnymi. ^b Z poprzedniego roku szkolnego. ^c łącznie ze szkołami przysposabiającymi do pracy zawodowej.

EDUKACJA^a WEDŁUG SZCZEBLI KSZTAŁCENIA W ROKU SZKOLNYM 2006/2007 (dok.)

SZKOŁY	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
Ponadpodstawowe (dok.)					
Średnie (dok.)					
ogólnokształcące					
szkoły	1	–	–	–	–
uczniowie	287	–	63	212	–
absolwenci ^b	395	–	128	363	–
zawodowe					
szkoły	–	1	–	–	–
uczniowie	73	32	–	46	–
absolwenci ^b	261	65	38	246	147
Ponadgimnazjalne					
szkoły	50	23	25	67	16
uczniowie	11036	3751	4346	15814	2384
absolwenci ^b	2653	1118	1255	3644	688
Zasadnicze zawodowe ^c					
szkoły	7	3	4	8	2
uczniowie	998	165	356	1264	194
absolwenci ^b	307	88	87	388	61
Licea ogólnokształcące					
szkoły	23	13	15	42	5
uczniowie	5307	2523	3188	11457	1472
absolwenci ^b	1362	821	993	2603	443
Licea profilowane					
szkoły	6	3	2	6	3
uczniowie	873	421	123	479	247
absolwenci ^b	360	174	91	252	142
Technika ^d					
szkoły	14	4	4	11	6
uczniowie	3858	642	679	2614	471
absolwenci ^b	624	35	84	401	42
Artystyczne dające uprawnienia zawodowe					
szkoły	3	–	–	2	–
uczniowie	498	–	–	423	–
absolwenci ^b	99	–	–	135	–
Policealne i pomaturalne					
szkoły	31	12	12	66	6
uczniowie	2686	1864	1455	5585	532
absolwenci ^b	864	634	189	2210	351

^a Stan na początku roku szkolnego; łącznie ze szkołami specjalnymi. ^b Z poprzedniego roku szkolnego. ^c Łącznie ze szkołami przysposabiającymi do pracy zawodowej. ^d Łącznie z technikami uzupełniającymi.

APTEKI^a W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
Apteki	55	39	42	67	17
Farmaceuci	139	91	113	201	48
Liczba ludności na 1 aptekę w tys.	2,2	2,1	3,4	2,3	3,7

^a Bez aptek w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej, np. w szpitalach.

BIBLIOTEKI PUBLICZNE W 2006 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
Placówki biblioteczne ^{ab}	12	8	8	26	13
Księgozbiór ^b w tys. wol.	232,0	193,6	141,7	820,6	127,5
Czytelniczy	17367	11955	13052	45741	10408
Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w wol.	20,4	19,6	33,4	19,0	36,2
Liczba ludności na 1 placówkę biblioteczną	10195	10103	17780	6048	4792

a Biblioteki, filie i punkty biblioteczne. b Stan w dniu 31 XII.

KINA STAŁE W 2006 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
Kina ^a	1	2	2	2	1
Miejsca na widowni ^a	2539	328	6740	904	2300
Ludność na 1 miejsce ^a	48	246	21	174	27
Seanse w tys.	20,2	2,9	26,8	1,5	14,9
Widzowie w tys.	589,2	32,3	1127,1	27,8	778,1
Liczba widzów na 1 seans	29	11	42	18	52

a Stan w dniu 31 XII.

TURYSTYCZNE OBIEKTY ZBIOROWEGO ZAKWATEROWANIA W 2006 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
Obiekty ^a	13	18	10	16	4
Miejsca noclegowe ^a	1012	2201	998	3002	517
w tym w obiektach hotelowych	666	931	681	3002	101
Korzystający z noclegów w tys.	61,2	105,0	53,4	245,2	17,4
w tym: w obiektach hotelowych	46,6	62,0	43,0	245,2	9,0
turyści zagraniczni	12,9	28,5	23,1	102,4	1,4
Udzielone noclegi w tys.	103,1	188,6	108,0	384,6	66,1
w tym: w obiektach hotelowych	71,4	100,4	74,4	384,6	16,7
turydom zagranicznym	23,1	51,7	49,0	178,6	3,3
Wynajęte pokoje w tys.	53,6	75,9	57,1	289,5	10,8
w tym: w obiektach hotelowych	53,6	75,9	57,1	289,5	10,8
turydom zagranicznym	14,8	35,2	27,7	124,8	2,0
Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w % ..	29,6	26,3	30,2	35,2	49,8
Stopień wykorzystania pokoi w %	40,5	43,1	47,1	46,3	62,8

a Stan w dniu 31 VII.

PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ^a WEDŁUG SEKTORÓW I SEKCJI W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

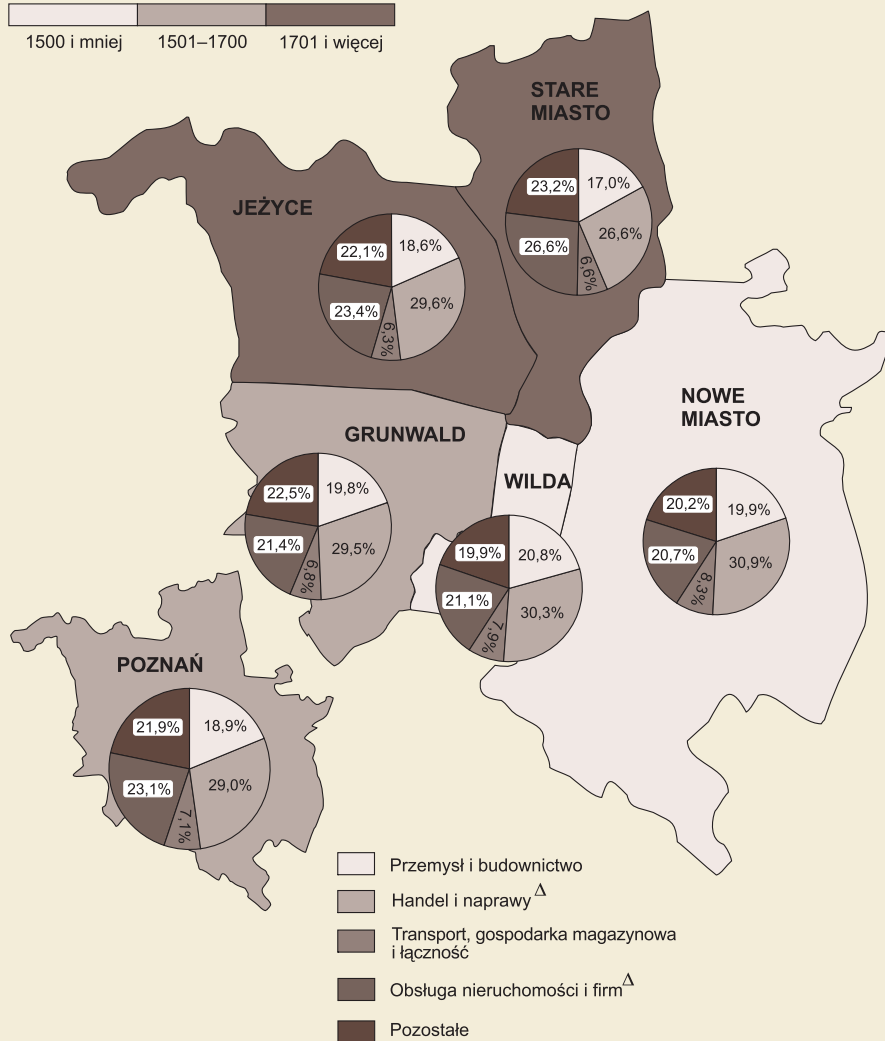
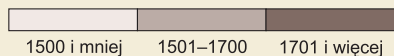
WYSZCZEGÓLNIENIE	Grunwald	Jeżyce	Nowe Miasto	Stare Miasto	Wilda
OGÓLEM	20600	14054	19284	27234	8452
w tym sektor prywatny	242	264	184	1050	120
Z liczby ogółem – sekcje:					
Przetwórstwo przemysłowe	2130	1379	1993	2281	801
Budownictwo	1925	1204	1834	2338	953
Handel i naprawy ^Δ	6083	4153	5962	7246	2558
Hotele i restauracje	431	331	396	735	193
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	1409	884	1592	1810	669
Obsługa nieruchomości i firm ^Δ	4400	3286	3984	7245	1786

a W rejestrze REGON; bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne.

STRUKTURA PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ^a WEDŁUG SEKCJI W 2006 R.

Stan w dniu 31 XII

Na 10 tys. ludności

^a W rejestrze REGON; bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne.

POZNAŃ NA TLE REGIONU I KRAJU W 2006 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Poznań	Województwo wielkopolskie	Polska
Ludność ^a na 1 km ²	2158	113	122
Udział kobiet w ogólnej liczbie ludności ^a w %	53,4	51,5	51,7
Liczba kobiet na 100 mężczyzn ^a	115	106	107
Ludność (w % ogółem) w wieku ^a :			
przedprodukcyjnym	15,6	21,2	20,1
produkcyjnym	67,2	64,8	64,2
poprodukcyjnym	17,2	14,1	15,7
Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym ^a	48,9	54,4	55,7
Małżeństwa na 1000 ludności	5,56	6,14	5,93
Urodzenia żywe na 1000 ludności	10,02	10,81	9,81
Zgony na 1000 ludności	9,98	9,16	9,69
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych	7,20	6,12	5,98
Przyrost naturalny na 1000 ludności	0,04	1,65	0,12
Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności	-4,4	0,2	-0,9
Zasoby mieszkaniowe ^{ab} :			
mieszkania na 1000 ludności	397,1	310,9	337,7
przeciętna liczba osób na:			
1 mieszkanie	2,52	3,22	2,96
1 izbę	0,73	0,82	0,80
przeciętna powierzchnia użytkowa w m ² :			
1 mieszkania	63,6	69,5	76,8
na 1 osobę	25,2	23,5	23,9
Mieszkania oddane do użytkowania w tys.	2,8	10,5	115,4
na 1000 ludności	5,0	3,1	3,0
na 1000 zawartych małżeństw	917	509	510
Uczniowie szkół ^{cd} na 10 tys. ludności:			
podstawowych	495	678	644
gimnazjalnych	299	413	392
zasadniczych zawodowych	44	75	55
liceów ogólnokształcących ^e	305	178	192
liceów profilowanych	38	41	42
techników ^f	138	165	146
Uczniowie szkół policealnych ^d na 10 tys. ludności ...	214	92	86
Dzieci w przedszkolach na 100 miejsc	94	97	97
Liczba ludności ^a na:			
lekarza	24768	60525	49208
lekarza dentyście	271611	520570	312837
pielęgniarkę	14050	24394	21325
łóżko w szpitalach ogólnych	109	218	216
ambulatoryjny zakład opieki zdrowotnej ^g	1578	1755	1762

a Stan w dniu 31 XII. *b* Na podstawie bilansu zasobów mieszkaniowych. *c* Dla dzieci i młodzieży. *d* Bez szkół specjalnych; stan na początku roku szkolnego. *e, f* Łącznie z: *e* – uzupełniającymi liceami ogólnokształcącymi, *f* – technikami uzupełniającymi i szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe. *g* Przychodnie i ośrodki zdrowia łącznie z praktykami lekarskimi.

POZNAŃ NA TLE REGIONU I KRAJU W 2006 R. (cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Poznań	Województwo wielkopolskie	Polska
Liczba ludności ^a na 1 aptekę	2568	3648	3687
Biblioteki publiczne (z filiami):			
księgozbiór ^a w woluminach na 1000 ludności	2682	3560	3554
czytelnicy na 1000 ludności	174	178	184
wypożyczenia w woluminach na 1 czytelnika	23,0	21,1	19,1
Widzowie w kinach stałych:			
na 1000 ludności	4509	932	849
na 1 seans	39	35	31
Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania ^b na 1000 km ²	232,8	17,3	21,4
Miejsca noclegowe ^b na 10 tys. ludności	136,8	108,5	150,7
w tym w obiektach hotelowych	95,2	43,8	46,7
Udzielone noclegi na 1000 ludności	1500,9	763,9	1343,6
w tym w obiektach hotelowych	1142,6	441,0	572,2
Korzystający z noclegów na 1000 ludności	851,2	381,5	459,2
w tym w obiektach hotelowych	716,4	285,7	296,4
Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowa- niach przygotowawczych na 10 tys. ludności	521,8	308,8	337,8
Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych w %	48,8	67,1	62,4
Sieć rozdzielcza ^a na 100 km ² w km:			
wodociągowa	336,2	93,1	80,4
kanalizacyjna ^c	279,0	26,6	27,1
gazowa	453,9	31,8	34,1
Zużycie w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca w miastach:			
wody w m ³	41,1	35,9	36,8
energii elektrycznej w kW·h	813,6	719,8	742,1
gazu sieciowego w m ³	270,3	196,9	139,5
Samochody osobowe ^a zarejestrowane na 1000 ludności w szt.	403	403	351
Pracujący ^{ac} w gospodarce narodowej w tys.	227,0	987,0	10098,3
w % ogółem:			
przemysł i budownictwo	27,1	34,3	29,6
usługi rynkowe	47,3	26,3	27,8
usługi nierynkowe	24,8	18,2	21,6
na 1000 ludności	325	237	265
Bezrobotni zarejestrowani ^a w tys.	15,8	169,1	2309,4
z liczby ogółem – w %:			
kobiety	58,3	62,6	56,5
pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok	48,0	46,9	49,3
w wieku do 25 lat	12,0	22,7	20,6
Stopa bezrobocia ^a w %	5,0	11,7	14,8
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto ^d w zł ...	2889,84	2389,00	2636,81

^a Stan w dniu 31 XII. ^b Stan w dniu 31 VII. ^c Oraz kolektory. ^d Bez podmiotów gospodarczych z mniejszą od 10 liczbą pracujących.

POZNAŃ NA TLE REGIONU I KRAJU W 2006 R. (dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Poznań	Województwo wielkopolskie	Polska
Produkcja sprzedana przemysłu ^a (ceny bieżące) na 1 mieszkańca w zł	48538	24046	21124
Liczba ludności na 1 placówkę gastronomiczną ^a	3445	3534	3119
Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach ^a według lokalizacji inwestycji (ceny bieżące) w mln zł	3078,6	8644,0	94238,8
na 1 mieszkańca w zł	5434	2561	2469
z liczby ogółem w % na:			
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo	0,5	2,5	1,4
przemysł i budownictwo	40,7	60,1	54,7
usługi rynkowe	55,7	35,4	41,1
usługi nierynkowe	3,1	2,0	2,8
Wartość brutto środków trwałych w przedsiębior- stwach ^{ab} na 1 mieszkańca w zł (bieżące ceny ewidencyjne)	65511	27712	27672
Produkt krajowy brutto w 2005 r. (ceny bieżące) na 1 mieszkańca w zł	53279	27553	25767
Wartość dodana brutto w 2005 r. (ceny bieżące) na 1 pracującego w zł	86824	65122	66541
Podmioty gospodarki narodowej ^{bc} zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	1586	1023	954
osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej	437	220	228
w tym spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	43	15	15
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1149	803	725
Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczania	99,9	98,6	92,1
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ludności ogółem ^b	95,1	61,1	61,4
Emisja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km ² w t:			
pyłowych	3,0	0,3	0,3
gazowych (bez dwutlenku węgla)	45,7	7,5	6,7
Redukcja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza % zanieczyszczeń wytworzonych:			
pyłowych	99,4	99,2	99,5
gazowych (bez dwutlenku węgla)	29,8	7,5	49,7
Zebrane odpady komunalne zmieszane ^d na 1 mieszkańca w kg	383	251	248
Nakłady na środki trwałe (ceny bieżące), na 1 mieszkańca w zł, służące:			
ochronie środowiska	254	220	180
gospodarce wodnej	80	51	52
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona ^{bc} w % powierzchni ogółem	0,2	31,4	32,1
Lesistość ^b w %	13,4	25,5	28,9

^a Bez podmiotów gospodarczych z mniejszą od 10 liczbą pracujących. ^b Stan w dniu 31 XII. ^c Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie. ^d Dane szacunkowe; bez odpadów zebranych selektywnie. ^e Łącznie z obiektami utworzonymi na mocy uchwał rad gmin, bez obszarów Sieci Natura 2000.

U w a g a. Dla wskaźników oznaczonych znakiem * ustalono kolejność, poczynając od najmniejszej liczby; w pozostałych przypadkach – poczynając od liczby największej.

PO – Poznań KR – Kraków WA – Warszawa
 BY – Bydgoszcz LU – Lublin WR – Wrocław
 GD – Gdańsk LD – Łódź
 KA – Katowice SZ – Szczecin

MIEJSCE POZNANIA W 2006 R. WŚRÓD MIAST LICZĄCYCH 300 TYS. I WIĘCEJ LUDNOŚCI

WYSZCZEGÓLNIENIE		Kolejność miast										
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Ludność (stan w dniu 31 XII)	w liczbach bezwzględnych	WA	LD	KR	WR	PO	GD	SZ	BY	LU	KA	
	na 1 km ²	WA	LD	LU	KR	WR	PO	BY	KA	GD	SZ	
	w % ludności miejskiej województwa	WA	KR	LD	SZ	LU	WR	GD	PO	BY	KA	
	kobiety na 100 mężczyzn	LD	WA	LU	PO	KR	WR	BY	KA	GD	SZ	
	w wieku produkcyjnym w % ogółem	PO	WR	LU	SZ	KR	GD	LD	BY	WA	KA	
	w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym*	PO	LU	WR	SZ	KR	GD	LD	BY	WA	KA	
Ruch naturalny na 1000 ludności	małżeństwa	LU	BY	GD	KA,	PO,	WR	SZ	WA	KR	LD	
	urodzenia żywe	PO	WA	LU	GD	KR	BY	WR	SZ	KA	LD	
	zgony*	LU	KR	GD	BY	PO	SZ	WA	WR	KA	LD	
	przyrost naturalny	LU	PO	GD	KR	WA	BY	WR	SZ	KA	LD	
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych*		KR	WA	BY	GD	KA,	WR	LU	PO	LD	SZ	
Saldo migracji na 1000 ludności		WA	KR	SZ	WR	GD	LD	LU	PO	KA	BY	
Zasoby mieszkaniowe (stan w dniu 31 XII)	miesz- kania	w tys.	WA	LD	KR	WR	PO	GD	SZ	BY	KA	LU
		na 1000 ludności	WA	LD	KA	PO	KR	WR	GD	SZ	BY	LU
	przeciętna powierz- chnia użytkowa w m ²	1 mieszkania	PO	SZ	WR	LU	GD	KA	BY	WA	KR	LD
		na 1 osobę	WA	PO	KA	WR	LD	SZ	GD	KR	LU	BY
	przeciętna liczba osób na	1 mieszkanie*	WA	LD	KA	KR,	PO	WR	GD	SZ	BY	LU
		1 izbę*	WA	KA	PO	LD	LU	SZ	WR	BY	GD	KR
Mieszkania oddane do użytkowania	mieszkania	w tys.	WA	KR	WR	GD	PO	LU	LD	SZ	BY	KA
		na 1000 ludności	KR	WA	WR	GD	PO	LU	SZ	BY	LD	KA
		na 1000 zawartych małżeństw	KR	WA	WR	GD	PO	LU	SZ	LD	BY	KA
	izby	w liczbach bezwzględ- nych	WA	KR	WR	GD	PO	LU	LD	SZ	BY	KA
		na 1000 ludności	KR	WA	GD	WR	PO	LU	SZ	LD	BY	KA
	przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ²		KA	LD	SZ	BY	PO	WA	GD	LU	WR	KR

MIEJSCE POZNANIA W 2006 R. WŚRÓD MIAST LICZĄCYCH 300 TYS. I WIĘCEJ LUDNOŚCI (cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE		Kolejność miast									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Uczniowie szkół dla dzieci i młodzieży (bez szkół specjalnych; stan na początku roku szkolnego) na 10 tys. ludności	podstawowych	BY	LU	SZ	GD	KA	PO	KR	WR	LD	WA
	gimnazjów	BY	LU	KA	SZ	GD	PO	KR	WR	LD	WA
	zasadniczych zawodowych	BY	PO	LU	KR	WR	SZ	GD	KA	LD	WA
	ogólnokształcących	LU	PO	WA	KR	BY	LD	SZ	WR	GD	KA
	techników	KA	BY	LU	KR	GD	PO	SZ	LD	WA	WR
Uczniowie szkół policealnych (stan na początku roku szkolnego) na 10 tys. ludności		LU	PO	KA	WR	KR	BY	LD	GD	SZ	WA
Studenci szkół wyższych (stan w dniu 30 IX) w tys.		WA	KR	WR	PO	LD	LU	GD	KA	SZ	BY
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w % dzieci w wieku 3–6 lat		WA	PO	KR	KA	LU	WR	LD	SZ	BY	GD
Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności (stan w dniu 31 XII)		KA	LU	PO	SZ	BY	WR	LD	KR	GD	WA
Liczba ludności na (stan w dniu 31 XII)	1 zakład opieki zdrowotnej*	KA	LD	LU	KR	PO	SZ	WR	WA	BY	GD
	1 aptekę*	BY	GD	KA	KR	LD	LU	PO	SZ	WA	WR
Dzieci w żłobkach na 1000 dzieci w wieku do 3 lat		LD	KR	WA	WR	SZ	LU	PO	GD	KA	BY
Miejsca w domach i zakładach pomocy społecznej (stan w dniu 31 XII) na 10 tys. ludności		LU	KR	SZ	GD	WA	BY	PO	WR	KA	LD
Liczba ludności na 1 bibliotekę; łącznie z filiami* (stan w dniu 31 XII)		KA	WA	LD	PO	BY	LU	KR	SZ	WR	GD
Księgozbiór bibliotek publicznych (stan w dniu 31 XII) na 1000 ludności w woluminach		KA	SZ	WA	BY	LD	PO	KR	LU	WR	GD
Wypożyczenia księgozbioru z bibliotek publicznych na 1 czytelnika w woluminach		PO	WR	LU	LD	GD	WA	BY	KR	KA	SZ
Miejsca na widowni w kinach stałych (stan w dniu 31 XII) na 1000 ludności		KA	PO	WA	GD	KR	WR	LD	SZ	BY	LU
Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania (stan w dniu 31 VII)	na 100 km ² powierzchni	KR	GD	PO	WR	WA	LU	SZ	KA	LD	BY
	miejsca noclegowe na 1000 ludności	KR	GD	PO	SZ	WA	WR	KA	LU	BY	LD
	w tym w hotelach na 1000 ludności	KR	WA	PO	WR	SZ	KA	LD	GD	BY	LU
	udzielone noclegi na 1000 ludności	KR	WR	GD	WA	SZ	PO	KA	LU	LD	BY
	korzystający z noclegów (w ciągu roku) na 1000 ludności	KR	WA	WR	SZ	PO	GD	KA	LU	LD	BY
Sieć rozdzielcza na 100 km ² w km (stan w dniu 31 XII)	wodociągowa	LD	WR	WA	LU	KR	GD	PO	BY	KA	SZ
	kanalizacyjna	LU	KR	WA	LD	GD	BY	PO	WR	KA	SZ
	gazowa	WA	WR	PO	KR	LU	LD	KA	BY	GD	SZ
Ludność w % ogółu ludności miasta	korzystająca z wodociągu	KR	KA	GD	BY	PO ,	SZ	WR	LU	WA	LD
	korzystająca z kanalizacji	GD	WA	LU	PO	KA	KR	BY	WR	SZ	LD

MIEJSCE POZNANIA W 2006 R. WŚRÓD MIAST LICZĄCYCH 300 TYS. I WIĘCEJ LUDNOŚCI (cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE			Kolejność miast									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zużycie w gospodarstwach domowych	wody z wodociągów	w hm ³	WA	KR	LD	WR	PO	SZ	GD	LU	BY	KA
		na 1 mieszkańca w m ³	WA	KR	LD	SZ	WR	PO	KA	LU	GD	BY
	energii elektrycznej	w GW·h	WA	KR	LD	WR	PO	GD	SZ	KA	LU	BY
		na 1 mieszkańca w kW·h	KR	WA	KA	GD	WR	PO	LD	SZ	LU	BY
	gazu z sieci	w mln m ³	WA	KR	PO	WR	LD	SZ	LU	GD	BY	KA
		na 1 mieszkańca w m ³	PO	KR	SZ	WR	WA	LU	KA	LD	GD	BY
		na 1 odbiorcę w m ³	PO	KR	SZ	LU	WR	WA	KA	GD	BY	LD
Drogi publiczne o twardej nawierzchni na 100 km ² w km w dniu 31 XII	powiatowe	WA	LD	PO	WR	SZ	KR	KA	GD	BY	LU	
	gminne	WA	KR	PO	WR	GD	LD	KA	SZ	BY	LU	
Pracujący (stan w dniu 31 XII)	na 1000 ludności		KA	WA	PO	KR	WR	BY	LU	GD	SZ	LD
	w % ogółem	rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo	LU	LD	SZ	KR	GD	PO	WR	WA	BY	KA
		przemysł i budownictwo	BY	LD	KA	PO	GD	SZ	KR	WR	LU	WA
		usługi rynkowe	WA	KA	PO	WR	KR	SZ	GD	LD	LU	BY
		usługi nierynkowe	LU	GD	SZ	WR	LD	KR	BY	PO	KA	WA
Bezrobotni zarejestrowani (stan w dniu 31 XII)	ogółem*		KA	GD	BY	PO	LU	KR	SZ	WR	LD	WA
	w % ogółem	kobiety*	LD	WA	LU	SZ	WR	KR	BY	PO	KA	GD
		pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok*	GD	BY	KA	KR,	PO	LD	WA	LU	SZ	WR
		w wieku do 25 lat*	WR	LD	WA	PO	SZ	GD	KR	BY	KA	LU
Stopa bezrobocia rejestrowanego (stan w dniu 31 XII) w %*			WA	PO	KA	KR	GD	WR	BY	LU	LD	SZ
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł			WA	KA	GD	PO	WR	KR	SZ	LU	LD	BY
Produkcja sprzedana przemysłu (ceny bieżące)	ogółem w mln zł		WA	KA	PO	GD	KR	WR	LD	BY	SZ	LU
	na 1 mieszkańca w zł		KA	PO	WA	GD	KR	WR	BY	LD	SZ	LU
Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach według lokalizacji inwestycji (ceny bieżące)	ogółem w mln zł		WA	KR	WR	PO	LD	GD	KA	SZ	BY	LU
	na 1 mieszkańca w zł		WA	PO	WR	KA	KR	GD	LD	SZ	BY	LU
Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach (stan w dniu 31 XII; bieżące ceny ewidencyjne)	ogółem w mln zł		WA	PO	KR	WR	LD	GD	KA	SZ	BY	LU
	na 1 mieszkańca w zł		WA	KA	PO	GD	KR	WR	SZ	BY	LU	LD
Dochody budżetów miast na 1 mieszkańca w zł			WA	WR	KA	GD	PO	KR	LD	LU	BY	SZ
Wydatki budżetów miast na 1 mieszkańca w zł			WA	WR	KA	PO	KR	GD	BY	LD	LU	SZ

MIEJSCE POZNANIA W 2006 R. WŚRÓD MIAST LICZĄCYCH 300 TYS. I WIĘCEJ LUDNOŚCI(dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE		Kolejność miast										
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON (bez rolników indywidualnych; stan w dniu 31 XII)	ogółem	WA	KR	LU	WR	PO	SZ	GD	BY	KA	LD	
	na 10 tys. ludności	spółki handlowe	WA	LU	PO	KA	GD	WR	KR	SZ	BY	LD
		w tym z udziałem kapitału zagranicznego	WA	PO	LU	WR	SZ	KA	KR	GD	BY	LD
		osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej	WA	KA	WR	PO	KR	GD	SZ	LD	BY	LU
	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	SZ	WA	PO	WR	KR	LD	BY	KA	GD	LU	
Powierzchnia w km ² (stan w dniu 31 XII)		WA	KR	SZ	LD	WR	GD	PO	BY	KA	LU	
Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczone w % ścieków wymagających oczyszczenia		BY	PO	LD	KR	WR	LU	GD	KA	WA	SZ	
Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych w t na 1 km ² powierzchni miasta	pyłowych*	KR	WA	BY	SZ	GD	LU	KA,	PO ,	WR	LD	
	gazowych*	KR	WA	GD	LD	PO	WR	BY	SZ	KA	LU	
Odpady (z wyłączeniem komunalnych) wytworzone w t na 1 km ² powierzchni miasta*		SZ	BY	WR	LD	PO	GD	LU	WA	KR	KA	
Zebrane odpady komunalne zmieszane na 1 mieszkańca w kg*		LU	BY	KR	SZ	GD	WR	KA	PO	WA	LD	
Nakłady na środki trwałe (ceny bieżące) na 1 mieszkańca w zł	służące ochronie środowiska	WA	LU	BY	KA	WR	LD	KR	GD	PO	SZ	
	służące gospodarce wodnej	SZ	PO	BY	WR	KR	GD	LU	WA	KA	LD	

MIEJSCE POZNANIA W 2005 R. WŚRÓD MIAST, KTÓRE SĄ PODREGIONAMI^a

Produkt krajowy brutto w 2005 r. (ceny bieżące)	ogółem w mln zł	WA	PO	KR	LD	WR	
	na 1 mieszkańca w zł	WA	PO	KR	WR	LD	
Wartość dodana brutto w 2005 r. (ceny bieżące)	ogółem w mln zł	WA	PO	KR	LD	WR	
	według rodzajów działalności	rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo	WA	LD	PO	KR	WR
		przemysł i budownictwo	WA	PO	KR	LD	WR
		usługi	WA	KR	PO	WR	LD
	na 1 pracującego w zł	WA	PO	KR	WR	LD	

^a Prezentowane informacje są liczone tylko na poziomie podregionów.

STATYSTYKA
W
POZNANIU

INSTYTUCJE I ORGANIZACJE STATYSTYCZNE

Rozwój myśli statystycznej rozpatrywać należy zarówno z metodologicznego punktu widzenia (aspekty teoretyczne), jak też od strony zastosowania metod statystycznych do badania zjawisk i procesów społeczno-ekonomicznych. Zagadnienia teoretyczne niejako z natury rzeczy dominują w pracach naukowców tworzących podstawy poznania statystycznego, a realizacją badań, zwłaszcza w dużej skali, zajmują się wyspecjalizowane instytucje, zwykle umiejscowione w określonej administracji jako urzędy statystyczne.

Już od połowy XVIII wieku metody statystyczne stosowane były w pojedynczych rozprawach naukowych i innych opracowaniach, których autorami byli naukowcy i urzędnicy różnych specjalności. Choć zawodowo byli oni związani z różnymi instytucjami niestatystycznymi, w swojej pracy dokonywali czynności statystycznych. Pierwszą w Poznaniu próbą ujęcia działalności statystycznej w ramy organizacyjne było utworzenie w 1871 r. Wydziału Ekonomicznego w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Założenia pracy i plany badawcze Wydziału były bardzo ambitne. W jego zamierzeniach znalazło się m.in. przeprowadzenie spisu ziem i ludności polskiej pod zaborem pruskim, który pozwoliłby ocenić rozmiary i tempo procesów germanizacyjnych. Niestety, ograniczone możliwości finansowe i personalne Wydziału nie sprzyjały realizacji planowanych zadań. Działalność Wydziału Ekonomicznego ustała pod koniec 70. lat XIX wieku. Z podobnych powodów nie udało się także zrealizować planów badawczych, jakie stawiał przed sobą powołany w 1893 r. Wydział Prawniczo-Ekonomiczny PTPN, kierowany przez ks. Piotra Wawrzyniaka.

Służby statystyczne

Niezależnie od prób podejmowanych przez Polaków, w XIX wieku w Poznaniu, podobnie jak na obszarze całego państwa pruskiego, działały niemieckie służby statystyczne o wysokim, jak na owe czasy, stopniu zorganizowania i stosunkowo dużej fachowości urzędników. Koordynacją działalności statystycznej w państwie pruskim zajmowało się utworzone w Berlinie w 1805 r. *Królewsko-Pruskie Biuro Statystyczne* (Königlich Preussische Statistische Bureau). Prowadziło ono swe badania poprzez jednostki administracyjne wszystkich szczebli, realizując przede wszystkim spisy (ludności, zawodowe, przemysłowe, gospodarstw rolnych) oraz badania dotyczące ruchu naturalnego ludności. W 1905 r. w ramach administracji miejskiej Poznania powołano odrębną instytucję: *Urząd Statystyczny Miasta Poznania* (Statistische Amt der Stadt Posen), który stał się załączkiem rozwoju statystyki miejskiej w Wielkopolsce. Jego pierwszym dyrektorem został dr Otto Most. Zakres tematyczny badań prowadzonych przez nowo powołany urząd był szerszy niż program prac realizowanych przez Pruskie Biuro Statystyczne. Od początku swego istnienia Urząd Statystyczny Miasta Poznania wydawał miesięczne sprawozdania (*Statistische Monatsberichte*) obejmujące statystykę ludności oraz zestawienia dotyczące prac wydziałów miejskich, publikował roczne sprawozdania zarządu miasta, a także przeprowadzał potrzebne spisy (w 1906 r., czyli w drugim roku swej działalności, urząd przeprowadził m.in. spis przedsiębiorstw ogrodniczych i osób tam zatrudnionych, spis szkół oraz spis bydła). Pracę urzędu w 1914 r. przerwała wojna. Jego działalność ograniczała się w tym okresie do przyjmowania – według ustalonego porządku – wykazów z biur miejskich, które w późniejszym okresie pozwoliły sporządzić statystykę demograficzną za czas wojny. Bez żadnej przerwy ukazywały się sprawozdania zarządu miasta.

Po zwycięskim powstaniu wielkopolskim i odzyskaniu niepodległości dane statystyczne zebrane przez poznański urząd statystyczny znacznie ułatwiły pracę instytucji tworzonych w celu zarządzania miastem. Stan przejęty w 1918 r. trwał przez lata 1919 i 1920. Jako samodzielna jednostka urząd wznowił swą działalność 1 grudnia 1920 r. pod nazwą *Urząd Statystyczny Stołecznego Miasta Poznania*. Stanowisko dyrektora objął wówczas Zygmunt Zaleski. Pod jego kierownictwem nastąpiła szybka restytucja i reorganizacja prac. Rosnące zapotrzebowanie społeczne na dane statystyczne zwiększało zakres prac urzędu. Już na początku roku gospodarczego 1921 jego działalność była szersza niż w latach przedwojennych. Reorganizacja państwa po odzyskaniu niepodległości wymagała wielu spisów (ogólnych i specjalnych), a także sprawozdań bieżących. W kolejnych latach do zakresu działalności Urzędu Statystycznego Stołecznego Miasta Poznania włączono również sprawy prasowe oraz gospodarcze i kulturalne, a od roku 1922 przeprowadzanie wszystkich wyborów, tak do Rady Miejskiej, jak i do władz ustawodawczych Rzeczypospolitej. W strukturze urzędu ważną funkcję spełniał dział wydawnictw miejskich. Od kwietnia 1921 r. rozpoczęto publikowanie – w języku polskim – miesięcznego sprawozdania statystycznego pt. *Wiadomości Statystyczne Miasta Poznania*, stanowiącego kontynuację przedwojennej serii. Bardzo ważnym przedsięwzięciem było rozpoczęcie w 1921 r. edycji *Rocznika Statystycznego Stoł. Miasta Poznania*. Obok tych opracowań wydawano ponadto roczne sprawozdania zarządu miasta, a od roku 1923 *Kronikę Miasta Poznania*.

Po wybuchu II wojny światowej w zasadzie zawieszona została działalność polskich instytucji statystycznych. Większość naukowców i urzędników przeżyła okupację hitlerowską na wysiedleniu.

Po wojnie, już w lutym 1945 r. Urząd Statystyczny wznowił swą działalność w ramach Wydziału Ogólnego Zarządu Miejskiego stoł. m. Poznania. W wyniku zmiany schematu organizacyjnego, wprowadzonej okólnikiem Prezydenta Miasta z dnia 5 sierpnia 1946 r., Urząd Statystyczny został wyłączony z Wydziału Ogólnego i jako samodzielna komórka administracyjna pod nazwą *Miejskie Biuro Statystyczne* podlegał bezpośrednio Prezydentowi Miasta. Naczelnikiem Miejskiego Biura Statystycznego został dr Stanisław Waszak.

W 1950 r., zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z 17 kwietnia, jednostki statystyczne zostały podporządkowane Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego, a w wyniku następnej reorganizacji w 1953 r. wyodrębniono je, tworząc wydziały statystyki przy prezydiach rad narodowych. W Poznaniu powstały wówczas dwa *wydziały statystyki*: przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz przy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. Takie usytuowanie jednostek statystyki oznaczyło jej podwójne podporządkowanie. Podlegały one z jednej strony regionalnej władzy, z drugiej zaś Prezesowi Głównego Urzędu Statystycznego.

Po październiku 1956 r. nastąpiła pewna liberalizacja polityki informacyjnej państwa. Znacznie wzrosła liczba badań prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny, jak i przez terenowe wydziały statystyki. Poszerzono także zakres dziedzin objętych statystyką. W wyniku tych zmian rozrosła się znacznie obsada kadrowa obu poznańskich wydziałów. Coraz pilniejsza stawała się potrzeba mechanizacji prac statystycznych, jednak podwójne podporządkowanie nie rokowało szans pełnej realizacji tego zapotrzebowania.

W 1962 r., na mocy ustawy o statystyce państwowej, w ramach Głównego Urzędu Statystycznego powstały terenowe organy statystyki państwowej. Początkowo Poznań był siedzibą *Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego* (WUS) i *Miejskiego Urzędu Statystycznego* (MUS), ale już w 1963 r. obie instytucje połączono, tworząc *Urząd Statystyczny dla Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego*. Dyrektorem połączonego urzędu został Wacław Zygmianiak, dotychczasowy dyrektor Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego, a od 1968 r. funkcję

Fot. 1

wy nowego obiektu w 1969 r. (zob. fot. 1 i 2) przeniósł swą siedzibę na ul. Wojska Polskiego 27/29.

W 1967 r., na podstawie zarządzenia Prezesa GUS, dla realizacji prac obliczeniowych, w Poznaniu (podobnie jak w innych miastach będących siedzibą wojewódzkich urzędów statystycznych) utworzono *Wojewódzką Stację*

Techniki Statystycznej, której dyrektorem został Zdzisław Ratuszny. Mieściła się ona przy Placu Wolności 14, a w jej skład wchodziły sekcje małej i średniej mechanizacji. Działając przy Urzędzie Statystycznym dla Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego, Wojewódzka Stacja Techniki Statystycznej podlegała Zarządowi Mechanizacji i Automatyzacji Opracowań Statystycznych GUS. W styczniu 1972 r. stację

Fot. 2

przekształcono w *Ośrodek Elektroniczny GUS*. Zajmował się on obsługą informatyczną statystyki w województwie poznańskim, a po reformie administracyjnej w 1975 r. także w województwach: bydgoskim, kaliskim, konińskim, leszczyńskim, pilskim i toruńskim. Jego dyrektorem był Czesław Jerzak. W 1990 roku Ośrodek Elektroniczny GUS przekształcono w *Regionalny Ośrodek Informatyki Statystycznej* i pod taką nazwą funkcjonował do czerwca 1991 r. Z dniem 1 lipca 1991 r. Regionalny Ośrodek Informatyki Statystycznej został włączony w strukturę Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu. Moment połączenia obu instytucji zbiegł się w czasie z oddaniem do użytkowania nowego budynku przy ulicy Jana H. Dąbrowskiego 79, który stał się główną siedzibą Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu (zob. fot. 3). W końcu 1992 r. jego dyrektorem został dr Kazimierz Kruszka, a od 1996 r. dyrektorem był Bogdan Reiter. Obszar działania urzędu – od 1996 r. funkcjonującego pod nazwą *Urząd Statystyczny w Poznaniu* – zwiększył się po reformie podziału administracyjnego kraju w 1999 r. i obecnie obejmuje województwo wielkopolskie. W strukturze administracyjnej tego urzędu aktualnie znajdują się cztery oddziały, tj. Oddział w Kaliszu (kierownik: Adam Sierocki), w Koninie (kierownik: Maria Kapuścińska, wcześniej Anna Wiśniewska), w Kościanie (kierownik: Alicja Misiurna, wcześniej Dorota Foremska) i w Pile (kierownik: Elżbieta Zaremba, wcześniej Wiktor Malinowski).

tę pełnił Bogumił Ziółek, wcześniej kierujący Miejskim Urzędem Statystycznym. W 1975 r., w związku ze znacznym wzrostem liczby województw, poznański urząd zmniejszył zasięg swego działania do terytorium nowego, mniejszego województwa poznańskiego i zmienił nazwę na *Wojewódzki Urząd Statystyczny w Poznaniu*. Początkowo urząd mieścił się przy Placu Wolności 3, a po zakończeniu budo-

W ramach decentralizacji niektórych obszarów badań Główny Urząd Statystyczny powierzył Urzędowi Statystycznemu w Poznaniu prowadzenie prac w zakresie statystyki miast jako tzw. zadanie ogólnopolskie. Dla jego realizacji powołano w 1998 r. *Centrum Statystyki Miast*. Działalność tej komórki organizacyjnej Urzędu Statystycznego w Poznaniu zmierza do utworzenia takiego systemu informacji, który w możliwie najszerszym stopniu zaspokoi zapotrzebowanie na porównywalne dane statystyczne o miastach i przyczyni się do harmonizacji statystyki miejskiej na poziomie europejskim.

Od momentu włączenia terenowej statystyki w ramy organizacyjne GUS, poznański urząd stale unowocześnia technologie przetwarzania i opracowywania gromadzonych informacji. Z roku na rok rośnie ilość

Fot. 3

i różnorodność tematyczna wydawanych publikacji oraz innych opracowań statystycznych ujętych w planie wydawniczym GUS, jak i przeznaczonych dla lokalnych władz oraz placówek naukowych, a także wydawnictw okolicznościowych popularyzujących statystykę. Trwa również ciągły proces doskonalenia kadry pracowniczej urzędu w zakresie jej fachowości merytorycznej i stosowania nowoczesnej techniki elektronicznej.

Statystyka akademicka

Pod nazwą „statystyka akademicka” zwykle się ujmować działalność naukowo-badawczą i dydaktyczną w zakresie statystyki, prowadzoną w ramach organizacyjnych wyższych uczelni. W środowisku poznańskim dość wyraźnie zaznaczyły się trzy nurty rozwoju tak rozumianej statystyki. Najstarszą i bodajże najbogatszą tradycję ma tutaj statystyka odniesiona do zagadnień społeczno-ekonomicznych, silnie powiązana z demografią i ekonometrią. Na tej płaszczyźnie najbardziej zaznaczyły się związki między statystyką akademicką i statystyką publiczną. Drugą, dynamicznie i twórczo rozwijaną dziedziną, zwłaszcza po 1945 r., jest statystyka w doświadczalnictwie rolniczym i biometria. Do trzeciej grupy zaliczyć można probabilistykę i statystykę matematyczną. Ponadto w poznańskich uczelniach działają zakłady i pracownie zajmujące się innymi dziedzinami statystyki, np. w odniesieniu do nauk medycznych czy technicznych, a w zdecydowanej większości szkół wyższych prowadzone są wykłady lub inne zajęcia dydaktyczne, których przedmiotem są metody statystyczne.

Statystyka w zagadnieniach społeczno-ekonomicznych

Historia zinstytucjonalizowanej statystyki akademickiej sięga okresu międzywojennego i zaczyna się z chwilą utworzenia *Uniwersytetu Poznańskiego*. Na Wydziale Prawno-Ekonomicznym tej uczelni w 1920 r. powstała bowiem pierwsza w środowisku poznańskim **Katedra Statystyki**, którą zorganizował i do wybuchu II wojny światowej kierował prof. Marcin Nadobnik (zob. biogram, s. 227). Okazała się ona kuźnią kadr dla przyszłego rozwoju teorii i praktyki statystycznej nie tylko w Wielkopolsce. Prowadzone w tej placówce wykłady, seminaria magisterskie i doktorskie, a także działalność badawcza i publikacyjna – przyczyniły się do ukształtowania zainteresowań zawodowych wielu osób, które później zapisały się chlubnie w historii statystyki i demografii.

Drugim, obok Uniwersytetu Poznańskiego, ważnym dla rozwoju poznańskiej statystyki ośrodkiem akademickim w okresie międzywojennym była *Wyższa Szkoła Handlowa*, która powstała w 1926 r., a w 1938 r. została przekształcona w *Akademię Handlową*. Tutaj również pierwszoplanową rolę pełnił prof. M. Nadobnik, prowadząc wykłady i seminaria ze statystyki.

Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 r. wznowiła działalność Katedra Statystyki na Uniwersytecie Poznańskim, kierowana przez prof. M. Nadobnika do 1951 r. Zajęcia dydaktyczne ze statystyki podjęła również Akademia Handlowa, która w 1950 r. została upaństwowiona i odtąd działała pod nazwą Wyższa Szkoła Ekonomiczna (WSE).

W 1950 r. prof. M. Nadobnik zorganizował w *Wyższej Szkole Ekonomicznej* pierwszą **Katedrę Statystyki** i kierował nią do połowy 1951 r. Po nim na blisko 15 lat kierownictwo przejął jego uczeń prof. S. Waszak (zob. biogram, s. 229), który rozbudował tę jednostkę uczelnianą. Wyodrębnione zostały zespoły pracowników tworzące zakłady jako wewnętrzne komórki katedry, powstał Zakład Statystyki Matematycznej, a jako zaplecze badawcze zaczęła działać pracownia statystyczna i zatrudnieni zostali pracownicy inżynierijno-techniczni. W znacznej mierze było to związane z uruchomieniem na WSE (w wyniku starań prof. S. Waszaka) nowego kierunku studiów pn. „Statystyka” ze specjalnościami „statystyka przemysłu” i „statystyka handlu”. W tak zorganizowanej Katedrze wyrosła też kolejna grupa zasłużonych statystyków (zob. biogramy: S. Abt, S. Borowski, M. Gacek-Borna).

Kierownikiem Katedry Statystyki WSE w 1965 r. został prof. Tadeusz Puchalski (zob. biogram, s. 228). W ramach tej Katedry w 1968 r. utworzona została Pracownia Elektronicznej Techniki Obliczeniowej, zorganizowana i kierowana przez S. Abta, która dała początek komputeryzacji uczelni i uruchomiła kształcenie informatyczne jej studentów.

W 1969 r. nastąpiły zmiany organizacyjne WSE, w których wyniku powstał **Instytut Statystyki i Ekonometrii**. Jego dyrektorem do 1976 r. był prof. T. Puchalski. Po kolejnej reorganizacji uczelni, która w 1974 r. otrzymała nazwę *Akademia Ekonomiczna* (AE) utworzony został **Instytut Cybernetyki Ekonomicznej**, a funkcję jego dyrektora pełnił prof. Zbigniew Czerwiński. W obu tych strukturach instytucyjnych funkcjonowały zakłady statystyki, kontynuując i wzbogacając tradycję swoich poprzedników. W latach 1985–1991 działała również Pracownia Demetrii, którą kierował prof. Mieczysław Kędelski (zob. biogram, s. 225). W 1991 r. objął on kierownictwo nowo utworzonej **Katedry Statystyki i Demografii**, sprawując tę funkcję do 1998 r., tj. do swojej śmierci.

Aktualnie w Akademii Ekonomicznej działają trzy katedry o profilu statystycznym. Na Wydziale Ekonomii kontynuuje pracę **Katedra Statystyki i Demografii**, kierowana przez prof. Iwonę Roeske-Słomkę. Problematyka naukowo-badawcza tej jednostki uczelnianej obejmuje m.in. badania gospodarstw domowych oraz systemów wartości społecznych i rodzinnych. Przedmiotem szczególnego zainteresowania jej pracowników są metody wieloczynnikowej analizy związku cech, charakterystyki koncentracji i asymetrii rozkładów oraz analiza probitowa.

Od 1993 r. na Wydziale Zarządzania, a od 2007 r. na Wydziale Informatyki i Gospodarki Elektronicznej AE działa **Katedra Statystyki**, którą kieruje prof. Jan Paradysz. Badania naukowe są tutaj prowadzone głównie w zakresie statystyki regionalnej, wielowymiarowej analizy demograficznej, taksonomii, metod sondażowych, statystyki małych obszarów, rynku pracy i geograficznych systemów informacji. Katedra prowadzi rozległą działalność dydaktyczną i jest silnie powiązana z praktyką w wielu dziedzinach życia społeczno-gospodarczego.

Na Wydziale Towaroznawstwa powstała **Katedra Metod Statystycznych**, którą obecnie kieruje prof. Walentyna Ignatczyk. Problematyka, którą szczególnie zajmują się jej pracownicy, obejmuje teorię i zastosowanie metod statystycznych w kontroli jakości, w zarządzaniu jakością, w logistyce i badaniu jakości życia. Ponadto wymienić należy projektowanie i analizę układów doświadczalnych oraz badanie niektórych aspektów procesów społecznych.

W nurt społeczno-ekonomicznych odniesień statystyki coraz wyraźniej włącza się **Uniwersytet Przyrodniczy** w Poznaniu. Chodzi tu głównie o działające na Wydziale Ekonomiczno-Społecznym i kierowane przez prof. Feliksa Wysockiego jednostki, tj. Katedrę Finansów i Rachunkowości w Agrobiznesie, a zwłaszcza **Zakład Metod Ilościowych i Finansów**. Metody statystyczne znalazły szerokie zastosowanie w badaniach prowadzonych przez te komórki organizacyjne, m.in. w analizach typologicznych agrobiznesu i obszarów wiejskich, w badaniach popytu konsumpcyjnego oraz rynkowych instrumentów stabilizacji cen i zarządzaniu rynkiem w rolnictwie.

Do przedstawionego dotąd wykazu dołączyć należy **Wyższą Szkołę Bankową** w Poznaniu, gdzie znajduje się **Katedra Metod Ilościowych** kierowana przez prof. Mariana Matłokę, **Katedrę Nauk Ekonomicznych** na Wydziale Prawa i Administracji **Uniwersytetu im. A. Mickiewicza**, którą kieruje prof. Elżbieta Jazdoń-Drozdowska oraz kierowaną przez prof. Antoniego Sobczaka **Katedrę Nauk Ilościowych i Przestrzennych** w **Wyższej Szkole Logistyki**. Pracownicy tych katedr również prowadzą działalność badawczą i zajęcia dydaktyczne ze statystyki, demografii i dyscyplin pokrewnych. Wykład statystyki znajduje się także w programie studiów na **Wyższej Szkole Komunikacji i Zarządzania**.

Statystyka w doświadczalnictwie rolniczym

W środowisku poznańskim doświadczalnictwo rolnicze i biometria są nierozdzielnie związane z nazwiskiem i dziełem prof. Stefana Barbackiego (zob. biogram, s. 218), którego uznaje się za twórcę poznańskiej szkoły zastosowań metod statystycznych w biologii i rolnictwie. Z jego inicjatywy w 1945 r. na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego została zorganizowana **Katedra Doświadczalnictwa Rolniczego i Biometrii**, którą kierował do 1951 r.

Po utworzeniu Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu (WSR) powstała w niej w 1951 r. **Katedra Genetyki i Hodowli Roślin**, a jej kierownikiem został prof. S. Barbacki. W ramach tej katedry działał **Zakład Doświadczalnictwa Rolniczego i Biometrii**.

W 1963 r. w WSR wyodrębniła się **Katedra Statystyki Matematycznej** pod kierunkiem prof. Reginy Elandt. Kierownictwo tej katedry w 1968 r. objął prof. Tadeusz Caliński. W 1970 r. została ona włączona do Instytutu Matematyki, Fizyki i Chemii jako **Zakład Dydaktyczny Statystyki Matematycznej**, a w 1971 r. powołano **Międzywydziałowy Zakład Metod Matematycznych i Statystycznych**. Taki stan utrzymał się również w 1972 r., gdy WSR została przemianowana na Akademię Rolniczą (AR). Do 1984 r. kierownikiem tego Zakładu był prof. T. Caliński. W 1988 r. Zakład zmienił nazwę i od tej pory funkcjonuje jako **Katedra Metod Matematycznych i Statystycznych**. W 1989 r. została ona włączona do Wydziału Rolniczego AR i pozostaje w jego strukturze po przemianowaniu AR w Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, co nastąpiło w kwietniu 2008 r.

Aktualnie w ramach Katedry Metod Matematycznych i Statystycznych znajduje się pięć Zakładów: Doświadczalnictwa, Biometrii, Informatyki, Zastosowań Matematyki i Statystyki. Katedrą kieruje prof. Anita Dobek, a jej pracownicy prowadzą zajęcia dydaktyczne określone programem studiów na Uniwersytecie Przyrodniczym i rozwijają działalność badawczą w wielu specjalnościach.

Szkoła zapoczątkowana przez prof. S. Barbeckiego rozwija się i wzbogaca swoją tradycję, jest ciągle bardzo ważnym i znaczącym ośrodkiem w kraju i na arenie międzynarodowej. Dwoje wybitnych uczonych z tej szkoły otrzymało dyplomy honoris causa: prof. T. Caliński (dwukrotnie: w 1998 r. AR w Poznaniu, w 2008 r. SGGW w Warszawie) i prof. R. Elandt (w 2001 r. AR w Poznaniu).

Probabilistyka i statystyka matematyczna

Zagadnienia probabilistyczne i wnioskowanie statystyczne są przedmiotem zainteresowania naukowego i dydaktyki właściwie we wszystkich środowiskach statystyki akademickiej. Jednak w specyficzny sposób, z reguły bardziej od strony teoretycznej, są one traktowane przez matematyków. Biorąc pod uwagę ten akcent, można w Poznaniu dostrzec zwłaszcza działalność **Zakładu Rachunku Prawdopodobieństwa i Statystyki Matematycznej**, którym kieruje prof. Mirosław Krzyśko. Znajduje się on w strukturze Wydziału Matematyki i Informatyki na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza. Tematyka badawcza tego Zakładu obejmuje m.in. następujące dziedziny: wielowymiarowe metody statystyki matematycznej, teoria eksperymentu, metody probabilistyczne w teorii niezawodności, analiza szeregów czasowych.

Statystyka w naukach medycznych i technicznych

Uczelnią, w której niejako z natury rzeczy metody statystyczne mają prawo obywatelstwa w odniesieniu do nauk medycznych jest Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego (wcześniej Akademia Medyczna). W jego strukturze na Wydziale Lekarskim znajduje się **Katedra i Zakład Informatyki i Statystyki**, którym kieruje prof. Jerzy A. Moczko. Pracownicy tej jednostki prowadzą zajęcia dydaktyczne na wszystkich wydziałach Uniwersytetu Medycznego oraz dla studentów kierunku „fizyka medyczna” Wydziału Fizyki Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.

Początki obecnej Katedry sięgają do 1973 r., kiedy to utworzona została Pracownia Informatyki i Statystyki AM, której kierownikiem był Bogumił Grala. Prowadziła ona zajęcia dydaktyczne na I roku Wydziału Lekarskiego i Oddziału Stomatologii. W 1977 r. pracownię włączono do Zakładu Organizacji Ochrony Zdrowia Instytutu Medycyny Społecznej i od tego roku kierowanie jednostką objął prof. J. A. Moczko. W 1982 r. pracownię wyłączono z tego Instytutu jako samodzielną jednostkę. W 1991 r. przeniesiono ją do pomieszczeń przy ul. J. H. Dąbrowskiego 79 (tu również znajduje się siedziba Urzędu Statystycznego w Poznaniu), a w 1994 r. przekształcono w komórkę, która funkcjonuje aktualnie. Jest ona wyposażona w kilkadziesiąt komputerów PC z zainstalowanymi aplikacjami statystycznymi i innymi, a trzy jej serwery obsługują podstawowe usługi internetowe Uniwersytetu Medycznego.

Statystyka na Politechnice Poznańskiej jest reprezentowana zwłaszcza przez **Zakład Zastosowań Probabilistycznych**, który wchodzi w skład Instytutu Matematyki na Wydziale Elektrycznym. Pracownicy tego Zakładu prowadzą zajęcia dydaktyczne również na innych wydziałach uczelni, a w kręgu ich zainteresowań naukowo-dydaktycznych znajduje się zwłaszcza statystyka matematyczna, probabilistyka i modelowanie matematyczne.

Towarzystwa naukowe

W Poznaniu mają swoją siedzibę m.in. oddziały Polskiego Towarzystwa Statystycznego (PTS) i Polskiego Towarzystwa Demograficznego (PTD). PTS jest organizacją skupiającą obecnie przedstawicieli służb statystyki publicznej i środowisk akademickich, samorządu terytorialnego i gospodarczego, jednostek administracji rządowej itp., którzy są zainteresowani teorią i praktyką badań statystycznych. PTD za podstawowy cel swojej działalności uznaje upowszechnianie wiedzy o procesach demograficznych w kontekście ich społecznych, ekonomicznych i kulturowych uwarunkowań oraz konsekwencji. Oba te stowarzyszenia naukowe zasięgiem działania obejmują terytorium całego kraju, a oddziały poznańskie zajmują w nich znaczącą pozycję.

Poznański Oddział Polskiego Towarzystwa Statystycznego w obecnym kształcie ma około 90 członków i należy do najliczniejszych w kraju. Powstał w 1982 r., tuż po reaktywowaniu PTS, prowadząc działalność statutową na terenie województwa poznańskiego, a następnie rozciągnął ją na województwo wielkopolskie. Jego skład członkowski tworzą mniej więcej po połowie pracownicy naukowci i przedstawiciele tzw. praktyki statystycznej, co daje proporcje bardzo sprzyjające współpracy obu tych grup.

Aktywność PTS jest wielokierunkowa: naukowa, szkoleniowa i popularyzatorska. Znajdują w niej miejsce pracownicy reprezentujący prawie wszystkie wyższe uczelnie w Wielkopolsce, nauczyciele szkół średnich, służby statystyczne i inne środowiska. Przyjmuje ona różne formy (odczyty, seminaria, konferencje, warsztaty, publikacje itp.) i nie zamyka się w kręgu członkowskim, lecz wychodzi do wszystkich zainteresowanych, w tym również do innych stowarzyszeń naukowych.

Sięgając do tradycji PTS, warto zauważyć i podkreślić, że już w 1919 r. w skład Sekcji Statystyki Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich wchodził członek z Poznania: Stefan Czarnowski, ks. Henryk Hilchen, Marcin Nadobnik, Stanisław Pernaczyński, Stefan Rosiński i Jan Rutkowski. W 1937 r. w skład komisji przygotowującej Walne Zgromadzenie Konstytucyjne PTS wchodził z Poznania Zygmunt Zaleski, a w prezydium tego Zgromadzenia był prof. M. Nadobnik; obaj zostali następnie wybrani do Rady nowo utworzonego PTS.

Poznański Oddział PTS powstał 14 listopada 1938 r. i działał do wybuchu II wojny światowej. Jego przewodniczącym był prof. M. Nadobnik, a sekretarzem dr J. Pilecki. Poza wymienionymi należeli do niego: Florian Barciński, Józef Czekalski, Jan Frankowski, Olgierd Grzymałowski, Henryk Linke, Witold Misterek, Stanisław Pawłowski, Witalis Talejko, Stanisław Waszak, Zygmunt Zaleski, Julian Ziemiński, Franciszek Zeidler.

Przedstawiciele środowiska poznańskiego uczestniczyli w reaktywowaniu ogólnopolskiego PTS w 1947 r., a do Zarządu i Rady PTS wybrani zostali: Stanisław Waszak, Jan Czekanowski i Marcin Nadobnik. Oddziału w Poznaniu nie udało się ponownie utworzyć.

Na skutek splotu różnych okoliczności działalność ogólnopolskiego PTS w latach 1953–1955 praktycznie zanikła, a wielu statystyków przeniosło się do Sekcji Statystyki utworzonej w Polskim Towarzystwie Ekonomicznym (PTE). *Sekcja Statystyki PTE w Poznaniu* powstała 7 maja 1953 r., a w końcu 1954 r. miała 17 członków; przewodniczył jej prof. S. Waszak. W 1968 r. przekształciła się ona w Sekcję Statystyki i Ekonomometrii; do 1976 r. kierował nią prof. T. Puchalski, następnie prof. Zbigniew Czerwiński, sekretarzem był dr Kazimierz Kruszka, a po nim dr Wojciech Sikora.

W 1981 r. reaktywowało się ogólnopolskie PTS. W zebraniu założycielskim jako przedstawiciele statystyków poznańskich uczestniczyli Witold Grodzki i Kazimierz Kruszka. W skład Rady Głównej w następnych latach wchodził prof. Bronisław Ceranka, dr Kazimierz Kruszka (sekretarz, wiceprezes, a obecnie prezes PTS), prof. Jan Paradysz, dyr. Bogumił Ziółek. Przez dwie kadencje przewodniczącym Głównej Komisji Rewizyjnej PTS był dr inż. Marian Kucharski, a do Sądu Koleżeńskiego dwukrotnie wybrano dyr. Wiktora Malinowskiego. Oddział PTS w Poznaniu jest zaliczany do wyróżniających się w skali kraju oddziałów terenowych.

Wspomniany wcześniej *Poznański Oddział Polskiego Towarzystwa Demograficznego* powstał w 1983 r. jako jeden z pięciu oddziałów terenowych tego stowarzyszenia naukowego. Jego organizatorem i wieloletnim przewodniczącym jest prof. Stanisław Wierchosławski. Do Poznańskiego Oddziału PTD należy około 40 członków realizujących zadania statutowe poprzez organizowanie odczytów, wykładów, konferencji itp. Wśród większych przedsięwzięć w ostatnich latach, których organizatorem był ten oddział, należy wymienić ogólnopolskie seminaria w ramach I Kongresu Demograficznego, a także seminaria poświęcone rodzinie i gospodarstwu domowemu w środowisku wielkomiejskim, gdzie bardzo akcentowane były realia poznańskie i wielkopolskie.

Poznańskie oddziały PTS i PTD współpracują ze sobą, a także z innymi stowarzyszeniami naukowymi, głównie zaś z *Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk* i *Polskim Towarzystwem Ekonomicznym*. Przejawia się to na różnych płaszczyznach i znajduje wyraz w licznych publikacjach, wpisując się w codzienność i odświeżając fakty tworzących historię Poznania.

ZASŁUŻENI STATYSTYCY ZWIĄZANI Z POZNANIEM I WIELKOPOLSKĄ

Historię poznańskiego ośrodka teorii i praktyki statystycznej tworzyli ludzie – naukowcy, urzędnicy, działacze społeczni i gospodarczy, których prace inspirowały rozwój metod badawczych i coraz szersze ich stosowanie. Zamieszczone poniżej biogramy obejmują osoby zmarłe, które wniosły istotny wkład w rozwój myśli statystycznej, a pochodzeniem bądź działalnością związane były z Poznaniem i Wielkopolską.

Do czołowych postaci żyjących i działających w XVIII i XIX wieku zaliczyć trzeba S. Staszica, W. Surowieckiego, braci L. i S. Platerów, J. Łukaszevicza i A. Cieszkowskiego. Lista statystyków działających w XX wieku, których biogramy ułożono w porządku alfabetycznym, obejmuje 17 osób. Ich osiągnięcia na trwałe wpisały się w historię statystyki, zwłaszcza zaś w dzieje statystyki wielkopolskiej.

Zasługi dla statystyki w XVIII i XIX w.

Stanisław Staszic (1755–1826)

Urodził się w listopadzie 1755 r. w Pile, w zamożnej rodzinie mieszczańskiej (ojciec i dziadek byli burmistrzami Piły). Po ukończeniu szkół w Poznaniu otrzymał święcenia kapłańskie w 1779 r. Po odbyciu studiów w Lipsku, Getyndze i Paryżu objął w 1781 r. stanowisko sekretarza Andrzeja Zamojskiego. W 1782 r. uzyskał stopień doktora praw.

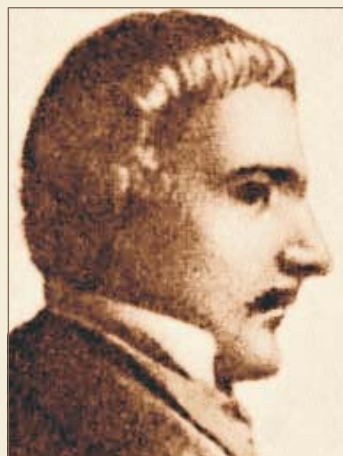
Należy do najwybitniejszych postaci polskiego oświecenia jako czołowy przedstawiciel obozu reform w epoce stanisławowskiej. Działał głównie w Warszawie, piastując liczne stanowiska państwowe i funkcje polityczne. Był rzecznikiem interesów mieszczaństwa i obrońcą chłopów. Od 1808 r. pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk, będąc fundatorem jego siedziby w Warszawie. Współorganizował wiele instytucji w dziedzinie nauki i oświaty, m.in. Uniwersytet Warszawski i Szkołę Akademicko-Górniczną w Kielcach.

Popierał rozwój Staropolskiego Okręgu Przemysłowego i przygotował plany jego rozbudowy. Był także jednym z prekursorów spółdzielczości chłopskiej.

Opublikował wiele prac z dziedziny nauk przyrodniczych, filozofii, geologii i statystyki. Jego zainteresowania statystyką ujawniły się w pracy z 1787 r. pt. *Uwagi nad życiem Jana Zamojskiego*, w której przedstawił program społecznych i gospodarczych reform, posługując się obliczeniami statystycznymi. Już wtedy dostrzegł i sformułował pogląd, że dla prowadzenia działalności politycznej i sprawowania rządów w państwie niezbędne są informacje o stanie i przebiegu zjawisk.

Pogląd ten obszerniej i pełniej wyraził w pracy *O statystyce Polski*, wydanej w Warszawie w 1807 r., gdzie w podtytule określił zadania statystyki, pisząc: *Krótki rzut wiadomości potrzebnych tym, którzy ten kraj chcą oswobodzić i którzy w nim chcą rządzić*. Praca ta była pierwszą drukowaną pozycją w Polsce, w której szerszemu ogółowi udostępnione zostały informacje o problemach społecznych i ekonomicznych w skali makro. Zapoczątkowała ona nową dziedzinę badań, chociaż niektóre zawarte w niej szacunki spotkały się ze słuszną krytyką, a jej autor uznany został prekursorem polskiej myśli statystycznej, mimo że nie był statystykiem w ścisłym znaczeniu tego słowa.

Zmarł 20 stycznia 1826 r. w Warszawie. Jego grób znajduje się na Bielanach na terenie dawnego kościoła Kamedułów.

Wawrzyniec Surowiecki (1769–1827)

Urodził się w 1769 r. w Imielniku koło Gniezna (obecnie gmina Lubowo) w średniozamożnej rodzinie szlacheckiej. Karierę zawodową rozpoczął jako prywatny nauczyciel w domach ziemiańskich (m.in. u Szanieckich). W okresie Księstwa Warszawskiego pracował w drezdeńskim Sekretariacie Stanu. W 1807 r. został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1812 r. powołano go na stanowisko sekretarza generalnego w Ministerstwie Oświecenia. W Królestwie Kongresowym sprawował urząd radcy do spraw administracyjnych i opieki nad funduszami edukacyjnymi.

W historii nauki zapisał się jako ekonomista i statystyk oraz historyk wczesnej słowiańszczyzny. Był pierwszym w Polsce profesorem statystyki. W dniu 1 października 1811 r. wygłosił wykład inauguracyjny na otwarciu Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie, który był poświęcony wyłącznie statystyce. Cykl wykładów, jakie prowadził w roku akademickim 1811/1812, zachowany został do dziś jako *Statystyka Księstwa Warszawskiego – Rękopis własnoręczny W. Surowieckiego*. Sprecyzował w nim swój pogląd na przedmiot i zadania statystyki, który w całości mieści się w dzisiejszym rozumieniu statystyki ekonomicznej. Duży nacisk kładł na zagadnienie jawności danych liczbowych, dowodząc, że ułatwia ona ekspansję gospodarczą w dziedzinie poszukiwania zbytu i źródeł zysku. Jego, krótka wprawdzie (1811–1813), działalność pedagogiczna miała jednak doniosłe znaczenie dla późniejszego rozwoju polskiej naukowej myśli statystycznej i ekonomicznej.

Zmarł w 1827 r. w Warszawie, pochowany został na cmentarzu świętokrzyskim.

Ludwik Plater (1775–1846)

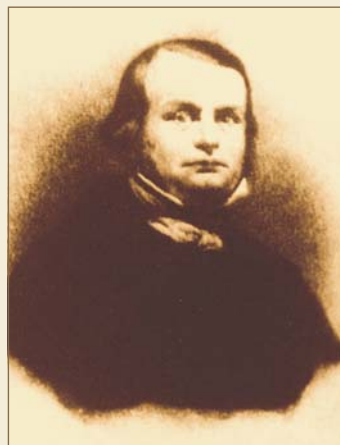
Urodził się 15 czerwca 1775 r. w Krasławiu na Łotwie. W 1840 r. przeniósł się do dóbr koło Śremu. Opublikował w 1827 r. *Rys leśno-statystyczny Królestwa Polskiego*, pierwsze w literaturze polskiej opracowanie tego typu. W 1838 r. w Paryżu, gdzie wyjechał po upadku powstania listopadowego, zorganizował Wydział Statystyczny przy Towarzystwie Literackim. W ramach prac tego Wydziału wydał w 1841 r. *Opisanie jeograficzno-historyczno-statystyczne województwa poznańskiego*. Po powrocie do Wielkopolski opublikował (1846 r.) nową, rozszerzoną wersję tej pracy pt. *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego*.

Zmarł 6 września 1846 r. w Psarskiem (obecnie gmina Śrem) i tu został pochowany.

Stanisław Plater (1784–1851)

Urodził się w maju 1784 r. w Dowgieliszkach na Litwie. Uczestnik kampanii napoleońskiej, potem oficer w armii Królestwa Polskiego, podróżnik, geograf, encyklopedysta. Członek Warszawskiego Towarzystwa Naukowego. Wydał w Poznaniu w 1827 r. pierwszy polski *Atlas statystyczny Polski i krajów okolicznych*. Był to jeden z pierwszych atlasów statystycznych odnotowanych w literaturze światowej.

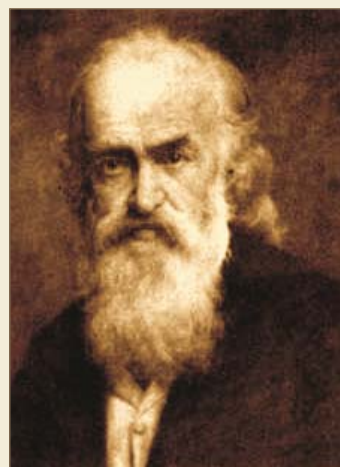
Zmarł 8 maja we Wroniawach (obecnie gmina Wolsztyn).

Józef Łukaszewicz (1799–1873)

Urodził się 30 listopada 1799 r. w Kraplewie (obecnie gmina Stęszew). Ukończył Szkołę Departamentową w Kaliszu, a następnie studiował historię i literaturę na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W 1821 r. został bibliotekarzem [dyrektorem] Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu. W latach 1832–1834 zajmował stanowisko archiwisty miejskiego w Poznaniu. W 1838 r. wydał w Poznaniu dwutomowy *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*. Praca ta do dziś jest bardzo cenionym źródłem informacji.

Zmarł 13 lutego 1873 r. w Targoszycach (obecnie gmina Kobylin). Spoczywa dziś na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu.

August Cieszkowski (1814–1894)

Urodził się 12 września 1814 r. w Suchoj (koło Warszawy), a od 1843 r. osiadł na stałe w Wierzenicy (obecnie gmina Swarzędz). Filozof i ekonomista, współtwórca Ligi Narodowej Polskiej, uczonec i działacz wielce zasłużony dla Wielkopolski w różnych dziedzinach. Jako jedyny Polak uczestniczył w II Międzynarodowym Kongresie Statystycznym w 1855 r. w Paryżu, będąc tam nawet sprawozdawcą jednej z sesji. Był współtwórcą i pierwszym prezesem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jego imię nosiła Akademia Rolnicza w Poznaniu.

Zmarł 12 marca 1894 r. w Wierzenicy. Spoczywa w tamtejszym kościele parafialnym.

Statystycy działający w XX w.

Stefan Abt (1937–2002)

Urodził się 22 lutego 1937 r. w Śmiglu, niewielkim mieście w powiecie kościańskim. Po ukończeniu szkoły średniej w Kościanie w 1953 r. rozpoczął studia w Wyższej Szkole Ekonomicznej (obecnie Akademia Ekonomiczna) w Poznaniu, gdzie w 1957 r. uzyskał dyplom magistra ekonomii i podjął pracę jako asystent. Z poznańską uczelnią ekonomiczną związany był do końca życia. Tutaj doktoryzował się w 1964 r. Habilitował się w 1991 r. w Akademii Ekonomicznej (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny) w Krakowie. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1996 r., a profesora zwyczajnego w 2000 r.

Pracując jako nauczyciel akademicki w Wyższej Szkole Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej w Poznaniu ukończył studia na trzech fakultetach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (magister matematyki, 1963; magister historii, 1969; magister teologii, 2000).

W latach 1972–1982 r. pracował w Instytucie Gospodarki Magazynowej w Poznaniu. Był także wykładowcą na innych uczelniach; od 1994 r. w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu i od 1996 r. na Politechnice Zielonogórskiej.

Początkowo jego prace naukowe koncentrowały się na badaniach demograficznych i związane były głównie z konstrukcją prognoz ludnościowych. Później zajmował się także zastosowaniem modeli matematycznych w badaniach ekonomicznych, zwłaszcza wyznaczaniem optymalnych struktur konsumpcji, a w ostatnich latach życia budową systemów informatycznych na potrzeby logistyki. Jego dorobek naukowy składa się z ponad 330 opracowań. Spośród nich wymienić tutaj należy zwłaszcza dwie pozycje z zakresu statystyki: *Matematyczno-statystyczne podstawy analizy rynku* (1972) i *Metody analizy statystycznej* (1999).

Był członkiem wielu stowarzyszeń i towarzystw naukowych, m.in. pełnił funkcje wiceprezesa poznańskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Statystycznego oraz prezesa wielkopolskiego oddziału Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa. Należał do Międzynarodowego Towarzystwa Logistycznego, Polskiego Towarzystwa Matematycznego, Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego i Polskiego Towarzystwa Informatycznego.

Zmarł w Poznaniu 25 maja 2002 r. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w rodzinnym Śmiglu.

Stefan Barbacki (1903–1979)

Urodził się 1 września 1903 r. w Wieliczce. W latach 1913–1921 uczęszczał do V Gimnazjum Klasycznego w Krakowie, następnie odbył studia na wydziałach Filozoficznym i Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując w 1925 r. dyplom magistra-inżyniera. W latach 1925–1945 pracował w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, najpierw na stanowisku starszego asystenta w dziale hodowli i genetyki zbóż, później adiunkta w dziale roślin pastewnych i przemysłowych, a od 1944 r. na stanowisku kierownika działu odmianoznawstwa.

Doktoryzował się w 1929 r. na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, na podstawie pracy z badań nad odmianami pszenicy ozimej. W latach 1935/36, jako stypendysta Fundacji Rockefellera, przebywał na stażu naukowym w Galton Laboratory przy University College w Londynie. Odbył tam studia z dziedziny statystyki matematycznej w doświadczalnictwie i genetyce. W okresie międzywojennym opublikował szereg prac z genetyki, hodowli i uprawy zbóż oraz metodyki doświadczalnictwa.

W 1945 r. przeniósł się do Poznania, gdzie w maju 1945 r. habilitował się z zakresu genetyki i hodowli roślin oraz doświadczalnictwa rolniczego na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego. Jednocześnie objął kierownictwo nowo utworzonej Katedry Doświadczalnictwa i Biometrii Uniwersytetu Poznańskiego. W 1948 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego i został dziekanem Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego. Po wyodrębnieniu tego wydziału z Uniwersytetu Poznańskiego i utworzeniu w 1951 r. Wyższej Szkoły Rolniczej, został na okres dwóch lat jej prorektorem do spraw nauki. Jednocześnie do 1970 r. kierował Katedrą Genetyki i Hodowli Roślin. W 1954 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego.

Wniósł ogromny wkład w organizację doświadczalnictwa rolniczego. Przyczynił się walcie do zorganizowania od podstaw 18 wyspecjalizowanych stacji doświadczalnych. Na grunt Wielkopolski przeszczepiał swoje przedwojenne doświadczenia w zakresie planowania eksperymentów badawczych i analizy ich wyników metodami statystyki matematycznej. Był promotorem pierwszych doktoratów z zastosowań statystyki matematycznej w doświadczalnictwie rolniczym, twórcą i kierownikiem Katedry Statystyki Matematycznej na poznańskiej uczelni rolniczej.

Znacząco wpływał na życie naukowe Poznania i Wielkopolski. Przy udziale PAN, Akademii Rolniczej w Poznaniu i Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (którego był członkiem od 1947 r. i prezesem w latach 1961–1972) zorganizował w Poznaniu szereg ogólnopolskich i międzynarodowych sympozjów naukowych. Powołał do życia kilka czasopism naukowych, był inicjatorem i organizatorem Polskiego Towarzystwa Genetycznego. Przyczynił się w zasadniczy sposób do powołania poznańskiego oddziału Polskiej Akademii Nauk, której był członkiem rzeczywistym od 1964 r.

Uznawany jest za twórcę poznańskiej szkoły biometryczno-statystycznej i genetyczno-hodowlanej. Opublikował ponad 150 prac, w tym kilka podręczników i monografii. Zostawił liczne grono uczniów – dziś wybitnych naukowców i specjalistów.

Zmarł w Poznaniu 30 lipca 1979 r. Został pochowany na cmentarzu sołackim.

Stanisław Borowski (1921–1977)

Urodził się 8 maja 1921 r. w niewielkim miasteczku Łasin w powiecie grudziądzkim. W latach 1935–1939 uczęszczał do Gimnazjum Klasycznego w Bydgoszczy. Maturę, jako eksternista, zdał w 1947 r. w Miejskim Liceum Handlowym i uzupełniająco w Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Magdaleny w Poznaniu.

W listopadzie 1941 r. wraz z całą rodziną został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Stutthofie i do marca 1945 r. przebywał w filiach tego obozu, gdzie zginął jego ojciec i młodszy brat. Po wojnie pracował w gospodarstwie rolnym swojej matki, przygotowując się równocześnie do egzaminu dojrzałości.

W 1947 r. rozpoczął studia prawnicze i ekonomiczne na Uniwersytecie Poznańskim, które ukończył w 1951 r. Później studiował także matematykę na tej uczelni. Stopień doktora uzyskał w 1960 r. po obronie obszernej rozprawy pt. *Kształtowanie się rolniczego rynku pracy w Wielkopolsce w okresie wielkich reform agrarnych 1807–1860*. Trzy lata później na krakowskiej WSE habilitował się na podstawie studium o roli czynnika ludzkiego w ekonomicznym rozwoju Wielkopolski. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1970 r.

W latach 1948–1951 pracował w Biurze Statystycznym w Poznaniu, a od 1951 r. – w Wyższej Szkole Ekonomicznej (obecnie Akademia Ekonomiczna) w Poznaniu, w Katedrze Statystyki kierowanej przez prof. S. Waszaka. W tej uczelni przeszedł wszystkie stopnie kariery nauczyciela akademickiego i pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji. Był kierownikiem Zakładu Statystyki Ekonomicznej w Instytucie Statystyki i Ekonometrii, a później zastępcą dyrektora tego Instytutu. W latach 1966–1969 był prodziekanem, a w okresie 1969–1972 dziekanem Wydziału Ekonomiki Produkcji. Funkcję prorektora pełnił w kadencji

1972–1975. Wykształcił 14 doktorów, wśród których są nauczyciele akademicy i pracownicy służb statystyki publicznej.

Był niekwestionowanym autorytetem naukowym w zakresie statystycznych metod badania procesów ludnościowych, zwłaszcza w dziedzinie demografii historycznej i reprodukcji ludności. Jego dorobek naukowy obejmuje ponad 250 pozycji drukowanych w kraju i za granicą. Od roku 1972 był przewodniczącym Komitetu Nauk Demograficznych PAN i redaktorem dwóch wydawnictw tego Komitetu (*Studia Demograficzne* i *Przeszłość Demograficzna Polski*). Był członkiem Rady Naukowej Głównego Urzędu Statystycznego, członkiem Rządowej Komisji Ludnościowej i Międzynarodowej Unii Badań Ludnościowych.

Zmarł nagle 10 lipca 1977 r. w miejscowości Ruda-Niciane podczas terenowych badań demograficznych. Jego grób znajduje się na cmentarzu miłostowskim w Poznaniu.

Rajmund Buławski (1892–1947)

Urodził się 30 września 1892 r. w Rogoźnie (obecnie powiat obornicki). Gimnazjum humanistyczne ukończył w Wągrowcu. W latach 1912–1916 studiował w Lipsku, Berlinie i Getyndze. W 1918 r. uzyskał stopień doktora praw. Habilitował się ze statystyki na Uniwersytecie Poznańskim w 1945 r.

Pracę zawodową rozpoczął w 1916 r. w Banku Ludowym w Wieleniu. Później pracował kolejno w Landraturze w Złoczowie w Referacie Statystycznym (1917–1918), w Departamencie Apropozycji i w Urzędzie Statystycznym b. Dzielnicy Pruskiej (1920–1921). W końcu 1921 r. przeniósł się do Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie, gdzie najpierw został naczelnikiem Wydziału Spisu Ludności, a w 1931 r. objął kierownictwo Biura Powszechnych Spisów i pełnił funkcję Generalnego Komisarza Spisowego. Na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu w 1929 r. w pawilonie rządowym przygotował dział statystyczny.

W 1933 r. przeniósł się do Katowic. Tu zorganizował Śląskie Biuro Statystyczne, zostając jego dyrektorem. Od 1937 r. był zastępcą dyrektora Wyższego Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach, gdzie od 1938 r. pełnił funkcję prodziekana Wydziału Administracji Publicznej. W 1937 r. założył w Katowicach Oddział Śląsko-Dąbrowski Polskiego Towarzystwa Statystycznego i został pierwszym jego przewodniczącym.

Po wybuchu II wojny światowej przeniósł się do Krakowa, gdzie aż do wyzwolenia pracował jako zastępca dyrektora Miejskiego Urzędu Statystycznego. W czerwcu 1945 r. zorganizował w Krakowie Biuro Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych i został jego kierownikiem, pełniąc tę funkcję do końca życia. Wykładał także na Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Krakowie.

Zainteresowania badawcze R. Buławskiego dotyczyły głównie statystyki ludnościowej i rolniczej. W końcowej fazie swego życia więcej uwagi poświęcał zagadnieniom teorii i metodyki badań statystycznych. W 1921 r. był współredaktorem *Wiadomości Statystycznych z zakresu statystyki gospodarczej b. Dzielnicy Pruskiej*. Pod jego redakcją GUS wydał pierwszy polski *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej* w 15 tomach oraz sześć tomów *Statystyki Polski*. Publikował wiele prac naukowych odnoszących się głównie do statystyki zawodowej, społecznej i narodowościowej.

Po wyzwoleniu zorganizował w ramach Biura Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych sesje Rady Naukowej dla Zagadnień Ziem Odzyskanych. Wygłosił na nich kilka interesujących referatów, np. *Problemy osadniczo-przesiedleńcze Ziem Odzyskanych* i *Problem Niemców pochodzenia polskiego*. W 1947 r. przygotował do druku, ale nie zdążył ich wydać, trzy rozprawy metodologiczne: *O istocie statystyki*, *Zbiorowości statystyczne*, *Statystyka życia społecznego w systemie nauk*. Te trzy studia opublikował w jednym tomie Główny Urząd Statystyczny w 1960 r.

Zmarł w Krakowie 19 grudnia 1947 r.

Jan Czekanowski (1882–1965)

Urodził się 6 października 1882 r. w Głuchowie w powiecie grójeckim. Uczony wielkiego formatu, uznawany jest za twórcę programu teoretycznego polskiej szkoły antropologicznej. Jego szczególną zasługą było wprowadzenie metod statystycznych do instrumentarium badawczego w antropologii, etnografii i językoznawstwie.

W latach 1902–1905 studiował antropologię, etnografię, anatomię i matematykę na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Zurychu. Doktoryzował się w 1907 r. Na stanowisko profesora zwyczajnego został powołany w 1913 r., a tytuł profesora zwyczajnego otrzymał w 1916 r.

Po ukończeniu studiów został asystentem w berlińskim Muzeum Etnograficznym. W latach 1907–1909 brał udział w ekspedycji naukowej do Afryki Środkowej. Od 1909 do 1913 r. był kustoszem Muzeum Antropologii i Etnografii w Petersburgu, a w 1913 r. objął kierownictwo Katedry Etnologii na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie pracował do 1941 r. W latach 1945–1949 był kierownikiem Katedry Antropologii na Wydziale Humanistycznym KUL. Od 1946 r. związał się z Poznaniem, gdzie pracował (wykładając jednocześnie na KUL) jako kierownik Katedry Antropologii na Uniwersytecie Poznańskim (obecnie UAM) aż do przejścia na emeryturę w 1960 r.

Zainteresowanie statystyką ujawnił już w drugim semestrze studiów uniwersyteckich, przedstawiając pracę nt. zastosowania współczynnika korelacji K. Pearsona do oceny wartości różnych metod pomiaru. Krótki zarys metod statystycznych stosowanych przez biometryków angielskich umieścił we wstępie do swojej rozprawy doktorskiej (1907 r.), a jego rozwinięciem był podręcznik statystyki matematycznej, który przygotował pt. *Zarys metod statystycznych w zastosowaniu do antropologii* i wydał w 1913 r. Był to pierwszy polski podręcznik statystyki w naukach biologicznych.

Za największe jego osiągnięcie w statystyce uznaje się opracowanie (lata 1907–1909) nowej metody taksonomicznej (tzw. tablica i diagram Czekanowskiego), pozwalającej porządkować i łączyć badane jednostki w grupy możliwie najbardziej jednorodne z określonego punktu widzenia. Metoda ta wyprzedziła o ćwierć wieku propozycje anglo-amerykańskie i o blisko 50 lat inne nowsze metody klasyfikacji. Wykorzystywała ją i rozwinęła tzw. taksonomia wrocławska.

Był uczonym o światowej sławie. Pełna bibliografia jego prac zawiera 279 tytułów. Pod jego kierunkiem przygotowano 22 rozprawy doktorskie i 7 habilitacyjnych. Był członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk. W latach 1937–1939 pełnił funkcję wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Statystycznego. Doktorat honoris causa nadał mu Uniwersytet Wrocławski (1959 r.) i Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu (1962 r.).

Zmarł w Szczecinie 20 lipca 1965 r. Pochowany został w Alei Zasłużonych na Powązkach w Warszawie.

Maria Gacek-Borna (1920–1992)

Urodziła się 9 września 1920 r. w Mylinie na ziemi międzychodzkiej w rodzinie nauczycielskiej. W 1939 r. została wraz z rodziną wywieziona do Grodziska Mazowieckiego, gdzie włączyła się w nurt tajnego nauczania w tamtejszym konspiracyjnym gimnazjum. Po zakończeniu wojny wróciła do Wielkopolski i podjęła pracę nauczyciela w Gimnazjum i Liceum im. Piotra Skargi w Szamotułach, a następnie w szkole podstawowej w Chrzypsku Wielkim.

Studiowała w Akademii Handlowej w Poznaniu, gdzie w 1950 r. uzyskała dyplom magistra nauk ekonomiczno-handlowych i została zatrudniona jako asystent w nowo utworzonej Katedrze Statystyki kierowanej najpierw przez prof. Marcina Nadobnika, a później przez prof. Stanisława Waszaka. Pracowała zawodowo do 1985 r. w poznańskiej uczelni ekonomicznej (AH, WSE, AE), prowadząc zajęcia dydaktyczne z demografii i statystyki. Doktoryzowała się w 1964 r. z zakresu statystyki ludnościowej.

O głównym kierunku jej zainteresowań badawczych przesądziło uczestnictwo w zespole pracowników przygotowujących pod kierunkiem prof. S. Waszaka wielowariantowe programy ludnościowe. W swoich badaniach zajmowała się przeobrażeniami demograficznymi północnej Polski, a zwłaszcza różnymi aspektami scalania demograficznego tych ziem z macierzą w XIX i XX wieku. Opracowała dwie obszerne monografie: *Stosunki ludnościowe północnych województw Polski oraz perspektywy ich rozwoju* i *Analiza oraz perspektywy zmian w strukturze zawodowej i społecznej na ziemiach zachodnich i północnych*. Parę przyczynków do pierwszej z nich ogłosiła drukiem w periodykach naukowych, gdzie publikowała także liczne recenzje prac statystycznych i demograficznych.

Głównymi nurtami jej działalności były jednak dydaktyka i wychowanie. Dała się poznać jako niezrównany animator pracy wśród studentów. W latach 1974–1977 była współorganizatorem i kierownikiem ogólnopolskiego podyplomowego studium statystyki dla pracowników wszystkich szczebli statystyki publicznej i resortowej. Prowadziła własne badania ankietowe wśród młodzieży akademickiej na temat zainteresowań kulturalnych i artystycznych.

Była aktywna w poznańskim środowisku naukowym również jako członek Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Komisji Nauk Ekonomicznych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Polskiego Towarzystwa Demograficznego. Odznaczona została Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Honorową Odznaką m. Poznania i Odznaką za Zasługi dla Województwa Poznańskiego.

Zmarła 6 czerwca 1992 r. Spoczywa na cmentarzu junikowskim w Poznaniu.

Czesława Głowacka (1923–1998)

Urodziła się 20 maja 1923 r. w Środzie Wielkopolskiej. Tutaj w 1939 r. ukończyła gimnazjum ogólnokształcące. Dalszą jej edukację uniemożliwiła wojna. W 1957 r. zdała egzamin dojrzałości w Korespondencyjnym Liceum Ogólnokształcącym w Poznaniu.

Od 1940 r. przez cały okres okupacji pracowała w niemieckim biurze rewizyjnym księgowości rolniczej w Środzie Wlkp. Po wyzwoleniu w 1945 r. rozpoczęła pracę w średzkim Starostwie Powiatowym, a po miesiącu w nowo zorganizowanym Powiatowym Urzędzie Ziemskim. Po zespoleniu urzędów ziemskich z administracją ogólną, w 1947 r. ponownie została pracownikiem Starostwa Powiatowego. Od połowy 1950 r. pełniła funkcję sekretarza Prezydium Powiatowej Rady Narodowej, najpierw w Środzie Wielkopolskiej, a w latach 1951–1953 w Obomikach Wielkopolskich.

Swoją karierę zawodową trwale związała ze statystyką oficjalną w 1953 r., kiedy rozpoczęła pracę w Wydziale Statystyki Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu na stanowisku Kierownika Oddziału Statystyki Gospodarczej. Po wyodrębnieniu statystyki z rad narodowych w 1962 r. została pracownikiem Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu, gdzie aż do przejścia na emeryturę w 1984 r. kierowała Oddziałem Rolnictwa. W 1986 r., dwa lata po przejściu na emeryturę, ponownie podjęła pracę w tym urzędzie na stanowisku starszego statystyka, a później referendarza w Oddziale Koordynacji i Opracowań Zbiorczych. Działalność zawodową ostatecznie zakończyła w 1993 r.

Brała udział w organizowaniu, realizacji i opracowywaniu wyników wszystkich masowych badań statystycznych realizowanych w Wielkopolsce przez urzędy statystyczne w latach 1953–1993. Bardzo profesjonalnie prowadziła szkolenia członków biur spisowych powoływanych do realizacji narodowych spisów powszechnych i corocznych spisów rolniczych. Jej doświadczenia wykorzystywane i doceniane były także na szczeblu centralnym. Kilkakrotnie nagradzana była przez Główny Urząd Statystyczny za szczególnie wkład merytoryczny i organizacyjny w ustalanie sposobu przeprowadzania spisów rolniczych i prezentacji ich wyników.

Wchodziła w skład Komitetu Redakcyjnego poznańskiego urzędu statystycznego. Pod jej kierunkiem redagowane i wydawane były liczne opracowania z zakresu rolnictwa i leśnictwa oraz ochrony środowiska, a także branżowe działy roczników statystycznych obejmujące te dziedziny.

Wniosła bardzo istotny wkład w zawodowe przygotowanie licznej kadry praktyków dla wielkopolskiej statystyki. Była wzorem dociekliwości i solidności w pracy zawodowej, imponowała wiedzą i doświadczeniem praktycznym. Cechowała się surowością ocen a jednocześnie życzliwością i troską wobec współpracowników.

Zmarła 10 grudnia 1998 r. Pochowana została w Poznaniu na cmentarzu miłostowskim.

Witold Grodzki (1936–2007)

Urodził się 23 marca 1936 r. w miejscowości Rutki-Nowiny w powiecie zambrowskim. W latach 1953–1957 uczęszczał do liceum; najpierw w Łomży, a potem w Poznaniu, gdzie w III Liceum Ogólnokształcącym im. Marcina Kasprzaka zdał maturę. W 1958 r. rozpoczął studia na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Dyplom magistra geografii uzyskał w 1963 r.

Pracę zawodową rozpoczął w trakcie studiów w 1962 r., a ze statystyką oficjalną związał się na trwałe w 1965 r., kiedy został zatrudniony w Wojewódzkim Urzędzie Statystycznym w Poznaniu na stanowisku starszego statystyka. Po dwóch latach awansował i przez blisko trzydzieści lat kierował wydziałem o profilu koordynująco-analitycznym, skupiającym wyniki pracy wszystkich branżowych komórek Urzędu. Pod jego kierunkiem opracowywano roczniki statystyczne, biuletyny, informacje sygnałne i inne publikacje prezentujące statystyczny obraz województwa.

W 1975 r. ukończył dwuletnie Podyplomowe Studium Statystyki na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Tworczy i skutecznie działał w kierownictwie zespołów powoływanych do organizowania, przeprowadzania i opracowywania wyników badań masowych, w tym czterech narodowych spisów powszechnych (1970, 1980, 1988, 2002). W 1981 r. uczestniczył w reaktywowaniu Polskiego Towarzystwa Statystycznego, którego został członkiem i gdzie następnie działał przez cały okres pracy zawodowej.

W październiku 1996 r., po wewnętrznej reorganizacji Urzędu Statystycznego w Poznaniu, został najpierw głównym specjalistą w Wydziale Analiz i Informacji, a od marca 1999 r. był zastępcą kierownika Wydziału Udostępniania Informacji. W czerwcu 2000 r. objął odpowiedzialne stanowisko Pełnomocnika ds. Ochrony Informacji Niejawnych.

Był wzorem zaangażowania i lojalności w pracy zawodowej, człowiekiem niezwykle skrupulatnym, rzetelnym i uczciwym. Zawsze miał życzliwy stosunek do podwładnych, a swoją wiedzą i doświadczeniem dzielił się z kolegami i współpracownikami. Był fachowcem cenionym zarówno w środowisku wielkopolskim, jak i w skali krajowej. Za postawę i osiągnięcia w pracy był wielokrotnie nagradzany odznaczeniami państwowymi i resortowymi. Otrzymał między innymi Brązowy, Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi oraz Odznakę Honorową za Zasługi dla Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej.

Po przejściu na emeryturę w marcu 2001 r. nadal – aż do śmierci – pracował w Urzędzie Statystycznym w Poznaniu na stanowisku Pełnomocnika ds. Ochrony Informacji Niejawnych.

Zmarł nagle 14 kwietnia 2007 r. Pochowany został na cmentarzu w podpoznańskich Krzesinach.

Mieczysław Kędelski (1946–1998)

Urodził się 5 kwietnia 1946 r. w Gnieźnie. Ukończył Technikum Poligraficzno-Księgarskie w Poznaniu, gdzie w 1965 r. otrzymał świadectwo dojrzałości. W latach 1965–1969 studiował w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. Tutaj też jako magister ekonomii w 1970 r. rozpoczął studia doktoranckie. Już w końcu 1971 r., mając zaledwie 25 lat, uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych i podjął pracę w WSE (potem AE) w Poznaniu, gdzie był zatrudniony do końca życia, a od 1991 r. kierował Katedrą Statystyki i Demografii. W latach 1975–1976 odbył staż naukowy w Państwowym Instytucie Badań Demograficznych (INED) w Paryżu. Doktorem habilitowanym nauk ekonomicznych w zakresie statystyki został w 1983 r. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1991 r., a profesora zwyczajnego w 1993 r.

Jego publikowany dorobek naukowy obejmuje około 140 artykułów i 10 monografii. Z Poznaniem i Wielkopolską związane są trzy z nich: *Rozwój demograficzny Poznania w XVIII i na początku XIX wieku* (1972); *Perspektywy demograficzne Poznania* (1994); *Umieralność i trwanie życia ludności Wielkopolski* (1996).

Można zauważyć trzy główne nurty w zainteresowaniach i przebiegu jego pracy naukowo-badawczej. Pierwszy – mieszczący się w ramach statystyki ekonomicznej – obejmował zwłaszcza metody analizy relacji cen wolnorynkowych. Drugi związany był z demografią i demometrią, a przedmiotem szczególnej uwagi były w nim determinanty reprodukcji ludności analizowane w skali makro, trwanie życia oraz aktywność zawodowa i produktywność siły roboczej. W trzecim nurcie znajdują się prace z zakresu demografii historycznej i koniunktury demograficznej.

Może być słusznie uznany za jednego z prekursorów demometrii w Polsce. Dzięki jego staraniom w ówczesnym Instytucie Cybernetyki Ekonomicznej AE w Poznaniu powołano w 1985 r. unikatową w skali kraju Pracownię Demometrii, której był kierownikiem do 1991 r. W uznaniu zasług dla tej nowej dyscypliny naukowej Komitet Nauk Demograficznych PAN powołał go na przewodniczącego Sekcji Demometrii, której był członkiem od 1975 r.

Należał do Polskiego Towarzystwa Statystycznego, Polskiego Towarzystwa Demograficznego oraz Międzynarodowej Unii ds. Naukowych Badań Ludności (International Union for the Scientific of Population) w Liège. Dowodem uznania dla jego dorobku naukowego są liczne nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego i Polskiej Akademii Nauk. Za całokształt pracy jako nauczyciel akademicki otrzymał Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Zmarł w Poznaniu 5 lipca 1998 r. Jego grób znajduje się na cmentarzu junikowskim.

Jerzy Muzalewski (1940–1998)

Urodził się 23 listopada 1940 r. w Bydgoszczy. W latach 1954–1958 uczęszczał do Technikum Ekonomicznego w Bydgoszczy, gdzie zdał maturę i otrzymał świadectwo dojrzałości jako technik-statystyk. Po maturze w latach 1958–1961 pracował zawodowo w przedsiębiorstwach handlowych i przemysłowych na terenie Bydgoszczy i Częstochowy, a także w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Bydgoszczy.

W latach 1961–1966 studiował na Wydziale Ogólno-Ekonomicznym Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu, którą ukończył jako magister ekonomii. Już na ostatnim roku studiów został zatrudniony w tej uczelni jako asystent w Katedrze Statystyki. Pracował tu do sierpnia 1974 r., a następnie przeniósł się do Bydgoszczy, gdzie do września 1981 r. był zatrudniony jako adiunkt w Wyższej Szkole Pedagogicznej. Pracę w Poznaniu podjął ponownie w październiku 1987 r., będąc adiunktem, a później starszym wykładowcą w Katedrze Statystyki i Demografii Akademii Ekonomicznej do października 1998 r.

Doktoryzował się w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w 1974 r. na podstawie rozprawy pt. *Statystyczna analiza i predykcja cen targowiskowych płodów ogrodnichych*. Po jej modyfikacji opublikował w 1977 r. monografię pt. *Statystyczne metody analizy i predykcja cen wolnorynkowych*.

Specjalizował się w badaniu szeregów czasowych, zwłaszcza w odniesieniu do rolnictwa, przygotowując z tego zakresu rozprawę habilitacyjną. Opublikował liczne artykuły poświęcone tej tematyce, zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i w kontekście praktyki gospodarczej.

Był cenionym nauczycielem akademickim i wychowawcą lubianym przez studentów. Dał się poznać również jako społecznik. Był sekretarzem poznańskiej Rady Oddziału Polskiego Towarzystwa Statystycznego, a następnie przewodniczącym Rady Oddziału PTS w Bydgoszczy. Należał do Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, był prezesem bydgoskiego oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej. W 1986 r. odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi, w 1989 r. otrzymał Medal Komisji Edukacji Narodowej, a w 1993 r. Odznakę Honorową „Za zasługi dla statystyki RP”.

W ostatnich latach życia musiał znacznie ograniczyć swą aktywność zawodową i naukową ze względu na zły stan zdrowia. Zmarł 26 października 1998 r. w Bydgoszczy, gdzie został pochowany na cmentarzu parafialnym przy ul. Tańskich.

Marcin Nadobnik (1883–1953)

Urodził się 9 listopada 1883 r. w Wielichowie (obecnie powiat grodziski) w wielodzietnej rodzinie chłopskiej. W 1905 r. z wyróżnieniem ukończył gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. W latach 1905–1908 studiował filozofię, ekonomię i statystykę na uniwersytetach w Krakowie, Berlinie oraz w Gryfii, gdzie w 1908 r. uzyskał stopień doktora na podstawie pracy o spadku przeciętnego wieku zamążpójścia w Niemczech (*Die Abnahme des durchschnittlichen Heiratsalters in Deutschland*).

Zmuszony, ze względów politycznych, do opuszczenia zaboru pruskiego w 1909 r. przeniósł się do Lwowa, gdzie przez dziesięć lat był pracownikiem naukowym w Krajowym Biurze Statystycznym, którym kierował prof. Józef Buzek. W tym okresie ogłosił drukiem wiele prac poświęconych stosunkom ludnościowym i narodowościowym Galicji oraz sprawom budżetowo-podatkowym. W 1919 r. przez kilka miesięcy pracował na stanowisku naczelnika wydziału w Głównym Urzędzie Statystycznym w Warszawie, którego był jednym z pierwszych współorganizatorów.

Jesienią 1919 r. powrócił do Wielkopolski i został naczelnikiem Wydziału Budżetowego w Ministerstwie b. Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu. W 1920 r., po habilitacji na Uniwersytecie Lwowskim, objął Katedrę Statystyki na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, którego był współtwórcą. Do wybuchu II wojny światowej pracował tu jako profesor nadzwyczajny i kilkakrotnie pełnił funkcję dziekana oraz prodziekana tego Wydziału. Był także współorganizatorem utworzonej w 1926 r. Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu (przekształconej w 1938 r., w Akademię Handlową). Tutaj prowadził wykłady i seminarium ze statystyki, równolegle pracując na Uniwersytecie Poznańskim.

Jego działalność publikacyjna w okresie międzywojennym związana była głównie z tematyką demograficzną. Ukazały się m.in. następujące prace: *Pierwszy spis ludności w Polsce* (1922), *Ludność Polski* (1922), *Niemcy w województwach zachodnich w świetle spisu ludności z r. 1931* (1933), *Wyludnianie się wsi wielkopolskiej* (1937). Był także autorem podręcznika uniwersyteckiego pt. *Statystyka teoretyczna*, wydanego w 1929 r.

W 1940 r. został wysiedlony do Generalnej Guberni. Mieszkał w Warszawie i pracował na stanowisku kierownika Biura Statystycznego Ubezpieczalni Społecznej. W czasie okupacji brał udział w tajnym nauczaniu. Po upadku powstania warszawskiego przebywał w obozie w Pruszkowie.

W marcu 1945 r. powrócił do Poznania, gdzie ponownie objął kierownictwo Katedry Statystyki na Uniwersytecie Poznańskim, tworząc jednocześnie Katedrę Statystyki w Akademii Handlowej (obecnie Akademia Ekonomiczna), której został pierwszym kierownikiem. Nominację na profesora zwyczajnego uzyskał w 1946 r. Zajęcia dydaktyczne ze statystyki na poznańskich uczelniach prowadził do 1951 r.

Był wybitnym statystykiem, demografem i pedagogiem. Wielkie są jego zasługi dla rozwoju poznańskiego środowiska akademickiego, zarówno od strony organizacyjnej, jak i w kontekście badań naukowych. Ważną rolę odegrał również w skali krajowej, będąc współorganizatorem Głównego Urzędu Statystycznego, wychowawcą wielu znamienitych naukowców i praktyków, autorem programów nauczania statystyki i działaczem Polskiego Towarzystwa Statystycznego.

Zmarł 31 grudnia 1953 r. w Poznaniu. Pochowany został w rodzinnym Wielichowie.

Tadeusz Puchalski (1908–1979)

Urodził się 10 stycznia 1908 r. w Kowlu (byłe województwo wołyńskie) w rodzinie inteligentkiej. Po uzyskaniu w 1928 r. świadectwa dojrzałości w Gimnazjum Państwowym w Białymstoku rozpoczął studia w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie, które ukończył w 1933 r. i podjął pracę w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Warszawie. Przerwała ją wojna, w czasie której pracował jako sprzedawca.

W 1945 r. uzyskał dyplom magistra nauk ekonomicznych w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Doktoryzował się na Wydziale Ekonomiczno-Prawnym Uniwersytetu Poznańskiego w 1948 r. na podstawie pracy pt. *Place realne pracowników Kolei Państwowych w 1945 i 1946 r.* W 1970 r. został profesorem nadzwyczajnym.

W 1945 r. pracował w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Poznaniu. W latach 1946–1951 był nauczycielem w Liceum Handlowym i Technikum Finansowym oraz dyrektorem Ośrodka

Kształcenia i Doskonalenia Kadr Pedagogicznych w Poznaniu.

Działalność naukowo-dydaktyczną w szkolnictwie wyższym rozpoczął na Uniwersytecie Poznańskim. W latach 1953–1966 pracował w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu, będąc jednocześnie (do 1959 r.) kierownikiem Katedry Statystyki w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Sopocie.

W 1960 r. podjął pracę w Wyższej Szkole Ekonomicznej (obecnie Akademia Ekonomiczna) w Poznaniu i tutaj przez następne lata skupił swój wysiłek organizacyjny i dydaktyczny. Najpierw był kierownikiem Zakładu Statystyki Matematycznej, potem Zakładu Statystyki Ogólnej w Katedrze Statystyki. W 1965 r. objął kierownictwo tej Katedry. Po zmianach organizacyjnych uczelni był kolejno dyrektorem Instytutu Statystyki i Ekonometrii oraz Instytutu Cybernetyki Ekonomicznej. Pełnił także funkcję prodziekana Wydziału Ogólno-Ekonomicznego, był organizatorem Podyplomowego Studium Statystyki oraz wieloletnim kierownikiem Podyplomowego Studium Ekonomiki Przemysłu dla Inżynierów.

Przez wiele lat współpracował w Poznaniu z Instytutem Zachodnim i Urzędem Statystycznym. Należał do Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, a w jego poznańskim oddziale od 1968 do 1976 r. pełnił funkcję

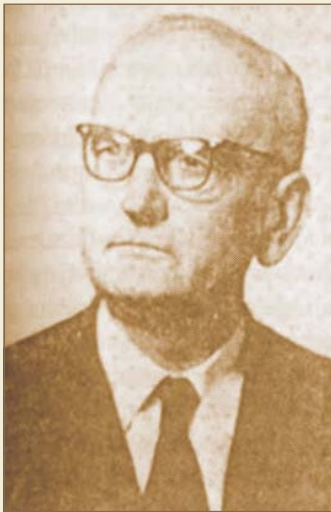
przewodniczącego Sekcji Statystyki i Ekonometrii. Był członkiem Komitetu Statystyki i Ekonometrii PAN, współpracował z Głównym Urzędem Statystycznym.

Jego dorobek naukowy obejmuje ponad 60 drukowanych pozycji. Na szczególną uwagę zasługują w nim podręczniki i skrypty, które były wielokrotnie wznawiane i znalazły uznanie oraz zastosowanie w wielu ośrodkach akademickich. Należą do nich: *Statystyka. Wykład podstawowych zagadnień z ćwiczeniami* (1969), *Statystyka opisowa* (1971), *Wnioskowanie statystyczne. Statystyka matematyczna* (1971), *Elementy statystycznej kontroli jakości* (1967).

Był przede wszystkim nauczycielem statystyki, który wykształcił wielu adeptów tej dyscypliny i przyczynił się do podniesienia kwalifikacji statystycznych licznej rzeszy praktyków gospodarczych. W uznaniu tych osiągnięć został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i wyróżniony honorowymi odznaczeniami za zasługi dla rozwoju Poznania, województwa poznańskiego i bydgoskiego.

Zmarł 30 października 1979 r. w Poznaniu, gdzie został pochowany na cmentarzu junikowskim.

Stanisław Waszak (1906–1974)

Urodził się 2 sierpnia 1906 r. w Sławsku Górnym pod Kruszwicą. Po ukończeniu gimnazjum w Inowrocławiu w 1927 r. studiował na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie w 1932 r. uzyskał dyplom magistra. W tej uczelni doktoryzował się w 1945 r. na podstawie rozprawy pt. *Technika opracowań statystycznych a wiarygodność wyników*, a w 1951 r. habilitował się po przedłożeniu pracy pt. *Problemy ludnościowe Niemiec w I i II wojnie światowej*. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1955 r., a profesorem zwyczajnym został w 1969 r.

Pracę zawodową rozpoczął jeszcze w czasie studiów (w 1931 r.) jako asystent prof. M. Nodownika w Katedrze Statystyki Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie pracował do wybuchu II wojny światowej. Jednocześnie był pracownikiem Urzędu Statystycznego Stołecznego Miasta Poznania, którym kierował Zygmunt Zaleski. Od 1936 r. pełnił tutaj funkcję zastępcy dyrektora.

Po wybuchu wojny w 1939 r. został wysiedlony do Generalnej Guberni, skąd wrócił do Poznania w 1945 r. i u boku prof. M. Nodownika uruchamiając Katedrę Statystyki, a później pracował w niej jako adiunkt. Do praktyki statystycznej włączył się ponownie w połowie 1946 r., gdy został naczelnikiem Miejskiego Biura Statystycznego w Poznaniu, którym kierował przez cały czas jego istnienia, tj. do kwietnia 1950 r.

W 1950 r. współtworzył Katedrę Statystyki w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, a po odejściu prof. M. Nodownika w 1951 r., kierował nią przez blisko 15 lat. W tej uczelni był dziekanem, a następnie (1956–1959) prorektorem. Do pracy na Uniwersytecie Poznańskim wrócił w 1970 r.

Pracując naukowo przez ponad 40 lat ogłosił drukiem kilkadziesiąt publikacji cechujących się oryginalnym i odkrywczym charakterem oraz wysoką przydatnością praktyczną. Szeroki jest ich zakres tematyczny, gdyż obejmuje różne dziedziny, a zwłaszcza teorię statystyki, demografię współczesną z prognozami, demografię historyczną w połączeniu ze studiami źródłoznawczymi, a także statystykę

miejską. Szczególne miejsce w tym dorobku zajmują studia nad rozwojem ludnościowym Niemiec i Polski, uwzględniające wiele prac dotyczących Poznania i Wielkopolski.

Pod jego kierunkiem opracowane zostały tablice wymieralności dla ludności Polski w podziale na płeć i miejsce zamieszkania (miasto, wieś) oraz uwzględniające przekrój terytorialny. Stworzyły one podstawę do konstrukcji wielowariantowych i długoterminowych prognoz ludnościowych, uwzględniających po raz pierwszy ruch wędrowniczy.

Wyraźnym nurtem jego zainteresowań była demografia historyczna. Na podkreślenie zasługuje opracowana przez niego monografia o ludności i zabudowie mieszkaniowej miasta Poznania w XVI i XVII wieku. W 1956 r. ogłoszono drukiem studium jego autorstwa poświęcone dzietności rodziny mieszczańskiej i ruchowi naturalnemu miasta Poznania w końcu XVI i XVII wieku.

Nie do przecenienia są jego zasługi jako organizatora statystyki akademickiej na Uniwersytecie Poznańskim, a zwłaszcza w poznańskiej uczelni ekonomicznej, gdzie rozbudował Katedrę Statystyki z licznymi zakładami i nowoczesnym zapleczem technicznym, tworząc silny ośrodek naukowo-badawczy.

Pracę naukowo-dydaktyczną ściśle wiązał z praktyką statystyczną, zarówno w okresie kierowania biurami statystycznymi w Poznaniu, jak i współpracując z Głównym Urzędem Statystycznym oraz podejmując badania własne. Przenosiło się to również na działalność społeczną w towarzystwach naukowych. Był aktywnym członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskiego Towarzystwa Statystycznego, Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Jako wybitny ekspert był członkiem rad naukowych wielu instytucji krajowych i regionalnych.

Poza statystyką jego serdeczną pasją była twórczość Jana Kasprówicza. Kochał ją i znał jak mało kto. Zaliczał się do wybitnych członków Stowarzyszenia Przyjaciół Twórczości Jana Kasprówicza.

Zmarł 15 października 1974 r. w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu górczyńskim. Jego imię nosi jedna z ulic w Inowrocławiu.

Zygmunt Zaleski (1894–1940)

Urodził się 15 stycznia 1894 r. w Gozdaninie koło Mogilna. W 1914 r. ukończył gimnazjum w Gnieźnie, gdzie aktywnie działał w Towarzystwie Tomasza Zana, będąc jego prezesem. Studiował w wyższej szkole handlowej w Kolonii oraz na wydziale prawno-ekonomicznym uniwersytetów we Wrocławiu i w Berlinie.

Przed wybuchem powstania wielkopolskiego przyjechał do Poznania i uczestniczył w pracach Sejmu Dzielnicego jako reprezentant ludności polskiej mieszkającej we Wrocławiu. Współuczestniczył w tworzeniu władzy polskiej w oswobodzonym Poznaniu.

W 1920 r. został dyrektorem Urzędu Statystycznego Stołecznego Miasta Poznania. Pod jego kierunkiem rozpoczęto w 1921 r. wydawanie *Rocznika Statystycznego Stołecznego Miasta Poznania* oraz *Wiadomości Statystycznych Miasta Poznania*.

W 1923 r. znalazł się w gronie założycieli Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania i przez wiele lat był jego prezesem. Z jego inicjatywy rozpoczęto wydawanie *Kroniki Miasta Poznania*, gdzie został przewodniczącym komitetu redakcyjnego.

W 1929 r. z okazji otwarcia Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu wydał księgę pamiątkową poświęconą miastu. Inicjował i redagował szereg innych publikacji dotyczących Poznania.

W listopadzie 1937 r. został mianowany wiceprezydentem Poznania. Patronował wielu komisjom działającym na rzecz wszechstronnego rozwoju miasta, m. in. zorganizował Muzeum Miejskie oraz był inspiratorem powstania Towarzystwa Literackiego w Poznaniu.

Współpracował z Głównym Urzędem Statystycznym w Warszawie. Należał do grona osób tworzących Polskie Towarzystwo Statystyczne, które w 1937 r. wyodrębniło się z Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich.

W 1939 r., w chwili wybuchu wojny, wyjechał z Poznania. Niektóre źródła podają, że został deportowany w okolice Mołogi k. Rybińska, gdzie zmarł i został pochowany jesienią 1940 r.

Genowefa Zawadzka (1927–2002)

Urodziła się 10 stycznia 1927 r. w Jadwigowie koło Wilna. W 1939 r. zdała egzamin do gimnazjum w Wilnie i tam mieszkała w czasie okupacji hitlerowskiej u swojej ciotki (rodzina została wywieziona do Kazachstanu). Po zdaniu matury w 1945 r. została ewakuowana do Polski. Pracę zawodową podjęła w 1946 r. w Starostwie Powiatowym, a później pracowała w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Środzie Wlkp., gdzie od 1953 r. kierowała Wydziałem Statystyki.

W 1958 r. rozpoczęła studia w Zawodowym Studium Administracji na Uniwersytecie Warszawskim. Ukończyła je na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 1962 r., gdzie na Wydziale Prawa w 1965 r. uzyskała dyplom magistra.

W 1962 r. została pracownikiem Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu, pełniąc funkcję kierownika Powiatowego Inspektoratu Statystycznego w Środzie Wlkp. W 1975 r. ukończyła Podyplomowe Studium Statystyki na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. W tymże roku, w związku z likwidacją powiatów, została przeniesiona do Poznania najpierw na stanowisko starszego statystyka, a później kierownika Inspektoratu Badań Budżetów Rodzinnych i Cen.

Droga zawodowa oraz wykształcenie prawnicze i statystyczne, a także talent organizatorski zdecydowały o dalszym jej awansie w hierarchii urzędniczej. W 1982 r. została zastępcą dyrektora Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu i pełniła tę funkcję do końca 1989 r., tj. do przejścia na emeryturę. Do sierpnia 1993 r. nadal pracowała w tym urzędzie, w niepełnym wymiarze czasu pracy, na stanowisku głównego specjalisty.

Wniosła istotny wkład do organizacji masowych badań statystycznych w Wielkopolsce i kształcenia kadr dla służb statystycznych. Była uznaną specjalistką w dziedzinie obserwacji budżetów gospodarstw domowych oraz cen towarów i usług konsumpcyjnych. Współorganizowała powszechne spisy ludności i mieszkań, a także spisy rolne. Pod jej kierunkiem – w ramach tzw. aplikacji administracyjnej – wielu pracowników stawiało pierwsze kroki w statystyce oficjalnej, a następnie doskonaliło się w pracy zawodowej, zwłaszcza w umiejętnościach ankieterskich. Opiekowała się także studentami i uczniami odbywającymi praktyki oraz staże w poznańskim urzędzie statystycznym. Pozostawiła wyraźny ślad swej pracy w administracji wielkopolskiej.

Zmarła w Poznaniu 7 lutego 2002 r., została pochowana w Krośnie Odrzańskim.

Bogumił Ziółek (1930–1992)

Urodził się 29 maja 1930 r. w Międzychodzie w rodzinie inteligenckiej. W czasie II wojny światowej został wraz z rodziną wywieziony do Niemiec. Tam, w obozie dla wysiedlonych, ukończył pierwszą klasę gimnazjum polskiego. Po powrocie do kraju w 1946 r., kontynuował naukę, początkowo w gimnazjum w Międzychodzie, a następnie w Liceum Handlowym w Poznaniu, które ukończył w 1950 r. W tym też roku rozpoczął studia w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. Stopień magistra ekonomii uzyskał w 1955 r. na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem profesora S. Waszaka.

Pracę zawodową podjął już w trakcie studiów, w Wydziale Statystyki Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu, a później, już jako magister, w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu, gdzie był kierownikiem Wydziału Statystyki. Po wyodrębnieniu tego wydziału

w 1962 r. w samodzielny Miejski Urząd Statystyczny, został jego dyrektorem. W 1963 r., w związku ze zmianami organizacji terenowych urzędów statystycznych, przeszedł do Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Poznaniu na stanowisko zastępcy przewodniczącego. Do pracy w statystyce państwowej powrócił w 1968 r. na stanowisko dyrektora Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu. Funkcję tę pełnił do końca życia.

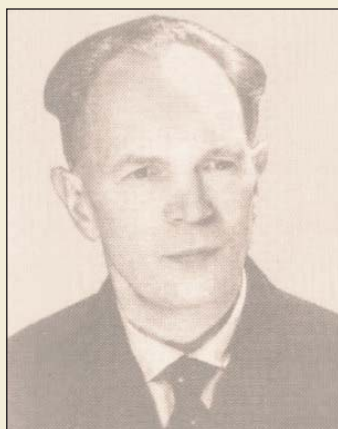
Był doświadczonym praktykiem i świetnym organizatorem badań statystycznych. Na podkreślenie zasługuje jego udział w pięciu powojennych narodowych spisach powszechnych w Wielkopolsce, z których cztery były przez niego organizowane i koordynowane. Kierując przez wiele lat poznańskim urzędem statystycznym, uczynił z niego instytucję o wysokim poziomie organizacji pracy i rzetelności udostępnianych informacji. Urząd, którego był dyrektorem, wydawał rocznie od kilku do kilkunastu publikacji poświęconych sytuacji społeczno-gospodarczej Poznania i województwa poznańskiego.

Był autorem licznych artykułów drukowanych w *Poznańskich Rocznikach Ekonomicznych*, *Przeglądzie Zachodnim*, w *Kronice Miasta Poznania* i *Kronice Wielkopolski*. Do tych publikacji m.in. należą: *Potencjał pracy w Poznaniu w latach 1950–1957*, *Węzłowe problemy demograficzne Ziemi Zachodnich*, *Zagadnienia ludnościowe Poznania w latach 1945–1975*, *Terytorium i ludność Wielkopolski w latach 1945–1975*.

Działał w organizacjach i towarzystwach naukowych. Był członkiem Sekcji Statystyki i Ekonometrii Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, przez wiele lat wchodził w skład Rady Głównej Polskiego Towarzystwa Statystycznego.

Należał do grona statystyków cenionych tak w środowisku wielkopolskim, jak i w skali krajowej. Był członkiem Kolegium i Rady Naukowej GUS oraz konwentu dyrektorów wojewódzkich urzędów statystycznych. Za osiągnięcia w pracy zawodowej i społecznej otrzymał liczne odznaczenia państwowe i lokalne.

Zmarł w Poznaniu 2 grudnia 1992 r. Pochowany został na cmentarzu miłostowskim.

Wacław Zygmianiak (1908–1974)

Urodził się 4 września 1908 r. w Gołaszynie (obecnie gmina Bojanowo). Przez 10 lat (do 1919 r.) wychowywał się w środowisku przemysłowym Westfalii. W latach 1922–1927 uczęszczał do seminarium nauczycielskiego w Rawiczu, a po jego ukończeniu w 1927 r. rozpoczął pracę nauczyciela w Wenecji koło Żnina. Od 1934 r. był nauczycielem w Czaczu (obecnie gmina Śmigiel) i jednocześnie pełnił obowiązki kierownika szkoły. Pracując zawodowo był równocześnie słuchaczem Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Warszawie (1932–1933) oraz Instytutu Pedagogicznego w Warszawie (1938–1939). Podczas okupacji był pracownikiem biurowym w majątku rolnym w Ciołkowie (obecnie gmina Krobia). Już w styczniu 1945 r. organizował szkolnictwo na terenie powiatu gostyńskiego. W połowie 1947 r. został Starostą Powiatu Gostyńskiego, od stycznia 1949 r. był Starostą Powiatu

Wolsztyńskiego, a następnie Przewodniczącym Powiatowej Rady Narodowej w Wolsztynie.

W 1952 r. został przeniesiony do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu na stanowisko kierownika Wydziału Oświaty, a w 1953 r. powierzono mu tutaj funkcję kierownika Wydziału Statystyki. Po przekształceniu tego wydziału w 1962 r. w samodzielny Wojewódzki Urząd Statystyczny został jego dyrektorem. Od marca 1963 r. nadal pełnił funkcję dyrektora, ale już w Urzędzie Statystycznym dla Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego, który powstał z połączenia urzędu miejskiego i wojewódzkiego. Od kwietnia 1968 r. aż do śmierci był zastępcą dyrektora tego połączonego urzędu.

Na szczególne podkreślenie zasługują jego osiągnięcia związane z organizacją statystyki państwowej w Wielkopolsce i rozwojem działalności wydawniczej. Pod jego kierunkiem realizowano wiele badań, zwłaszcza z zakresu rolnictwa i szkolnictwa, przygotowano i opublikowano pięć edycji *Rocznika Statystycznego Województwa Poznańskiego*, a także opracowania zawierające zbiorcze wyniki czerwcowych spisów rolniczych.

Zmarł 3 lipca 1974 r. w Poznaniu, gdzie został pochowany na cmentarzu junikowskim.

PUBLIKACJE URZĘDÓW STATYSTYCZNYCH O POZNANIU

Najstarsze publikacje o charakterze statystycznym znajdujące się w zasobach bibliotecznych Urzędu Statystycznego w Poznaniu pochodzą z XIX wieku. Są wśród nich – przygotowywane przez służby pruskie i redagowane w języku niemieckim – sprawozdania dotyczące spraw administracyjnych oraz zestawienia dochodów i wydatków gminnych. Od 1891 do 1913 roku ukazywały się roczne *Sprawozdania o zarządzie i stanie spraw gminnych w mieście Poznaniu* („Bericht über die Verwaltung und den Stand Gemeinde Angelegenheiten in der Stadt Posen”; zob. fot. 1; wszystkie fotografie znajdują się na stronach od 236 do 241) prezentujące szeroki zestaw informacji o społeczeństwie i działalności gospodarczej miasta. To wydawnictwo było kontynuowane także po odzyskaniu niepodległości pod nazwą *Sprawozdanie Zarządu Miasta Poznania* (zob. fot. 2), a raporty takie sporządzono za lata 1918–1938.

W latach 1897–1916 wydawano *Preliminarz dochodów i wydatków gminy miejskiej Poznań* („Voranschlag für die Einnahmen und Ausgaben der Stadtgemeinde Posen”; zob. fot. 3). Po roku 1918 jego polskim odpowiednikiem stał się *Budżet Miasta Poznania* (zob. fot. 4). W bibliotece Urzędu Statystycznego w Poznaniu znajdują się zestawienia budżetowe na lata: 1922, 1923, 1925, 1929, 1930, 1931, 1935, 1936, 1938, 1939 i 1947.

Pierwszym opracowaniem wydawanym w języku niemieckim przez utworzony w 1905 r. Urząd Statystyczny Miasta Poznania (Statistische Amt der Stadt Posen) były *Wiadomości Statystyczne Miasta Poznania* („Statistische Monatsberichte der Stadt Posen”; zob. fot. 5), zawierające charakterystykę bieżącej sytuacji miasta. Do wybuchu I wojny światowej ukazało się dziewięć numerów tego opracowania w języku niemieckim. Jego edycję wznowiono w 1921 roku – już w języku polskim – i w takiej wersji ukazywało się do 1938 roku (zob. fot. 6). W czasie II wojny światowej wydano po niemiecku numery za lata 1940–1942. Wznowione w 1945 roku *Wiadomości Statystyczne Miasta Poznania* publikowano aż do roku 1959, początkowo jako miesięcznik, a od 1955 r. jako kwartalnik.

Do 1918 roku Poznań prezentowany był także w niektórych periodycznych wydawnictwach pruskiego krajowego urzędu statystycznego i urzędu statystycznego Rzeszy Niemieckiej. Ponadto, Urząd Statystyczny Miasta Poznania wydawał różne publikacje monotematyczne, np. dotyczące: sytuacji mieszkaniowej, budżetu miasta, własności gruntów, administracji miejskiej.

Po zwycięskim powstaniu wielkopolskim i odzyskaniu niepodległości cały dotychczas rozproszony materiał statystyczny o mieście został zgromadzony i opracowany w Urzędzie Statystycznym Stołecznego Miasta Poznania, którym kierował Zygmunt Zaleski. Tematycznie uporządkowane dane, uzupełnione szerokim zakresem informacji bieżących, zostały opublikowane w *Roczniku Statystycznym Stoł. Miasta Poznania 1922–1924* (zob. fot. 7). W sumie w okresie międzywojennym poznański urząd statystyczny wydał dwanaście tomów *Rocznika* (za lata: 1921, 1922–1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929–1932, 1933–1934, 1934–1935, 1935–1936, 1936–1937, 1937–1938).

W okresie II wojny światowej ukazały się przygotowane przez niemieckie służby statystyczne dwa roczniki pt. *Statistisches Jahrbuch der Gauhauptstadt Posen* za lata 1938–39 i 1940 (zob. fot. 8 i 9). Oba te opracowania zostały przeznaczone tylko „do użytku służbowego”, a zawarte w nich dane mogą mieć charakter tendencyjny ze względu na propagandę towarzyszącą działalności władz okupacyjnych.

Edycję *Rocznika Statystycznego Miasta Poznania* po II wojnie światowej wznowiono w 1960 r. Wydział Statystyki Prezydium Rady Narodowej m. Poznania wydał wówczas opracowany przez siebie *Rocznik Statystyczny Miasta Poznania 1951–1959* (zob. fot. 10) – pierwszą publikację ogólnodostępną, prezentującą szeroki zakres tematyczny informacji o mieście Poznaniu. Tam gdzie było to metodologicznie możliwe, w *Roczniku* pokazano cały okres powojenny (1945–1959), w ujęciu ogólnym stanów ludnościowych sięgając nawet do 1514 r. Jednakże liczne reorganizacje instytucji objętych statystyką oraz wiążące się z tym zmiany zakresu i układu podstawowej ewidencji faktów uniemożliwiły przedstawienie niektórych ważnych zjawisk i procesów w dłuższej perspektywie czasowej.

W kolejnych latach dane statystyczne o Poznaniu prezentowano w nieco węższym zakresie, publikując je obok informacji o województwie w następujących opracowaniach: *Rocznik Statystyczny Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego 1963–1964*, *Mały Rocznik Statystyczny Wielkopolski* (za lata 1965 i 1966) oraz *Rocznik Statystyczny Wielkopolski 1966* (zob. fot. 11).

Przygotowanie odrębnych roczników dla miasta Poznania wznowiono w 1968 r. Do roku 1975, tj. do czasu zmiany podziału administracyjnego kraju, wydano siedem kolejnych *Roczników Statystycznych Miasta Poznania* (zob. fot. 12). Wszystkie inne opracowania urzędu, zrealizowane w tamtym czasie, miały charakter tzw. publikacji operatywnych i oznaczone były klauzulą „do użytku służbowego”, co oznaczało, że ich odbiorcami były wyłącznie władze polityczne i administracyjne.

Kolejny *Rocznik Statystyczny Miasta Poznania* ukazał po dwudziestoletniej przerwie w 1995 r. (zob. fot. 13). Opracowano go w typowym dla roczników układzie działów tematycznych, a dane dotyczyły roku 1993 i kilku lat wcześniejszych. Tablice wielotematyczne zaprezentowano w szerszym ujęciu retrospektywnym. Aktualnie – od roku 1999 – *Rocznik Statystyczny Poznania* (zob. fot. 14) wydawany jest co dwa lata.

W okresie długiej przerwy w rocznikowym prezentowaniu informacji o mieście, w 1986 r. ukazało się opracowanie *Poznań 1946–1985* (zob. fot. 15). Zawierało ono szeroki zestaw informacji liczbowych, które charakteryzowały sytuację miasta w okresie wskazanym w tytule, a także kronikarskie wyimki z dziejów Poznania.

Dostrzegając rosnące zapotrzebowanie odbiorców na dane statystyczne o stanie i rozwoju Poznania, obserwowane szczególnie od początku okresu transformacji ustrojowej i gospodarczej, w 1992 r. rozpoczęto – pionierskie w skali kraju – opracowywanie biuletynu, wydawanego w cyklu kwartalnym, zawierającego bieżące informacje z różnych dziedzin życia miasta. Do roku 1996 kwartalnik ten był publikowany pod tytułem *Sytuacja społeczno-gospodarcza Poznania* (zob. fot. 16), a od 1997 r. jest kontynuowany jako *Poznań – Biuletyn Statystyczny* (zob. fot. 17).

W wyniku reformy administracyjnej w 1999 r. Poznań uzyskał status miasta na prawach powiatu. Dodatkowym źródłem informacji statystycznych o mieście stały się w ten sposób wszystkie publikacje opracowywane w przekroju terytorialnym, w tym rocznik *Województwo Wielkopolskie. Podregiony – Powiaty – Gminy* (zob. fot. 18) oraz publikacje analityczne traktujące o wewnętrznym zróżnicowaniu Wielkopolski: *Terytorialne zróżnicowanie sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie wielkopolskim w latach 1999–2003* (zob. fot. 19) i *Sytuacja społeczno-gospodarcza powiatów województwa wielkopolskiego w latach 2000–2005*.

Urząd Statystyczny w Poznaniu jest również inicjatorem i wykonawcą ogólnopolskich publikacji poświęconych miastom w kraju. Począwszy od 2000 r., co dwa lata ukazuje się opracowanie *Miasta w liczbach* (zob. fot. 20) zawierające szeroki zestaw informacji o sytuacji demograficznej i społecznej oraz o infrastrukturze wszystkich polskich miast na tle przeciętnych wielkości dla kraju i poszczególnych województw. W 2001 r. ukazał się pierwszy numer biuletynu *Miasta Wojewódzkie. Podstawowe dane statystyczne* (zob. fot. 21). W tym wydawanym co pół roku opracowaniu publikowane są informacje pozwalające śledzić zmiany społeczne i gospodarcze w osiemnastu polskich miastach, które są siedzibami wojewódzkich władz rządowych i (lub) samorządowych.

Obok cyklicznych publikacji, prezentujących stolicę Wielkopolski w edytorskiej konwencji roczników i biuletynów, Urząd Statystyczny w Poznaniu przygotowuje także mniej obszernie opracowania o charakterze popularyzatorskim oraz materiały okolicznościowe, głównie w formie folderów. Od 2005 r. corocznie wydawany jest folder *Powiaty województwa wielkopolskiego* (zob. fot. 22), a w 2007 r. dodatkowo opracowano folder poświęcony czterem wielkopolskim miastom na prawach powiatu, zatytułowany *Kalisz, Konin, Leszno, Poznań w liczbach 1990–2006* (zob. fot. 24). Od roku 1993 Urząd Statystyczny w Poznaniu przygotowuje także dane do folderu *Poznań w liczbach*, wydawanego corocznie przez Biuro Promocji Miasta Urzędu Miasta Poznania.

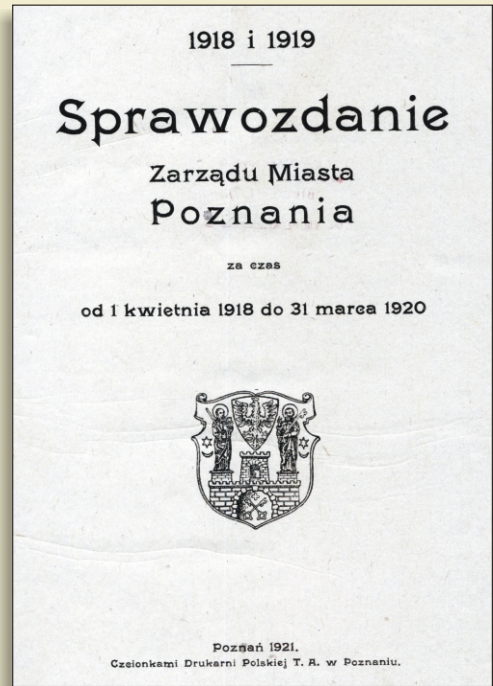
Oddrębną grupę publikacji stanowią wydawnictwa prezentujące wyniki spisów powszechnych i innych badań masowych. Rezultaty sześciu powojennych spisów powszechnych dla miasta Poznania opracowane zostały w formie obszernego zestawu tablic wydawanych dla każdego spisu w kilku tomach (zob. fot. 23).

Przemiany ustrojowe zapoczątkowane w 1989 r. i towarzyszący im rozwój instytucji demokratycznych spowodowały konieczność wprowadzenia nowego ładu informacyjnego. Po usunięciu barier prawnych, które ograniczały dostęp do informacji, znacznie zwiększył się krąg odbiorców opracowań statystycznych. Stale rośnie liczba wydawanych publikacji i ich nakład, poszerza się zakres tematyczny, a poziom edytorski wydawnictw już dorównuje swym europejskim odpowiednikom. Od 1999 r. wszystkie publikacje, obok wersji drukowanej, przygotowuje się również w postaci elektronicznej i są one dostępne na płytach CD oraz na stronie internetowej Urzędu Statystycznego w Poznaniu.

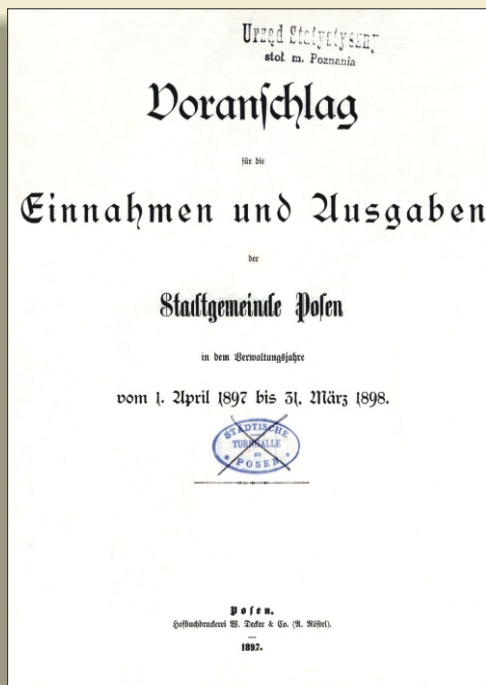
Dorobek publikacyjny urzędów statystycznych w części poświęconej Poznaniowi uzupełniają opracowania o charakterze historycznym, publikowane m.in. przez Wydawnictwo Miejskie. W zasobach bibliotecznych Urzędu Statystycznego w Poznaniu znajduje się *Wielka księga miasta Poznania*, a także wiele numerów wydawanej od 1923 r. *Kroniki Miasta Poznania*, przygotowywanej kwartalnie na zlecenie Rady Miasta.

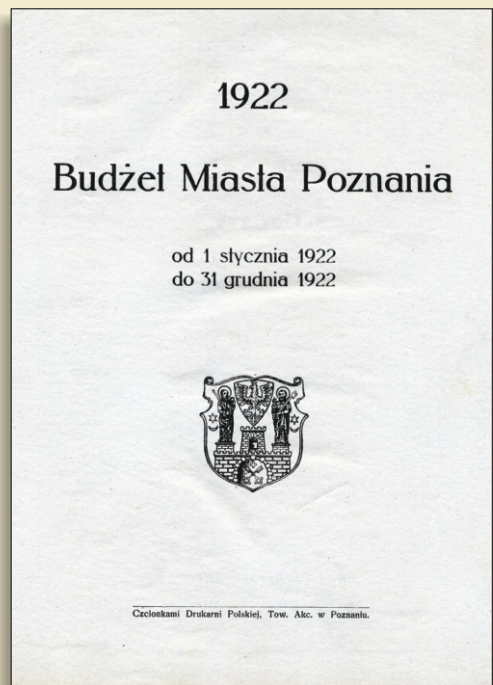
Fot. 1

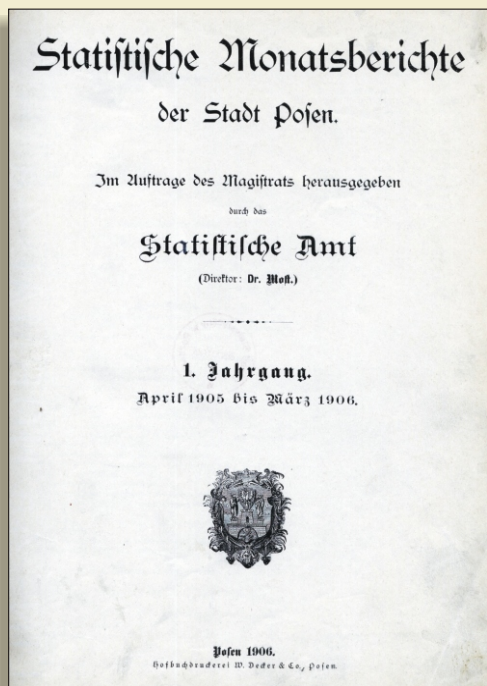
Fot. 2

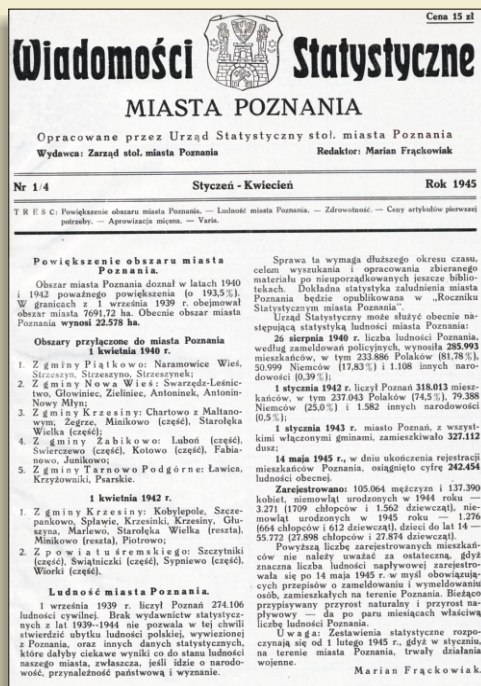
Fot. 3

Fot. 4

Fot. 5

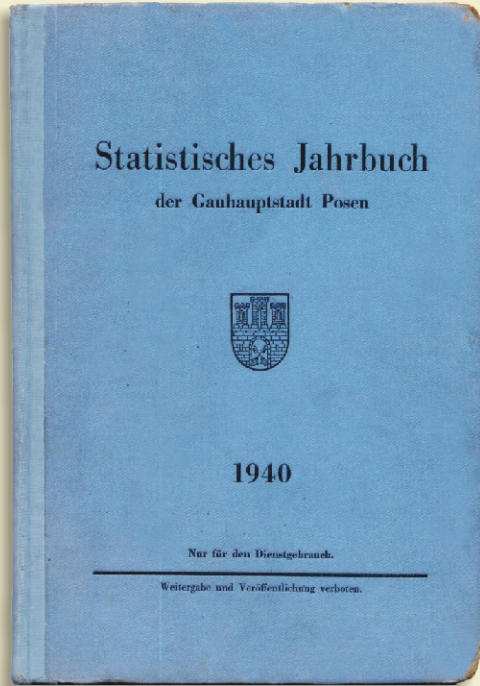
Fot. 6

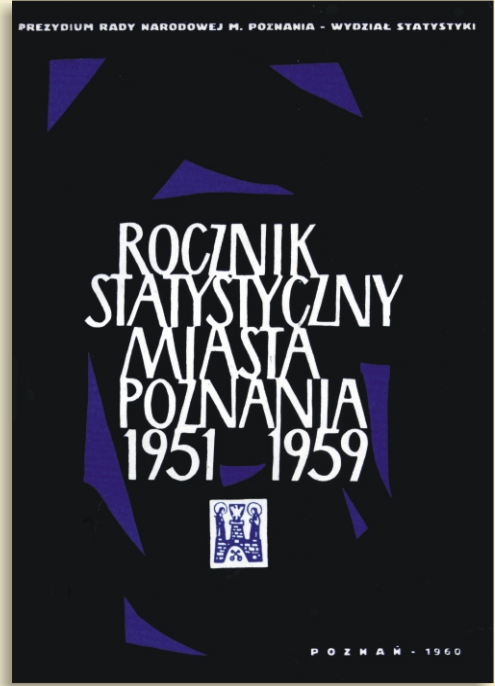
Fot. 7

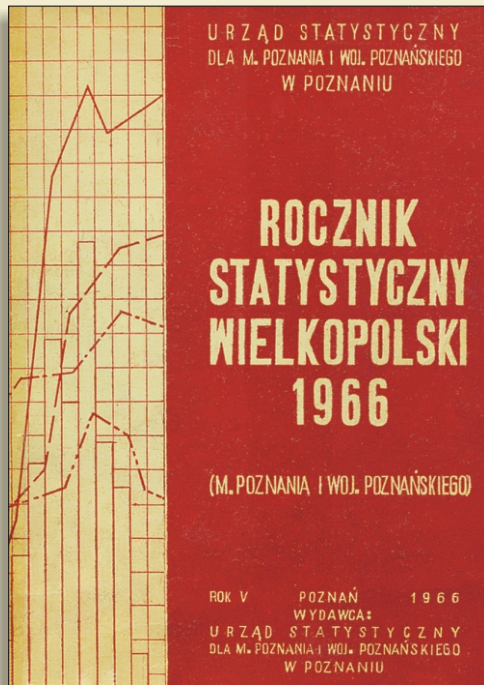
Fot. 8

Fot. 9

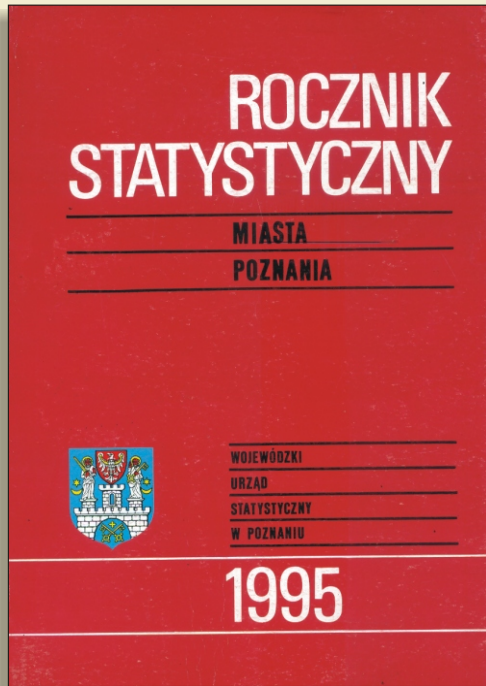
Fot. 10

Fot. 11

Fot. 12

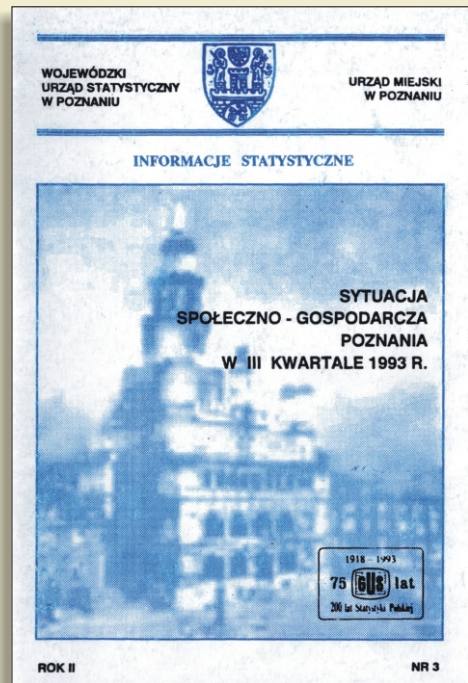
Fot. 13

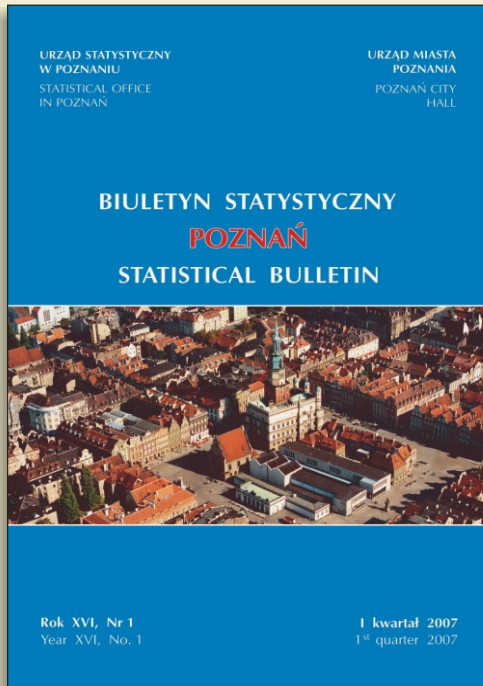
Fot. 14

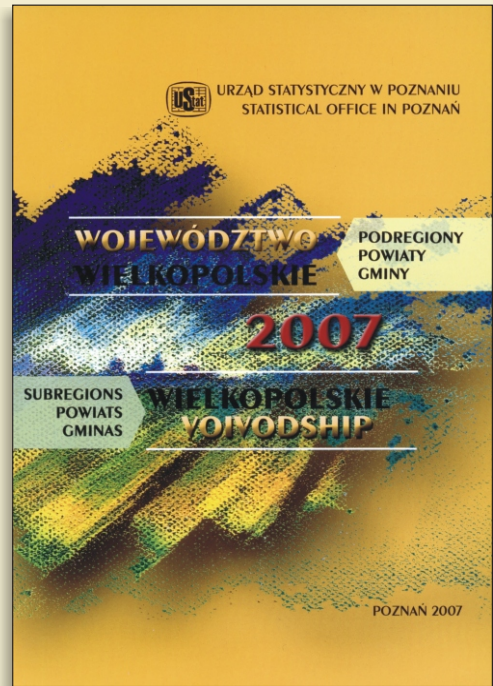
Fot. 15

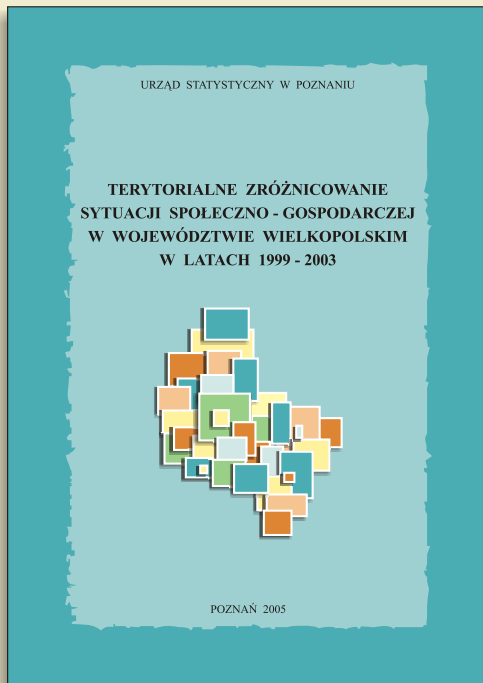
Fot. 16

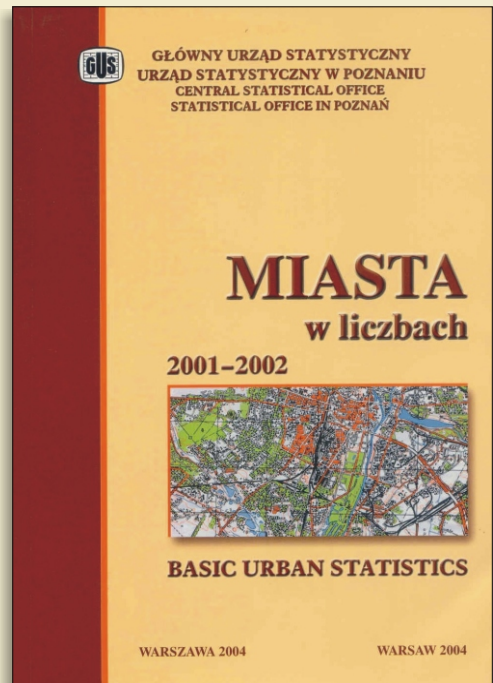
Fot. 17

Fot. 18

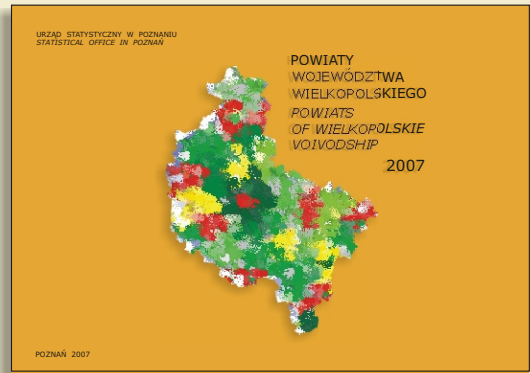
Fot. 19

Fot. 20

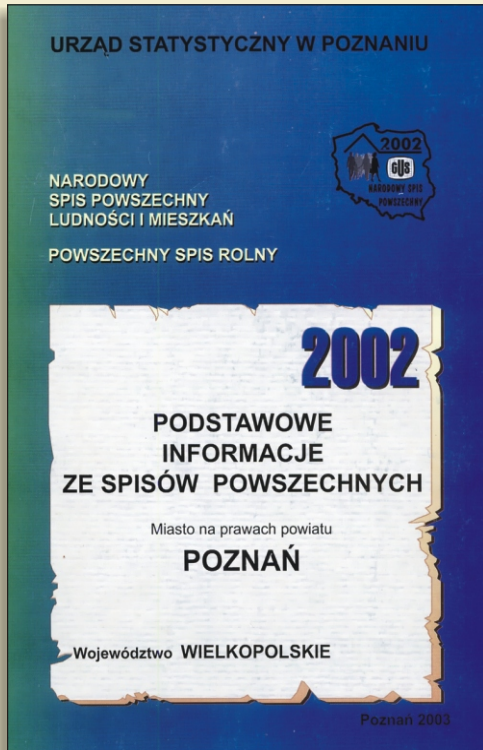
Fot. 21

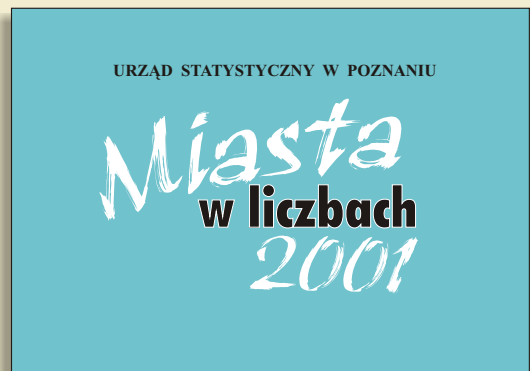
Fot. 22

Fot. 24

Fot. 23

Fot. 25

POZNAŃSKI OŚRODEK MYŚLI STATYSTYCZNEJ

Pod pojęciem „myśl statystyczna” w niniejszym opracowaniu rozumiemy „całokształt instytucji i sądów związanych z zastosowaniami metod statystycznych...” (zob. S. Konferowicz, *Problemy badawcze rozwoju polskiej myśli statystycznej*, w: *Rozwój polskiej myśli statystycznej*, Warszawa 1968, s. 9), ale przedmiotem uwagi są w nim zasadniczo takie jej przejawy, jak organy (służby) statystyczne, statystyczne instytucje i stowarzyszenia naukowe, twórcy tej myśli i niektóre jej nośniki. W niewielkim tylko stopniu podjęto zagadnienia związane z oceną proponowanej w piśmiennictwie metodologii i organizacji badań statystycznych, gdyż to wymagałoby sięgnięcia do wypowiedzi zawierających opis i poglądy autorów propozycji, co znacznie wykraczałoby poza zakres niniejszej publikacji.

Przyjmując powyższe założenia i biorąc pod uwagę wcześniej opisywane fakty z dziejów statystyki w Poznaniu, można bez większego ryzyka postawić tezę, że powstał tutaj i rozwija się wyraźny ośrodek myśli statystycznej. Ujmując rzecz bardzo skrótowo, odniesiemy się do niektórych jego cech, starając się ważyć oceny tak, by ograniczyć subiektywizm nieunikniony w podobnych przypadkach. Czym się zatem charakteryzuje (wyróżnia) ośrodek poznański, jakie elementy (fakty) z przeszłości składają się na pozycję tego ośrodka w szeroko rozumianym otoczeniu?

Tradycyjnie już w polu zainteresowania statystyki akademickiej w Poznaniu znajdują się zagadnienia związane z ludnością i warunkami życia, procesy demograficzne oraz działalność przemysłowa i handlowa, a także doświadczalnictwo rolnicze. Z nowszych obszarów wymienić należy rynek pracy i agrobiznes. Instytucjonalnie są one najczęściej ujęte w ramy katedr statystyki i demografii, a także występują w innych wyspecjalizowanych komórkach wyższych uczelni, jakimi są np. Centrum Badań nad Rodziną w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (kieruje nim prof. S. Wierchosławski) czy Katedra Finansów i Rachunkowości Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (kierowana przez prof. F. Wysockiego).

W badaniach statystycznych prowadzonych przez ośrodek poznański w zakresie procesów społecznych, ekonomicznych, demograficznych czy kulturowych szczególnie akcentowany jest aspekt regionalny i lokalny. Z pewnością konstatacja tego faktu legła u podstaw porozumienia zawartego w marcu 1995 r. między prezesem GUS i rektorem Akademii Ekonomicznej w sprawie powołania w tej uczelni Centrum Statystyki Regionalnej (kieruje nim prof. J. Paradysz), które następnie rozwinęło swoją działalność na płaszczyźnie międzyuczelnianej, a także międzynarodowej.

Poznańskie urzędy statystyczne zawsze w programie swojej działalności uwzględniały problematykę miejską (Miejskie Biuro Statystyczne, Miejski Urząd Statystyczny, Oddział Statystyki Miejskiej WUS). W ostatnich latach (od 1998 r.) działa Centrum Statystyki Miast jako statutowa komórka organizacyjna Urzędu Statystycznego w Poznaniu (J. Buta, D. Stachowiak, S. Filas-Przybył), realizująca zadania ogólnopństwowe na rzecz GUS. Od 2003 r. uczestniczy ona w europejskim programie monitoringu miast prowadzonym przez Eurostat pn. Urban Audit. Na podkreślenie w tym miejscu zasługują pionierskie w skali polskiej statystyki publicznej aplikacje narzędzi GIS (Geographical Information System) do statystyki miejskiej (M. Kaźmierczak, M. Konstańczak), a także inne zastosowania tych instrumentów (dr T. Klimanek).

Ośrodek poznański (Katedra Statystyki i Centrum Statystyki Regionalnej Akademii Ekonomicznej) ma liczące się w skali międzynarodowej osiągnięcia w zakresie metod estymacji pośredniej, a zwłaszcza w tzw. statystyce małych obszarów (m.in. konsorcjum EURAREA i badanie małych przedsiębiorstw). Ta dziedzina jest tu intensywnie rozwijana również pod kątem potrzeb wywołanych nowym podejściem do spisów powszechnych.

Konstrukcja i zastosowanie metod statystycznych w doświadczalnictwie rolniczym, a także osiągnięcia w dziedzinie biometrii nadal są bardzo mocną stroną poznańskich statystyków zgrupowanych w Katedrze Metod Matematycznych i Statystycznych Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Publikacje uczonych z tego kręgu licznie trafiają na tzw. listę filadelfijską, co oznacza wysoką ich rangę w skali światowej.

Pracownicy poznańskich urzędów statystycznych byli zawsze wysoko cenionymi specjalistami w wielu dziedzinach statystyki publicznej. Znajdowało to wyraz m.in. w powoływaniu ich przez kierownictwo GUS do różnych zespołów zadaniowych i doradczych. Poniżej wymieniono tylko niektóre przykłady takiej współpracy, podając dziedziny i nazwiska osób (w porządku alfabetycznym) kojarzonych zwykle z zespołami działającymi w ich obrębie. Są to m.in. następujące grupy:

- analizy i publikacje – E. Bogacka, E. Kowalka, K. Kruszka, G. Soja;
- badania ankietowe – D. Brzozowska, W. Korczak;
- demografia, rynek pracy, zagadnienia społeczne – M. Jasiewicz, S. Kirych, A. Wiśniewska;
- GIS, TERYT – M. Kaźmierczak, M. Konstańczak, Z. Sitarz;
- informatyka, systemy przetwarzania danych – J. Buta, Cz. Jerzak, M. Konik, A. Sierocki, R. Weigel;
- NSP, systemy sprawozdawcze – B. Banaś, B. Reiter, A. Sowińska;
- rolnictwo, leśnictwo, ochrona środowiska – D. Foremska, M. Gniot, W. Malinowski, A. Sowińska;
- statystyka gospodarcza – B. Banaś, M. Magdziarek, G. Penc, A. Śliwa, R. Wachowiak;
- statystyka miast – S. Filas-Przybył, K. Kruszka, A. Młodak, D. Stachowiak;
- udostępnianie informacji – A. Rozpiątkowski.

Najwyższym organem opiniodawczo-doradczym w sprawach statystyki jest Rada Statystyki, która działa przy Prezesie Rady Ministrów. Jej członkiem przez trzy kolejne kadencje był prof. J. Paradysz, co wyraźnie podkreśliło prestiż ośrodka poznańskiego.

Istotny wpływ na program badań statystyki publicznej, a także na ich metodologię i organizację miały ustalenia Komisji Programowo-Metodologicznej, która do 2007 r. działała jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa GUS. Jej członkiem od 1993 r. był dr K. Kruszka, co umożliwiło przenoszenie doświadczeń poznańskiego środowiska statystyków na forum centralne i z pewnością dobrze służyło modernizacji wielu badań.

Obecność specjalistów poznańskich zaznaczyła się również w innych gremiach, które bezpośrednio lub pośrednio, ale zawsze znacząco oddziałują na badania statystyczne. Bardzo ważną rolę w tym zakresie odgrywa Rządowa Rada Ludnościowa, której członkiem przez wiele lat był prof. S. Wierchosławski, a obecnie należy do niej prof. J. Roeske-Słomka. Zaliczyć tu należy również Komitet Nauk Demograficznych PAN, którego członkami są: prof. E. Gołata, prof. J. Paradysz i dr K. Szwarc, oraz Komitet Matematyki PAN, gdzie środowisko statystyki poznańskiej reprezentuje prof. M. Krzyśko.

Charakterystyczną i wymagającą specjalnego podkreślenia cechą poznańskiego środowiska statystycznego jest jego ścisły związek z praktyką życia społeczno-gospodarczego i kształceniem kadr w nim funkcjonujących. Ogólnie można stwierdzić, że obecność statystyków (często będących jednocześnie ekspertami w danej dziedzinie branżowej) okazywała się wręcz niezbędna w każdym przypadku, gdy podjęcie decyzji wymagało dobrych podstaw informacyjnych, tak w diagnozowaniu, jak i w prognozowaniu. Można tu dostrzec zwłaszcza w okresie transformacji gospodarczej po roku 1989, np. przy opracowaniu i monitorowaniu strategii rozwoju Poznania i województwa wielkopolskiego (w ujęciu ogólnym i sektorowym), w kolejnych latach funkcjonowania w Unii Europejskiej, a także we wszelkich przejawach współpracy międzynarodowej na innych płaszczyznach. Dodajmy też, że myśl statystyczna reprezentowana jest, choć w różnym wymiarze, w programach nauczania większości poznańskich wyższych uczelni, w studiach podyplomowych, we współpracy ze studenckimi kołami naukowymi i młodzieżą szkolną, w różnego rodzaju kursach i szkoleniach. Tworzy to dobry klimat dla rozwoju konstrukcji i zastosowań metod statystycznych, a jednocześnie stymuluje każdą ze stron tego procesu (statystykę akademicką, statystykę publiczną, użytkowników informacji statystycznej) do dalszej współpracy.

Poznańska myśl statystyczna z pewnością już zasługuje na możliwie pełne ujęcie monograficzne i tego należy życzyć jej reprezentantom. W niniejszym opracowaniu zaledwie naszkicowano niektóre przejawy i aspekty jej obecności w życiu stolicy Wielkopolski, a także we wzbogaceniu skarbnicy wiedzy, dla której nie ma granic. Niemniej jednak wydaje się, że nawet taki tylko ślad będzie bardzo wyraźny na kartach historii Poznania.

WYBRANE DATY Z DZIEJÓW POZNANIA

- Przełom VIII i IX w.** • W zachodniej części Ostrowa Tumskiego powstaje gród wczesnofeudalny, który w połowie X w. został zastąpiony nowym, stanowiącym najpotężniejszą warownię wczesnopiastowskiej Polski otoczoną wałem drewniano-ziemnym. Nazwa miasta wywodzi się od imienia Poznana, które miał nosić hipotetyczny założyciel pierwszego osiedla nad Wartą.
- 968** • W Poznaniu utworzono pierwsze w Polsce biskupstwo misyjne, którego ordynariuszem został Jordan, i wybudowano pierwszą katedrę przedromańską.
- 970** • Na Ostrowie Tumskim powstaje pierwsza w Polsce szkoła katedralna.
- 1000** • Na wybitym w Poznaniu denarze pojawia się pierwsza znana historycznie nazwa Polski.
- 1005** • W kronice niemieckiego dziejopisa Thietmara pojawia się pierwsza wzmianka o grodzie poznańskim, w której określono go jako *urbs* – miasto.
- 1170** • 6 maja książę wielkopolski Mieszko Stary funduje szpital dla ubogich im. św. Jana Jerozolimskiego. Nadanie to, na prośbę biskupa poznańskiego Benedykta, w 1193 r. potwierdził zakonowi joannitów papież Celestyn III.
- 1253** • Książę Przemysław I lokuje na prawie magdeburskim na lewym brzegu Warty miasto otoczone fosami i wzmocnione palisadami. Wytyczony został kwadratowy rynek o wymiarach zachowanych do dziś (o boku 140 m), z ratuszem pośrodku i krzyżującymi się ulicami, wychodzącymi po trzy z jego każdej strony. Zarządzanie miastem spoczęło w rękach rajców i burmistrza, natomiast sądownictwo i straż miejska podlegały władzy wójta i ławników.
- 1282** • Przemysław II zezwala na budowę wodociągów od młyna książęcego na Warcie do klasztoru dominikanów. W następnych latach rozbudowywano system drewnianych rur, a wodę sprowadzano z Bogdanki i od 1521 roku z Jeziora Strzeszyńskiego. W 1502 r. założono własną sieć wodociagową w biskupstwie na Ostrowie Tumskim. Rozbudowa wodociągów miejskich nastąpiła w I połowie XIX wieku z inicjatywy Edwarda hr. Raczyńskiego. Ufundowane przez niego drewniane wodociągi przetrwały do roku 1862, kiedy wprowadzono rury żeliwne. Nowoczesny system wodociagowy powstał w 1866 r., gdy zbudowano ujęcie wody z Warty zaopatrzone w stację pomp i filtry.
- 1295** • Przemysław II zostaje koronowany na króla Polski, stawia najpotężniejszą ówczesną świecką budowlę w Polsce – Zamek Poznański i jako pierwszy wprowadza symbol państwa polskiego – orła białego w koronie.
- 1302** • Przy kościele św. Marii Magdaleny powstaje pierwsza szkoła parafialna szerząca podstawy wykształcenia, tj. znajomość pisania, czytania i rachowania. Kolejne tego typu szkoły powstały przy kościele św. Marcina, św. Małgorzaty na Śródce i św. Jana na Komandorii.
- 1310** • Najstarsza wzmianka o istnieniu ratusza, który budowano na przełomie XIII i XIV wieku i przebudowywano w następnych stuleciach. Ratusz został zniszczony w wielkim pożarze miasta w 1536 roku. W latach 1550–1560 na zlecenie rady miejskiej jego odbudowę prowadził włoski architekt Jan Baptysta Quadro z Lugano. Ten renesansowy gmach ratusza jest do dziś ozdobą poznańskiego rynku.
- 1344** • Z tego roku pochodzi najstarszy znany dokument zaopatrzony w pieczęć z herbem miasta, który przedstawia bramę o trzech basztach z orłem piastowskim pośrodku i postaciami św. Piotra i Pawła po bokach. W bramie znajdują się dwa skrzyżowane klucze. W ciągu wieków herb ten ulegał kilkakrotnie zmianom (m. in. po II rozbiorze Polski, w okresie Księstwa Warszawskiego oraz podczas okupacji hitlerowskiej), jednak w niepodległej Polsce wrócił on do swojego historycznego kształtu.

- 1372 • Ludwik Węgierski zwalnia poznańskich mieszczan i kupców od opłat celnych na ziemiach polskich.
- 1386 • Mieszczanie otrzymują od króla Władysława Jagiełły pozwolenie na budowę murowanych sukiennic i jatek chlebowych.
- 1394 • Władysław Jagiełło nadaje miastu prawo składu. Poznań, przez który przebiegały ważne szlaki handlowe m.in. z Litwy, Mazowsza i ziem ruskich do Lipska i Norymbergii, stał się wkrótce wielkim ośrodkiem handlu.
- 1400 • Przeclaw Słota pisze w Poznaniu pierwszy wiersz w języku polskim, który w przyszłości zostaje uznany za podręcznik savoir-vivre'u.
- 1406 • Król Władysław Jagiełło funduje kościół pod wezwaniem Bożego Ciała.
- 1417 • Rozpoczęto prowadzenie kroniki miejskiej. Pierwszym kronikarzem zostaje notariusz miejski Bernard z Pyzdr.
- 1446 • Pierwsza wzmianka o istnieniu w Poznaniu apteki. W drugiej połowie XVI wieku było w mieście już kilka aptek, w których obok lekarstw wolno było sprzedawać także wino. W 1564 roku aptekarze otrzymali pozwolenie na handel korzeniami i innymi przyprawami.
- 1470 • Pisarz miejski Marcin wystawia na koszt miasta budynek wagi miejskiej zwany giełdą, który po poważnych przeróbkach w czasie panowania Zygmunta I zdobi rynek do dnia dzisiejszego. Według przypuszczeń, pierwszy budynek giełdy powstał w momencie lokacji miasta w 1253 r., a następny za czasów panowania Władysława Jagiełły w 1394 r.
- 1489 • Powstaje wspólny cech poznańskich złotników, malarzy, hafciarzy i aptekarzy.
- 1504 • 7 marca król Aleksander Jagiellończyk wydaje dokument zmieniający ustrój miasta, mianując dożywotnio szesnastu rajców, którzy kolejno pełnili funkcje burmistrza. Rozporządzenie to zostało uchylone przez Zygmunta Starego w 1518 r. Odtąd starosta miał wyznaczać (spośród 24 mieszkańców miasta wybieranych przez starszych cechów) rządzących po pół roku 6 rajców i 2 burmistrzów. Kolejnych zmian w przeprowadzaniu wyborów do władz miasta dokonał król Zygmunt August w roku 1556, zwiększając liczbę wybieranych corocznie radnych do 24. Taki tryb wyborów przetrwał z małymi zmianami do czasów panowania Jana III Sobieskiego.
- 1510 • W Poznaniu przychodzi na świat Józef Struś, późniejszy burmistrz i światowej sławy lekarz oraz wynalazca zasad wariografu, czyli wykrywacza kłamstw (zm. w 1568 r.).
- 1514 • Największa w dziejach miasta klęska morowego powietrza, która w ciągu 2 lat pochłonęła przeszło 10 tys. ludności. Podobny rozmiar miała epidemia z 1709 roku, w której życie straciło ok. 9 tys. osób.
- 1519 • Biskup poznański Jan Lubrański funduje kolegium, zwane później Akademią Lubrańskiego. Akademia była drugą, po krakowskiej, główną uczelnią humanistyczną w Polsce. W jej murach kształcili się wybitni Polacy, tacy jak Klemens Janicki, Józef Struś, Stanisław Staszic czy Jan Śniadecki.
- 1520 • Jan Patruus zakłada na Chwaliszewie pierwszą księgarnię i introligatornię. W latach 1559–60 wiele dzieł dla tej oficyny przygotowywał słynny drukarz Piotr Sekstilis z Obrzycka, ale żadne nie zachowało się do współczesności.
- 1521 • Król Zygmunt Stary zatwierdza miastu prawo składu oraz potwierdza przywileje Ludwika Węgierskiego i Władysława Warneńczyka, które uwalniały Poznań od cła i myta za wszelkie towary na terenie całego państwa. Ponownie przywilej ten nadał kupcom Stefan Batory w 1582 r., uwalniając ich od ceł wodnych i lądowych.

- 1536 • W mieście wybucha wielki pożar, w wyniku którego zniszczeniu ulega 175 domów, wieża wroniecka, ratusz, stajnie miejskie, łaźnie i zamek królewski. Ponownie kataklizm ten nawiedził miasto w 1569 roku, kiedy spłonęło 225 domów, a życie straciło kilka osób oraz wiele sztuk koni i bydła.
- 1537 • Magistrat nadaje statut bractwu kurkowemu; w 1578 potwierdził go król Stefan Batory. Bractwo miało na celu ćwiczenie mieszczan w strzelaniu potrzebnym w razie zagrożenia miasta.
- 1551 • 15 września na wieży ratusza zostaje zainstalowany zegar z koziołkami, które stały się jednym z symboli miasta. Zegar wykonany przez Bartłomieja Wolfa z Gubina został zniszczony w pożarze wieży ratuszowej w 1675 roku. Nowy mechanizm zainstalowano w latach 1910–13.
- 1554 • Nadano statut bractwu kuśnierskiemu, które istniało w Poznaniu już od roku 1495.
- 1559 • Zygmunt August upoważnia magistrat poznański do postawienia dwóch łaźni. Najstarsza wzmianka o istnieniu w mieście łaźni przy kościele Marii Magdaleny pochodzi z roku 1396. W 1620 r. Poznań posiadał następujące łaźnie: kapitulną nad brzegiem Warty, kapitulną na Ostrówku, na ulicy Koziej, przy strzelnicy, na Rybakach, żydowską, na Chwaliszewie oraz łaźnię prywatną Jana Baptysty Quadro.
- 1567 • W Poznaniu powstaje pierwsza szkoła luterkańska.
- 70. lata XVI w. • Poznań był obwarowany fosą i dwoma rzędami murów, w których znajdowało się wiele baszt. Obwarowania forteczne miały 4 bramy: Wielką, Wodną, Wrocławską i Wroniecką oraz wiele małych furtek i bram. Miasto otoczone było wieńcem przedmieść i małych miasteczek.
- 1573 • Założone zostaje Kolegium Jezuickie, któremu prawa akademickie przyznał Zygmunt III. W wyniku protestu Akademii Krakowskiej przywilej ten nie został potwierdzony przez papieża. Po rozwiązaniu zgromadzenia jezuitów kolegium połączono w 1780 r. z Akademią Lubrańskiego, tworząc Wojewódzką Szkołę Narodową. Barokowy budynek kolegium jest obecnie siedzibą władz miejskich.
- 1577 • Drukarnia Melchiora Nehringa wykonuje najstarszą (z zachowanych w Poznaniu) książkę opisującą bitwę nad jeziorem Lubiszewskim. W latach 1578–1636 działała drukarnia rodziny Wolrabów wydająca książki polemiczno-religijne, głównie po polsku. Do najwcześniejszych zakładów drukarskich należała także firma J. Rossowskiego, działająca w latach 1620–1624. W 1677 r. uruchomiono drukarnię jezuicką. Ogółem do końca XVIII w. wydano w Poznaniu ok. 2,5 tys. druków.
- 1581 • Król Stefan Batory podpisuje ustawę nakazującą karanie za krzywdę wyrządzoną rajcy miast Krakowa, Torunia i Poznania na takich samych warunkach, jak za krzywdę wyrządzoną szlachcicowi.
- 1595 • Zwiększono liczbę straży miejskiej, powołanej przywilejem lokacyjnym z 1253 r. Władysław Łokietek zobowiązał się utrzymywać w mieście 4 strażników z części królewskiej wsi Górczyn. Straż dzieliła się na straż nocną, której członków zwano ceklarzami, oraz dzienną (tzw. pobudek). Jeden z członków straży pełnił funkcję trębacza na wieży ratuszowej.
- 1596 • Powstaje szpital św. Małgorzaty, ufundowany przez Andrzeja Gaszyńskiego i Grzegorza Kwapidra.

- 1598 • Uchwalona zostaje konstytucja koronna przyznająca miastu oba brzegi Warty. Przez kilka wieków toczono spory pomiędzy kapitułą a miastem o prawo połowu ryb na obu brzegach rzeki. W 1443 roku biskup poznański Andrzej z Bnina rzucił z tego powodu na miasto kłatwę. Spory rozsądził dopiero Zygmunt August w 1571 roku, stając po stronie miasta.
- 1609 • Przy ulicy Wodnej rozpoczęto budowę mennicy, która działała do 1662 roku.
- 1642 • Odnowiono wieżę ratusza, na której umieszczono drewniane figury protoplastów słowiańskich. Wieża została zniszczona przez uderzenie pioruna w 1675 roku i odbudowana wielkim wysiłkiem finansowym w 1690 r. Miała 90 m, a na jej szczycie umieszczono bogato zdobiony hełm, na którym siedział polski orzeł.
- XVIII w. • Okres wojen i wyniszczających walk domowych, okupacji szwedzkiej z lat 1703–1709, panowania Sasów (1709–1716), najazdu szwedzkiego w połowie wieku, dziesięcioleci zastoju gospodarczego, głodu i zaraz dziesiątkujących mieszkańców.
- 1719 • W sierpniu do Poznania przybywają pierwsi osadnicy z Bambergu, których potomkowie w następnych wiekach ulegną prawie całkowitej polonizacji.
- 1736 • Największa powódź w dziejach miasta.
- 1779 • Powołanie Komisji Dobrego Porządku, która działała do 1784 r. Najwięcej uwagi komisja poświęciła rozwojowi przemysłu, cechów, handlu i skarbowości.
- 1782 • Henryk Artur Keyzer rozpoczyna przebudowę kamienicy „Pod Kotwicą” i uruchamia w 1783 r. pierwszy w mieście zajazd o charakterze zbliżonym do współczesnego hotelu. W 1797 roku wzniesiono hotel Saski przy ulicy Wrocławskiej, a w latach 1830–70 wybudowano kolejnych kilkanaście hoteli, w tym Rzymski (obecnie Poznański) i Bazar. W 1910 roku istniało w Poznaniu 12 hoteli I kategorii oraz wiele mniejszych. W 1912 r. obsługiwały one ok. 73 tys. gości.
- 1784 • Jan Geisler otwiera przy ul. Wronieckiej pierwszą kawiarnię.
- 1785 • Pojawia się pierwsza manufaktura sukiennicza i jedwabnicza, założona przez Jana Kluga, zatrudniająca około 100 osób. Wkrótce podobny zakład, produkujący rocznie ok. 10 tys. metrów sukna, stworzyli kupcy Helling i Stremler. W tym czasie istniały także inne manufaktury, m.in. płóciennicza przy Grobli i skórzana, a ponadto wytwórnia mydła i świec, powozów, kart do gry oraz zakład przerabiający tytoń.
- 1793 • 31 stycznia do Poznania wkraczają wojska pruskie, którymi dowodzi gen. F. J. von der Trenck i rozpoczyna się (przerwany krótkimi dniami wolności w latach 1806–1815) ponad stuletni okres zaboru zwany *najdłuższą wojną nowoczesnej Europy*, zakończony przez zwycięskie Powstanie Wielkopolskie w 1918 r.
- 1797 • Do miasta lokacyjnego przyłączono osady leżące na lewym brzegu Warty: Św. Marcin, Św. Wojciech, Wymykowo i Wenetowo. W 1800 r. rozszerzono granice o kolejne osady prawobrzeżne: Śródkę, Chwaliszewo, Ostrówek i Zawady. W 1900 r. włączono Górczyn, Jeżyce i Łazarz, a w 1907 r. Sołacz. Kolejne powiększenie obszaru miasta nastąpiło w 1925 r., kiedy w skład Poznania weszły gminy: Główna, Komandoria, Rataje, część Starołęki, Dębiec i Winiary. W 1933 r. przyłączono Gołęcin, a w latach okupacji hitlerowskiej Fabianowo, Junikowo, Ławicę, Krzyżowniki, Strzeszyn, Antoninek, Chartowo, Kobylepole, Żegrze, Szczepankowo, Splawie i Krzesiny.
- 1799 • Władze miejskie zakazują grzebania zmarłych w otwartych trumnach i nakładają kary za zbyt szybkie chowanie zwłok, ponieważ zdarzały się przypadki pochówku osób będących w letargu.

- 1803 • W Poznaniu wybucha wielki pożar, który strawił prawie połowę miasta. Przyczyną tego stanu rzeczy była nieskuteczna walka z żywiołem, choć do 1884 r. istniał przepis, że każdy obywatel uzbrojony w wiadro powinien brać udział w gaszeniu ognia. Ochotnicza Straż Pożarna powstała w 1845 roku przy miejscowym Towarzystwie Ratunkowym, a straż zawodową utworzono w końcu 1877 r.
- 1805 • Poznań otrzymuje olejowe oświetlenie nocne ulic, którego koszty utrzymania ponosili mieszkańcy. Pierwsze latarnie gazowe zainstalowano na ulicach w 1856 r., zaś pierwsze lampy elektryczne w roku 1896.
- 1806 • W listopadzie, po opuszczeniu miasta przez pruski garnizon, do Poznania przybywa gen. Joachim Murat i w kilka dni później cesarz Napoleon Bonaparte.
- 1807 • Po pokoju w Tylży Poznań staje się stolicą departamentu, a urzędy i funkcje na powrót obejmują Polacy.
- 1814 • Wielka procesja żałobna towarzyszyła przejazdowi przez miasto zwłok księcia Józefa Poniatowskiego.
- 1815 • 11 lutego na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego utworzono Wielkie Księstwo Poznańskie, którego stolicą został Poznań.
- 1818 • Kupiec Eliaszewicz uruchamia pierwsze dorożki konne. W 1865 r. powstaje linia konnych omnibusów prowadząca od Chwaliszewa do wybudowanego w 1848 r. dworca kolejowego. W 1891 roku uruchomiono kolejną trasę z Placu Wolności do ul. Polnej, zastąpioną następnie przez konną linię tramwajową.
- 1819 • Ukazuje się pierwsze w Wielkim Księstwie Poznańskim pismo literackie *Pismo Miesięczne*, którego wydawcą był Juliusz Adolf Munk. Pismo przetrwało kilka miesięcy, a w 1821 ponowiono próbę wydania kolejnego periodyku zatytułowanego *Mrówka Poznańska*. Następną próbę, również zakończoną niepowodzeniem, podjął w 1825 r. Wincenty Turski, wydając przez rok pismo kulturalne *Weteran*. W styczniu 1859 r. zaczął wychodzić *Dziennik Poznański*, który ukazywał się aż do momentu okupacji hitlerowskiej w 1939 r.
- 1821 • 16 lipca papież Pius VII wydaje bullę *De salute animarum*, na mocy której biskupstwo poznańskie wyniesione zostało do godności archidiecezji i połączone z metropolią gnieźnieńską.
- 1823 • 2 stycznia powstaje w Poznaniu szkoła rzemieślnicza, do której uczęszczała młodzież od trzynastego roku życia. Zajęcia w tej szkole były prowadzone w języku niemieckim.
- 1827 • 21 października rozpoczyna obrady pierwszy sejm prowincjonalny Wielkiego Księstwa Poznańskiego. W jego skład wchodziły trzy stany: rycerski (22 deputowanych), miejski (16) i wiejski (8). Był to jedynie organ doradczy, bez inicjatywy ustawodawczej.
- 1828 • Ukazuje się pierwszy tom *Poezji Adama Mickiewicza* wydany przez Józefa Łukaszewicza i Józefa Muczkowskiego w nakładzie około 1000–1200 egzemplarzy. Ostatni, piąty tom tego wydawnictwa został wydrukowany w 1829 r.
- 1829 • 5 maja otwarto Bibliotekę Raczyńskich, której fundatorem był hr. Edward Raczyński. Opiekę nad początkowymi 13 tys. woluminów powierzono znanemu historykowi Józefowi Łukaszewiczowi.
- 1838 • Ukazuje się dwutomowe dzieło Józefa Łukaszewicza pt. *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*.
- 1840 • Powstaje pierwsze polskie Towarzystwo Muzyczne, którego założycielem był Maksymilian Braun.

- 1841 • 19 kwietnia z inicjatywy Karola Marcinkowskiego powstaje Towarzystwo Naukowej Pomocy, którego celem było gromadzenie funduszu stypendialnego dla ubogiej młodzieży.
- 1848 • Uruchomiono pierwszą linię kolei żelaznej ze Szczecina do Poznania.
- 1849 • 20 grudnia powstaje Towarzystwo Przemysłowe, którego celem był rozwój przemysłu.
- 1856 • Otwarto gazownię miejską, zbudowaną przy ulicy Grobla według projektu angielskiego inżyniera J. Moore'a.
- 1855 • Hipolit Cegielski zakłada fabrykę maszyn i narzędzi rolniczych, która zapoczątkowała dzieje dzisiejszych zakładów Cegielskiego.
- 1857 • 12 stycznia powstaje Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie, którego inicjatorem był Kazimierz Szulc. Miało ono wspierać prowadzenie badań naukowych.
- 1865 • Powstaje giełda poznańska, na której handlowano głównie zbożem.
- 1870 • W kwietniu utworzono pierwszy w Poznaniu związek zawodowy – Związek Robotników Budowy Maszyn i Metalowców.
- 1872 • Założono Bank Włościański, którego celem było udzielanie kredytów dla mieszczan i chłopów.
- 1873 • Powstało pierwsze na ziemiach polskich prywatne polskie towarzystwo ubezpieczeniowe Vesta.
- 1874 • Otwarto ogród zoologiczny mieszczący się przy dworcu kolei stargardzko-poznańskiej (obecnie przy ul. Zwierzynieckiej). W 1974 r. wśród lasów na Malcie powstało Nowe ZOO.
- 1875 • 21 czerwca otwarto Teatr Polski wzniesiony ze składek publicznych, o czym przypomina napis na frontonie *Naród Sobie*.
- 1880 • Na ulicach miasta pojawia się pierwszy konny tramwaj, którego linia biegła z Dworca Głównego przez Św. Marcin, Rycerską, plac Willhelmowski do Starego Rynku.
• 11 października powstaje Towarzystwo Czytelni Ludowych, którego celem było propagowanie czytelnictwa w języku polskim. Główny nacisk położono na zakładanie bibliotek w miastach i na wsiach zaboru pruskiego.
- 1885 • W urzędzie pocztowym przy obecnej ul. 23 Lutego zainstalowano pierwszą centralę telefoniczną. Obsługiwała ona 27 abonentów, z którymi łączyła ją sieć o długości 32 km.
- 1895 • Przy ul. Grobla uruchomiono elektrownię, z której 6 marca 1898 roku wyruszył na trasy tramwaju konnego pierwszy tramwaj elektryczny.
• Na poznańskim Szelągówce powstaje pierwszy na ziemiach polskich publiczny kort tenisowy.
- 1900 • 1 marca otwarto rzeźnię miejską, a 2 kwietnia Izbę Rzemieślniczą.
- 1903 • Zakończenie budowy portu rzecznego na Warcie tzw. Przeładowni Miejskiej.
- 1904 • 28 kwietnia powstaje pierwszy w mieście polski klub sportowy – Klub Wioślarski. Pierwsze wyścigi na Warcie odbyły się w dniu 25 września 1910 roku.
• 31 października uruchomiono centralną elektrownię miejską.
- 1905 • Na ulice Poznania wyjeżdżają pierwsze taksówki.
• W obrębie administracji miejskiej powołano Urząd Statystyczny Miasta Poznania (Statistische Amt der Stadt Posen).

- 1907 • Uruchomiono pierwszy w mieście kinematograf o nazwie Residenz, który mieścił się przy ul. Wilhelmowskiej (obecna 27 Grudnia).
- 10 grudnia powołany został Automobilklub.
- 1908 • W warsztatach Dzieciuchowicza na Rybakach zbudowano ze składek społeczeństwa wóz mieszkalny dla Michała Drzymały z Podgradowic, który nie otrzymał od władz pruskich zgody na postawienie domu na swoim gruncie.
- 1910 • 30 września otwarto Teatr Miejski, którego działalność zainaugurowało wystawienie *Czarodziejskiego fletu* Mozarta.
- Powstaje pierwsza na ziemiach polskich palmiarnia, która w 1929 roku trzykrotnie powiększyła swój obszar, stając się największym skupiskiem roślinności tropikalnej w Polsce.
- 1912 • 15 czerwca utworzono, istniejący do dzisiaj, klub sportowy Warta, którego prezesem został Franciszek Szyc. Pierwszy zwycięski mecz zakończony rezultatem 9:2 drużyna rozegrała 18 sierpnia z niemieckim zespołem F. C. Hertha. Kolejnym klubem była założona w 1913 r. Posnania.
- 1913 • W obecności cesarza Wilhelma II w dniu 26 sierpnia następuje oficjalne otwarcie lotniska na Ławicy. W 1921 r. w okresie targów z lotniska startowały samoloty cywilne do Gdańska i Warszawy, inaugurując pierwsze loty pasażerskie w Polsce.
- 1918 • 27 grudnia wybucha Powstanie Wielkopolskie, jedyny w pełni zwycięski zryw niepodległościowy w Polsce.
- 1919 • 7 maja powstaje pierwsza w Poznaniu wyższa uczelnia – Wszechnica Piastowska, przemianowana w 1920 r. na Uniwersytet Poznański. Pierwszym rektorem został Heliodor Świącicki.
- 1920 • 1 grudnia rozpoczyna działalność Urząd Statystyczny Stołecznego Miasta Poznania, funkcjonujący do wybuchu II wojny światowej. Jego dyrektorem został Zygmunt Zaleski. W lutym 1945 r. urząd wznowił działalność, początkowo w ramach Wydziału Ogólnego Zarządu Miejskiego, a od 1946 r. jako samodzielna jednostka – Miejskie Biuro Statystyczne. W 1953 r. jednostki statystyczne podporządkowano prezydiom rad narodowych, powołując wydziały statystyki przy prezydiach Wojewódzkiej Rady Narodowej i Miejskiej Rady Narodowej. W 1962 r. wydziały przekształcono w Wojewódzki Urząd Statystyczny i Miejski Urząd Statystyczny, a w 1963 r. połączono je, tworząc Urząd Statystyczny dla Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego. Od 1975 r. instytucja działała pod nazwą Wojewódzki Urząd Statystyczny w Poznaniu, a od 1996 r. funkcjonuje jako Urząd Statystyczny w Poznaniu.
- 1921 • 28 maja zainaugurowano działalność Targów Poznańskich. W 1924 r. miały już one zasięg ogólnokrajowy, a od 1925 r. działały jako Międzynarodowe Targi Poznańskie.
- 1923 • W styczniu ukazuje się pierwszy numer *Kroniki Miasta Poznania*, pisma poświęconego historii i aktualnym dzięjom miasta.
- 1925 • Uruchomiono miejską komunikację autobusową.
- 26 listopada powołano Wyższą Szkołę Handlową, której pierwszym dyrektorem został prof. dr Leonard Głabisz. Uroczysta inauguracja pierwszego roku akademickiego odbyła się 12 października 1926 r. W 1938 r. uczelnia uzyskała prawa akademickie i otrzymała nazwę: Akademia Handlowa. Przekształcenie jednowydziałowej szkoły niepaństwowej w państwową wielowydziałową uczelnię akademicką pod nazwą Wyższa Szkoła Ekonomiczna, nastąpiło w dniu 1 września 1950 r. W październiku 1974 roku uczelnia została przemianowana na Akademię Ekonomiczną.
- 1926 • Na Ławicy powstaje pierwsza w Polsce szkoła pilotów cywilnych.

- 1927 • 24 kwietnia rozpoczyna działalność poznańska rozgłośnia Polskiego Radia.
- 1929 • 16 maja prezydent RP Ignacy Mościcki otwiera w Poznaniu Powszechną Wystawę Krajową (PEWUKA), przy której działalność rozpoczął pierwszy park rozrywki.
- 1930 • W dniu 12 lutego na trasę łączącą Śródkę z Główną wyrusza pierwszy trolejbus w Polsce zmontowany w zakładach Poznańskiej Kolei Elektrycznej.
- 1932 • Kryptolodzy z Uniwersytetu Poznańskiego: Marian Rejewski, Jerzy Różycki i Henryk Zygalski łamią najtrudniejszy szyfr, przez twórców uznany za nierozwiązalny – niemiecką *Enigmę*. 10 listopada 2007 r. przed Centrum Kultury „Zamek” odsłonięto pomnik poświęcony pamięci tych polskich uczonych.
- 1933 • Walenty Szwajcar odkrywa pozostałości osady w Biskupinie, na terenie której prof. Józef Kostrzewski organizuje stanowisko archeologiczne.
- 1934 • Zainaugurowano stałe, cotygodniowe Czwartki Literackie w pałacu Działyńskich, na których swe osiągnięcia prezentują najwybitniejsi literaci, publicyści i uczeni z całego kraju.
- 1939 • 1 września miasto przeżywa czterokrotny nalot niemieckich bombowców, 10 września do Poznania wkraczają pierwsze oddziały wojsk okupacyjnych, a 8 października Wielkopolska zostaje wcielona do hitlerowskiej Rzeszy. Przez cały okres okupacji Poznań jest głównym miastem tzw. Kraju Warty (Wartheland).
- 1940–1944 • Zaczyna się okres eksterminacji ludności polskiej; następuje zanik życia oświatowego i kulturalnego; gospodarka rozwija się tylko pod kątem potrzeb wojennych, a miasto traci wszystkie swe pomniki oraz szereg dzieł sztuki.
 - Do poważniejszych inwestycji w tym okresie należy budowa dworca kolejowego i stacji rozrządowej we Franowie, sztucznego jeziora Rusalka oraz przebudowa żydowskiej bożnicy na pływalnie.
- 1945 • 23 lutego wojska radzieckie I Frontu Białoruskiego zdobywają poznańską Cytadelę – ostatni bastion hitlerowskiego oporu. W walkach, w których udział brali zmobilizowani mieszkańcy w liczbie około 5 tys., w gruzy obróciło się blisko 55% budynków, a 22% izb mieszkalnych było niezdatnych do zamieszkania. Zniszczone zostały wszystkie mosty na Warcie oraz zburzone lub uszkodzone budynki użyteczności publicznej.
- 1946 • 12 kwietnia Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów podejmuje uchwałę, na mocy której corocznie w początkach maja będą się odbywać Międzynarodowe Targi Poznańskie. Od 1958 roku na terenie MTP organizowane są wiosenne i jesienne targi krajowe, a od 1975 r. uruchomione zostały salony specjalistyczne o charakterze handlowym. W 1955 r. targi odwiedziło ok. 1200 tys. gości; do dzisiaj jest to największa impreza handlowa w Polsce.
 - Przedwojenny Państwowy Instytut Sztuki zostaje przekształcony w Państwową Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych. Od 1996 r. szkoła funkcjonuje jako Akademia Sztuk Pięknych.
- 1947 • Utworzono Państwową Wyższą Szkołę Operową, która w 1951 r. została włączona do Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej, działającej od 1920 r. początkowo pod nazwą Państwowa Akademia i Szkoła Muzyczna, a od 1922 r. Państwowe Konserwatorium Muzyczne. W grudniu 1981 r. uczelnia przyjęła nazwę Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego.
- 1949 • 22 września Poznańskie Obserwatorium Astronomiczne odkrywa nieznaną planetoidę, której nadano nazwę Posnania. W 1953 r. w obserwatorium powstały pierwsze w Polsce zegary kwarcowe.
 - Odbywa się pierwsza prezentacja zbiorów muzealnych nowego działu Muzeum Narodowego, inicjująca działalność wystawienniczą Muzeum Instrumentów Muzycznych.
 - Oddano do użytku przebudowaną oczyszczalnię ścieków.

- 1950**
 - Po wyodrębnieniu z Uniwersytetu Poznańskiego Wydziału Lekarskiego i Studium Wychowania Fizycznego powstają samodzielne uczelnie – Akademia Medyczna, w 2007 r. przemianowana na Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego oraz Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego, od 1973 r. działająca pod nazwą Akademia Wychowania Fizycznego, która w 1981 r. otrzymała imię Eugeniusza Piaseckiego.
- 1951**
 - Z Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego zostaje utworzona Wyższa Szkoła Rolnicza, przemianowana w 1972 r. na Akademię Rolniczą, a w 2008 r. na Uniwersytet Przyrodniczy.
- 1955**
 - Oddano do użytku jeden z symbolicznych budynków miasta, 9-kondygnacyjny dom towarowy zwany potocznie „Okrągłakiem”.
- 1952**
 - 22 lipca oddano do użytku pierwszy powojenny most w mieście – Most J. Marchlewskiego (obecnie Królowej Jadwigi).
 - Odbywa się II Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy im. Henryka Wieniawskiego (pierwszy konkurs odbył się w Warszawie w 1935 r.). Od 1957 roku konkursowi skrzypcowemu towarzyszy konkurs lutniczy. Organizacją konkursów zajmuje się założone w 1960 r. Towarzystwo Muzyczne im. H. Wieniawskiego w Poznaniu.
- 1954**
 - Zakończono budowę Poznańskiej Fabryki Maszyn Żniwnych „Agromet”, specjalizującej się w produkcji maszyn do zbioru zbóż i zielonek.
- 1955**
 - Z połączonej Szkoły Inżynierskiej i Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej utworzono Politechnikę Poznańską.
- 1956**
 - W dniu 28 czerwca wybuch pierwszy w dziejach Polski Ludowej bunt klasy robotniczej zwany Powstaniem Poznańskiego Czerwca 1956.
- 1957**
 - 1 stycznia dekretem Rady Państwa Poznań zostaje wyłączony z województwa jako samodzielna jednostka organizacyjna – miasto wydzielone na prawach województwa miejskiego. Stan taki utrzymuje się do nowego podziału terytorialnego w 1975 r.
 - 1 maja otwarty zostaje trzeci, po Warszawie i Łodzi, ośrodek telewizyjny w Polsce.
- 1961**
 - Rozpoczęto budowę pierwszego w mieście powojennego nowoczesnego hotelu Merkury (ukończoną w 1964 r.). W latach 1972–74 powstaje hotel Polonez, a następnie (1975–78) jeden z największych hoteli w Polsce – Poznań. W 2007 roku otwarto 5-gwiazdkowy hotel Sheraton.
- 1967**
 - Uruchomiono sztuczne lodowisko Bogdanka przy ulicy Północnej.
 - Utworzono Wojewódzką Stację Techniki Statystycznej, podlegającą Zarządowi Mechanizacji i Automatyzacji Opracowań Statystycznych GUS. W styczniu 1972 r. stację przekształcono w Ośrodek Elektroniczny GUS, a w 1990 r. – w Regionalny Ośrodek Informatyki Statystycznej. Pod taką nazwą ośrodek działał do czerwca 1991 r. Z dniem 1 lipca 1991 r. został włączony w strukturę Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu, który aktualnie funkcjonuje pod nazwą Urząd Statystyczny w Poznaniu.
- 1973**
 - 18 maja oddano do użytku najruchliwszy węzeł komunikacyjny w mieście na skrzyżowaniu ulic Zwierzynieckiej, Roosevelta i Mostu Uniwersyteckiego, nazwany Rondem Kaponiera.
- 1974**
 - 28 czerwca odbywa się pierwszy koncert w nowo wybudowanej hali sportowo-widowiskowej Arena.
- 1976**
 - Na Winogradach oddano do użytku pierwszą w kraju elektroniczną centralę telefoniczną.

- 1977
 - Oddano do użytku Trasę Katowicką prowadzącą od Ronda Rataje do granic miasta i dalej do Kórnik.
 - 2 grudnia na Ławicy otwarto tor samochodowy Poznań.
- 1978
 - 18 grudnia podczas uroczystości sześćdziesiątej rocznicy Powstania Wielkopolskiego miasto odznaczono Krzyżem Grunwaldu I klasy.
- 1981
 - 28 czerwca z udziałem Lecha Wałęsy odsłonięto pomnik Poznańskiego Czerwca 1956.
- 1983
 - 20 czerwca z pierwszą wizytą w Poznaniu przebywa papież Jan Paweł II. Kolejna wizyta miała miejsce w 1997 r.
- 1990
 - Odbywają się pierwsze wolne wybory do władz samorządowych w III Rzeczypospolitej.
 - W czerwcu na nowym torze regatowym na Malcie przeprowadzono pierwsze w Polsce kajakarskie mistrzostwa świata, a rok później zainaugurowano tutaj największy w kraju festiwal teatralny.
- 1992
 - 10 lipca poznanianka Hanna Suchocka uzyskuje poparcie Sejmu, obejmując urząd premiera, jako pierwsza kobieta w historii Polski.
 - 22 lutego podczas prób do *Króla Leara* na scenie Teatru Nowego w Poznaniu zmarł Tadeusz Łomnicki – jeden z najwybitniejszych polskich aktorów.
- 1993
 - W Poznaniu odbywa się Światowa Wystawa Filatelistyczna Polska 93.
 - Poznań zostaje przyjęty do Europejskiej Sieci Zdrowych Miast Światowej Organizacji Zdrowia (WHO).
- 1997
 - 30 stycznia w pierwszy kurs wyrusza jedyny w Polsce „szybki tramwaj”.
- 1998
 - Wizyta kanclerza Niemiec Helmuta Kohla oraz prezydentów Francji i Polski – Jacques’a Chiraca i Aleksandra Kwaśniewskiego.
- 2001
 - Zakończenie budowy jednej z najnowocześniejszych w Europie centralnej oczyszczalni ścieków dla aglomeracji poznańskiej.
 - W listopadzie na lotnisku Ławica otwarto najnowocześniejszy w Polsce terminal lotniczy.
- 2002
 - Rada Europy przyznaje Poznaniowi Honorową Plakietkę Europy za działania miasta promujące idee europejskości.
 - 7 maja w poznańskiej palmiarni zaprezentowano pierwszy wyhodowany na świecie czarny tulipan.
- 2003
 - W Poznaniu odbywa się Zgromadzenie Ogólne Rady Gmin i Regionów Europy.
 - Otwarto centrum handlu, sztuki i biznesu Stary Browar.
- 2006
 - Obchody pięćdziesiątej rocznicy Powstania Poznańskiego Czerwca 1956.
- 2007
 - 24 stycznia zmarła Krystyna Feldman, znana aktorka Teatru Nowego w Poznaniu, odznaczona m.in. nagrodą Wiktora 2005 za całokształt twórczości artystycznej oraz nagrodą na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Karlowych Varach za najlepszą kreację kobiecą w filmie Krzysztofa Krauze *Mój Nikifor*.

Opracowano na podstawie:

Z. Boras, L. Trzeciakowski, *W dawnym Poznaniu. Fakty i wydarzenia z dziejów miasta do roku 1918*; M. i L. Trzeciakowscy, *W dziewiętnastowiecznym Poznaniu*, a także informacji przekazanych przez Wydział Rozwoju Gospodarczego Urzędu Miasta Poznania i dokumentów Urzędu Statystycznego w Poznaniu.

LITERATURA I ŹRÓDŁA

400 lat Stołeczności Warszawy w świetle statystyki 1596–1996, Warszawa 1997.

Abt S., *Statystyka w Wielkopolsce*, [w:] *Rozwój myśli i instytucji statystycznych na ziemiach polskich*, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, tom 42, Warszawa 1994.

Berger J., *Pierwszy wykład o statystyce*, Wiadomości Statystyczne nr 2, Warszawa 2008.

Banki Poznańskie [w:] *Kronika Miasta Poznania*, nr 2, Poznań 1997.

Boras Z., **Trzeciakowski L.**, *W dawnym Poznaniu. Fakty i wydarzenia z dziejów miasta do roku 1918*, Poznań 1974.

Cegielski J., *Stosunki mieszkaniowe w Warszawie w latach 1864–1964*, Warszawa 1968.

Derengowski J., *Place robotników przemysłowych w Polsce w latach 1924–1929*, Statystyka Pracy, Rocznik IX, z. 2, Warszawa 1930.

Dohnalowa T., *Rozwój transportu w Wielkopolsce w latach 1815–1914*, Warszawa 1976.

Dobrzycka A., **Malinowski K.**, *Muzeum Narodowe w Poznaniu 1945–1953*, Studia Muzealne, nr 1, Poznań 1953.

Doskocz A., *Domy składowe publiczne*, Kwartalnik Statystyczny, t. VII, zeszyt 4, Warszawa 1930.

Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9 XII 1931 r., *Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe*. Miasto Poznań, Warszawa 1938.

Dworecki Z., *Poznań i Poznaniacy w latach Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Poznań 1994.

Fijałkowski T., *Kodeks handlowy. Stan prawny na 1 października 1990*, Warszawa 1990.

Historia Polski w liczbach:

zeszyt 1, *Ludność. Terytorium*, Warszawa 1993.

zeszyt 2, *Rolnictwo, Leśnictwo*, Warszawa 1991.

zeszyt 3, *Górnictwo i przemysł, Budownictwo, Dochód narodowy*, Warszawa 1991.

zeszyt 4, *Oświata, Nauka, Kultura*, Warszawa 1992.

zeszyt 5, *Transport. Łączność*, Warszawa 1995.

zeszyt 6, *Handel*, Warszawa 1995.

zeszyt 7, *Finanse*, Warszawa 1996.

zeszyt 8, *Materialne warunki życia ludności*, Warszawa 1968.

Historia Polski w liczbach:

tom I, *Państwo. Społeczeństwo*, Warszawa 2003

tom II, *Gospodarka*, Warszawa 2006

Informator o sytuacji społeczno-gospodarczej Gdańska, Gdańsk 1998.

Jakóbczyk W., (red) *Dzieje Wielkopolski 1793–1918*, Poznań 1973.

Karol Marcinkowski i jego czasy, [w:] *Kronika Miasta Poznania*, nr 3, Poznań 1996.

Kędelski M., *Rozwój demograficzny Poznania w XVIII i na początku XIX wieku*, Poznań 1992.

Knakiewicz Z., (red.) *Byli wśród nas. Wspomnienia i biogramy*, Poznań 2001.

Kraśński Z., *Z dziejów Akademii Ekonomicznej w Poznaniu 1926–1996*, Poznań 1996.

Kronika Miasta Poznania, za lata: 1939–1945, nr 2; 1945, nr 2; 1996, nr 3; 1997, nr 2.

- Kruszczyński S.**, (red.) *Majątek, zatrudnienie i produkcja uspołecznionego przemysłu Wielkopolski w latach 1946–1965, Węzłowe problemy ekonomicznego rozwoju Wielkopolski w latach 1945–1965*, Poznań 1966.
- Kruszka K.**, *Bogumił Ziółek (1930–1992)*, Biuletyn Informacyjny PTS, nr 24, Warszawa 1993.
- Kruszka K.**, *Profesor Tadeusz Puchalski (1908–1979)*, Poznańskie Roczniki Ekonomiczne, t. XXX, Poznań 1980.
- Księga jubileuszowa wydana w 50 rocznicę założenia Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w W. Ks. Poznańskim*, Poznań 1911.
- Kuklińska K.**, *Handel Poznania w drugiej połowie XVIII wieku*, Warszawa-Poznań 1976.
- Łuczak Cz.**, *Dzień po dniu w okupowanym Poznaniu*, Poznań 1989.
- Łuczak Cz.**, *Pod niemieckim jarzmem (Kraj Warty 1939–1945)*, Poznań 1996.
- Łukaszewicz J.**, *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, Poznań 1998 (wznowienie).
- Maisel M.**, *Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI wieku*, Poznań 1961.
- Majewski J.**, *Gospodarstwo folwarczne we wsiach miasta Poznania w latach 1582–1644*, Poznań 1957.
- Mały Rocznik Statystyczny*, za lata: 1930, 1936, 1938, 1939, 1956, Warszawa 1930–1939 i 1956.
- Mały Rocznik Statystyczny Wielkopolski*, za lata: 1965, 1966, Poznań 1965–1966.
- Matusiak K.**, (red.) *Wielka Księga Miasta Poznania*, Poznań 1994.
- Misztal S.**, *Przemiany w strukturze przestrzennej przemysłu na ziemiach polskich w latach 1860–1965*, Warszawa 1970.
- Mrugalska-Banaszak M.**, *Wilda dzielnica Poznania 1253–1939*, Poznań 1999.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 XII 1950 r., *Struktura zawodowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne*. Województwo poznańskie, Warszawa 1954.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 6 XII 1960 r., *Ludność, gospodarstwa domowe*. Miasto Poznań. Województwo poznańskie, Warszawa 1965.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 8 XII 1970 r., *Struktura demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe*. Miasto Poznań. Województwo poznańskie, Warszawa 1972.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 7 XII 1978 r., *Ludność i warunki mieszkaniowe*. Miasto Poznań. Województwo poznańskie, Warszawa 1980.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 6 XII 1988 r., *Ludność. Warunki Mieszkaniowe*. Miasto Poznań. Województwo poznańskie, Warszawa 1990.
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań z dnia XII 2002 r., *Podstawowe informacje ze spisów powszechnych*, Miasto Poznań, Poznań 2003.
- Olszewicz B.**, *Lista strat kultury polskiej*, Warszawa 1947.
- Pensje – Gimnazja – Licea*, [w:] *Kronika Miasta Poznania*, nr 4, Poznań 2001.
- Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 r., *Mieszkania. Ludność. Stosunki Zawodowe*. Województwo poznańskie, Warszawa 1928.
- Piotrowski B.**, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. W służbie narodu i nauki 1857–1918*, Poznań 1983.
- Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, tom III, Armia Krajowa, Londyn 1950.
- Poznań 1946–1985*, Poznań 1986.

- Poznań – Biuletyn Statystyczny* (kwartalnik), za lata: 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, Poznań 1997–2008.
- Rocznik Statystyczny*, za lata: 1950, 1961, 1966, 1983, 1995, 1996, 1997, Warszawa 1950–1997.
- Rocznik Statystyczny Miast Polski*, Warszawa 1928.
- Rocznik Statystyczny Miasta Poznania*, za lata: 1951–59, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1995, 1996, 1997, 1999, 2001, 2003, 2005, 2007, Poznań 1968–2007.
- Rocznik Statystyczny Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego* 1963–1964, Poznań 1965.
- Rocznik Statystyczny Powiatów 1971*, Warszawa 1971.
- Rocznik Statystyczny Stoł. Miasta Poznania*, za lata: 1922–1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929–1932, 1933–1934, 1935–1936, 1937–1938, Poznań 1926–1938.
- Rocznik Statystyczny Województwa Poznańskiego*, za lata: 1963/64, 1966, 1971, 1973, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1986, 1989, 1990, 1995, 1996, 1997, 1998, Poznań 1965–1998.
- Rocznik Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu 1966/1967*, Poznań 1966.
- Romer E., Weinfeld J.**, *Rocznik Polski. Tablice Statystyczne*, Kraków 1917.
- Rozwój polskiej myśli statystycznej*, Warszawa 1968.
- Ruch budowlany w miastach 1932–1934*, Statystyka Polski, seria C, z. 46, Warszawa 1936.
- Ruch budowlany w miastach 1937*, Statystyka Polski, seria C, z. 100, Warszawa 1939.
- Rutowska M.**, *Straty osobowe i materialne kultury w Wielkopolsce w latach II wojny światowej*, Warszawa 1984.
- Sitarek H.**, *Rola kredytu w rozwoju gospodarki Wielkopolski na przełomie XIX i XX wieku*, Poznań 1997.
- Słownik biograficzny statystyków polskich*, Warszawa 1998.
- Spis Powszechny z dnia 6 grudnia 1960 r., *Ludność. Gospodarstwa domowe*. Miasto Poznań, Warszawa 1963.
- Spis Przemysłowy 1965 r., *Miasto Poznań. Zakłady przemysłowe*, Warszawa 1967.
- Statistisches Jahrbuch der Gauhauptstadt Posen 1938–1939*, Poznań 1940.
- Statistisches Jahrbuch der Gauhauptstadt Posen 1940*, Poznań 1942.
- Statystyka Miast i Osiedli 1945–1965*, Warszawa 1967.
- Statystyka Wrocławia w latach 1945–1999*, Wrocław 2000.
- Sylwetki statystyków polskich*, Warszawa 1993.
- Sytuacja społeczno-gospodarcza miasta Poznania* (kwartalnik), za lata: 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, Poznań 1992–1996.
- Targi Jarmarki MTP*, [w:] *Kronika Miasta Poznania* nr 2, Poznań 1996.
- Terytorialny rozwój Poznania w latach 1900–1975*, [w:] *Kronika Miasta Poznania* nr 1, Poznań 1975.
- Tilgner W.**, *Porównanie cen gospodarstw rolnych z lat 1920 do 1925 z rozwojem cen od 1800 do 1912 w Poznańskim*, Poznań 1927.
- Topolski J.**, (red.) *Dzieje Poznania*:
tom I, *Dzieje Poznania do roku 1793*, pod red. J. Topolskiego, Warszawa-Poznań 1988,
tom II, cz. 1, *Dzieje Poznania w latach 1793–1918*, pod red. J. Topolskiego i L. Trzeciakowskiego, Warszawa-Poznań 1994,
tom II, cz. 2, *Dzieje Poznania w latach 1918–1945*, pod red. J. Topolskiego i L. Trzeciakowskiego, Warszawa-Poznań 1998.

- Trzeciakowscy M. i L.**, *W dziewiętnastowiecznym Poznaniu*, Poznań 1987. **Turowski J.**; *Požoga. Walki 27 Wołyńskiej Dywizji AK*, Warszawa 1990.
- Warszawa u schyłku XIX i na progu XXI wieku w dokumentacji statystycznej*, Warszawa 2000.
- Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1983.
- Wierchosławski S.**, *Profesor Florian Stanisław Borowski (1921–1977)*, *Poznańskie Roczniki Ekonomiczne*, t. XXX, Poznań 1980.
- Wierchosławski S.**, *Wspomnienie o profesorze Stanisławie Waszaku*, *Przegląd Statystyczny*, t. XXIII, z. 2., 1976.
- Więclawski B.**, *Zaopatrzenie i konsumpcja w Poznaniu w drugiej połowie XVIII wieku*, Warszawa-Poznań 1989.
- Włodyka S.**, *Prawo spółek*, Kraków 1991.
- Wyrobisz A.**, *Typy funkcjonalne miast polskich w XVI–XVIII w.*, *Przegląd Historyczny*, tom LXXII, zeszyt 1, Warszawa 1981.
- Zaleski Z.**, (red.) *Księga pamiątkowa miasta Poznania. Dziesięć lat pracy polskiego zarządu stołecznego miasta Poznania*, Poznań 1929.
- Ziółek B.**, *Elementy rozwoju przemysłu w Poznaniu w dwudziestoleciu 1919–1939* [w:] *Kronika Miasta Poznania* nr 1, Poznań 1967.
- Ziółek B.**, *Zagadnienia ludnościowe Poznania w latach 1945–1975*, [w:] *Kronika Miasta Poznania* nr 2, 1975.
- Złota Księga 80-lecia Akademii Ekonomicznej w Poznaniu*, Gliwice 2006.